

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**SOSYALİZM SONRASI POLONYA'DA KİMLİK
MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN POLİTİK KÜLTÜREL
YANSIMALARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

RECEP ELMAS

BURSA-2015

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**SOSYALİZM SONRASI POLONYA'DA KİMLİK
MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN POLİTİK KÜLTÜREL
YANSIMALARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

RECEP ELMAS

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK**

BURSA-2015

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'nda 700915002 numaralı Recep ELMAS'ın hazırladığı "Sosyalizm Sonrası Polonya'da Kimlik Milliyetçilik İlişkisinin Politik Kültürel Yansımaları" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 16/02/2015 günü 13:00-14:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğuna ...oy birliği..... (oy birliği /oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mert Gölmek
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Ö. Çökseki İşyer
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Kurulup
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

16.../02.../2015..

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Recep ELMAS
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X+208
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK

SOSYALİZM SONRASI POLONYA'DA KİMLİK MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN POLİTİK KÜLTÜREL YANSIMALARI

Bu yüksek lisans tezi, Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin yapısını, Sovyet sonrası dönemde yeniden üretilişini ve bu süreçte milliyetçiliğin rolünü göstermeyi konu edinmiştir. Bu amaçla Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin sınırlarını çizmek adına öncelikle sosyal teori ele alınmıştır. Sosyal teori incelemesi, milli kimliğin ve milliyetçiliğin modern döneme özgü yapılar olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte tasarlanan milli kimlik, modern öncesi dönemden de izler taşımaktadır. Belleğini tarihselliğinden, sürekliliğini sembolik-kültürel özelliğinden alan etni (*ethnie*) kavramı, millet inşasında modern öncesi bağı yansıtmaktadır. Etni kavramı, hem ulus oluşumunda farklı yolları açıklamada hem de milli kimliğin diğer kolektif kimlik tiplerini aşacak araçlarını ortaya koymada imkân sağlamaktadır.

Milli kimlik bir belleğe ve sembolik bir kültüre sahip olduğundan, post-modern küresel kültür karşısında avantajını korumaktadır. Küresel kültür, eklektik, zamana ve mekâna karşı kayıtsız ve kalıptan yoksundur. Bu nedenle küresel kültürden beslenen herhangi bir kolektif kimlik, aidiyet ve ölümsüzlük gibi sorunsallara milli kimlik kadar etkili bir cevap oluşturamayacağından, bir millete ait olma bilinci önemini koruyacaktır.

Bu tespitler Leh kimliği ve milliyetçiliği için de geçerlidir. Polonya'da milli kimlik tesis süreci 18. yüzyılda başlamasına rağmen, etnik bir evveliyat 10. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Leh ismi, Leh ülkesi ve Katolik-Leh kültürü, bu süreçte şekillenmiştir. Etni, aristokratik karakter sergilediğinde Leh kimliği ve milliyetçiliği sivil görünümündedir. Demotik karaktere büründüğünde ise, şecereci ve yerlici bir hal almıştır. Her şart altında Lehlik, biricik bir kültürü simgelemektedir. Çağdaş Polonya'da çoğu politik-kültürel pratikte etnik geçmişten beslenen sembolik-kültürel yapıların yeniden üretilmesi, Leh kimliğinin ve bu kimliği kamusal alanda etkin kılan milliyetçi hareketin canlılığına işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler

Milliyetçilik Kuramları, Leh Kimliği, Leh Milliyetçiliği, Leh Politik Kültürü

ABSTRACT

Name and Surname : Recep ELMAS
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Administration
Branch : Political and Social Science
Degree Awarded : Master
Page Number : X+208
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor (s) : Asst. Prof. Dr. Mert GÖKIRMAK

THE POLITICAL CULTURAL REFLECTIONS OF RELATIONSHIP BETWEEN IDENTITY AND NATIONALISM AT POST-SOCIALIST POLAND

This master thesis attempts to demonstrate the structure of the Polish identity and nationalism, its re-production in the post-Soviet period and the role of nationalism in this process. Therefore, first social theory was addressed in order to outline the Polish identity and nationalism. Social theory studies showed that national identity and nationalism are period-specific structures. Moreover, the designed national identity bears traces from the pre-modern period as well. The concept of ethnics (*ethnie*) derives its memory from its historicalness and its continuity from its symbolic-cultural quality while it reflects the pre-modern link in building a nation. The concept of ethnics allows both explanation of different ways in building a nation and revealing means for national identity to overcome other collective identity types.

As national identity has a memory and a symbolic culture, it preserves its advantage against post-modern global culture. Global culture is eclectic, indifferent to time and space and lacks pattern. Therefore, any collective identity nurtured by global culture will not be an effective respond to problematics like belonging and immortality as much as national identity and therefore awareness of belonging to a nation will maintain its importance.

These findings are valid for the Polish identity and nationalism as well. Despite the fact that the process of building national identity in Poland started in the 18th century, an ethnic background dates back to the end of the 10th century. The name and country of Poland and the Catholic-Polish culture were formed in that period. Polish identity and nationalism has a civil appearance when ethnics displayed aristocratic character. When it embraces a demotic character, it gained a genealogical and vernacular form. In all circumstances, being a Polish symbolizes a unique culture. In modern Poland, the vividness of Polish identity and nationalist movement that effectuates this identity in the public domains is indicated by the re-production of symbolic-cultural structures nurtured by ethnic history in most of political-cultural practice.

Keywords

Theories of Nationalism, Polish Identity, Polish Nationalism, Polish Political Culture

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Leh kimliğinin ve milliyetçiliğin kapsamını ortaya koymak, ulus kimliklerinin sorgulandığı bu dönemde milliyetçilik eliyle yeniden üretiliş süreçlerini göstermek amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmayı açmak adına milliyetçilik kuramlarına, politik-kültürel bir perspektiften Polonya tarihine ve kültürel yeniden üretimi göstermek adına politik kültür kavramlaştırmasına başvurulmuştur.

Çalışmanın konu ve içerik bakımından şekillenmesinde “*Patriotism, Cosmopolitanism and Introduction to Political Philosophy*” adlı dersiyle önemli katkılar sunan Prof. Adam CHMIELEWSKI'ye, politik kültür kavramlaştırmasından ve siyasi parti tanımlamalarından faydalandığım Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY'a, milli kimliği post-modern kimlik sorunsalları etrafında düşünmemde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP'e ve tez sürecinin her aşamasında emeği olan, akademik ve mesleki birikimini esirgemedi paylaşan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu süreçte maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ise ne kadar teşekkür etsem azdır.

Recep ELMAS

Bursa 2015

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: LEH KİMLİĞİNİN VE POLONYA'DA MİLLİYETÇİ HAREKETLERİN TANIMLANMASI BAĞLAMINDA MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI.....4

1. CEMAAT NE ZAMAN NASIL VE NEREDE HAYAL EDİLDİ: ANDERSON'DA MİLLETİN KÜLTÜREL KÖKENLERİ.....	5
2. POLİTİK BİRİMLE VAROLAN MİLLET: HOBBSAWM'DA YENİDEN ÜRETİLEN VE İCAT EDİLEN GELENEKLER	10
3. MIROSLAV HROCH VE TOPLUMSAL ÖZGÜRLEŞİMDE MİLLİ AJİTASYONUN ÖNEMİ.....	14
4. TOM NAIRN'DE MARKSİZMİN TARİHSEL BAŞARISIZLIĞI OLARAK MİLLİYETÇİLİK.....	18
5. ERNEST GELLNER VE EVRENSEL YÜKSEK KÜLTÜR ÇAĞINDA MİLLİYETÇİLİK.....	22
6. ANTHONY D. SMITH'TE MİLLETLERİN ETNİK KÖKENİ.....	25

İKİNCİ BÖLÜM: ETNİK TOPLULUKTAN MİLLETE, İMPARATORLUKTAN ULUS DEVLETE POLONYA'DA MİLLİ KİMLİĞİN, MİLLİYETÇİLİĞİN VE ULUS DEVLETİN TARİHSEL ARKAPLANI.....40

1. SİYASAL BAŞLANGIÇTAN SİYASAL PARÇALANMAYA POLONYA (966-1795)	41
1.1. Piast Hanedanlığı Döneminde Polonya (966-1370)	45
1.2. Jagiellon Hanedanlığı Döneminde Polonya (1385-1572)	50
1.3. Seçimlik Krallık Dönemi ya da I. Cumhuriyet- <i>Rzeczpospolita</i> (1572-1795)	53
2. POLONYA'DA MİLLET VE DEVLET İNŞASI SÜRECİ (1795-1939)	57
2.1. Polonya'da Millet İnşası Sürecinde Entelijansiya.....	58
2.2. Polonya'da Durağan Cemaati Seferber Etme Araçları ve Kitleleri Ajite Etmede Kullanılan Unsurlar.....	63

2.2.1. Polonya’da millet İnşası sürecinde Lehce’nin gelişimi ve kitlelerin ajite edilmesinde kullanılan araçlar.....	63
2.2.2. Polonya’da Bağımsızlık Hareketinin Kitleleşmesinde Kullanılan Ajitasyon Unsurları.....	65
2.2.2.1. Polonya’da bağımsızlık hareketlerinin bir ajitasyon unsuru olarak doğa ve şirsel mekân.....	65
2.2.2.2. Polonya’da milli kimliğin mesihçi bir parçası ve entelijansiyanın ajitasyon unsuru olarak pan-slavizm ve slavofil düşünce.....	66
2.2.3. Polonya’da Millet İnşası Sürecinde Kitleleşme Bağımsızlık Hareketleri.....	69
2.2.4. İkinci Cumhuriyet Polonyası’nda Milliyetçilikler ve Politik-Kültürel Problemlere Çözüm Önerileri Olarak Etnik Çekirdek ve Milli Kimlik Tanımlamaları (1918-1939)	77
3. POLONYA’DA KOMÜNİZM: KİMLİK MİLLİYETÇİLİK VE KİTLESEL BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ (1944-1989).....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: POLONYA’DA ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET: 1989’DAN GÜNÜMÜZE KİMLİK MİLLİYETÇİLİK VE POLİTİKA.....

91

1. SOVYET SONRASI POLONYA’DA LEH KİMLİĞİNİN YAPISI.....	92
1.1. Sovyet Sonrası Polonya’da Polaklığın Milli Kimlik Üzerindeki Etkileri.....	94
1.2. Polonia Semper Fidelis: Sovyet Sonrası Polonya’da Bir Kimlik Unsuru Olarak Katoliklik	98
2. SOVYET SONRASI POLONYA’DA MİLLİYETÇİLİK VE MİLLİYETÇİ KURUMLAR.....	102
2.1. Sovyet Sonrası Polonya’da Sosyal Bölünmeler ve Politik Gruplaşmalar Bağlamında Milliyetçiliğin Etkinliği.....	106
2.1.1. Lipset ve Rokkan’da Sosyal Bölünmeler ve Politik Gruplaşmalar.....	106
2.1.2. Kitschlet’te Komünizm Sonrası Demokrasilerde Bölünme Tipleri ve Politik Gruplaşmaların Niteliği.....	110
2.1.3. Zarycki’de Kimlik ve Kültürün Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Leh Sosyal Bölünmeleri ve Politik Gruplaşmalarında Etkinliği.....	115
2.2. Sovyet Sonrası Polonya’da Politik Bir Aktör Olarak Kilise Kurumu ve Etno-Dinsel Leh Milliyetçiliği Üzerindeki Etkinliği.....	124
3. SOVYET SONRASI POLONYA’DA KİMLİK MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN POLİTİK KÜLTÜR ÜZERİNDEN OKUNMASI.....	134
3.1. Leh Kimliği ve Milliyetçiliğinde Ötekinin Düşman Miti Bağlamında Sembolik Yeniden Üretimi.....	139
3.1.1. Leh Kimliği ve Milliyetçiliğinde İyi-Kötü Mücadelesi Metaforu Bağlamında Alman Karşıtlığı.....	141
3.1.2. Yahudi Miti ve İmgesi Üzerinden Yeniden Üretilen Bir Sembolik Öteki Olarak Yahudi Karşıtlığı (antisemitizm).....	148

3.2. Sovyet Sonrası Polonya’da Milliyetçi Politik Kült ve Etno-Kültürel Leh Kimliğinde Aidiyetin Seçilmişlik Miti Dini-kültürel Semboller ve Ayinler Üzerinden Yeniden Üretimi.....	153
3.2.1. Polonya’da Kolektif Aidiyetin Bir Unsuru Olarak Etnik Seçilmişlik Miti: Ortak Bellek ve Değerlerin Milletlerin İsa’sı Miti Bağlamında Tarihsel Dramalar Üzerinden Yeniden Üretimi.....	155
3.2.2. Kültik Leh Meryemana Miti’nin Kolektif Aidiyet Üzerindeki Etkinliği.....	161
SONUÇ.....	168
EKLER.....	174
KAYNAKLAR.....	194
ÖZGEÇMİŞ.....	208

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
AWS	Dayanışma Seçim Hareketi (<i>Akcja Wyborcza Solidarnosc</i>)
b.	Basım
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
LGBT	Lezbiyen Gay Biseksüel Transgender
LPR	Leh Aileler Birliği (<i>Liga Polskich Rodzin</i>)
md.	Madde
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
nu.	Numara
p.	Page
PİS	Hukuk ve Adalet Partisi (<i>Prawo I Sprawiedliwosc</i>)
PO	Yurttaş Platformu (<i>Platforma Obywatelska</i>)
PSL	Polonya Köylü Partisi (<i>Polskie Stronnictwo Ludowe</i>)
RP	Palikot Hareketi (<i>Ruch Palikota</i>)
S.	Sayı
s.	Sayfa
SLD	Demokratik Sol İttifak (<i>Sojusz Lewicy Demokratycznej</i>)
ss.	Sayfadan sayfaya
UP	İşçi Birliği (<i>Unia Pracy</i>)
UW	Özgürlük İttifakı (<i>Unia Wolności</i>)
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
Vol.	Volume
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1.....	95
Şekil 1.....	108
Şekil 2.....	109
Şekil 3.....	109
Şekil 4	114
Şekil 5.....	119

GİRİŞ

Millet politik, ekonomik ve kültürel alana aynı anda tesir eden modernliğin ender tasarımlarından biridir. İktidarın merkezileştiği modern bürokratik devlet, hangi sistem üzerinden tesis edilirse edilsin meşruluğunu milletten almakta, sürekliliğini sağlamak adına öncelikle millete başvurmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin, çıktılarının ve hedeflerin büyük bir bölümü millete yapılan atıfla oluşturulmaktadır. Kültürel alanımızın şekillenmesinde de aynı durum geçerlidir. Köklerini etnik bir geçmişten alan milli kimlikler ve bu kimlikleri mümkün kılan kültürel örüntüler, bütün öteki kolektif kimliklerin ve kültürel tasarımların önüne geçebilir.

Milletin politika, ekonomi ve kültür üzerindeki etkinliği, merkezinde bir kimlik tipi olarak milletin yer aldığı, milliyetçiliği de önemli hale getirmektedir. Bu noktada milliyetçilik, kimi zaman politik, kimi zaman ise ekonomik ve kültürel problemler üzerinden tanımlanmaktadır. Milliyetçilik farklı tanımlamaları bağlamında bazen siyasal bir doktrin ya da ideoloji olarak değerlendirilirken, bazen bir dil, sembolizm ve kültür biçimi olarak ele alınmaktadır. Politik bağın dinamizmasını oluşturan biz ve öteki ayrımı milliyetçiliğin algılanmasında da karşımıza çıkmakta, milliyetçilik “biz” üzerinden olunurken, “öteki”nin milliyetçi davranışları “biz” algısını daha da güçlendirmektedir.

Post-modern olarak nitelendirilen döneme gelindiğinde millet ve milliyetçilikle ilişkilendirilebilecek bütün yapılar sorunlu hale gelmiştir. Modernizmin eleştirisi olarak da değerlendirilen bu döneme, kapitalizm ve tüketim kültürü üzerinden gerçekleşen bir küreselleşme süreci eşlik etmiştir. Ulusun varlığında temellenen bir devlet yapısı karşısında ulus üstü politik yapılar ve bölgesel politik kurumlar konumlanmıştır. Ulusal ekonomiler, bir ulusu idame ettiremeyecek şekilde ulus üstü yapılara bağımlı hale getirilmiştir. Milli kültürlerin biriciklik vasfı ise küresel kültürel unsurlarla aşındırılmaktadır. Millet mensuplarını bir kimlik üzerinden eşitlemek yerine, kültürel farklılıklarımız ön plana çıkarılmaktadır.

Bu noktada çalışmanın amacı, Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin post-modern döneme karşılık gelen sosyalizm sonrası süreçteki görünümünü irdelemektir. Ancak bu amaca ulaşmak adına şu sorular cevaplandırılmalıdır: Hangi tarihsel gelişmeler ve gereksinimler milli bir kimlik edinmeyi kaçınılmaz kılmıştır? Milli kimlik bu gelişmeleri önceleyen herhangi bir yapıya yaslanmış mıdır? Bu noktada Leh kimliği hangi unsurlar üzerinden somutlaşmıştır? Milliyetçi süreç bu unsurlar üzerinden bir kimlik edinmek adına nasıl ilişki bir görünüm ve tutum sergilemiştir? Politik durum, Leh kimliğini ve milliyetçiliğini hangi yönde etkilemiştir? Sovyet sonrası döneme gelindiğinde Leh kimliğinin ve milliyetçiliğin görünümü nasıldır? Post-modern dönemle birlikte gelen gelişmeler karşısında milli unsurların politik davranışları ne şekilde olmuştur? Milli kimliğe yönelik tehditler nasıl bir milliyetçi tutum oluşturmuştur?

Yukarıda yer verilen soruları cevaplamak adına, çalışmanın birinci bölümünde milliyetçilik kuramları incelenecektir. Bu yolla öncelikle modern dönemde milleti mümkün kılan gelişmeler ve gereksinimler belirlenecektir. Modern dönemle birlikte ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan gelişmelerin farklı dinamikleri nasıl ön plana çıkardığı gösterilecektir. Böylece bu gelişmeler ve gereksinimler bağlamında milletin ve milliyetçiliğin alacağı farklı görünüm ortaya konulacaktır. Daha sonra milli kimliğin ve milliyetçiliğin tesis edilmesinde, modern öncesi yapılar üzerinde durulacaktır. Söz konusu modern öncesi yapıların içeriği ve farklı görünümüyle milli kimliklerin ve milliyetçiliklerin çeşitlilikleri arasındaki ilişki gösterilecektir. Milli kimliğin bekasını sürdürmede bu modern öncesi yapıların rolü irdelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümü, yukarıda yer verilen soruları cevaplamaya yönelik tarihsel bir çerçeve niteliğindedir. Bu kapsamda bölümün ilk kısmında, Leh kimliğinin modern öncesi dinamikleri sorgulanacaktır. Bölümün ikinci kısmı, öncelikle Leh kimliğini tesis edecek milliyetçi unsurları tespit etmeye yönelecektir. Daha sonra ulaşılan tespitler bağlamında bu süreçte kullanılan kültürel araçlar ve milli kimliği tesis etmeye yönelik kitlesel hareketler gösterilecektir. Kitlesel hareketler başarıya ulaştıktan sonra kültür temelli bir milli kimlik tanımlamasının kapsamına ve milliyetçi ideolojilerin tutumuna yer verilecektir. Bölümün üçüncü kısmında Sovyet egemenliği altında Leh kimliğinin kristalleşmesi sürecine ve bu süreçte milliyetçi güçlerin politik kültürel etkinliklerine yer

verilecektir. Sovyet sonrası döneme gelindiğinde Leh milliyetçiliğinin yapısı ve milliyetçi hareketin kapsamı ortaya konulacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü bölümü, Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin yukarıda ifade edilen post-modern gelişmeler karşısındaki durumunu tespit etmeye yönelecektir. Bölümün ilk kısmında Leh kimliğinin küresel kültürel süreçler karşısındaki görünümü, politik, sosyolojik ve politik kültürel ölçütler üzerinden analiz edilecektir. Bölümün ikinci kısmında Sovyet sonrası Polonya’da milliyetçilik, milli kimlikle olan ilişkisi bağlamında yeniden tanımlanacaktır. Milli kimliği yeniden üreten milliyetçi kurumlar tespit edilecektir. Çalışmanın sonuna gelindiğinde kimlik ve milliyetçiliğin yeniden üretiliş süreçleri incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle bir politik kültür kavramlaştırması yapılacaktır. Bu kavramlaştırmadan hareket ederek, Leh kimliğinin kurucu kültürel unsurlarının milliyetçi ideolojiler eliyle yeniden üretilişi gösterilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

LEH KİMLİĞİNİN VE POLONYA'DA MİLLİYETÇİ HAREKETLERİN TANIMLANMASI BAĞLAMINDA MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI

Millet ve milliyetçilik üzerinde yapılan çalışmalar sosyal bilimlerde geniş bir yer kaplamaktadır. Söz konusu bu genişlik, bir anlamda millete ve milliyetçiliğe ilişkin tanımlamalarda ortak bir düşünceye varılamamış olması sebebiyle oluşturulmuş farklı kuramların varlığından kaynaklanmaktadır. Zamansal bağlamda bazı kuramlarda (modernistler)¹ millet, modern döneme özgü bir durum olarak değerlendirilirken, bazı kuramlar ise (perennialistler, primordialistler)², milletin modern öncesi dönemde de var olduğunu, hatta doğal düzenin bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Yer bağlamında millet ve milliyetçiliğin farklı kuramlarda farklı coğrafyalarda ortaya çıktığı ele alınmaktadır. Bu kapsamda bazı kuramlar milletin ve milliyetçiliğin doğuşunu Batı Avrupa'da ararken, bazı kuramlar da Latin Amerika ve sömürge dünyasında aramaktadır. Milletin ve milliyetçiliğin geleceği hakkındaki düşünceler üzerinde görüş birliğine varılamamış olması da milliyetçilik yazını genişletmiştir. Bazı milliyetçilik kuramlarında, millete ve milliyetçiliğe geçici ve/veya konjonktürel bir durum atfedilmiştir. Milleti ya da milleti oluşturan dinamikleri modern öncesi dönemde arayan düşünürlerse, milleti ve bu bağlamda milliyetçiliği genellikle kalıcı politik ve sosyolojik bir durum olarak ele almışlardır.

Kısaca milliyetçi yazındaki bu çeşitliliğin tamamına tez çalışmasında yer vermek mümkün görünmemektedir. Ancak, millet ve milliyetçilik çalışmalarının temel kuramları

---

¹ Milletin modernist imgesi için bkz. Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, 5. b., çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 117.

² Perennializm ve Primordializm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Anthony D. Smith, **Nationalism and Modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism**, 2. b., Routledge Publishing, New York, 2003. (içinde Primordialism and perennialism başlığına bakılabilir ss. 145-169.); Anthony D. Smith, **Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural Approach**, Routledge Publishing, New York, 2009. (içinde Primordialism and perennialism başlığına bakılabilir ss. 3-21).

arasında gösterilen ve ele alınan problemin çözümünde katkısı olacağı düşünülen çalışmalara yer vermek daha doğru olacaktır. Bu kapsamda Benedict Anderson'un, Eric Hobsbawm'ın, Miroslav Hroch'un, Tom Nairn'in, Ernest Gellner'in ve tez çalışmasının kuramsal dayanağı olan, milleti ve milliyetçiliği modern dönemle birlikte değerlendirmesine rağmen millet kurucu unsurları modern öncesi dönemde arayan Anthony D. Smith'in çalışmalarına yer verilecektir. Tez çalışmasına yön veren kavramlara bölümün son kısmında Smith'in milliyetçilikle ilgili düşünceleri içinde değinmek daha doğru olacaktır. Bu şekilde oluşturulacak içerikle, literatüre hâkim olan terminolojik karışıklığın önüne geçmek ve kullanılan kavramlarla neyin ifade edildiğini daha görünür kılmak amaçlanmaktadır.

1.1. CEMAAT NE ZAMAN NASIL VE NEREDE HAYAL EDİLDİ: ANDERSON'DA MİLLETİN KÜLTÜREL KÖKENLERİ

Kuramsal çalışmasını "*Hayali Cemaatler*" adını verdiği kitabında ortaya koyan Benedict Anderson, söze milliyetçilik çalışmalarına hâkim olan kaotik durumun tespitiyle başlar. Anderson'a göre bu kaotik durum, milliyetçiliğin liberalizm ve faşizm gibi ideolojik olgularla ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki akrabalık ve din gibi olgularla birlikte düşünülmesi halinde milliyetçiliği anlamak daha kolay olacaktır.³ Anderson'un bu tespiti, milliyetçiliği ve milleti kültürel zeminde arayacağını göstermektedir. Milletin ve milliyetçiliğin, modern öncesi dönemde baskın olan değerler sistemi üzerinde gerçekleşen devrimlerin sonrasında ortaya çıktığını ifade etmesi, bu durumu kanıtlar niteliktedir.⁴ Anderson, modern öncesi baskın değerler sistemi altında genel olarak dini ve hanedanlık yönetimini ele almaktadır. Dini alanda gerçekleştirilen devrimlerden biri, dinsel cemaatin kutsallığına güven duyduğu diller üzerinde gerçekleşmiştir. Dinsel cemaate hükmeden dini kurumlar ve bu kurumlar aracılığıyla yayılmış ruhban sınıf, kutsallık atfedilen dili hâkim şekilde kullanmaktadır.⁵ Anderson'a göre bu kutsal dillere olan güvenin yok olması ya da kullanım yaygınlığını yitirmesi, dinin

³ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, 5. b., çev. Sosi Dolanoğlu, Semih Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.20.

⁴ Christophe Jaffrelot, "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin", çev. Devrim Çetinkasap, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar**, ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 33.

⁵ Anderson, a.g.e., ss. 27-30.

değerler sisteminde önem kaybetmesine neden olmuştur. Kutsal dilin önemini yitirmesi bu dille bütünleşmiş cemaatlerin yerelleşmesi ve parçalanıp çoğullaşması sürecini başlatmıştır.⁶

Kutsal dilin önemini kaybetmesiyle birlikte bu dilin yerini yerel diller almaya başlamıştır. Anderson'a göre yerel dilin ön plana çıkması, Latince pazarın doyuma ulaşmasıyla basın kapitalizminin Latince bilen az sayıda okurun aksine tek dilin bilindiği dev kitlelere yönelerek yeni pazarlar bulma girişimleriyle sağlanmıştır. Anderson'un dayanaklı tüketimin ilk örneği olarak gördüğü basın kapitalizmi, meta üretimine eski eserlerin basımıyla başlamıştır. Yayımin Latince başlaması Anderson'a göre ulus bilincinin gelişmesini sağlayan birtakım etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, Hristiyanlık öncesi antik çağların dilinin Latincenin kutsallığını aşındırması, reform hareketinin matbaa kapitalizmi aracılığıyla Roma'nın iletişim üstünlüğünü kırması ve yerel diller aracılığıyla hızla yayılmasını sağlayarak başarıya ulaştırması ve yayıncılık sektörünün el attığı halk dillerinin idari merkezileşmede bir araç olarak kullanılması⁷ şeklinde sıralanabilir.

Matbaa kapitalizmi aracılığıyla cemaatin yaslandığı dilin kutsallığının aşındırılması, eski değerler sisteminin gördüğü işlevleri de ortadan kaldırmıştır. Bundan dolayıdır ki Anderson'un da belirttiği gibi "...ulus olarak tasarlanan cemaatlerin, basit bir şekilde dinsel cemaatlerin ve hanedanlık mülklerinin içinden çıkararak onların yerlerini aldığını düşünmek dar görüşlülük olur."⁸ Din ve kutsal dil, insanlara dünyayı anlamlandırma olanakları sunar. Bu değerlerin aşındırılması ise ulusal cemaatin zaman tasavvuru yapması gerekliliğini doğurur. Bu noktada Anderson, matbaa kapitalizminin 18. yüzyılda Avrupa'da roman ve gazete olarak ortaya çıkan iki ürününün "*homojen ve içi boş zaman*" fikrini oluşturduğunu ve bu iki tahayyül biçiminin hayali bir cemaat olarak ulusu temsilin teknik araçlarını sunduğunu ileri sürmektedir.⁹ Anderson, söz konusu iki tahayyül biçimi aracılığıyla modern öncesi dönemin baskın değerler sisteminin gördüğü işlevleri hayali cemaat olarak ulusa yüklemiştir. Bu işlevleri dinin ve kutsal dilin gördüğü ölümsüzlük duygusu, dinin önemini yitirdiği bir çağda bireylerin kendilerini tanımlayabilmeleri için hâkim ve sınırlı ulusu hayal etmenin mümkün ve zorunlu kıldığını

---

⁶ Anderson, a.g.e., s. 33.

⁷ Anderson, a.g.e., ss. 53-56.

⁸ Anderson, a.g.e., s. 37.

⁹ Anderson, a.g.e., s. 39.

vurgulayarak yapmıştır.¹⁰ Karşılaşılan bu zorunluluk, eski değerler sistemini aşındıran matbaa kapitalizmi, iletişim teknolojisi ve insanların dilsel çeşitliliğe mahkûm olması yardımıyla giderilmiştir.¹¹ Anderson'a göre baskın lehçeler üzerinden yerel dillerin basın dili olarak kullanılması yoluyla ortak bir kültürel alan oluşturmak mümkün olmuştur. Bu ortak kültürel alan üzerinden ulus olarak nitelendirilen cemaati hayal etme olanağı doğmuştur.

Buraya kadar Anderson'un ulusu hayal etmek için aşınması gereken, eski ve insan üzerinde etkili olan üç kültürel tasarımından ikisinin, kutsal dil ve zaman tasarımının, matbaa kapitalizmi tarafından nasıl aşındırıldığı ele alınmıştır.¹² Anderson'a göre üçüncü kültürel tasarım, aynı zamanda baskın değerler sistemi olarak değerlendirdiği, *hanedanlık mülküdür*. Kraliyet yönetimi yüksek merkezleri oluşturmaktadır ve "Meşruiyetini, yurttaşlardan çok uyruklardan ibaret olan nüfustan değil, kutsallıktan alır."¹³ Kutsal olanın sorgulanabilir olmasıyla birlikte meşruiyetin kutsallığa dayandığı bir yönetim anlayışı da sorgulanabilir hale gelmiştir. Anderson, 17. yüzyıldan itibaren hanedanlıkların sahip olduğu "otomatik meşruiyet" anlayışının Batı Avrupa'dan başlamak suretiyle inişe geçtiğini belirtir. Bunun sonucu olarak monarşiler, iktidarlarını korumak için ulusal payandalara yönelmek zorunda kalmıştır. Üçüncü eski kültür tasarımının aşınması bu şekilde olmuştur.¹⁴ Anderson, 18. yüzyılda bu üç baskın değerinin aşınmasının kesiştiği noktada, milliyetçiliğin doğduğunu belirtmektedir.¹⁵

Anderson, ulusu hayal etmenin nasıl ve ne zaman mümkün olduğunu açıkladıktan sonra dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen milliyetçi hareketlenmeleri incelemektedir. Tespitlerinin orijinal tarafı diğer birçok kuramcının aksine milliyetçiliğin Latin Amerika'da ortaya çıktığını ileri sürmesidir. Bununla birlikte, Avrupa'da görülen milliyetçi hareketlerin aksine, Latin Amerika'daki milliyetçi hareketlenmelerin öncülüğünde entelijansiya değil, "...hac yollarındaki *criollo*¹⁶ memurlar ve taşralı *criollo*

¹⁰ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 32.

¹¹ Partha Chatterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, çev. Sami Oğuz, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 51.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Anderson, a.g.e., s. 51.

¹³ Anderson, a.g.e., s. 33.

¹⁴ Anderson, a.g.e., ss. 35-36.

¹⁵ Anderson, a.g.e., s. 25.

¹⁶ "Criollo: (hiç değilse teorik olarak) safkan Avrupalı olmakla birlikte Amerikalılar'da doğmuş kişi." Anderson, a.g.e., s. 63.

yayıncılar belirleyici bir tarihsel rol oynadılar.”¹⁷ *Criollo* memurlar, idari görevleri sırasında pek çok kez yer değiştirmek zorunda kaldıkları için kendileriyle özdeşleştirilecek bir toprak parçasına sahip değildir. Bundan dolayı kendileriyle aynı kaderi paylaşan diğer *criollo* memurlarla arasında bir bağ kurulur. Devlet dillerinin standartlaşmasıyla aynı idari bölge memurları arasında kurulan bağ pekişir. İspanyol Amerika’sında Madrid’in kontrolünün zayıflaması, aydınlanmanın özgürleştirici düşüncesi, *criollo* yayıncıların yayınları ve basılan gazeteler milli bilinci oluşturmuştur.¹⁸

Anderson, Avrupa’da ise milliyetçiliğin iki şekilde gerçekleştiğini tespit etmiştir. Bunlardan birincisi etkin yayın pazarının üreticileri konumundaki etkin entelijansiya önderliğinde gerçekleştirilendir.¹⁹ Anderson’a göre bu okuma-yazma bilen topluluk, arkasına aldığı halk desteğiyle bir ulusun inşa edilmesini sağlamıştır. Bu süreci hızlandıran en önemli etken halkın gündelik yaşamda konuştuğu dil üzerinden okuma yazmayı öğrenmesi ve kapitalist yayıncılıktır. Resmi milliyetçilik olarak adlandırılan diğer milliyetçilik tipiye, entelijansiya önderliğindeki milliyetçilikten sonra ve ona tepki olarak doğmuştur. Bu tip, ulusla hanedanlık mülkü arasındaki aykırılığı gidermeyi hedeflemektedir.²⁰ Anderson, Latin Amerika ve Avrupa’da milliyetçiliklerin bir defa ortaya çıktıktan sonra modüler hale geldiğini ve farklı coğrafyalara farklı bilinçlilik derecesinde yayılabileceğini söylemektedir. Sonuç olarak Anderson’da “Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.”²¹ Hayalidir, ulusun üyeleri diğer üyeleri tanıyamayacak olsa bile toplumlarının hayali zihinlerinde yaşamaya devam eder; sınırlıdır, çünkü en büyük ulusun bile bir ötekine varlık kazandıran sınırları vardır; egemendir, kendi üzerinde bir iktidar yapısına müsaade etmez ve cemaattir, bünyesinde barındırdığı eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen derin bir yoldaşlık olarak tasarlanır.²²

Anderson’un yukarıda kısaca aktarılmaya çalışılan kuramının milliyetçi yazına büyük katkısı olmuştur. Anderson’un kuramı, milliyetçiliği cemaat kültürünün sürekliliği içinde değerlendirerek politik ve ekonomik temelli milliyetçi yaklaşımların ihmal ettiği

---

¹⁷ Anderson, a.g.e., s. 82.

¹⁸ Anderson, a.g.e., ss. 71-82.

¹⁹ Anderson, a.g.e., s. 92.

²⁰ Anderson, a.g.e., s. 127.

²¹ Anderson, a.g.e., s. 18-20.

²² Anderson, a.g.e., ss. 20-22.

kültürel yapıyı milliyetçi süreçlere dâhil etmiştir.²³ Bununla birlikte bazı milliyetçilik kuramcıları, Anderson'un milliyetçiliği kültürel temelde ele alıp ulus inşası sürecine kültürel yaratım açısından yaklaşımını indirgemecilik olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Anderson, milliyetçiliğin doğduğu ortamda dinin etkisini yitirmesi tespiti, milliyetçiliğin ilk olarak Amerika'daki sömürgelerde ortaya çıktığını ileri sürmesi, resmi milliyetçilik örnekleri ve sömürge karşıtı milliyetçilik çözümlenmeleri dolayısıyla da eleştiriye tabi tutulmaktadır.²⁴

Anderson'un kuramına Polonya perspektifinden bakıldığında aynı yönde tespitlerde bulunmak mümkündür. Anderson'un milliyetçiliği ideolojiler yerine kültürel unsurlar içerisinde değerlendirmesi, Polonya'da devlet ve millet inşası sürecinde bazı dönüm noktalarının açıklanmasına önemli katkıda bulunmaktadır. İleride detaylandırılacağı üzere, I. Dünya Savaşı sonrası düzenlemelerle tesis edilen İkinci Cumhuriyet'in ilk başkanı General Jozef Pilsudski, sosyalist hareket içerisinde yer almasına rağmen bağımsız bir Polonya devletinin kurulması ve Leh milli kimliğinin tesisi için büyük mücadeleler vermiştir. Benzer bir durum Polonya'da Üçüncü Cumhuriyet'in tesisi sürecinde de gözlemlenmektedir. Dayanışma-Solidarite (*Solidarność*) adıyla bilinen işçi sendikaları birliği, 1980'lerden Üçüncü Cumhuriyet'in tesisine kadar geçen süreçte Sovyet yönetimine karşı verilen kitlesel mücadelelerin merkezi olmuştur. Dayanışma, bağımsızlık sonrası sol siyasetin içerisinde yer almasına rağmen, milli kimlik tesis süreci gibi kimlik ve devlet inşası süreci içerisinde değerlendirilen çoğu politik tasavvurun yürütücüsü olmuştur.

Anderson'un milliyetçilik tanımlaması Polonya'da millet ve devlet inşası sürecindeki söz konusu politik durumları açıklama imkânı sunmuş olsa da kuramının milliyetçiliğin doğduğu ortamda dini ve dini kurumların etkinliğini yitirmesi tespiti Polonya'da milliyetçi sürecin açıklanmasına bir çerçeve oluşturamayacağını göstermektedir. Din, Polonya'nın Avrupa siyasi haritasından silindiği süreçte (1795-1918 tarihleri arasında)²⁵ bağımsızlık hedefiyle gerçekleştirilen kitlesel hareketlerin birçoğunun kültürel temelini oluşturmuş, Sovyet egemenliğinde ise Leh milli kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür. Kilise, bağımsızlık hareketleri içindeki aktif rolü nedeniyle bir

²³ Süleyman Seyfi Ögün, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 77.

²⁴ Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, ss. 191-196.

²⁵ Bu dönemde Saksonya İmparatorluğu'na bağlı Varşova Dükalığı, Polonya Kongre Krallığı, Poznan Büyük Dükalığı ve Krakow Cumhuriyeti tesis edilmiştir.

yandan bastırılması gereken milli bir unsur olarak değerlendirilmiş, öbür yandan bağımsızlığın elde edildiği dönemlerde dikkate alınması gereken ve bu yönüyle uluslararası anlaşmalarla statüsü devlete karşı garanti edilen politik bir kurum haline gelmiştir.

Bu duruma rağmen Anderson'un dini ve dini kurumların etkinliğini yitirmesi tespiti kültürel devamlılığı koparmamakta, milletin uydurulmuş ya da icat edilmiş değerler üzerinden hayal edildiğini ileri sürmemektedir. Başka bir ifadeyle milletin hayal edilmesi icat edilmeyi gerektirmemektedir. Ancak milliyetçi yazında milleti modern dönemde icat edilen geleneklere dayandıran kuramlar bulunmaktadır. Eric Hobsbawm'ın milliyetçilik kuramı bu niteliktedir.

1.2. POLİTİK BİRİMLE VAROLAN MİLLET: HOBBSAWM'DA YENİDEN ÜRETİLEN VE İCAT EDİLEN GELENEKLER

Eric Hobsbawm, millete ve milliyetçiliğe bakışını *Milletler ve Milliyetçilik* adlı çalışmasının henüz başında ortaya koymaktadır. Milliyetçilik için yapacağı tanımlamanın Gellner'in yaptığı tanımlamadan farklı olmayacağını, Gellner'in milliyetçiliğin politik birimle milli birimin uyumlu olması gerekliliğini savunan ilke şeklindeki tanımlamasını benimsediğini söylemektedir.²⁶ Gellner'in ulus tanımı, siyasal birim ile ulusal birim arasında var olan bir uyuşmazlığın siyasal birim tarafından giderilmesini konu edinir. Bu açıdan Hobsbawm, milleti modern teritoryal devletle birlikte düşünür ve devletlerin milletleri kurduğunu aksi durumun söz konusu olamayacağını belirtir.²⁷ Hobsbawm, millet teriminin 18. yüzyılın sonlarına kadar siyasal bir içeriğe sahip olmadığını belirtip, hem milletin bir siyasal birimin tasarımı olduğunu hem de modern döneme özgü olduğunu göstermeye çalışır. Ulus kavramının modern öncesi dönemde Avrupa dillerindeki karşılığını verdikten sonra devrimler çağıyla birlikte tanımın toprak temelinden dile, dilden etnik temele geçiş sürecini inceler. Bu sürece hâkim siyasal ortamı ortaya koyarak devlet millet eşitliğini, başka bir ifadeyle siyasal birimle ulusal birimin çakışma sürecini ele alır.²⁸

²⁶ E. J. Hobsbawm, **1780' den Günümüze milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, 4. b., çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24.

²⁷ Hobsbawm, a.g.e., s. 24.

²⁸ Hobsbawm, , a.g.e., ss. 29-36.

Hobsbawm, devletlerin milletleri kurduğu savını ise İtalyan birliğini kuran ve Polonya'yı bağımsızlığına kavuşturan önderlerin düşünceleriyle desteklemektedir.²⁹

Bu noktada, devletlerin neden bir millet yaratma arzusu ya da zorunluluğu taşıdıkları sorusu akla gelmektedir. Hobsbawm, modern devletin politik düzlemde halkıyla olan ilişkilerinde ara yöneticilerin bulunmadığını, yöneten-yönetilen ilişkisinde devletin halkıyla doğrudan karşı karşıya geldiğini söylemektedir. Başka bir ifadeyle sınırları belli teritoryal devlet halkını yönetmektedir. Devletin halkıyla karşı karşıya olması birtakım sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak, geleneksel meşruiyet ve sadakat bağları ağır yara aldığından devletin üzerinde egemenliğini tesis ettiği halka karşı yeni meşruiyet ve sadakat bağları geliştirmeliydi. İkinci olarak, devlet faaliyetlerinin sürekliliğinde yurttaşına ihtiyaç duymaktaydı. Modern devlette vergi kurumu ve asker ihtiyacının varlığı devletin yurttaşına bağımlılığını özetlemektedir.³⁰ Faaliyetlerin devam ettirilmesi noktasında devlet yurttaşlarının düşüncelerini dikkate almak zorundadır. Bu zorunluluk yurttaşın siyasal faaliyeti onaylayıp katılımı noktasında politik alanda söz hakkına sahip olmasını gerektirir. Bu kaçınılmaz demokratikleşme tebaayı yurttaşla dönüştürerek devlet yurtseverliğini doğurmuştur. Demokratikleşmeyle oluşturulan ya da demokratikleşme pratiklerinin tetiklediği devlet yurtseverliğinin oluşturduğu meşruiyet zeminini ve politik katılımı etkileyecek en önemli güç, devletten bağımsız gerçekleşen milliyetçiliklerdir. Hâlbuki milliyetçilik devlet yurtseverliğine eklenilebilirse yönetici sınıfların gücünün etkili bir silahı olabilmektedir.³¹

Bu bağlamda Hobsbawm, milleti modern dönemde yönetici sınıflar tarafından icat edilmiş gelenekler olarak görmektedir. İcat edilmiş gelenekler kavramının geniş bir kullanım alanı olduğunu belirten Hobsbawm, kendisinin bunu asıl olarak icat edilmiş, yapay, resmi olarak tesis edilmiş ve kolayca izleyebileceğimiz bir tarihte ortaya çıkan gelenekler olarak kullanmaktadır. Bu gelenekleri, açık ya da zımni olarak kabul edilmiş kuralları olan ve sembolik ya da törensel bir yapıya sahip bir takım alışkanlık ya da uygulamalar olarak belirtmektedir. Öyle ki bu geleneklerin, sürekli tekrarlandıklarında geçmişle olan sürekliliği ima edecek şekilde belirli değerler ve davranış biçimi aşıladığını düşünür. Geçmiş, icat edilen gelenekle uyumludur. Hobsbawm, İngiliz Parlamentosu'nun

²⁹ Hobsbawm, a.g.e., ss. 62-63.

³⁰ Bkz. Linda Weiss-John M. Hobson, **Devletler ve Ekonomik Kalkınma: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz**, çev. Kıvanç Dünder, Dost Yayınları, Ankara, 1999,

³¹ Hobsbawm, a.g.e., ss. 103-113.

19. yüzyılda Orta Çağ'a özgü gotik mimari stille yeniden inşasını icat edilmiş gelenek örneği olarak göstermektedir.³² Modern dönemde icat edilen gelenekler mimariyle ya da sporla sınırlı değildir. Millet ve onula ilişki içinde olan milliyetçilik, ulus-devlet, ulusal semboller, tarihler ve bunun gibi fenomenler toplumsal mühendisliğin ürünü olup icat edilmiş geleneklerdir.³³

Hobsbawm milletin ve milliyetçiliğin modern teritoryal devlet olmadan düşünülmeeyeceğini söylemekle birlikte, onu sadece devlette aramamakta, başka etkenleri de göz önünde bulundurmaktadır. Matbaa ve kitlesel okuryazarlık olmadan ve bu bağlamda kitlesel eğitim sistemi ortaya çıkmadan milli bir dilden bahsetmenin mümkün olmayacağını ifade eder. Milliyet söyleminin fenomenleri olan bu gelişmelerin politika dışı unsurlar taşınmasından dolayı milleti anlamak için politik koşulun yanında teknolojik, idari, ekonomik ve diğer koşulların da göz önünde bulundurularak analiz edilmesi gerektiğini belirtir. Hobsbawm, millet analizinde farklı koşulların dikkate alınması gerekliliğinden dolayı milletin tepeden oluşturulsa dahi aşağıdan bir bakışın analizde yer alması gerektiğini savunur.³⁴ Örneğin kapitalist ekonomi ortaya çıktığında avantajsız toplumsal kesimler kapitalist bir dünyada doğmadıkları için yabancılaşır. Modern toplumlara uyum sağlamak problemleri haline gelir ve geriye başkaldırı itkilerinin burjuvazi tarafından sömürülmesi kalır. Bu örnek aşağı kesimin umutlarını, ihtiyaçlarını, özlemleri ve çıkarlarını yansıttığı ölçüde icat edilen geleneklerin nasıl benimsendiğini de açıklamaktadır.³⁵

Hobsbawm milliyetçiliği dönemler halinde ele alır. Milliyetçiliğin ilk dönemi, 1870'ten sonra bir dönüşüm yaşamakla birlikte, Fransız Devrimi'yle I. Dünya Savaşı sonu arasında kalan dönemdir. Bu dönem, milliyetçiliğin yukarıda değinildiği şekilde doğup, dilsel ve etnik eklemlemelerle şekillendiği dönemdir. Milliyetçiliğin doruk noktasına ulaştığı ikinci dönem, 1918-1950, I. Dünya Savaşı ve öncesinde yaşanan sömürgecilik kimliği ile sağ ideolojinin geri plana itildiği solun liderliğinde ön plana çıkan antifaşist yapıdaki bir dönemdir. 20. yüzyılın sonlarında görülen milliyetçilik ise modern kurumlara

---

³² Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions", **The Invention of Tradition**, ed. Eric Hobsbawm, Terence Ranger, Cambridge University Press, 2000, UK, ss. 1-2.

³³ Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions", **The Invention of Tradition**, a.g.e., s. 13.

³⁴ Hobsbawm, **1780' den Günümüze milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, a.g.e., ss. 24-25.

³⁵ Antoine Roger, **Milliyetçilik Kuramları**, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 76-77.

tepkili, parçalayıcı nitelikte, kapitalist toplum dışında olmaktan dolayı modernliğin sorunsal olarak işlendiği dönemdir.³⁶ Hobsbawm bu son milliyetçilik döneminde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle milliyetçiliğin eskisi kadar önemli olmadığını, ulus-devletin gerilemesiyle birlikte bir düşüş yaşanmasının mümkün olduğunu söylemektedir.³⁷

Son olarak Hobsbawm'ın milliyetçilik analizine yapılan eleştirilere genel hatlarıyla değinmek faydalı olacaktır. Hobsbawm'ın, yerel-üstü kimlik biçimi olarak din ve seçkinlerin popülerleştirebileceği politik bağlar ve sözcük dağarları gibi iki ön-milli bağdan bahsetmesi milletin modern dönemle var olduğu savıyla çelişmektedir. Ayrıca kültürel devamlılığı gözden kaçırdığı için icat edilmiş gelenek kavramı da sorunlu bulunur. Çünkü icat edilmiş geleneğin halkı harekete geçirebilme başarısını ve insanların milletleri uğruna ölmeye hazır olmalarının gerekçelerini açıklayamaz. Hobsbawm, millet analizinde tek etken olarak modernleşmeyi ve tek fail olarak yönetici sınıfı dikkate aldığından indirgemecilikle suçlanır. Hobsbawm'ın milleti ve milliyetçiliği devletin ürünü olarak görmesi ya da milletin bir devlet peşinde olmasından dolayı ortaya çıkması tespiti, devlet kurmakla millet kurmayı özdeşleştirir. Ancak bazı milliyetçilik kuramcıları bu sürecin özdeş olmadığını belirtmektedir.³⁸

Hobsbawm'ın kuramı Leh milliyetçiliği açısından değerlendirildiğinde kuramın Polonya'daki milliyetçi süreci açıklama kabiliyetine sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Her şeyden önce General Pilsudski'nin devletlerin milletleri oluşturduğu söylemi milliyetçiliğin kaderinin ulus-devletlerin elinde olduğu anlamına gelmemektedir. Milliyetçiliğin merkezinde politik birimin aksine sosyolojik birimin yer aldığı, Polonya'da gerçekleştirilen bağımsızlık hareketlerinde mücadelenin milletin bekası için gerçekleştirildiği açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Hobsbawm'ın icat edilmiş gelenekler kavramı da kuramının Polonya'daki milliyetçilik sürecinin açıklamasında sorun teşkil etmektedir. Polonyalıların bağımsızlık idealiyle gerçekleştirdikleri milli hareketlerin içeriğinin ve tesis edilen milli kimliğin öğelerinin önemli bir çoğunluğu, modern öncesi dönemde varlığı bilinen tarihi olaylar ve kültürel unsurlar üzerinden şekillenmiştir.

Hobsbawm'ın kuramı, icat edilmiş de olsa kültürün milliyetçi süreç içindeki rolünü göstermesi bakımından önemlidir. Devletin milletleri icat ettiği tespitiye sorunludur.

³⁶ Özkırımlı, a.g.e., ss. 150-151.

³⁷ Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, a.g.e., ss. 226-227.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Umut Özkırımlı, a.g.e., ss. 153-160.

Devletin bazı millet inşası sürecinde göz ardı edilemeyecek rolü vardır. Ancak bazı millet inşası süreci ise devlete rağmen yürür. Başka bir ifadeyle milleti inşa edenler aynı zamanda özdeşleşebilecekleri bir devlet talep ederler. Miroslav Hroch'un Orta ve Doğu Avrupa'da gerçekleşen milli hareketlerin açıklanmasına önemli katkıda bulunan milliyetçilik kuramı, millet inşası sürecinin bu yönüne işaret etmektedir.

1.3. MIROSLAV HROCH VE TOPLUMSAL ÖZGÜRLEŞİMDE MİLLÎ AJİTASYONUN ÖNEMİ

Orta ve Doğu Avrupa milliyetçiliklerinin anlaşılmasına önemli katkılar sunan Hroch, 19. yüzyıl sonu itibariyle Avrupa'da iki tip milletin var olduğunu belirtir. Bu millet tiplerinden birincisi egemen ya da büyük olarak nitelendirilen milletlerdir. Hroch, büyük milletlere İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya ve Danimarka'yı örnek gösterir. Hroch'un Avrupa'da gördüğü ikinci tip olan ezilen ya da küçük milletlerdir. Bu tipler farklılıkları üzerinden belirlendiğinden dolayı ezilen milletleri tanımlamak egemen milletler hakkında da bilgi sunacaktır. Hroch, ezilen ya da küçük milletleri yöneticileri (hâkim sınıfı) kendilerinden olmayanlar, etnik birim oluşturmalarına rağmen siyasi bir birlik kuramamış olanlar ve kendi dillerinde süreklilik arz eden kültürel üretim geleneği olmayanlar olarak ele almaktadır. Her durumda ezilen ya da küçük milletler, aralarında yapısal bir karakter kazanacak şekilde uzun süre bir egemene tabi olmuş olanlardır. Var olan bu yapısal karakterden dolayı ezilen milletleri küçük yapan sadece niceliksel durumları değildir. Kendi yönetici sınıflarına sahip olamadıklarından dolayı toplumsal bakımdan yetersiz olmaları, küçük milletlerin niteliksel problemleridir. Örneğin Polonya ve Macaristan niceliksel olarak büyük olmalarına, ulusal şekillenmeleri büyük milletler gibi kapitalizmle birlikte başlamalarına rağmen tarihin belirli bir noktasında, millet olma aşamasına gelmeden, siyasi bağımsızlıklarını yitirdikleri için ezilen ya da küçük milletlerin durumuna düşmüşlerdir.³⁹

Hroch'un küçük ve büyük millet sınıflandırması, onun milletin ortaya çıkışıyla ilgili düşüncelerini de ortaya koymaktadır. Hroch'a göre 19. yüzyılın başında Fransız Devrimi ile Viyana Kongresi arasında, Avrupa'da sadece sekiz ulus-devlet bulunmaktadır.

---

³⁹ Miroslav Hroch, **Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 30-31.

Bu ulus devletler Orta Çağ'dan beri devam eden uzun bir gelişme sürecinin ürünüdür.⁴⁰ Bu tespitler bağlamında Hroch, milletleri milliyetçilikten önce düşündüğünü göstermektedir. Uzun gelişme sürecinin sonunda toplumsal ve siyasal alanda yaşanan dönüşümün ortak sonuçları olmuştur. İçerisinde aristokrasinin ve yeni gelişen endüstriyel burjuvazi ile ticaret burjuvazisinin de yer aldığı etnik olarak homojenleşmiş bir sınıf tarafından yönetilen devlet, gelişmiş bir edebi dil ve ulusal kültür, küçük milletlerin birer eksikleri olarak milli hareketlerinin hedefi olmuşlardır.⁴¹

Hroch'ta milli hareketlerin yukarıda ifade edilen hedefler doğrultusunda A, B ve C olmak üzere üç aşamalı gelişimi söz konusudur. A evresinde milli hareketlenmelerde, “genellikle entelektüellerden oluşan bir grup tarafından ezilen milletin dili, kültürü ve tarihinin incelenmesine gösterilen tutkulu bir ilgi yer alır.”⁴² A evresi Hroch'ta milli kültürün ve yurtsever bilincin somutlaştırılması sürecidir. B evresinde yurtsever bilincin ajitasyonu, C evresinde ise yönünü yurtsever saiklerin çizdiği milli hareketlerin kitleselleşmesi söz konusudur.⁴³

Hroch, Avrupa'da kurulan ulus biçiminin feodal toplumdaki kapitalist sosyal ilişkilere geçişin bir parçası olarak meydana geldiğini ifade etmektedir.⁴⁴ Yurtsever ajitasyonun B evresinin bu dönüşümün öncesinde ya da sonrasında gerçekleşmesini baz alan Hroch, Avrupa'da dört farklı tip milli hareketin varlığından söz eder. Bunları entegre tip, gecikmiş tip, ayaklanma tipi ve bölünmüş tip olarak nitelendirmektedir. Entegre tip milli hareketlerde milli ajitasyon mutlakiyetçi eski rejim altında gerçekleşmekte; ancak kitlesel karakterine, politik sistemde gerçekleşen devrimci değişiklikler zamanında, örgütlü işçi hareketinin henüz kendini göstermeye başladığı anda kavuşmuştur. B evresinin liderleri milli programlarını bu politik karışıklık koşullarında geliştirmişlerdir. Hroch, bu tipe Çek, Macar ve Norveç milli hareketlerini örnek göstermektedir. İkinci tip, gecikmiş milli hareketlerdir. Gecikmiş tip milli hareketlerde B evresi ya da milli ajitasyon eski rejim altında başlamış olsa bile C evresine geçiş anayasal devrim sonrasında kadar ertelenmiştir. Milli hareketlerin evrim silsilesindeki bu değişme, dengesiz ekonomik kalkınma ya da dış

⁴⁰ Miroslav Hroch, “National Self Determination from a Historical Perspective”, **Canadian Slavonic Papers**, C. 37, S. 3/4, Canadian Association of Slavists, 1995, s. 283.

⁴¹ Miroslav Hroch, National Self Determination from a Historical Perspective, a.g.e., s. 283.

⁴² Hroch, **Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, a.g.e., s. 50.

⁴³ Hroch, **Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, a.g.e., s. 51.

⁴⁴ Miroslav Hroch, “Learning from Small Nations”, **New Left Review**, C. 58, 2009, s. 46.

baskılardan kaynaklanan nedenlerden dolayı değişebilir. Bu tipe Litvanya, Hırvatistan, Slovakya ve Ukrayna örnek gösterilebilir. Üçüncü tip ise, ayaklanma tipi milli hareketlerdir. Ayaklanma tipi milli hareketler kitlesel karakterine eski rejim altında, sivil toplumun veya anayasal düzenin tesisinden önce ulaşır. Eski rejime karşı silahlı mücadele milli harekete eşlik etmektedir. Hroch bu tipe örnek olarak Osmanlı coğrafyasındaki Sırp, Yunan ve Bulgar ayaklanmalarını örnek göstermektedir.⁴⁵ Dördüncü ve son tip, bölünmüş milli hareketlerdir. Bölünmüş milli hareketlerde milli kışkırtma, gelişmiş kapitalist düzen içinde ve anayasal koşullar altında başlamıştır. Bu tip milli hareketler C evresine, kitlesellik boyutuna, ya çok geç ulaşmışlar ya da hala ulaşamamışlardır. Hroch, bölünmüş tip milli hareketlere Flaman milli hareketini örnek göstermektedir.⁴⁶

Hroch'un kuramında en önemli evre B evresi, yani "milli ajitasyon" evresidir. Çok sayıda insanın düşüncesinde bir millete üyeliğin, yalın doğal bir gerçeklikten ve siyasi bir sonuçtan öte bir durum olduğu yurtseverlerin ajitasyon faaliyetleriyle oluşturulmaktadır.⁴⁷ Ajitasyon evresinde bu dönüşümü etkileyen birkaç gelişme bulunmaktadır. Bunlar eski düzende meydana gelen kriz ve bu krizin yeni gerilimler yaratması, toplumsal huzursuzluk ve dine dayalı meşruiyet anlayışının çökmesidir. Hroch'a göre bu gelişmeler ajitasyon döneminde milli programların geliştirilmesini sağlamaktadır. Ancak ajitasyon döneminin sonunda milli hareketlerin kendiliğinden kitlesellik kazanacağı da düşünülemez. Nitekim Avrupa'da bazı milli hareketlerde C evresine geçilememiştir. Hroch, milli hareketin kitlesellik kazanmasını kolaylaştıran bazı koşullardan söz etmektedir. Bunları "...meşruiyet krizi, dikey toplumsal hareketlilik... ileri düzeyde toplumsal iletişim... ve milli farklılıklarla örtüşen çıkar çatışmaları"⁴⁸ şeklinde ifade eder.

Hroch'un başta Orta ve Doğu Avrupa olmak üzere milli hareketlerin anlaşılmasına olan katkısı yadsınmaz. Ancak, bu durum kuramının eleştirilere maruz kalmadığı anlamına da gelmemektedir. Özellikle büyük milletlerle ilgili düşüncelerinde milletlerin milliyetçilikten önce var olduğunu savunması Gellner tarafından, ekonomik

---

⁴⁵ Miroslav Hroch, "From National Movement to the Fully- formed Nation: the nation-building process in Europe", *New Left Review* I, C. 198, 1993, ss. 7-8.

⁴⁶ Hroch, *Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, a.g.e., ss. 58-60.

⁴⁷ Hroch, *Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, a.g.e., s. 51.

⁴⁸ Özkırımlı, a.g.e., s. 203- 204.

indirgemecilikten kaçınırken kültürel indirgemeciliğe düşmesi savıyla da John A. Hall tarafından eleştirilmektedir.⁴⁹

Hroch'un milli hareketlerin üç evreli gelişim modeli Polonya'da özellikle 19. yüzyılda gerçekleştirilen milli hareketleri tanımlama olanağını sunmaktadır. Başta Joachim Lelewel ve Adam Mickiewicz olmak üzere, Polonyalı etkin entelijansiyanın çalışmalarını Leh milli hareketlerinin A evresi olarak değerlendirilebilir. A evresinde elde edilen politik-kültürel unsurların sanatsal aktivitelerin dâhil olduğu çeşitli platformlar aracılığıyla kalabalık kitlelere aktarılmasını B evresi, entelijansiyanın faaliyetlerinin rahatlıkla gözlemlendiği kitlesel hareketlerin C evresi içerisinde değerlendirilmesi mümkündür. Ancak Hroch'un Polonya'yı milliyetçilik çağına gelinceye kadar büyük devletler, milliyetçilik çağında ise küçük devletler içerisinde değerlendirmesi, Leh kimliğinin ve Polonya'daki millet inşası sürecinin bütünüyle açıklanmasını sorunlu kılmaktadır. Hroch'un analizlerine konu olan Doğu Avrupa halklarının çoğunu Polonya-Litvanya Birleşik Krallığı bakiyesinden kalan halklar oluşturmaktadır. Söz konusu tarihsel geçmişe rağmen halkları farklı kılan nedir? Milliyetçilik çağından önce millet oluşumunu tamamlayan büyük devletler süreci nasıl tamamlamışlardır? Devlet sürecin neresindedir? Kısacası millet nedir ve millet olmanın unsurları nelerdir? Hroch'un kuramının bu gibi sorular karşısında yetersiz kalması, Polonya'nın uluslaşma sürecinin açıklanmasına teorik bir temel oluşturamayacağını düşündürmektedir.

Hroch'un kuramı, kültürün egemen ya da ezilen milletler milliyetçiliği üzerindeki etkinliğini göstermesi açısından önemlidir. Hroch'un büyük milletler için ulus-devlet sürecini milliyetçilik çağından önce kapitalist dönüşüm süreciyle birlikte başlatması, millet inşası sürecinde ekonomik sistemdeki dönüşümün önemli bir etken olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda ekonomik sistemdeki dönüşümün millet inşası sürecinde üstlendiği rolü merkeze alan milliyetçilik kuramları incelenmelidir. Tom Nairn'in milliyetçiliği kapitalizmin dengesiz gelişimine tepki olarak gördüğü kuramı, ekonomik sistem-milliyetçilik ilişkisini ele alan milliyetçilik kuramına verilebilecek iyi bir örnektir.

---

⁴⁹ Özkırımlı, a.g.e., s. 205- 207.

1.4. TOM NAIRN'DE MARKSİZMİN TARİHSEL BAŞARISIZLIĞI OLARAK MİLLİYETÇİLİK

Tom Nairn milliyetçilik kuramını Marksist paradigmayla açıklamaya çalışan kuramcılardandır. Ancak Nairn, çalışmalarını Ortodoks Marksizme getirdiği eleştiriler üzerine kurgular. Nairn'e göre milliyetçilik Marksizmin tarihsel başarısızlığıdır, ancak bu başarısızlık kaçınılmazdır. Buna rağmen milliyetçilik ancak Marksizm'le açıklanabilir. Bu noktada öncelikle Marksizmin hataları giderilmelidir. Marksizmin milliyetçilik üzerinde görülen ilk hatası felsefi ve kavramsal düzeydedir. Materyalist ve idealist felsefe milliyetçiliği toplumların gelişiminde genel bir aşama olarak görmektedir. Milliyetçilik Marksistler için ulusal pazar ekonomisinin yaratılmasında ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasında zorunlu bir aşama olarak görülür. İdealistler içinse milliyetçilik tarihsel gelişim sürecinde ortak bir kişilik ve kalıcılık ruhunu sunar. Nairn, materyalist ve idealist felsefenin toplum merkezli yaklaşımının milliyetçiliğin anlaşılmasına katkı sunamayacağına inanmaktadır. Bunun yerine bütüncül bir dünya tarihinin referans olarak alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.⁵⁰

Nairn dünya tarihinde belirli bir dönemden sonrası üzerine özellikle durmaktadır. Bu dönem aynı ulustan olmanın soyut ve sistemik açıdan önemli olmaya başladığı, yaklaşık olarak 1800'den günümüze gelen süreci kapsamaktadır. Bir ulusa ait olmanın önemli olmaya başlamasının arkasında yatan nedenleri bu dönemde yaşanan gelişmelere odaklanarak açıklamaktadır. Nairn'e göre dünya politik ekonomi sisteminin 18. yüzyıldan itibaren dengesiz gelişimi, içerisinde milliyetçiliğin temellenmesine olanak sağlamıştır. Ancak Marksizm ve idealizmin ruhunda var olan Avrupa aydınlanma düşüncesi, bu dengesiz gelişimin tersi yönünde bir süreci öngörmektedir. Avrupa aydınlanma düşüncesine göre maddi uygarlığın ve kitle kültürünün kalkınması sürekli ve eşit şekilde olacaktır. Gelişmede geri kalan Avrupa dışı uygarlıklar ise belirli bir yardım ve zamanla yüksek Avrupa kültürünü yakalayacaklardır. Ancak gerçekte böyle bir şey söz konusu değildir. Nairn, bu durumu Marksizmin genel bir milliyetçilik kuramı oluşturamamasının diğer nedeni olarak ifade etmektedir. Nairn'e göre çevre ülkelerde Marksizmin ön gördüğü sınıfın oluşması ya da ulusal pazarın ortaya çıkması söz konusu değildir. Merkez ülkelerle çevre ülkeler arasında gerçekleşen ilişki, gelişmemiş Avrupa-dışı yapılara gelişme hedefi

---

⁵⁰ Tom Nairn, "The Modern Janus", **New Left Review** I, C. 94, 1975, s. 3-6.

doğrultusunda yardımı öngören bir ilişki olmayıp, tersine tahakküm ve işgal şeklinde tecrübe edilen bir ilişkidir.⁵¹

Nairn, merkezle çevre arasındaki ilişkinin yapısını ortaya koyduktan sonra çevre ülkelerin tepkisine odaklanır. Avrupa aydınlanma düşüncesinin çevre ülkelerde algılanması ön görülen şekilde olmamıştır. Çevre ülkeler, soyut ilerleme fikrinin kendilerine bir şey kazandırmayacağını kısa bir sürede anlamıştır. Çevre ülkelerin soyut, dengeli ve sürekli gelişme fikrinin kendilerine bir şey kazandırmayacağını öğrenmesi, milliyetçiliğe giden yolda önemli adımların atılmasını beraberinde getirmiştir. Çevre ülkeler kendi ülkelerinin savunmasını kaderini kendi çizdikleri yolla belirleyeceklerdir. Çevre ülke yöneticileri bunu yaparken kendi toplumlarını seferber etmek zorundadır. Söz konusu seferberlik, halkta militan bir bilinç oluşturulması, mit olsa da sınıflar arası farklılıkları aşmış ve baskıcı dış güçlere karşı kendi kimliğinin farkına varan bir toplum oluşturmaktır. Çevre ülkelerde bunu gerçekleştirmekten başka bir yol görünmemektedir. Nairn'e göre bu zorunluluğa karşı çevre ülkelerde modernitenin ekonomik ve politik kurumlarından hiçbirinin bulunmaması ikilem oluşturmaktadır. Yokluk karşısında çevre ülke yöneticileri ellerindeki mücadele argümanlarını bölge ve halka özgü değerler üzerine kurgulamıştır. Böyle bir stratejiye miras kalan etniklik, dil, folklor, deri rengi ve benzeri unsurlardır. Bu tercih aynı zamanda milliyetçiliğin çevre ülkelerde farklılıklar üzerinden hareket ettiğini göstermektedir. Çevre ülkeler, merkez ülkelerin baskıcı ve emperyalist politikalarına, kendi öz kaynakları, yani milli kimlikleri üzerinden şekillendirdikleri idealist politik ve ideolojik seferberlikle karşı koyabilmiştir. Çevre ülkelerin karşı koyma girişimleri milliyetçiliğin kendisidir. Milliyetçilik ise kapitalizmin dünyaya hızla yayılmasının tarihsel-toplumsal bedelidir.⁵²

Nairn'e göre, kapitalizmin hızla yayılışı ve bunun sonucu olarak "dengesiz kalkınma" karşısında dengeleyici bir tepki olarak milliyetçilik çevre ülkelerde üretilmiştir. İngiltere, Fransa ve Amerika milliyetçiliği icat etmemişlerdir, çünkü çevre ülkelerde milliyetçiliği doğuran eksiklikler merkez ülkelerde yoktur. Aydınlanma ve klasik politik ekonomi merkez ülkelerin önde olduklarının büyük bir kanıtıdır.⁵³ Kısacası milliyetçilik

---

⁵¹ Nairn, a.g.m., s. 7-10.

⁵² Nairn, a.g.m., s. 10-12.

⁵³ Tom Nairn, a.g.m., s. 14-15.

çevrenin merkeze karşı kendini korumada bulduğu bir yoldur.⁵⁴ Ancak, “dengesiz kalkınma” sadece yoksul ülkelerin masalı değildir, zengin olanları da peşinden sürüklemiştir. Bu bağlamda kapitalizmin dengesiz yayılışına tepki olarak doğan milliyetçilik, öncelikle çevre ülkelerin milli devletlerinin bir ideolojisi olmuştur. Dünya siyasetine yön verdikten sonra merkez ülkeler de milliyetçiliği benimsemek zorunda kalmıştır. Başka bir deyişle “dengesiz kalkınma” iki tarafın sürekli birbirini değiştirdiği diyalektik bir süreçtir. Milliyetçilik gerçekte metropol tahakkümü tezine karşı ortaya çıkmış bir tür anti-tez niteliğindedir. Ancak hızlı ve kaçınılmaz olarak bütün bir sürece işlenmiştir. Bütün bir sürece etki eden bir milliyetçiliği ise sağlıklı ya da hastalıklı olarak ayırmak doğru değildir. Her milliyetçilik bir yanıyla sağlıklı iken öteki yanıyla hastalıklıdır. İlericilik ve gericilik aynı anda milliyetçiliğin genetik kodunda başlangıcından beri vardır ve bu durum milliyetçiliğin yapısal gerçekliğidir.⁵⁵

Nairn’e göre, milliyetçiliğin doğasındaki bu belirsizlik, milliyetçilik fenomeninin genel tarihsel varlık sebebidir. Toplumlar milliyetçilik yoluyla endüstrileşme, refah, diğer insanlarla eşitlik vb. amaçlarını gerçekleştirmeye çabalıyorlardı. Bunu yaparken kendi içlerine bakıp geçmişteki halk kahramanlarını ve onlara ait mitleri bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden çiziyorlardı. Milliyetçiliğin her türünde idealist ilerlemeci hedeflerle bu hedefi gerçekleştirmesi bağlamında Romantik gerici yön bulunmaktadır. Milliyetçilik bir yüzü geçmişe, öteki yüzü geleceğe bakan Roma Tanrısı *Janus* gibidir ve bu görünümüyle modernizmin geçidinde durmaktadır. Bu geçitten geçecek insanoğlu kalkınmanın çilesi olarak geçmişe bakmak zorunda idi. Nairn’in dünya tarihini referans alarak açıklamaya çalıştığı milliyetçilik kuramını modernizmin eşiğinde, geçilmesi gereken bir zorunluluk olarak ifade etmesi Marksizmin başarısızlığına yönelik bir başka eleştirisinin gerekçesini oluşturmaktadır. Marksizm’de proletarya olarak ifade edilen yeni evrensel sınıfın bir ‘Alman’, ‘Kübalı’, ‘İrlandalı’ ya da diğer bir millet karşısında şansı yoktu. Çünkü kapitalizm yayılırken onu çevreleyen eski toplumsal yapıları parçalamaktaydı. Parçalanmış toplumlar ise içlerinde bulunan fay hatları boyunca çatlamaktaydı. Söz konusu bu çatlaklardan çıkan bir sınıf değil, bir millet oldu.⁵⁶

---

⁵⁴ Josep R. Llobera, **Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa’da Milliyetçiliğin Gelişimi**, çev. Emek Akman, Ebru Akman, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007, s. 111.

⁵⁵ Nairn, a.g.m., s. 15-17.

⁵⁶ Nairn, a.g.m., s. 18-22.

Nairn, milliyetçilik kuramını Marksizmin eleştirisi üzerine kurmasına rağmen kendi kuramı da eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler şu şekilde ifade edilebilir. Nairn, milliyetçiliğin sömürgelerde ortaya çıktığını iddia ederek tarihsel olayların sırasını tersine çevirmiştir. Bu nedenle Nairn'in milliyetçilik kuramı gerçeklerle uyuşmaz. Nairn merkez ülkelerin oluşumunu sorgulamaz ve bu şekilde merkezi verili kabul eder. Bu durum Nairn'in Ortodoks Marksizmin tarihi ve tarihi olmayan milletler ayrımını sürdürmesine neden olur. Ayrıca Nairn merkez ülkelere olan bu bakışından dolayı özcülükle suçlanmaktadır. Çevre ülkelerin dengesiz kalkınmaya verdikleri tepki milletlerin ve milliyetçiliğin kökenlerini açıklamaya yetmez. Nairn'in kuramının fazla indirgemeci bir yaklaşım benimsediği iddia edilir. Bu noktada "Nairn milliyetçi olguların ekonomik eğilimlere indirgenemeyeceğini, daha ziyade bu duyguların ekonomik eğilimlerden güç aldığını savunmaktadır."⁵⁷ Nairn'e yöneltilen diğer bir eleştiri ise, kuramında milliyetçiliklerin her zaman başarıya ulaşmasıdır.⁵⁸

Nairn'in kuramı, merkezin çevresinde yer alan Polonya'nın millet inşası sürecini açıklayamamaktadır. Milliyetçiliğin Avrupa'daki serüvenine bakıldığında merkezde mi yoksa çevrede mi doğduğu kesin bir şekilde öngörülememekte, bunun yerine milliyetçilik türlerinin sınıflandırılmasına kaynaklık etmektedir. Öte yandan Polonya'da millet inşası sürecinin irredentist karakteri olan Alman ve Rus milliyetçiliklerinin etkilerinden bağımsız şekillendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Alman ve Rus yayılcılığı sadece ekonomik unsurları hedef almamış, kültürel unsurları da dönüştürmeyi amaçlamıştır. Böyle bir durumda ekonomik sistemdeki dönüşümü ele alan kuramların Leh milliyetçiliğini açıklayabilmesi için kültürü dikkate alması bir önkoşul haline gelmektedir. Ernest Gellner'in endüstriyel kapitalizmin sosyolojik ve kültürel etkileri üzerinden temellenen milliyetçilik kuramı, bahsedilen değişkenleri dikkate alan milliyetçilik kuramlarına verilebilecek iyi bir örnektir.

---

⁵⁷ Llobera, a.g.e., s. 111-112.

⁵⁸ Özkırımlı, a.g.e., ss. 115-122.

1.5. ERNEST GELLNER VE EVRENSEL YÜKSEK KÜLTÜR ÇAĞINDA MİLLİYETÇİLİK

Ernest Gellner'in milliyetçilik kuramı, hem milliyetçilik çalışmalarına belirli bir ivme kazandırmış, hem de Eric Hobsbawm gibi bazı kuramcıların milliyetçiliğe olan bakışını şekillendirmiştir. Gellner'in millete ve milliyetçiliğe bakışının özü, milliyetçiliğe ilişkin yapığı tanımlamada bulunmaktadır. "Ulusçuluk, öncelikle siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir."⁵⁹ Gellner'in milliyetçilik kavramı devlet ve ulus olarak ifade edeceğimiz iki kavrama dayanmaktadır. Gellner devlet tanımlamasında Weber'in bakışını merkeze alır ve devleti Weber gibi meşru şiddet tekeli elinde bulduran kurum olarak değerlendirir. Ancak devletin şiddeti tekeline buldurmasının ve şiddet kullanılmasının bir amacı vardır. Devlet her şeyden önce bir toplumsal iş bölümünü içermektedir. Var olan toplumsal iş bölümü ise bir düzeni gerektirir. Gellner devleti bu düzenin korunmasına yönelik uzmanlaşma ve yoğunlaşma olarak görmektedir. Tarım öncesi avcı-toplayıcı topluluklar devlet içindeki iş bölümünü oluşturacak yeterlilikte olmadıklarından bu topluluklarda devletin varlığından söz edilemez. Tarım toplumunda ise devletin varlığı seçime bağlıdır. Ancak, sanayi toplumuna geldiğinde devletin varlığını seçme şansı yoktur. Sanayi toplumlarının aşırı büyüklüğü ve alıştıkları yaşam düzeyinin devamı için kendiliğinden giderilemeyecek iş bölümlerini karşılamak, devletin varlığını artık zorunlu hale getirmektedir. Gellner'in devleti bu şekilde tanımlaması, milliyetçiliği hangi zaman dilimi içerisinde arayacağını anlama noktasında önem arz eder. Gellner'e göre devlet olmadan milliyetçiliğin var olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Çünkü milliyetçilik, politik birim ile milli birimin ve milli birimi tanımlayan kültürün çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir.⁶⁰

Gellner, kültüre ve sosyal düzene sürekli veya uzun zamandan beri var olan yapılar olarak bakarken, devleti ve milliyetçiliği aynı şekilde nitelendirmemektedir.⁶¹ Devletin zorunlu varlığını sanayi toplumu içinde gören Gellner, uzmanlık ve iş bölümünü referans alarak, süreklilik atfettiği toplumsal düzenin ulusa evrim sürecini ele alır. Süreç içerisinde kültürün rolü önemlidir. Söz konusu kültür tarım toplumunda iş bölümünün sınırlarını keskinleştirir ve bu kesinlik okuryazar yöneticiler ile tarım üreticisi konumundaki köylüler

⁵⁹ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, 2. b., çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 71.

⁶⁰ Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, a.g.e., ss. 73-76.

⁶¹ Ernest Gellner, **Nationalism**, Paperback edition, Phoenix, Great Britain, 1998, s. 5.

arasında tabakalaşmayı doğurur. Kültürel farklılaşma tarım toplumunda giderilmez; aksine farklılıklar keskinleştirilerek tabakalar arası sürtüşmenin önü kesilir. Yatay tabakalanmış yönetici sınıfta olduğu gibi birbirinden dikey sınırlarla ayrılmış küçük topluluklarda da farklı kültürel yapılar hâkimdir. Kültür çeşitliliğinin temel nedeni ekonomiktir. Bu nedenle tarım toplumunda küçük bir topluluğun içinde dahi yatay ve dikey tabakalaşmış kültürel yapılar görülebilir. Tarım toplumunda devletin işlevi vergi toplamak ve belirli bir noktada güvenliği sağlamakla sınırlıdır. Siyasal sınırlarla kültürel sınırların çakışmasını sağlamanın bu siyasal düzen içerisinde hiç kimseye faydası yoktur.⁶²

Sanayi toplumuna gelindiğinde birçok şeyde değişiklik yaşanmaya başlanmıştır. Sanayi toplumundaki değişikliğin merkezinde ilerleme, sürekli gelişme ideali vardır ve sürekli gelişme uzmanlık alanları birbirine yakın, karmaşık, incelmış, sürekli ve çoğu kez de hızlıca değişen bir iş bölümünü gerektirir. Böyle bir ortamda insanları yaşamları boyunca aynı ortamda tutmak zordur.⁶³ Bu durumda insanların birbirinin yerlerine geçebileceği ortamın oluşturulması gerekmektedir. Yapılması gerekenler standart, semantik nitelikteki tek bir dilin kullanımını sağlamak ve yerel bağlarından koparılmış genel bir eğitim-öğretimi tesis etmektir. Tarım toplumunda devletin tebaasıyla iletişim kurma gereksinimi duymaması ve kültürel çoğulluk, dilde farklılıklar yaratmaktadır.⁶⁴ Toplumsal hareketlilik için aynı dili kullanmak yeterli değildir. Dili bağlamdan bağımsız, soyut ve genellenebilir bir şekilde kullanmak gerekmektedir. Tarım toplumunda sadece üst tabakanın belirli bir kesimi dili bu şekilde kullanmaktadır. Sürekli gelişmenin ve endüstrileşmenin gerekliliği olan toplumsal hareketlilik ideali, toplumun aynı dili kullanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Eğitim ise kişisel arz etmemeli ve fazla uzmanlaşmamış bir içeriğe sahip olmalıdır. Modern insanların, bir uzmandan ziyade toplumsal hareketin gerekliliğini karşılayacak, daha genel, merkezileşmiş standart bir eğitime ihtiyacı vardır.⁶⁵ Kısacası sürekli gelişimin önündeki engellerin kaldırılması zorunluluk oluşturmaktadır.

“Hepsi çok sayıdaki farklı kültürlerden kaynaklanan farklı diller, lehçeler, kurallar, adetler, yasaların cirit attığı bir dünyada ise hiçbir şey önceden hesaplanamaz, garanti edilemez... Bu sürekli büyümeyi garanti altına alacak olan şey ise türdeş (homojen) bir dünyanın kültürel olarak kurulması; politik ve hukuki olarak organize edilmesidir.”⁶⁶

⁶² Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, a.g.e., ss. 80-84.

⁶³ Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, a.g.e., ss. 97-102.

⁶⁴ Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, a.g.e., s. 82.

⁶⁵ Roger, a.g.e., s. 24.

⁶⁶ Öğün, a.g.e., s. 71.

Bu şekildeki bir ortama, sürekliliğini devletin sağlayabileceği dil ve belirli bir konuda uzmanlaşmamış genel eğitim-öğretim yardımıyla profesyonel eğitimciler tarafından aktarılan oldukça katı, kodlandırılmış normlara dayanan standartlaşmış yüksek bir kültür aracılığıyla ulaşılabilir.⁶⁷

Gellner, sanayi toplumunda kültürel homojenizasyonun kaçınılmazlığıyla milliyetçilik arasında ilişki kurmaktadır. Ancak zorunlu türdeşlik ile milliyetçilik arasındaki ilişkide milliyetçiliğin zorunlu türdeşleşmeyi doğurmadığını, aksine yüksek bir kültürün tesisinin milliyetçiliği getirdiğini ileri sürmektedir.⁶⁸ Homojen yüksek kültürün tesis süreci, milliyetçiliğin kendi içindeki çeşitliliğini de açıklamaktadır. Milliyetçilik, kültürel homojenleşmenin hızlı gerçekleştiği ve bu süreç içerisinde mücadele edilmesi gereken belirli bir zorluğun olmadığı durumlarda savaştı olmayan yatışmış bir milli kimlik karşısında geriler ve zorunlu nitelik göstermez. Endüstriyel toplumun ortaya çıkışından önce etnik-dilsel bakımdan tekbiçimli yapıya sahip toplumlarda homojenizasyon, alt kültürlerin üst kültüre uygun şekilde törpülenmesi ve aynı dil ailesine ait farklı lehçelerin ve eğitim sistemlerinin belirli bir şekilde bükülmesi karşılığında tesis edilmiştir. Bu tip toplumlarda milliyetçilik ya ortaya çıkmamıştır ya da şiddet içermeyen, ılımlı bir şekilde seyretmiştir. Ancak Habsburg tipi topluluklarda aşağı kültürlerin birbirine yabancı olması, hâkim dillerin lehçe farklılıklarının ötesine geçmesi, kimliksel bir öz oluşturur. İktidarı elinde bulunduran tahakküm edendir ve tahakküm edene karşı bir mücadeleye girişilir. Bu gruplar kendilerini dışarıda hissederler ve üst kültüre erişimi olmayan bireyleri mücadele için toplarlar. Bu tip topluluklarda milliyetçilik şiddet, etnik arındırma, bağımsız teritoryal dönüşüm başta olmak üzere çeşitli görünüm kazanır.⁶⁹

Milliyetçilik kuramını endüstriyel kapitalizmin etkileri üzerine kuran Gellner, bazı noktalarda eleştiriye tabi tutulmuştur. Kısaca belirtmek gerekirse, Gellner'in kuramının evrenselliği sorgulamaya açıktır. 18. yüzyılda Büyük Britanya ve Fransa'da ortaya çıkan milliyetçiliği açıklayamaz.⁷⁰ Gellner'e yönetilen diğer eleştiriler, kuramının aşırı işlevselci olduğu, kuramda ortaya atılan endüstrileşme-milliyetçilik ilişkisinin doğruları yansıtmadığı, gelişmiş toplumlarda milliyetçiliğin eski öneminin kalmayacağı

⁶⁷ Ernest Gellner, "Nationalism Reconsidered and E. H. Carr", **Review of International Studies**, C. 18, S. 4, Cambridge University Press, 1992, s. 288

⁶⁸ Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, a.g.e., s. 117.

⁶⁹ Roger, a.g.e., ss. 25-34.

⁷⁰ Jaffrelot, a.g.m., s. 40.

öngörüsünün tartışmaya açık olduğu, Gellner'in kuramının milliyetçiliğin doğurduğu güçlü etkiyi açıklamadığı ve fazla genelleyci olduğu şeklinde özetlenebilir.⁷¹

Buraya kadar milliyetçilik yazınında önemli yer edinmiş bazı kuramlara yer verilmiştir. İncelenen kuramların ortak noktası, milliyetçiliği açıklamada kullandıkları bağlamların yanında milleti, icat edilmiş de olsa, belirli bir kültür etrafında tahayyül etmeleridir. Kültür, Gellner'in ifade ettiği gibi uzun süreli bir yapı olarak anlaşıldığında, Leh kimliğinin dinamiklerini sadece Batı Avrupa'da yaşanan devrimler sonrasında aramak yetersiz görünmektedir. Nitekim günümüz Polonyası'nda gerek milli kimliğinin yapısında, gerekse çağdaş siyasal sistemlerinin ritüeller ve semboller dünyasında, modern öncesi dönemdeki varlığı bilinen kültürel örüntülerin etkinliğini korudukları gözlemlenmektedir. Bu noktada, Anthony D. Smith'in modern öncesi dinamikleri göz önünde bulunduran milliyetçilik kuramına yer vermek, çalışmanın açıklayıcılığı açısından doğru görünmektedir.

1.6. ANTHONY D. SMITH'TE MİLLETLERİN ETNİK KÖKENİ

Anthony D. Smith'in milleti ve milliyetçiliği ele alan kuramı, yukarıda yer verilen kuramların aksine tarihsel, kültürel, sosyolojik ve siyasal unsurlara modernizmin etkisini de göz önünde bulundurarak daha kapsayıcı bir şekilde yer vermektedir. Smith'in kuramında dikkate aldığı değişkenlerin fazlalığı kuramın anlaşılabilirliğini güçleştirmektedir. Bu nedenle Smith'in kuramına yer verirken milliyetçilik çalışmalarının temel kavramları olan millet ve milliyetçiliğe ilişkin yaptığı tanımlamalar üzerinden hareket etmek hem Smith'in kuramını açıklamayı kolaylaştıracak hem de çalışmanın devam eden bölümlerinde kullanılacak olan söz konusu kavramlarla neyin ifade edilmek istendiği ortaya konulmuş olacaktır.

İlk olarak Smith'in yukarıda ifade edilmeye çalışılan çok sayıda değişkene yer vermesi durumuna örnek olarak, millet tanımını ele almak gerekmektedir. Smith, milli kimliğin temel özelliklerinden hareketle milleti "*tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri*

---

⁷¹ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, a.g.e., ss. 172-179.

paylaşan bir insan topluluğunun adı”⁷² olarak tanımlamaktadır. Smith’e göre böyle bir tanımlama şu noktaları açığa çıkarmaktadır. İlk olarak bu tanım milli kimliğin karmaşık ve soyut bir doğada olduğunu gösterir. “Milli kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır.”⁷³ Milli kimliğin sınıfsal, dinsel ve etnik kimlikler gibi kolektif kimlik tipleriyle ترکیبی ile milliyetçiliğin liberalizm, faşizm ve komünizm gibi ideolojilerle girdiği değişimler söz konusu karmaşıklığa ve soyut doğaya işaret etmektedir. Ayrıca böyle bir tanımlama milli kimliğin çok boyutlu olduğunu, hiçbir milliyetçi hizip tarafından tek bir unsura indirgenemeyeceği gibi yüzeysel yollarla halka benimsetilmesinin mümkün olmadığını da göstermektedir. Millet bu çok boyutluluğa, ileride detaylandırılacak olan sivil ve jenealojik (soya ait) etnileri her özgül durumda değişik oranlarda birbirleriyle harmanlayarak ulaşmıştır. Son olarak, böyle bir tanımlama milli kimliği devlete ilişkin kavramlaştırmalardan ayırmaktadır. Devlet, sınırları belli bir toprak parçasında zor kullanma tekeli elinde bulunduran özerk kamu kurumlarını tanımlar. Oysa milli kimliğin kast ettiği şey tamamen farklıdır. “Millet, bir tarihi kültür ile belli bir yurdu paylaşan herkesi tek bir siyasi topluluk içinde birleştiren kültürel ve siyasi bir bağı gösterir.”⁷⁴

Smith’in millet tanımlamasında ifade ettiği karmaşıklık milletlerin kökenleri için de geçerlidir. Bu noktada Smith milletlerin kökeni hakkında açıklamada bulunmak için şu üç soruyu sormaktadır.

“ 1. Millet *kimdir*? Modern milletin modelleri ve etnik temelleri nelerdir? Tek tek milletler neden ortaya çıktılar? 2. Bir millet *neden* ve nasıl *doğar*? Yani, değişkenlik ve çeşitlilik arz eden etnik bağ ve anılardan milletin oluşum sürecini harekete geçiren genel neden ve mekanizmalar nelerdir? 3. Millet *ne zaman* ve *nerede* ortaya çıkmıştır? Tek tek milletlerin belli zaman ve yerlerde oluşumlarını mümkün kılan özel fikir, grup ve konuşmalar nelerdir?”⁷⁵

Politik bir mit olarak görülebilecek milliyetçiliğin merkezinde; milletin eski zamanlardan beri var olduğu, ancak milletlerin birçok üyesi tarafından kimliklerinin unutulduğu ve nesiller boyunca milletin üyelerini birbirine bağlayan bağların hatırlanamadığı, milletin üyelerinin kendi kimliksel bağlarının farkına varmış milliyetçiler ve vatanseverler

⁷² Anthony D. Smith, **Myths and Memories of the Nation**, Oxford University Press, New York, 1999, s. 11.

⁷³ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 33.

⁷⁴ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 31-34.

⁷⁵ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 39.

tarafından uyandırılması gerekliliği düşüncesi yer almaktadır.⁷⁶ Milliyetçi ideolojinin merkezinde yer alan bu düşünce, Smith'i modern öncesi etnik kimlik ve gelenekleri incelemeye yöneltmiştir.

Smith, milletlerin anlaşılmasında etnik toplulukları ya da (Fransızca terimi benimseyerek) *etni*'leri anahtar bir kavram olarak görmektedir. Etniklik, ilkselcilerin bakış açısıyla zamanın dışında doğal bir varlık olarak ve araçsalcıların bakış açısıyla durumsal olarak ele alınmamalıdır. Etnik kimliğin tarihi ve sembolik-kültürel özelliklerini ön plana çıkaran yaklaşımlar benimsenmelidir. Smith, her etnik grubun tarihi anlarında devamlılıkların olmasını, her etnik grubun özel tarihsel güçlerin ürünü olmasını ve bu nedenle tarihsel değişim ve çözümlenmelere maruz kalmasını böyle bir yaklaşım benimsenmesinin gerekçeleri olarak sunmaktadır.⁷⁷ Ancak Smith bütün etnik kimlikleri hiçbir şekilde etnik gruba (topluluğa ya da etnilere) dâhil etmemektedir. Aksine, ona göre etnik kimliklerin büyük çoğunluğunu *etnik kategoriler* olarak nitelendirmek gerekmektedir.⁷⁸ Smith, bu ayrımı etnik kategorilerin yapısında bulunan bir eksikliğe dayandırmaktadır. Bir etnik kimliği etnik topluluk ya da etnik kategori olarak ayrıma tabi tutan söz konusu eksiklik dayanışma duygusudur. Etnik topluluğun altı temel niteliği olan; kolektif isim ya da simge, ortak soy miti, ortak tarih, özel olarak kültür ve kültürün ayırt edici unsurları, belli bir *teritorya* ile özdeşleşme ve dayanışma duygusundan çoğu etnik kategorilerde, gözlemlense de dayanışma duygusu ya çok azdır ya da yoktur.⁷⁹

Smith, etnik toplulukları özelliklerini göstererek diğer etnik görünümünden ayırdıktan sonra bir etnin nasıl biçimlendiği üzerinde durmaktadır. *Birleşme* ve *bölünme* etnik oluşumlarda iki ana yoldur. Birleşme ayrı birimlerin (şehir devletleri gibi) birbirine karışması şeklinde olabileceği gibi bir birimin diğer bir birim tarafından yutulması şeklinde de olabilir. Etnik topluluklar Şii mezhepçiliğinde olduğu gibi dini ve politik nedenlerden (Bangladeş örneği) kaynaklanan *bölünmeler* sonucunda da oluşabilir. Birleşme ve bölünme gibi süreçlerin varlığı etnik toplulukların şekillenmeye müsait olduğunu göstermektedir. Ancak söz konusu değişikliği tarihsel, öznel ve sembolik anlamda yeniden inşa şeklinde anlamak gerekmektedir. Süreç içinde travmatik şekilde yaşanan savaş ve fetih, sürgün ve

⁷⁶ Anthony D. Smith, "The myth of the 'Modern Nation' and the myths of nations", **Ethnic and Racial Studies**, C. 11, S. 1, 1988, s. 1.

⁷⁷ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 40-41.

⁷⁸ Anthony D. Smith, **The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic**, Blackwell Publishing, 2008, p. 30.

⁷⁹ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., ss. 47-55.

din değiştirme şeklindeki felaketler etnik kimliği tahrif edebileceği gibi; devlet kurmak, askeri hareketlilik ve örgütlü din gibi güçlerle dışarıya ya da ötekine karşı verilen mücadele, etnik kimliği güçlendiren ve devamını mümkün kılan etkenler olabilir. Devlet kurmanın etnik görünüm ve devamlılık üzerindeki etkisi Fransa, İspanya ve İngiltere örneğinde açık şekilde görünmektedir.⁸⁰

Smith'e göre savaşların da etnik biçimlenme ve süreklilik üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Genellikle savaşan siyasal birlikler birkaç etnik halk temelinde şekillenmektedir. Rakip ya da düşman siyasal birlikler arasında cereyan eden savaşların sıklığı, yoğunluğu ve süresi etnik duyguları billurlaştırır. Savaş, paralı askerlerden çok seferberlik şeklinde halka dayanan ordular vasıtasıyla yürütülüyorsa, savaşan üyelerin topluluğa bağlılık oranı artar. Savaş ve seferberlik kısa ömürlü olsa da; etnik bir topluluk için hayati önemi olan dayanışma duygusu, savaşlar içinde hayat bulan kahramanlık ve direniş mitlerinin reaksiyonlarıyla yeniden tesis edilebilir. Bu noktada jeopolitik konum da etnik şekillenme üzerinde etkilidir. Siyasal birliklerin komşularıyla olan ittifak ve çatışmaya dayanan ilişkileri, hatta üçüncü taraf olarak kendi *teritoryası* üzerinde gerçekteşen savaşlar, etnik kategori halinde bulunan kimlikleri kaynaşmış etnilere dönüştürmede etkilidir.⁸¹ Smith'e göre örgütlü dinin ruhani etkisi toplumsal zeminde de görülebilmektedir. Etnik köken mitlerinin yaradılış mitleriyle iç içe geçmeleri ya da yaradılış mitlerini varsaymaları, etnik topluluk kahramanlarının Tanrının hizmetkârları olmakla birlikte geleneklerin de kahramanları olmaları, dua, ayin, adet ve yazılarda etnik toplulukları ayırt eden izlerin bulunması ve etnik mit, anı, sembol ve değerleri taşıyanların papazlardan ve ozanlardan kurulu olması Smith'in bu tespitinin kanıtlarını oluşturmaktadır. Dini hareketlerle ister ölkeler üstü birlik kurulsun, ister etnik topluluklar hiziplere bölünsün dinin etnik kimliğin gelişimine etkisi vardır.⁸²

Smith, etnik kimliklerin devamlılığını sağlayan etkenlere değindikten sonra etnik yenilenmeyi tesis eden mekanizmalara yer vermektedir. Söz konusu mekanizmalardan birincisi *dini reform*dur. Dini reformun başarıya ulaşması durumunda reformla etnik yenilenme iç içe geçmektedir ve Yahudilerin tarihinde bunun örnekleri görölmektedir. Ancak 19. yüzyılda Yunan Ortodoksluğunun başarısız olması durumunda etnik

---

⁸⁰ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 46-50.

⁸¹ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., ss. 64-68.

⁸² Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 51-52.

yenilenmeyi sağlayacak başka mekanizmalar devreye girmiştir. İkinci mekanizma **kültürel ödünç almadır**. Ödünç almayla kast edilen seçici bir kültürel alış-veriştir. Modern öncesi dünyada Yahudi kültürünün Helenistik kültürle olan ilişkisi ve 19. yüzyıl Japonya'sı, Rusya'sı ve Mısır'ı kültürel ödünç almaya örnek gösterilebilir. Üçüncü etnik yenilenme mekanizması **halk katılımıdır**. Geniş halk kitlelerinin kültürel ve siyasi hiyerarşiye büyük katılımları İran tarihinde örneği bulunabilecek etnik yenilenme mekanizmalarından biridir. Dördüncü ve son etnik yenilenme mekanizması **etnik seçilmişlik mitleridir**. Öyle ki bu mekanizma etnik yenilenme için kaçınılmazdır.⁸³ Etnik seçilmişlik mitleri geniş bir halk kesimi tarafından paylaşılan ortak tarihle bugün arasında bağlantı kurarak toplulukları seferber etmekte ve uzun bir süre hayatta kalmalarını sağlamaktadır.⁸⁴

Yukarıda sayılan etkenler ve mekanizmalar sayesinde etnik süreklilik ve etnik yenilenme sağlanırken, süreç içerisinde de etnik topluluktan millete geçişi sağlayacak etnik bir yapı ortaya çıkmaktadır. Smith' in **etnik çekirdekler** olarak nitelendirdiği bu yapı, batıdaki ilk milletler de dâhil, birçok milleti kendi etrafında şekillendirmiştir. Smith'te etnik çekirdekler, yerli kültür ve ortak soy gibi bağlarla birleşmiş baskın etnik topluluklardır. İngiliz, Fransız ve Kastilya örneğinde olduğu gibi etnik çekirdekler, diğer etnik toplulukları içlerine alarak, sosyal derinliklerini, teritoryal ve jeopolitik alanlarını genişleterek milletleri şekillendirmektedir.⁸⁵ Milletlerin kökeninde yer alan modern öncesi etnik bağları Smith için önemli kılan üç neden bulunmaktadır. Birincisi, yukarıda da yer verildiği gibi batıda ortaya çıkan ilk modern milletler etnik çekirdekler temelinde oluşmuştur ve daha sonra pek çok millet oluşumuna örnek teşkil etmişlerdir. İkincisi, modern çağa kadar ulaşmış toplulukları modern öncesi halk tipi (*demotik*) topluluklarda aramak sosyolojik kolaylık sağlamaktadır. Üçüncü ve son olarak, modern öncesi etnik evveliyatın olmadığı milletlerde bile topluluğa uygun mit ve sembol üretme ihtiyacı etnik millet oluşumunda etnik kökenin önemini göstermektedir.⁸⁶

Şimdiye kadar gelinen noktada Smith' in "*millet kimdir*" sorusuna verdiği cevaba yer verilmeye çalışılmıştır. Bu noktadan sonra Smith'in "*milletler neden ve nasıl doğar*" şeklinde formüle ettiği ikinci sorusuna cevap verilecektir. Smith modern öncesi etnik

⁸³ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 63-67.

⁸⁴ Anthony D. Smith, "Chosen Peoples: Why Ethnic Groups Survive", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 15, No. 3. 1992, s. 445.

⁸⁵ Smith, **Myths and Memories of the Nation**, a.g.e., s. 13.

⁸⁶ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 73.

toplulukları modern milletlere dönüştüren iki farklı etnik mekanizmadan bahsetmektedir. Bunlardan birincisi yatay (*lateral, aristokratik*) ve geniş etnik topluluklar, ikincisi ise dikey (*vertical, demotik*) ve yoğun etnik topluluklardır. Yatay etnik topluluklar, rahipler,⁸⁷ zengin kâtip sınıfıyla birlikte bazı şehirli zengin tüccarları içine alan aristokratik yapıdadır. Komşu yatay etniklerin üst tabakalarıyla sıkı ilişki içindedir ve bu yönüyle coğrafi bir yayılım göstermektedir. Dikey etnik topluluklar aristokratik olmaktan çok kentsel tabanlıdır. Bünyesinde papazlar, kentli tüccarlar ve zanaatkârlar bulunmaktadır. Dikey etnik toplulukların yöneticileri genellikle kentlerin varlıklı ve güçlü kesimlerinden oluşmaktadır. Dikey etnik topluluklar kentli görümünün dışında savaş sırasında birleşen ve kabile şeflerince yönetilen kabile koalisyonları şeklinde de görülebilir. Dikey etnik toplulukların yapısının dışlayıcı ve yoğun şekilde olmasından dolayı dinsel niteliği ön plandadır.⁸⁸

Yatay ve dikey etnik toplulukların millet olma süreçleri farklılık göstermektedir. Smith, yatay ya da aristokratik etnik toplulukların millet oluşum sürecini ***bürokratik birleştirme*** ya da ***dâhil etme*** şeklinde nitelendirmektedir. Krallıklar ve onun yönetici elitleri en ücra köşedeki bölgeleri bile kendi topraklarına katma ve bu bölgelerdeki kendilerinden daha aşağıda olan bazı yöneticileri (orta tabaka da diyebiliriz) kendi bünyelerine dâhil etme eğilimindedir. Kimi aristokratik etniklerle orta tabaka, nesiller boyunca etkileşime girerek kendi kültürlerini tedarik ederler. Norman ve İngiliz örneğinden de görüleceği gibi farklı halklar kurulan bağlantıyla dinsel ve etnik bakımdan birleşmişlerdir.⁸⁹ Böyle bir dâhil ediş bürokratik devlet aracılığıyla sağlanmaktadır. Yeni ortaya çıkan bürokratik devletin askeri, idari, mali ve hukuki aygıtları, aristokratik etnik çekirdeğin mitlerini, sembollerini, anı ve geleneklerini çevre etnik topluluk ve etnik kategorilere yayarlar. Aristokratik etni, bürokratik devletin araçlarıyla çevreye yayılan kültürel unsurları sayesinde yeni ve geniş bir kültürel kimlik tanımlama olanağına sahip olur.⁹⁰ Yatay-aristokratik etnik toplulukların bürokratik dâhil etme mekanizmasıyla millete dönüşüm sürecini Batı Avrupa'da yaşanan ekonomik ve kültürel devrimin gerçekleşmesi

---

⁸⁷ Smith'in yatay-aristokratik etnik topluluklar içinde yer verdiği rahipler sınıfı, genellikle kilisenin kurumsal örgütlenmesinde ve hiyerarşik yapısında kent-üstü dini görevi yerine getiren ve Smith'in *Cleric* olarak ifade ettiği din adamlarıdır. Dikey-demotik etnik topluluklar içinde yer alan papazlar ise kilisenin kurumsal hiyerarşisinde kent ölçeğinde dini görevleri yerine getiren ve bu yönüyle halkla, yerel yöneticilerle ve kabile reisleriyle doğrudan iletişim kuran ve yerel halkla ortak kültürü yoğun şekilde paylaştan, Smith'in *Priest* terimiyle ifade ettiği din adamlarıdır.

⁸⁸ Anthony D. Smith, **Nationalism and Modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism**, a.g.e., s. 193.

⁸⁹ Smith, **Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural Approach**, a.g.e., s. 54.

⁹⁰ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 93-94.

tamamlamıştır. Pazar ekonomisi ve kapitalist devrim, ticaret sermayelerini teşvik etmiş, birbirleriyle savaşan Batılı devletlerse verimli ve etkili bir idari yapı kurmak için sermaye sahibi burjuvazinin faaliyetlerinden yararlanmışır. Kültürel devrimde özellikle reformcu hareketlerle dinin etkisi kırılmış, eğitim öğretim laikleşmiştir. Eğitimde kilisenin tekelinin kırılmasıyla popüler iletişim araçlarının sayısı artmıştır. Bürokratik devlet, entelektüellerin ve entelijansiyanın kurumlarında popüler iletişim araçları vasıtasıyla hizmette bulunmalarını sağlayarak, milli topluluğun karakter ve sınırlarının tanımlanmasında öncelik kazanmıştır.⁹¹

Dikey etnik toplulukların millete dönüşüm sürecinde bürokratik devletin rolü neredeyse yoktur. Smith'in Polonya örneğinden yola çıkarak belirttiği gibi; milliyetçilik çağından⁹² önce yatay etnik çekirdek oluşturan Polonya, milliyetçilik çağına girildiğinde bürokratik devlet aracılığıyla millete dönüşüm sürecini tamamlayamadığı ve sonrasında parçalanarak devletsiz kaldığı için milli hareketleri 19. yüzyılda demotik karakter kazanmıştır.⁹³ Bürokratik dâhil etme mekanizmasından yoksun kalan dikey etnik topluluklar, teknolojik geri kalmışlıklarını telafi etmek, politik ve ekonomik dezavantajlarını gidermek için etno-tarihsel geleneklerine ve kültürel kaynaklarına sıklıkla başvururlar.⁹⁴ Siyasal boyunduruk altında olma durumuyla birlikte gelen yoksunluklar karşısında demotik topluluklar arasındaki kültürel devamlılığı ve yayını, bütün bir yaşam tarzı olarak örgütlü din ve kutsal metinleri, duaları, ayinleri, din adamları bazen de özelleşmiş gizli bilgiler ve yazılar (*specialized secret lore and scripts*) sağlamıştır.⁹⁵ Dinin topluluğu şekillendirmesi (*etno-dini hareketler*) durumunda, topluluk üyelerini etnik bağlarla bağlı bir millete; inananlar cemaatini tarihi kültür topluluğuna dönüştürme sorunu yaşanmaktadır. Bu noktada, gerekli dönüşümü yapma görevi entelektüellere ve entelijansiyaya düşmektedir. Entelektüeller ve entelijansiya batılı devlet modelleri, batılı ideolojiler ve söylemlerle karşılaştıklarında üç farklı tepki verirler.

⁹¹ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 100-102.

⁹² Smith'e göre milliyetçilik bir ideoloji ve bir dil olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. (**Milli Kimlik**, a.g.e., s. 118) Öte yandan 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başında fikir, motif ve sembol olarak milliyetçilikle karşılaşılırken, 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başında da mesihçi dini karakterde milliyetçi hareketlerle karşılaşılabilir. Smith milliyetçiliğin farklı zamanlardaki görünümünden hareketle milliyetçiliğin doğuşunu tespit edecek bir an, hatta sabit bir evre bile olmadığını söylemektedir. (**Milli Kimlik**, a.g.e., s. 137) Bu nedenle Smith milliyetçilik çağını topluluğun yeni, siyasi bir temel üzerinde bir araya gelmesi olarak tanımlamaktadır. (**Milli Kimlik**, a.g.e., s. 23)

⁹³ Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 144.

⁹⁴ Anthony D. Smith, "A Europe of Nations Or the Nation of Europe?", **Journal of Peace Research**" Vol. 30, No. 2, 1993, s. 132.

⁹⁵ Anthony D. Smith, "The Origins of Nations", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 12, No. 3, 1989, p. 353.

“...geleneğe bilinçli ve modernleştirici geri dönüş (veya “gelenekçilik”); Batılı moderniteyi ve onun bütün eserlerini özümlemeye yönelik Mesihçi bir arzu (“özümleme” ya da “modernizm”) ve geleneğin unsurlarını Batılı modernitenin özellikleriyle sentezlemeye ve eskinin kolektif altın çağını örnek alan saf ve bozulmamış bir cemaati canlandırmaya yönelik daha savunmacı bir çaba (ya da “reformist yeniden uyanışçılık).”⁹⁶

Smith’e göre gelenekçi entelektüeller için bilim ve modernleşme genel olarak günahkâr ve güçsüzdür. Otoritenin meşru olması için suni pragmatik başarıları değil, saptanmış gerçekleri esas alması gerekir. Bilim gerçek, yani dini sorunları çözemez. Bu yönüyle din ve bilim bağdaşmamaktadır. İkisi farklı dilleri konuşmaktadır. Dolayısıyla ikisi arasında diyaloga ya da senteze girişmek sadece ahlaki ve entelektüel kafa karışıklığı getirir. Gelenekçilerin modernizme ve bilimsel devlete verdiği tepki yüzeysel değildir. Modernleşmeyi kabul etmenin etkilerinin ve maliyetinin farkındadır ve maliyeti modern devletle-yeni şeytan- sunulan faydalardan fazla görmektedir.⁹⁷ Yeni gelenekçi bilimsel devleti reddetse de avantajları hakkında bilgi sahibidir. Moderniteyi bütün olarak reddetmek yerine, onun en az anlamlı ve en az tehlikeli araçlarını kendine dâhil eder. Siyasal ve toplumsal düzlemlerde modern araçları geleneksel amaçlara hizmet etmesi için kullanır.⁹⁸

Asimilasyoncu (özümleme ya da modernizm) entelektüel tutum, modern devletin Tanrıyı aciz duruma düşürdüğünü ileri sürmektedir. Bundan dolayı sadakat etkin otoriteye devredilmelidir. Bilimsel devlet afet, kıtlık, güçsüzlük gibi uzun süren problemleri radikal bir tutumla çözebilir. Bilimsel devletin ürettiği çözümler bilişsel ve duygusal değil, aksine içtimai ve uygulanabilirdir.⁹⁹ Asimilasyonculara göre gelecek modernizmin getirdiklerini en iyi şekilde uygulayanlarıdır. Reformcu entelektüeller, geleneklerle moderniteyi uyumlaştırmaya çalışır. Bilimsel devlete tanrının aracılığı rolünü yükleyerek, asimilasyoncuların aksine Tanrı tasarımını devam ettirirler. Reformcular, geleneği akıl süzgecinden geçirirler ve akla uygun olan gelenekleri savunma eğilimindedirler. Burada amaçlanan milli kimliğin etnik temele dayanması için gereken kültürel malzemenin elde edilmesidir. Akıl süzgecinden geçmiş geleneksel öğeler ise içinden çıktığı örgütlü dinin özelliklerini yansıtmayarak, etnik kültürel değer yaratma olanağını sunar.¹⁰⁰

⁹⁶ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 105.

⁹⁷ Anthony D. Smith, **Theories of Nationalism**, Gerald Duckworth&Company Limited, London, 1971, ss. 241-242.

⁹⁸ Roger, a.g.e., ss. 89-90.

⁹⁹ Smith, **Theories of Nationalism**, a.g.e., s. 242.

¹⁰⁰ Roger, a.g.e., ss. 92-95.

Smith'e göre dinsel bağlardan etnik değerlere dönüşümde entelektüellerin ve entelijansiyanın benimsedikleri yöntem, dönüşümün biçimi, hızı, alanı ve yoğunluğu bakımından önem taşımaktadır. Dönüşüm hangi yöntemle gerçekleşirse gerçekleşsin seçkinlerin yapması gereken şey edilgen ve durağan cemaati millet oluşturmak için seferber etmektir. Seçkinlerin etnik geçmişe dayalı millet oluşturmasını sağlayan iki ana yol bulunmaktadır. Birinci yol, doğa ve onun şiirsel mekânına geri dönmektir. Bu yolla topluluğun anılar vasıtasıyla belirli bir toprağa bağlılığı tesis edilecektir. Başvurulan bu yolla anayurdun doğal güzellikleri, tarihsel olaylar ve anıtlar, otantik milli yaşantının sembolleri haline gelirler. İkinci yol, tarihi "altın çağ" mitini kullanmaktır. Toplumsal ve siyasi hedefleri olan seçkinler, bu yolla pasif toplulukların seferber edilmesini amaçlamıştır. Bir dizi mit vasıtasıyla geçmişe dönülerek **seçilmiş halk mitleri** tüm unsurlarıyla uyandırılır. Çünkü milletin en temel vasfı etnik farklılıktır. Seçilmişlik mitinin olmadığı milli oluşumlarda soy mitleri ve ortak tarihi bellek, milletlerin etnik farklılıklarını tesis etmektedir.¹⁰¹

Smith, milletlerin ne olduğunu tanımlayıp farklı süreçlerde nasıl doğduklarını belirttikten sonra, nerede ve ne zaman doğdukları sorusuna cevap aramaktadır. Smith milletlerin ne zaman ve nerede ortaya çıktıklarını açıklamak için milliyetçiliğin tanımı ve milliyetçi ideolojinin temel önermelerinden hareket etmektedir. Smith'e göre milliyetçilik; *"hal-i hazırda ya da potansiyel olarak bir "millet"i kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir harekettir."*¹⁰² Smith milliyetçilik tanımını yaptıktan hemen sonra milliyetçi ideolojinin temel önermelerine yer vermektedir. Buna göre;

"1. Dünya, her biri kendi bireyselliği, tarihi ve kaderi olan milletlere bölünmüştür. 2. Millet, bütün siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır ve millete bağlılık bütün öteki sadakat bağlarının üstündedir. 3. Şayet özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa insanların bir milletle kendilerini özdeşleştirmeleri zorunludur. 4. Dünyada barış ve adalet hakim olacaksa milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir."¹⁰³

Smith yukarıda yaptığı tanımlamalardan hareket ederek milliyetçi ideolojinin merkezine kültürü koymaktadır ve bu yönüyle milliyetçilik devletin değil milletin ideolojisidir. Elbette her milletin bir devlete sahip olması gerekir. Ancak, milliyetçiliğin asıl üzerinde durduğu devletten ziyade milletin kimliğinin, birliğinin ve özerkliğinin idame

¹⁰¹ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 106-116.

¹⁰² Anthony D. Smith, **The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic**, a.g.e., s. 15.

¹⁰³ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 121.

ettirilmesidir. *Kimlik* kavramının aynılık ve benzerlik üzerine kurulduğunu ve milli kimliğin anlamlarından birini içerdiğini söyler. “Özel bir grubun mensupları, sadece grubun dışındakilerle farklılıkları bakımından benzerlik arz ederler.” *Birlik* kavramıyla ilk olarak şayet bölündüyse anayurdu birleştirerek milletin üyelerini bir araya getirmek kast edilir. İkinci olarak teritoryal millet kavramsallaştırmasında millet içindeki milliyetlerin; etnik-jenealojik millet kavramsallaştırmasında ise aile üyelerinin bir araya getirilmesi hedeflenir. Bu hedef devrim sırasında Fransız vatanseverlerin kardeşlik dedikleri şey olarak ifade edilebilir. Öte yandan birlik kavramı, milletin birliği ve bölünmezliği adına bütün aracı organ ve yerel farklılıkları ortadan kaldırmayı ifade eder. Son olarak birlik, kültürel farklılıkları tasarlanan milletle aşmak için yapılan tek biçimlilik hareketine de karşılık gelmektedir. *Özerklik* kavramı milli iradeyi gerçekleştirmeye yönelik mücadele ve kendi kaderini tayin eden özgür irade şeklinde ele alınmaktadır. Smith bu kavramları 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan yeni felsefi, tarihi, antropolojik dil ve söylemlerde görmektedir.¹⁰⁴

Smith milliyetçi doktrinin kendisini ve vasıflarını tanımladıktan sonra milliyetçi hareketleri ele almaktadır. Var olan birçok milliyetçilik tipolojisi arasından Hans Kohn’un rasyonel ve kurumsal Batılı milliyetçilikler ile organik ve mistik Doğulu milliyetçilikler ayırımına dayanan tipolojisini benimsediğini söylemektedir. Ancak Kohn’un tipolojisinde jeopolitik boyutun Avrupa’da farklı topluluklarda görülen milliyetçiliklerin tarzlarını ihmal ettiğini düşünerek, yeni bir sınıflandırma yapma ihtiyacını duyar. Buna göre;¹⁰⁵

1. Teritoryal Milliyetçilikler

- a) Bağımsızlık öncesi hareketler: milli hareketler esas olarak sivil ve teritoryaldır. Öncelikle ülkeleri içindeki yabancı güçleri kovmaya, eskiden sömürge olan ülkelerinde yeni bir devlet-ulus oluşturmaya çabalarlar. Bu tür, sömürge karşıtı milliyetçiliktir.
- b) Bağımsızlık sonrası hareketler: milli hareketler burada da esas olarak sivil ve teritoryaldır. Dağılmış toplulukları bir araya getirerek eskiden sömürge olan ülke üzerinde teritoryal bir millet kurmaya çalışır. Bu tür, bütünleştirici milliyetçiliktir.

2. Etnik Milliyetçilikler

¹⁰⁴ Smith, *Milli Kimlik*, a.g.e., ss. 121-126.

¹⁰⁵ Smith, *Milli Kimlik*, a.g.e., ss. 133-134.

- a) Bağımsızlık öncesi hareketler: millet düşüncesi etnik temelli ve şecerecidir. Daha büyük siyasal birimden ayrılarak etno-millet kurmayı amaçlar. Bu tür, ayrılıkçı milliyetçiliktir.
- b) Bağımsızlık sonrası hareketler: millet düşüncesi etnik temelli ve şecerecidir. Etnik milletin o anda dışarıda bulunan etnik akrabalarını topraklarıyla birlikte kendine dâhil etmeyi amaçlar. Bu tür milliyetçi hareket yayılcı karakterdedir. Bundan dolayı irredentist ya da pan-milliyetçilikler olarak adlandırılmaktadır.

Smith, yaptığı sınıflamanın eksik olduğunu, Maurras'ın korumacı ekonomik, integral faşist milliyetçilikler ile ırkçı milliyetçilikler tanımlamasını kapsamadığını belirtmektedir. Ancak yine de bu kavramların bütünleştirici ve irredentist milliyetçiliklerin alt türleri olabileceği tespitinde bulunmaktadır. Smith, kurulan tipolojinin milliyetçilikleri karşılaştırmaya yardımcı olsa da her bir milliyetçiliğin kendine özgü yönlerinin varlığından dolayı farklılık göstereceğini de söylemiştir.¹⁰⁶

Smith, milliyetçilik kuramını yukarıdaki gibi tanımladıktan sonra güncel bir sorunun cevabını aramaktadır. Küreselleşme çağında milletlerin ve milliyetçiliğin geleceği ne olacaktır? Smith'in kuramında devletin ve kültürün yeri göz önüne alındığında, küreselleşmenin politik ve kültürel etkilerine kısaca yer vermek sorunu anlamak açısından gerekli görünmektedir. Küreselleşme, siyasal anlamda ulus-devletin rolüne ilişkin yeni bakışı, ekonomik anlamda neo-liberal politika bağlamında sermayenin küreselleşmesi ve ulusal ekonomilerin aşındırılması, kültürel anlamda ise tüketim kültürü aracılığıyla yerel ve ulus-üstü kültürel yapıların ön plana çıkarılarak, milli kültürlerin ya da milli kimliğin etkinliğinin yitirmesini amaçlayan bir süreç olarak ifade edilebilir. Kısacası küreselleşmeyle kast edilen şey, yerel ile evrenselin el birliğiyle modern dönem içinde şekillenmiş ulusal yapıların yerinden edilmesi sürecidir.¹⁰⁷

Başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde ulus-üstü siyasi örgütlenmeler boy göstermeye başlamıştır. Bunların bir kısmı ulus-devletin egemenlik haklarına saygı gösteren yapıya sahipken diğer bir kısmı ulus-devletlerin egemenlik

---

¹⁰⁶ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 131-135.

¹⁰⁷ Nalan Yetim, "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar", **Doğu Batı**, S. 18, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 129-132.

yetkilerinin belirli bir kısmını devralan ve nihai olarak üyeleri arasında tam entegrasyonu hedefleyen niteliktedir. Öte yandan tam entegrasyonu hedefleyen ulus-üstü yapılanmalar bir taraftan da yerel/bölgesel siyasal yapıları ön plana çıkararak hem ulus-devletin politik kudretini zayıflatmayı, hem de milli kimliğin bütüncül karakterini aşındırmayı hedeflemektedir. Küreselleşme sürecinde gerçekleşen bu gelişmelerin, kültürel birim olarak milletin ve yurttaşların; politik birim olarak ulus-devlete karşı besledikleri sadakatte sarsıcı sonuçlara yol açabileceği görülmektedir.¹⁰⁸ Küreselleşmenin ulus-devlet ve milli kimlik üzerindeki etkileri sadece politik alanda gözlemlenen değişimlerle sınırlı değildir. Başka bir ifadeyle, milli kimliklerin en önemli özelliklerinden biri olan farklılık/biriciklik ilkesinin ulus-üstü yapılardan gelen ortak kültürel unsurlardan dolayı aşındırılması, böylelikle ulus-devletin meşruiyet zeminin yerinden oynatılması söz konusudur. Bazı düşünürlerin McDonaldlaştırma olarak ifade ettiği bu süreç, kültürel sembollerin, hayat tarzlarının ve bu bağlamda davranış biçimlerinin aynılaştırılması anlamını taşımaktadır.¹⁰⁹

Smith'e göre içinde bulunduğumuz çağda ulusu aşan ya da aşındıran politik yapılar ile küresel kültürün varlığına rağmen kolektif ayniyetin temelinde milli kimlik yer almaktadır ve milli kimlik, toplumsal ve ekonomik faaliyetin esas odağıdır.¹¹⁰ Smith'e göre hükümlerlik kaybıyla kimlik kaybı birbirine karıştırılmamalıdır. “[Siyasi] hükümlerlikten yoksunken de etnik bekanın mümkün olduğunu gösteren tarih, bunlar arasında zorunlu bir ilişki bulunmadığının kanıtıdır...”¹¹¹ O halde milli kimliğin ve milliyetçiliğin aşınması hususunda öncelikle post-modern küresel kültüre odaklanılmalıdır. Smith'e göre Batı'daki son kültürel gelişmeler eklektiktir. “Bir yandan, kitlesel tüketim için eş biçimli olarak ambalajlanmış bir örnek kitle mallarının... hücumuna uğramaktayız; öte yandan... bu mallar içeriklerini, özgün bağlamlarından kopartılarak... ya da hicivci bir tarzda işlenerek yeniden canlandırılmış eski folklorik veya milli motif ve üsluplardan almaktadır.”¹¹² Smith'e göre yeni iletişim ve telekomünikasyon sistemleri ve bunların bilgisayarlı teknolojilerinden desteklenen küresel kültür, analitik olarak farklı sayısız unsurdan oluşturulacaktır. Bununla birlikte bu yeni küresel kültür “Eklektik olmakla zamana ve yere karşı kayıtsızdır. Akışkandır ve kalıptan yoksundur.”¹¹³ Yapaydır ve herhangi bir duygusal

¹⁰⁸ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s. 134.

¹⁰⁹ Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e. s. 238.

¹¹⁰ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 260.

¹¹¹ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 235.

¹¹² Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 241-242.

¹¹³ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 243.

bağlamdan da yoksundur. Küresel kültürün söz konusu karakterinden dolayı “post-modern kozmopolitanizmin temel motif, fikir ve üsluplarının köken bakımından folklorik olmaları beklenebilir bir durumdur.”¹¹⁴ Çünkü kimlik ve kültür oluşturmada bellek merkezi bir yer tutmaktadır. Küresel bir kimliğin yaslanacağı kültür belleksiz bir yapı olmak zorundadır. Belleksiz bir kültür ise çelişkidir. Böyle bir küresel kültür ancak geçmişin bir pastışı olarak ifade edilebilir.¹¹⁵

Smith’e göre etnik üslup ve söylemlerin insanların ezici bir çoğunluğu üzerinde etkinliğini koruması, küresel kültürün ve post-modernizm gibi post-millî dil ve üslupların milleti ve milliyetçiliği ortadan kaldırmadaki başarısızlıklarının bir başka nedenidir. Smith siyasi çatışmaların, popüler protestoların ve devlet projelerinin çoğunun hala milliyetçi bir boyutu olduğunu ifade etmektedir. Milliyetçi etkinlik ise millî kimliğin hala her yerde hazır ve nazır olduğu anlamına gelmektedir. Bu noktada millî kimliğin devamlılığına hizmet eden işlevler önem kazanmaktadır. Smith’e göre bu işlevlerden en önemlisi millî kimliğin şahsen unutulma sorununa tatmin edici bir cevap vermesidir. “Laik evrede “millet”le özdeşleşme ölümle gelen sonluluğa galebe çalmanın ve kişisel bir ölümsüzlük boyutunu sağlama almanın en emin yoludur.”¹¹⁶ Millet icat edilmiş durumda bile tarihsel derinliğe sahip olmakla övünür. Heroik bir geçmişin varlığı benzer bir geleceğin elde edilmesi için halkı harekete geçirebilir. Bu yolla millî kimlik tarihi ve kaderi olan güçlü bir topluluk duygusu oluşturur. Öte yandan milliyetçilik, etno-tarihten temellenen ayağın baş olacağı statüsel bir tersyüz oluş vaat eder. Topluluğun etno-tarihlerinin antikliğine duyduğu hissiyat millî itibarın ölçütüdür.¹¹⁷

Millî kimliğin devamlılığına hizmet eden işlevleri bu kadarla sınırlı değildir. Kardeşlik ideali de millî kimliğin sağ kalımına hizmet etmektedir. Milliyetçiler bu ideali gerçekleştirmek adına ritüeller ve seremonilerden faydalanırlar. Milliyetçiliğin ritüel ve sembolik yanları aracılığıyla etnik aidiyetin bekasında şehit düşmüş ataların yâd edilişi, bireysel kimlikle kolektif kimliğin en yakın bağını oluşturur. Bu yolla aynı amaca kuvvet kazandıracak *heroik* bir fedakârlık ruhu tesis edilir. Kısacası unutulmuşun zürriyetle aşılması, altın çağlar aracılığıyla kolektif itibarın yeniden canlandırılması, sembollere,

---

¹¹⁴ Smith, **Millî Kimlik**, a.g.e., s. 244.

¹¹⁵ Smith, **Millî Kimlik**, a.g.e., ss. 241-245.

¹¹⁶ Smith, **Millî Kimlik**, a.g.e., s. 247.

¹¹⁷ Smith, **Millî Kimlik**, a.g.e., ss. 246-248.

seremonilere ve ayınlara başvurularak kardeşliğin inşası milli kimliğin ve milliyetçiliğin temel işlevleri olarak kalıcılığını tesis etmektedir.¹¹⁸

Smith'in tespitlerine dayanarak post-modern küresel kültürün milli kimlikleri aşacak kolektif kimlik oluşturmadan uzak olduğu söylenebilir. Smith, ulus-üstü politik kurumların ulusal politik yapıları etkisiz kılmaktan uzak olduğunu belirtir. Ele alınan konu göz önünde bulundurulduğunda Avrupa Birliği örneğinden hareket etmek doğru olacaktır. Smith'e göre Pan-Avrupacılar için Avrupa; ne etniler Avrupa'sıdır ne de vatanlar Avrupası. Onlara göre Avrupa Birliği, milletin sığ bakış açısını aşan ve milliyetçiliğin çirkin görünümünü yok eden milli-ötesi bir birliktir. Ancak milli devletin sınırlarını aşacak siyasal bir birlik için Avrupalıları ortak paydada buluşturan Hristiyanlık ve emperyalizmdir ve bu unsurlar siyasal birlik kurmak için yeterli değildir.¹¹⁹ Ortak paydaların azlığının aksine, Avrupalı milli kimlikleri farklı kılan, bu anlamda ulus-devleti aşan siyasal bir birliğin kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmesinin önünde engel olarak duran, farklılıklar bir hayli çoktur. Bu farklılıklardan önemli görülen bir kaçına yer vermek gerekirse, Avrupa'da başta Latin, Germanik ve Slav dil grubuna ait dillerden oluşan dilsel çeşitlilik mevcuttur. Urallardan Atlantik'e tasarlanan Avrupa vatanında kültürel coğrafya, teritoryal sembolizm ve coğrafi merkezin bilinmezliğinden kaynaklanan sorunlar vardır. Yukarıda ortak bir payda olarak gösterilse bile Hristiyanlar arasında dinsel bölünmeler mevcuttur. Son olarak Avrupa'da bulunan göçmen ve misafir işçilere karşı takınılacak Avro-milliyetçi bir tutum kolektif kültürel kimliklerdeki süreklilik unsurunu pekiştirecektir.¹²⁰ Smith, Avrupa siyasal birliğinin önündeki engellere değindikten sonra Avrupalıları birleştirecek kapsayıcı ortak anılar, mitler ve sembollerdeki noksanlıkları vurgular. Ona göre küresel kültür vasıtasıyla milli kültürlerin kısmi melezleşmesinin belirtileri mevcuttur. Ancak kısmi ve parçalı melezleşme ve göç gerçekliği bazı Batı toplumlarında da örnekleri görülen güçlü etnik reaksiyonlar da doğurabilir.¹²¹

Yukarıda ifade edildiği gibi, Smith'e göre ulus-devlet düzeninin ve milli kimliğin ötesine geçecek küresel/bölgesel bir siyasal yapının ve bu yapıya sadakat tesis edecek

---

¹¹⁸ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 248-250.

¹¹⁹ Anthony D. Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul, 2002. s. 160.

¹²⁰ Anthony D. Smith, "National Identity and the Idea of European Unity". **International Affairs**, C. 68, S. 1, Blackwell Publishing, 1992, ss. 68-69.

¹²¹ Anthony D. Smith, "Towards a Global Culture", **Global Culture: nationalism, globalization and modernity**, ed. Mike Featherstone, 8. b., SAGE Publications, London, 1997, s. 188.

kültürün yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Bu noktada cevaplanmayı bekleyen son bir soru daha bulunmaktadır. Ulus-devletin ve milli kimliğin üstünde siyasal bir yapının varlığı mümkün müdür; eğer mümkünse söz konusu yapının görünümü nasıl olacaktır? Ali Yaşar Sarıbay'a göre;

“... globalizmin dünya toplumu/devleti inşa etme gayesi, uluslararası literatürde milliyetçiliğin yeni bir formu olarak tanımlanmaktadır... dünya devletini/toplumunu inşaaya yönelmiş bir milliyetçilik ancak “pan” milliyetçilik olabilir ki, doğuracağı sonuç ister istemez diğer pan milliyetçiliklerin kışkırtılmasıdır. Pan milliyetçiliklerin çatışması ise ulus-devletleri ortadan kaldırmaz, sadece onları “global” düzeye taşıyacak çeşitli bloklaşmaları yaratır.”¹²²

Ulus-devletin ötesine geçme amacını güden bir siyasal yapı, iddia edildiği gibi ulus-devletin ve milliyetçiliğin çirkin görünümünü yok etmek yerine milliyetçiliğin bağlamını bölgesel/global seviyeye taşıma olasılığını daha fazla bünyesinde taşımaktadır. Smith'e göre bunun nedeni pan-milliyetçiliklerin milliyetçiliğin argümanlarını kullanmasındandır. Ancak ulus-devletin ötesine geçmeyi mümkün kılan da yine milliyetçi argümanlardır. Kısacası Smith'e göre Avrupalı bir pan-milliyetçilik ortak mitler, semboller, değerler ve anılar oluştursa dahi ortaya çıkan yapı, diğer bütün milletlere benzeyen ama daha geniş bir ilama sahip bir millet olamayacaktır. Nitekim Jean-Marc Ferry'nin belirttiği gibi “Avrupa devletinden,... İsviçre devletinden söz edildiği gibi söz etmek mümkün değildir...”¹²³ Böyle bir durumda milletleri aşmasına rağmen onları ortadan kaldırmayan yeni bir kolektif kimlik tipinden bahsedilebilir.¹²⁴

Yukarıda yer verilen kuramlara bakıldığında, Smith'in çalışmasının Polonya milli kimliğinin, millet inşası sürecinin ve milliyetçiliğinin açıklanmasına büyük katkı sunacağı düşünülmektedir. Smith'in kuramının millet inşası sürecinde kullanılan argümanları tarihselleştirmesi, insanların gerektiğinde canlarını verdiği milli sadakat bağlarının kökenini kabul edilebilir temellere oturtması, söz konusu bağların küreselleşen dünyada belirli bir aşınmaya rağmen etkinliğini koruması gibi tespitleri böyle bir düşünceyi desteklemektedir. Bu noktadan sonra Smith'in kuramından hareketle Polonya'da milli kimliğin ve milliyetçiliğin yapısına ve Sovyet sonrası dönemdeki görünümüne ilişkin yapılacak tespitlere geçilebilir. Öncelikle Polonya'da kültürel boyut olarak milli kimliğin ve politik boyut olarak ulus devletinin tesis sürecinin ele alınması doğru olacaktır.

¹²² Ali Yaşar Sarıbay, **Global Toplumda Din ve Türkiye**, Everest Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 39-40.

¹²³ Jean-Marc Ferry, “Avrupa Devleti”, **Avrupa'ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınırı**, ed. Riva Kastoryano, çev. Lale Arslan Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2009, s. 185.

¹²⁴ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 262-267.

İKİNCİ BÖLÜM

ETNİK TOPLULUKTAN MİLLETE, İMPARATORLUKTAN ULUS DEVLETE POLONYA'DA MİLLİ KİMLİĞİN, MİLLİYETÇİLİĞİN VE ULUS DEVLETİN TARİHSEL ARKAPLANI

Batı Avrupa'da 16. yüzyıldan itibaren varlığı açıkça hissedilen siyasal, ekonomik ve kültürel devrimler, yine Batı Avrupa içinde, kendini tamamladıktan sonra bütün dünyaya yayılmıştır. Söz konusu devrimlerin sonucunda siyasal anlamda ulus-devlet, kültürel anlamda milli kültür ve kimlik ve ekonomik anlayışta ise kapitalist sistem ortaya çıkmıştır.¹ Polonya, Batı Avrupa ile gerek coğrafi yakınlığından, gerekse de kültürel benzerliğinden dolayı bu değişimden yakından ve derinden etkilenmiştir. Yukarıda Anthony D. Smith'in de belirttiği gibi, Polonya'da 19. yüzyıl, entelijansiyanın önderliğindeki dikey etnik topluluğun yerli olanakların seferber edilmesiyle (*vernacular mobilization*) millet inşasına girdiği yüzyıldır. Milliyetçilik çağının gereği olarak bu mücadeleye milletin kendi ihtiyaçlarını giderebileceği ulusal ekonomiyi oluşturma girişimiyle, milletin kendi kaderini tayin edeceği egemen ulus-devlet kurma süreci eşlik etmiştir. Bu bölümde Polonya'da söz konusu sürecin nasıl başladığı ve Sovyet sonrası döneme gelinceye kadar gelişmelerin nasıl bir seyir izlediği üzerinde durulacaktır. Her ne kadar süreç modern dönemde milliyetçilik çağıyla birlikte başlamış olsa da Smith'in yukarıda gerekçelerini belirterek açıkladığı gibi, çoğu ulus inşa sürecinin temelinde tarihi ve sembolik-kültürel yönü ile ele alınması gereken etnik bir temel vardır. İleride detaylandırılacağı üzere Polonya kimliğinin ayrılmaz parçası olarak görülen Katolik Hristiyanlık, Orta Çağda ve modern dönemin başında Ortodokslara, Protestanlara ve Müslümanlara, Sovyet döneminde ise inançsızlara karşı verilen mücadelede oynadığı rol

---

¹ Avrupa'da devrimler çağının başlangıcıyla ilgili farklı görüşler olsa da yukarıda yer verilen tarih için şu kaynaklara bakılabilir. Ekonomik hareket ve dönüşüm için, Immanuel Wallerstein, **Modern Dünya-Sistemi**, 1. Cilt, çev. Latif Boyacı, Bakış Yayınları, İstanbul, 2004.; politik ve kültürel hareketler ve dönüşümler için, David Parker, **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek: 1560-1991**, çev. Kemal İnal, Dost Yayınları, Ankara, 2003.

ile bu bağlamda öne çıkmaktadır. Ayrıca, dinsel ve mezhepsel farklılıklar nedeniyle oluşan mücadeleler, Smith'in etnik beka için elzem gördüğü seçilmişlik mitine de kaynaklık etmektedir. Nitekim Polonya'nın "Hristiyanlığın kalesi, savunucusu" (*Antemurale Christianitatis*) olarak nitelendirilmesinin arkasında söz konusu tarihi savaşlar yatmaktadır.

Polonya tarihinde karşılıkları bulunan bu gibi olaylar günümüz Polonyası'nın kimlik yapısını anlamada Polonya tarihine bakmamızı gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, bölümün ilk kısmında etniklik kavramının tarihsel doğasından hareketle Orta Çağın zirvesinden Polonya Krallığı'nın nihai parçalanışına kadar geçen zaman diliminde millet ve kimlik inşası sürecinde kullanılacak tarihsel ve mitolojik argümanlar ele alınacaktır. Böylelikle milliyetçilik çağına gelindiğinde filizlenen Polonya milli kimliğinin dayanakları ve milletin geleceği adına üniter bir ulus devletin varlığına duyulan gerekliliğin tarihsel nedenleri ortaya konmuş olacaktır. Bölümün ikinci kısmında Smith'in milliyetçilik teorisinden hareketle Polonya'da ulus inşası ve ulus devlet tesis süreci ele alınacaktır. Bölümün üçüncü kısmı, II. Dünya Savaşı sonunda Sovyet güdümü altına giren Polonya'da milli kimliğe karşı yönelen tehditler ile bu tehditler karşısında Polonya'da kültürel kurumların gösterdikleri direnç ve hareketler açıklanacaktır.

2.1. SİYASAL BAŞLANGIÇTAN SİYASAL PARÇALANMAYA POLONYA (966-1795)

Polonya, siyasal anlamda örgütlenmiş bir topluluk olarak 966 yılından itibaren tarihi belgelerde yer almaya başlamıştır. Söz konusu tarih, aynı zamanda Polonya'nın Katolik Hristiyanlığı kabulünün de tarihi olduğundan, Polonya ve Avrupa için sadece politik bir başlangıç olarak değil, kültürel bir yenilenme ve Orta Çağ Avrupası'nda etki alanlarının yeniden belirlenmesi açısından da önemlidir. Bahsi geçen tarihin getirdiği önemli değişiklikler göz önüne alındığında, Polonya'nın 966 yılı öncesindeki siyasal ve kültürel varlığı hakkında bilgi vermek, gerçekleşen değişiklikleri görünür kılmak açısından önemlidir.

Polonya'da, 10. yüzyıl öncesinde var olan siyasal yapı hakkında farklı tarihi yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazıları, Polonya'da devletin 10. yüzyılda Polonya'ya gerçekleştirilen dış saldırıların sonucunda birden bire ortaya çıktığını savunmaktadır. Diğer bazı yaklaşımlar ise arkeolojik bulgulardan hareket ederek

görüşlerini netleştirmektedir. Buna göre, bugünkü Polonya toprakları içinde kalan *Gniezno* ve *Poznan* kentlerinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Polonya’da devletin gelişiminin 8. yüzyıla kadar gittiği görülmüştür.² Bu yaklaşımlardan ikincisinin daha kesin bilgi içerdiği düşünülmektedir. Nitekim savaşlar, toprak kayıpları, hanedan ve kısmi rejim değişikliğine rağmen 1795 yılındaki nihai bölünmeye kadar ayakta kalan bir devletin, saldırılar karşısında aniden kurulduğunu düşünmek yersiz görünmektedir. Ancak tarih boyunca Polonya’nın saldırılara maruz kalması, ileride detaylıca değinileceği gibi, hem politik boyutta hem de kültürel ve kimliksel yapıda yaşanan yenilenmeleri yönlendiren başat etkenlerden birini oluşturmuştur.

Polonya’da 10. yüzyıl öncesi siyasal yapının varlığı kadar topluluğa hâkim olan kültürel ve etnik yapının tespiti de önem arz etmektedir. Smith’in milliyetçilerin iddialarını açıklarken belirttiği gibi milletlerin eski zamandan beri var olduğu düşüncesi, kültür ve etnik kökeni milliyetçiliğin merkezine taşımaktadır. İrredentist ve pan-milliyetçilikleri harekete geçiren temel etken de kültürel ve etnik aidiyet iddialarıdır. Bu iddialardan yola çıkarak, modern öncesi toplumların dinamizmini oluşturan dil ve kültürel örüntülerin mahiyetine bakmak, Polonya’nın geçmişi hakkında bilgi sahibi olmamıza katkıda bulunacaktır. Leh dili, Hint-Avrupa dil ailesinin Balto-Slavik dil grubuna mensuptur. Batı Slav dilleri arasında **Lechitic** olarak adlandırılan bir grubun içinde Pomeranca ve Polabyanca ile birlikte yer almaktadır. Polonya’nın Gdansk kentini de içine alan Pomorze (*Pomeranya*) bölgesinde konuşulan Pomeranca ile Polonya’nın bir bölümü de dâhil olmak üzere, Almanya ve Çek Cumhuriyeti içinde kalan Elbe Nehri boyunca konuşulan Polabyanca, geç 19. yüzyıl ile erken 20. yüzyılda, bir başka deyişle milliyetçilik çağında, yok olmuştur. Polonya’nın Roma Katolikliğini benimsemesinden dolayı Latin harflerini kullanması, dilde köklü bir değişime yol açmıştır. Ancak yine de Leh dili, Polonyalıların Slavik bir topluluk olduğuna işaret etmektedir.³

Avrupa coğrafyası, Roma İmparatorluğu’nun parçalanmasından sonra çeşitli kavimler tarafından gerçekleştirilen istilalara ve göçlere maruz kalmıştır. Polonyalıların ana yurdu olarak gördükleri coğrafyada ise başta Slav kabileleri olmak üzere Hunlar,

² Sabire Arık, **Kuruluşun 17. Yüzyıla Polonya Tarihi**, KÖKSAV Yayınları, Ankara, 2010, ss. 2-3.

³ Benjamin W. Fortson IV, **Indo-European Language and Culture: An Introduction**, 2. b, Blackwell Publishing, Malden, 2010, p. 430.

Moğollar, Baltıklılar, Keltler, Germenler, İskitler ve Sarmatların izlerine rastlanmıştır.⁴ Polonya coğrafyasının birbirinden farklı kavimlerin uğrak noktası olması, Polonya'nın tarihsel süreç içerisinde mücadele etmesi gereken birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, güvenliği sağlayacak bir politik organizasyonun varlığı ve sürekliliği, ikincisi ise Polonya'nın gerek kendi kimliğini tanımlama noktasında, gerekse de irredentist milliyetçilikleri politik gündemlerinde tutan yayılmacı komşuların iddiası karşısında, mücadele etmesi gereken etnik köken iddialarının açıklığa kavuşturulmasıdır. Kültürel bir unsur olan dilin referans alınması durumunda, yukarıda yer verildiği gibi, Polonyalıların Slav kabilelerine mensup olduğu söylenebilir. Bu noktada, kurumsallaşmış evrensel dinlerin egemen olmadığı toplumlarda, siyasal ve sosyal yaşamın düzenlenmesinde önemli yer edinmiş kültürel örüntüler olarak mitlere ve pagan inanç sistemine bakmak, Leh tarihi hakkında bilgi elde etmeye katkıda bulunacaktır.

Norman Davies'e göre kabile mitleri, tarihçilerin Polonya hakkındaki bilgilerin yer aldığı en eski tarihi belge olan *Gal Anonim*'de yer alan bilgilerden daha eski bilgilere ulaşmak için başvurduğu ilk kaynak olmuştur. Söz konusu mitlerden birinde Leh, Çek ve Rus adında üç kardeş ve Krak adında bir krala yer verilmektedir. Leh, kendisine Gniezno kentinde bir kartal yuvası yapmış olup, Kral Krak ise Krakov'da Vistula Nehri kenarındaki Wavel Tepesi'nde öldürdüğü ejderhanın mezarının üstüne sarayını inşa etmiştir.⁵ Söz konusu mit, Polonyalıların Slav kökenli olduğuna işaret etmesinden dolayı önemli olsa da işlevi açısından değerlendirildiğinde önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Smith'in milliyetçilik teorisinde değinildiği üzere mitler, hem millet inşası sürecinde ve milliyetçi düşüncede, hem de etnik bekanın tesisinde önemli bir yere sahiptir. Batı Slavlarından olan Polonyalıların, özellikle doğu ülkelerinde kullanılan şekliyle, Leh olarak nitelendirilmelerinin kaynağı ve yaşadıkları toprak parçasının ana vatan hüviyetine bürünmesi, söz konusu etnik köken mitiyle sağlanmıştır. Polonya'nın tarihi başkentlerinden olan bu iki kentten Gniezno bugün **Wielkopolskie** (Büyük Polonya) bölgesinde, Krakov ise **Małopolskie** (Küçük Polonya) olarak adlandırılan bölgede bulunmaktadır.

---

⁴ Norman Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, New Edition, Oxford University Press, Oxford, 2001, p. 247.

⁵ Norman Davies, **God's Playground: A History of Poland**, Vol. 1 The Origins to 1795, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 52.

Pagan inanç sistemlerine bakıldığında, kabile topluluklarının gerek dilde, gerekse inanç sisteminde gözlemlenen parçalı yapı, bir topluluğun hangi grup içinde sınıflandırılacağını belirlemede önemli güçlükler oluşturmaktadır. Orta Çağın karanlığının üzerine derin bir şekilde işlediği Slav toplulukları söz konusu olduğunda ise, bu parçalanmışlık içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Söz konusu güçlük Polonyalıların (Leh, Polak, Polan) Slavik bir topluluk olup olmadığını belirlemede eski Leh inancının doğrudan veri olarak ele alınmasına engel oluşturmaktadır. Bundan dolayı eski Slav Panteonunu veri kabul etmek daha isabetli görünmektedir. Mircea Eliade'nin aktardığına göre eski Slav Panteonunda gök gürültüsü ve fırtına tanrısı olan *Perun*, eski Leh inanç sisteminin de bir parçası olup, *Piorun* olarak adlandırılmaktadır.⁶ Piorun'un Leh mitolojisindeki yeri şu şekildedir. Deniz tanrıçası Juraté fakir bir balıkçıya âşık olur. Ancak Perun (Piorun) bu duruma çok sinirlenir. Gönderdiği şimşekler ve fırtınalarla hem balıkçıyı hem de Tanrıça Juraté'yı öldürür.⁷ Bu mitin izlerine çağdaş Katolik Polonya'da rastlanmaktadır. Baltık Denizi sahillerindeki Gdansk kentinde, Juraté'yı tasvir eden bir heykel bulunmaktadır. Ancak Katolik Polonya'da Juraté artık deniz tanrıçası olmayıp sadece bir kraliçedir. Yeniden üretilmesiyle canlılığını koruyan bu mit, Polonyalıların Slav topluluğunun üyesi olduğunu gösteren bir diğer işarettir. Piorun'un ekonomik yapı ile olan ilişkisi bu tespiti daha da anlamlı hale getirmektedir. Sergei Aleksandrovich Tokarev'in belirttiğine göre "vuran" anlamına gelen Perun'un tarım ekonomisiyle bağlantılı olması mümkündür.⁸ Polonya adının "... işlenmiş tarla anlamına gelen *Pole* sözünden, ya bu kabilelerin genel işi olan çiftçilikle ya da onlar tarafından ovalık alanların yurt edinmesiyle bağlantılı olarak ortaya..."⁹ çıktığı göz önüne alındığında Perun mitolojisinin Polonya için bir benzerlikten çok daha derin anlam ifade ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Hristiyanlık öncesi siyasal ve kültürel durumu hakkında yeterli tarihi kayıtların olmadığı Polonyalıların ilgili olarak, yukarıda yer verilen bilgilerden hareketle bir çıkarımda bulunulabilir. 8. yüzyılda gelişmeye başlayan siyasal organizasyon etrafında örgütlenen ve Odra nehri ile Vistula nehri arasında yaşayan Polonyalılar, gerek kullandıkları dil açısından, gerekse topluluğa hâkim olan kültürel yapı açısından Slav

⁶ Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giriş**, 2. b., çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 99.

⁷ Patricia Monaghan, **Encyclopedia of Goddesses and Heroines**, Vol. I-II, Greenwood Press, California, 2010, p. 286.

⁸ Sergei Aleksandrovich Tokarev, **Dünya Halklarının Dinler Tarihi**, çev. Rauf Aksungur, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 239.

⁹ Sabire Arık, a.g.e., s. 16.

karakteri sergilemektedir. Ancak Polonyalılar Batı Slav bir topluluk olmalarına rağmen, Doğu Slavlarından olan Ruslardan ve Güney Slavlarından olan Bulgarlar ve Sırplardan ayrı bir tarihsel süreç geçirmişlerdir. Bölümün ilerleyen kısımlarında bu farklı tarihsel süreç incelenecektir.

2.1.1. Piast Hanedanlığı Döneminde Polonya (966-1370)

Piast Hanedanlığı, Polonya’da siyasal yapıyı elinde bulundurduğu bilinen ilk hanedanlıktır. Polonya’nın Avrupa siyaset sahnesine çıkışında önemli rolü olan bu hanedanlığın milliyetçilik çağına yansıyan etkileri mevcuttur. Milliyetçilik çağında Polonya’da şekillenen iki tip milliyetçi hareketten bir tanesi, Polonya’yı Piast dönemindeki formuna ulaştırmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Sadece bu hedef bile Piast Polonyası’nın ele alınmasını önemli hale getirmektedir.

Smith’in ifade ettiği gibi mitlerin milli kimliğin tesisindeki önemi¹⁰ Piast Hanedanlığının ortaya çıkışında da kendini göstermektedir. Polonya’yı yöneten ilk hanedan olan Piastlar hakkındaki tarihsel bilgilere, Mieszko’nun M.S. 966’da Hristiyanlığı kabul etmesiyle ulaşılmaktadır. Ancak efsaneye göre hanedanlığın kurucusu zalim Kral Popiel’in çiftçisi Piast’tır.¹¹ Bu mitle birlikte Piast Hanedanlığıyla özdeşleşen Leh milletinin varlığı, bilinmeyen bir zaman dilimine kadar götürülebilmektedir. Smith, milletlerin bilinmeyen bir zaman dilimine dayandırılması fikrinin milliyetçi mitoloji için merkezi bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir.¹² Soy mitlerinden tarihsel metinlere dönülecek olursa dönemin siyasal ve sosyal koşullarının Mieszko’yu Hristiyanlığı kabul etmeye zorladığı görülmektedir. Mieszko’nun mücadele ettiği Veletler, Almanların da düşmanırken Çeklerle ittifak halindedir.¹³ Veletlere karşı verilen mücadelede Çeklerin konumu, Mieszko’yu Çeklere yöneltmiştir. Mieszko’nun Çek Prensesiyle evlenerek Hristiyanlığı kabul etmesinin tek nedeni Veletlerle olan mücadelesi değildir. Doğudaki

---

¹⁰ Smith’e göre soy mitleri olmadan etnilerin hayatta kalması güçtür. Milli kimliğin en önemli işlevlerinden birisi kim olduğumuz sorusuna verdiği cevaptır. Söz konusu cevaba “... den geldik” duygusuna sahip olmadan ulaşmak mümkün değildir. Ecdada ait bilgilere, olgusal veriler yerine ortak soy mitleri üzerinden ulaşılır. “Aslında modern öncesi pek çok halk için mit ile tarih arasındaki çizgi genellikle bulanıktır, hatta yoktur bile. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss.43-44.

¹¹ Andrej Buko, **The Archaeology of Early Medieval Poland: Discoveries, Hypotheses, Interpretations**, tran. Sylvia Twardo, Brill, Leiden, 2008, s. 175.

¹² Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 40.

¹³ Sabire Arık, a.g.e., ss. 18-19.

Büyük Moravya Devleti Macar istilaları karşısında yıkılmıştır. Macar istilasından kaçan Ortodoks Moravya halkı ile sonradan Almanların vaftiz ettiği Macarlar, Mieszko'nun halkının kültürel dokusuna tehdit oluşturmaktadır.¹⁴

Öte yandan politik eylemlerin meşruiyet zemininde dinin belirleyici rolü, vaftizi kimin gerçekleştireceğini önemli hale getirmektedir. Mieszko, Katolik Hristiyanlığı kabul etmeli ve halka yeni kültürü siyasal bağımsızlığını kaybetmemek adına, kendi kilise sistemi aracılığıyla benimsetmelidir. Bu istek Mieszko'yu Çeklere yönlendiren diğer bir nedeni oluşturmaktadır. Çünkü Kutsal Roma İmparatoru I. Otto, Slav topraklarında misyonerlik (kolonileştirme)¹⁵ faaliyetinde bulunmak istemiş, 962 yılında Magdeburg'ta kurulan başpiskoposluğun bu amaca tesisini Papalık onaylamıştır.¹⁶ Nitekim Hristiyanlığın Çekler aracılığıyla kabulü sonrasında, Lehlerin Katolik Hristiyanlığı kabulünün alametifarikası olan Gniezno piskoposluğu, Magdeburg başpiskoposluğu yerine doğrudan papalığa bağlanmıştır. Böylelikle Mieszko döneminde, ileride Leh kimliğini tanımlayacak olan Polak-Katolik unsur tarihsel olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleşen diğer iki önemli olay ise tarihi Polonya ülkesine Batı Pomeranya, Küçük Polonya ve Slask bölgesinin katılması ile Mieszko'nun ölmeden önce devletini Papalık (*Stolica Apostolska*) korumasına bırakarak, günümüze kadar sürecek olan yakın dünyevi-uhrevi otorite ilişkisini başlatmasıdır.¹⁷

Polonya'nın, Mieszko'dan sonra tahta geçen büyük oğlu Cesur Boleslaw döneminde dinsel ve politik anlamda rüştünü ispatladığı söylenebilir. M.S. 1000'de Alman Kralı Otto III'ün Gniezno ziyaretinde Gniezno piskoposluğu, başpiskoposluk olmuş ve Krakov piskoposluğu, Wrocław piskoposluğu, Kolobrzeg ve Poznan piskoposluğu Gniezno başpiskoposluğuna bağlanmıştır.¹⁸ Böylelikle Piast Polonyası piskoposları atama yetkisi elde etmiş, yerli kültür ile dini otorite arasında bağlantı kurma olanağına kavuşmuştur. Yine bu ziyaret sırasında Kral Otto III, kutsal kraliyet tacı ile mızrağının

---

¹⁴ Francis Dvornik, **The Slavs Their Early History and Civilisation**, American Academy of Arts and Sciences, Boston, 1956, ss. 103-112.

¹⁵ İleride detaylandırılacağı üzere Hristiyanlaştırma altında komşu Slav topraklarının kolonileştirilmesi, Leh kimliğinde Alman ötekiliğini canlı tutacak Alman imparatorluk mitinin bir görüntüsünü oluşturmaktadır.

¹⁶ Norman Davies, **God's Playground: A History of Poland**, a.g.e., s. 53.

¹⁷ Sabire Arık, a.g.e., ss. 25-28.

¹⁸ George Jan Lerski, **Historical Dictionary of Poland 966-1945**, Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1996, s.43.

birebir kopyasını Cesur Boleslaw'a vererek krallığının yolunu açmıştır.¹⁹ Otto III öldükten sonra Cesur Boleslaw, önce Alman Krallığı'na sonra Kiev Knezliği'ne seferler düzenleyip Moravya ve Slovakya'yı ülkesine dâhil ederken, Batı Pomeranya'yı kaybetmiştir. Ölmeden kısa bir süre önce, 1025 yılında taç giyerek, ülkesini Batı Hristiyanlığı içinde bağımsız bir devlet haline getirmiş ve siyasal rüştünü ispatlamıştır.

Polonya Cesur Boleslaw ile siyasal ve dinsel rüştünü ispatlamasına rağmen ölümüyle Gniezno'daki başpiskoposluğu, bir başka deyişle dinsel bağımsızlığını, Almanların, Çeklerin ve Rusların işgaliyle de kraliyet tacını, yani siyasal bağımsızlığını kaybetmiştir. Hanedanlığın yönetim dışında kalmasını fırsat bilen soylu zengin *magnatlar*²⁰ yönetimi ele geçirmeye çalışmıştır.²¹ Cesur Boleslaw'ın ölümünden sonra, Smith'in millet tanımında yer alan ortak tarihi belleğe, Alman ve Rus işgalinin getirdiği felaket ve soylu sınıfın merkezi otoriteyi tahrip etmesi kazanmıştır.

Polonya'nın içinde bulunduğu durumdan kurtulması için Kazimierz I'in (*yenilikçi-restorer-odnowiciel*) yönetimi devralması beklenecektir. Başkenti Krakov'a taşıyarak eski birliği kurmaya çalışan Kazimierz I'in, amacına ulaşmak için on beş yıl mücadele etmesi gerekecektir.²² Gniezno başpiskoposluğunu geri getiren Kazimierz I, yeniden tesis ettiği ülke birliğinin devamı için merkezi yönetimi kuvvetlendirmeye girişmiştir. Bu kapsamda merkezi yönetime bağlı taşra teşkilatları kurmuştur. Ancak tüm çabalarına rağmen siyasal bağımsızlığın sembolü olan krallık tacının alınması Boleslaw II zamanında gerçekleştirmiştir. Boleslaw II de Kazimierz gibi merkezi yönetimi güçlendirmeye girişmiştir. Ancak soylu magnatların komploları ve isyanı sonucunda Boleslaw II ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Yerine geçen Wladyslaw Herman yönetiminin zayıflığı karşısında soylu magnatların nüfuzları artmıştır.²³

Herman yönetiminden sonra Avrupa'da yaşanan feodal bölünme Polonya topraklarında da kendini hissettirmeye başlamıştır. Boleslaw III, ölmeden önce tahtı 5 çocuğunun arasında, küçük kardeşler büyüğe tabi olacak şekilde, (*senyörlük sistemi*)

---

¹⁹ Julia M. H. Smith, **Europe After Rome: A New Cultural History: 500-1000**, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 228.

²⁰ Magnatlar Polonya'da soylu sınıfın en etkili tabakasıdır.

²¹ Sabire Arık, a.g.e., ss. 33-36.

²² Jerzy Lukowski – Hubert Zawadzki, **A Concise History of Poland**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 6.

²³ Sabire Arık, a.g.e., ss. 38-41.

paylaştırarak merkezi otoritenin parçalanmasının önünü açmıştır.²⁴ Birliği tesis etmeye çalışan girişimlerse, yerel çıkarların merkezkaç baskıları ve bölgesel savaş lordlarının engellemeleri sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁵ Doğuda Rutenyalılar ve Moğollar, kuzeyde Litvanlar, Baltık Prusyası ve Töton Şövalyeleri, batıda ise Brandenburg Markiliği bölünmüş Polonya'ya saldırılar düzenlemiştir.²⁶ Feodal bölünmüşlük dönemindeki bu dış güçlerden Töton Şövalyelerine ve Moğollara tarihsel belleğe kazıdıkları izlerden dolayı yakından bakmak gerekmektedir.

1191'de gerçekleştirilen III. Haçlı Seferi sırasında Filistin'deki yaralıları ve hacıları korumak için kurulan Töton Şövalyeleri, 13. yüzyıl başında Macar sınırlarını korumak için Erdel'e yerleşmiş, kendi devletlerini kurma teşebbüslerinden dolayı buradan kovulmuşlardır.²⁷ Ancak Feodal bölünmenin istikrarsızlığı Polonyalıları devlet kurma heveslisi bu tarikata mahkûm etmiştir. 1226'da Konrad Mazowsze ile Töton Şövalyeleri arasında yapılan görüşmeler sonrasında Tötonların, kuzeydeki pagan Prusyalılardan gelecek tehditlere karşı Kuzey Polonya'ya yerleşmelerine müsaade edilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda Tötonlar devletlerini büyütme adına topraklarını Polonya aleyhine genişletmeye başlamışlar, elde ettikleri topraklarda ise halkı kılıçtan geçirmişlerdir. Bu hareketleriyle Polonya'yı komşu devletlerle birleşmeye mecbur edecek kadar büyük tehdit oluşturmuşlardır.²⁸

Moğol işgalinin ise modern Leh kimliğine etkisinin olduğu söylenebilir. Smith'in belirttiği gibi etnik seçilmişlik mitleri, geçmişle bugün arasında bağlantı kurarak toplumu seferber etmede etkili olmaktadır.²⁹ Hristiyanlığın Kalesi Polonya, Moğollara karşı verilen savunmayla bu seçilmişlik mitini bir nevi tarihselleştirmiştir. Polonya, 9 Nisan 1241'de Legnica'da yapılan savaşta Moğollara yenilmesine rağmen Moğol ilerlemesini durdurmuştur. 1259-1287 işgallerinde Krakov savunması, yabancı işgaline karşı başkaldırı direncini sağlayan mitlerin üretimine olanak sağlamıştır. *Lajkonik* ve *Hejnal* efsanesi bunlara örnektir.³⁰

²⁴ Jacques Le Goff, **Avrupa'nın Doğusu**, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 108.

²⁵ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., s. 251.

²⁶ Lerski, a.g.e., s. 139.

²⁷ Sabire Arık, a.g.e., s. 52.

²⁸ George Sanford, **Historical Dictionary of Poland**, 2. b., The Scarecrow Press, Lanham-Maryland, 2003, s. XXXIII.

²⁹ Anthony D. Smith, "Chosen Peoples: Why Ethnic Groups Survive", a.g.m., s. 445.

³⁰ Lajkonik, Savaş meydanında öldürülen Moğol kumandanın üniformasını giyip, atına bindikten sonra savaş meydanında gezen bir Krakovluyu; Hejnal ise, Moğol istilaları karşısında halkın hazırlıksız

Feodal bölünme dönemi, 182 yıl aradan sonra 1320 yılında Wladyslaw I Lokietek'in kraliyet tacını (*Corona regni Poloniae*) giymesiyle sona ermiştir.³¹ Lokietek'in bu başarısında siyasal, ekonomik ve dini-kültürel sıkıntılar nedeniyle halktan aldığı desteğin önemli bir payı vardır. Komşu devletlerin aşırı güçlenmesi karşısında ülkeyi koruyabilmenin öncelikli yolu, merkezi otoriteyi yeniden egemen kılmaktan geçmektedir. Bölünmüş Polonya topraklarında birbirinden bağımsız oluşan ekonomik yapılarda ticari ilişkilerin gelişmesi zorlaşmış, kural tanımayan tüccarlar yüzünden iç savaşlar yaşanmıştır. Polonya kilise sistemi Gniezno başpiskoposluğuna bağlı olmakla birlikte, Alman ruhban sınıfının etkisiyle Polonyalı ruhbanlar, temellerini sağlamlaştırmaya, Alman kolonileşmesi karşısında dillerini ve kültürlerini korumaya yönelik tedbirler almaya yöneltmiştir. Kısacası siyasal birliğin sağlanmasını, yabancı güçler ve ayrıcalıklarını kaybetmekten korkan bazı soylu magnatlar dışında politik, ekonomik ve dini aktörler desteklemiştir.³²

Wladyslaw I Lokietek, ülkesi Polonya'yı birleştirmiştir. Ancak hanedanlığı birleşmiş bir ülkeyi yönetecek kadar uzun ömürlü olmamıştır. Piast hanedanlığı, oğlu Kazimierz Wielki'nin ölümüyle son bulmuştur. Wielki yönetimindeki Polonya, siyasal, ekonomik, hukuksal ve kültürel alanda büyük bir canlanma yaşamış, Polonya toprakları onun zamanında 106.000 km² den, 270.000 km² ye çıkmıştır. Savaştan çok diplomasiye önem veren Wielki, ülkede ekonomik entegrasyonu sağlamaya çalışmış, bu çabanın somut uygulaması olarak ortak para birimi kullanımına geçilmiştir. Onun döneminde 70 yeni şehir kurulmuş, 50 kale inşa edilmiş, madencilik geliştirilmiştir. Parçalı hukuk düzeni tek çatı altında birleştirilirken, 1364 yılında Krakov Üniversitesi kurulmuştur. Kazimierz Wielki'nin yaptıklarını onun için söylenen şu sözler güzel bir şekilde özetlemektedir: "Ahşap olarak devraldığı ülkesini taş ve tuğladan örerek bırakmıştır."³³

Piast Hanedanlığı dönemini son olarak milliyetçi ideolojinin kimlik, birlik ve özerklik ideali kapsamında değerlendirmek doğru olacaktır. Bu dönemde homojen bir etnik ve kültürel yapının hâkim olduğu, egemen etnin mensuplarının sınırları değişken olmakla birlikte tanımlanabilir bir anayurt üzerinde politik iktidarını tesis ettiği görülmektedir. Bu

---

yakalanmaması için Krakov'un en yüksek yeri olan Meryem Ana Katedrali Kulesi'nde nöbet tutan gözcünün Moğol okları sonucu ölmesini konu edinmiştir. O günden bu güne aynı kulede her saat yarıda kesilen borazan sesi nöbetçi anısına üflenir. Norman Davies, **God's Playground: A History of Poland**, a.g.e., ss. 71-72.

³¹ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., s. 251.

³² Sabire Arık, a.g.e., s. 58.

³³ Lerski, a.g.e., s. 250.

bağlamda Smith, Lehlerin milli kimlik ile milliyetçiliğin ve bunlar arasındaki derin ilginin kökleri olarak gösterdiği etniyi³⁴ dil, dini kültür ve önceki devlet geleneklerine dair anıların yardımıyla Piast Hanedanlığı döneminde şekillendirdiğini belirtmektedir.³⁵

Kazimierz Wielki'den sonra Polonya'yı, Jagiellon Hanedanlığı yönetmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere Polonya'da milliyetçilik çağında ortaya çıkan iki tip milliyetçi hareketten bir tanesi Polonya'yı Piast dönemi formuna ulaştırmayı hedeflerken, diğeri ise Jagiellon Hanedanlığı formunu politik hedefleri olarak belirlemiştir. Bu noktada Jagiellon Hanedanlığı dönemine yakından bakmak, söz konusu milliyetçi hareketin politik hedeflerini anlamak açısından önemli görülmektedir.

2.1.2. Jagiellon Hanedanlığı Döneminde Polonya (1385-1572)

Jagiellon Hanedanlığı, Kazimierz Wielki'den sonra Polonya tahtını doğrudan elde edememiştir. Piast Hanedanlığı'nın tahtı kaybetmesinin sebebi erkek varisin olmamasıdır. Prensesler ise Polonya yasalarına göre tahta geçememektedir. Wielki, Macarlarla yaptığı anlaşmaya istinaden tahtı Fransız Anjou Hanedanı'ndan Macar Kralı Ludwik'e (Louis) bırakmıştır. Ludwik, tahtı devraldıktan sonra yönetimde kendi hanedanlığının devamını tesis edecek girişimlerde bulunmuştur. Koszycki Kararnamesi ile Polonya'daki bütün kentler Krakov'a eşit tutulmuş, serfler ve kraliyet karşısında soylulara ayrıcalıklar verilmiştir. Böylelikle ileride kralı dahi seçecek bir "Soylular Demokrasisi"nin önu yasal olarak açılmıştır.³⁶ Bu kararnameyle soyluların desteği alınmış, Ludwik'in kızı Jadwiga'nın Litvanya Dükü Jagiello ile evlenmesiyle taht Jagiellonlara geçmiştir. Böyle bir evliliğin gerçekleşmesini yönlendiren birkaç neden bulunmaktadır. Töton Şövalyeleri iki siyasal unsuru da tehdit etmektedir. Polonyalı soylular Ludwik tecrübesinden dolayı Macarlarla siyasal işbirliğinin kendilerine tehdit oluşturduğunu görmüşlerdir. Litvanya dönemin Avrupası'nın tek pagan topluluğudur. Doğusunda Moskova Düklüğü, batısında Töton Şövalyeleri Litvanya'da misyonerlik faaliyetinde bulunmaktadırlar. Bu noktada Hristiyanlığı Polonyalıların elinden almak, hem Polonyalıların itibarını arttıracak hem de tahta geçen Jagiello ülkesinde dini faaliyetleri kontrol altında tutacaktır.³⁷

³⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 38.

³⁵ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 87.

³⁶ Linda Weiss-John M. Hobson, a.g.e., 1999, s. 55.

³⁷ Sabire Arık, a.g.e., ss. 78-89.

Wladyslaw Jagiello 1386 yılında Polonyalı soyluların seçimiyle kral olmuştur. Jagiello tahta geçerken iki ülkeyi birleştirme sözünü vermiştir. Ancak bu sözün yerine getirilmesi hiçte kolay olmamıştır. 1401’de Vilnius, 1413’te Horodlo, 1432’de Grodno ve 1499’ da yine Vilnius’ta birliğin devamını tesis etmeye yönelik anlaşmalar imzalanmıştır.³⁸ Bu anlaşmalardan şüphesiz soylular kazançlı çıkmıştır. Wladyslaw Jagiello döneminin en önemli olaylarından biri, birliğe giden yolda en önemli unsur olan, Töton Şövalyelerine karşı verilen Grunwald (Tanenberg) savaşıdır. Töton Şövalyeleri Orta Çağ Avrupası’nın en güçlü ordulardan biridir. Buna rağmen Macarlar, Almanlar, Bohemyalılar ve Batı Avrupa’dan gelen şövalyelerle desteklenmişlerdir. Ancak Polonya-Litvanya birleşik orduları, Avrupa tarihinin büyük savaşlarından biri olarak gösterilen bu savaşı kazanmışlardır.³⁹ Bu savaş modern Leh kimliği için de önem arz etmektedir. Hagen Schulze’ye göre bu savaş gerek yenen taraflar için, gerekse de yenilen taraflar için vatanseverlik duygusu oluşturmuştur.⁴⁰

Wladyslaw I Jagiello’dan sonra yerine oğlu Wladyslaw III Warnenczyk (Varnalı Vladislav) tahta geçmiştir. Dönemin en önemli gelişmesi Warnenczyk’in Macar Krallığı’na Macar soylular tarafından seçilmesidir. Bu sıralarda Macar Krallığı ile Papalık, Türkleri Avrupa’dan silmek için haçlı ordusu organize etmektedir. Tarihi kayıtlar Polonya’da taraftar bulmadığını göstermesine rağmen Polonya Papalık çağrısına uyarak Türklere karşı yenilgiyle bitmiş olan savaşa katılmıştır.⁴¹ Savaş alanında ölen kralın yerine kardeşi Kazimierz IV Jagiellonczyk tahta geçmiştir. Polonya bu dönemde Töton Şövalyeleri ve Prusyalılara karşı verdiği mücadeleler sonucunda, 158 yıl aradan sonra, Vistula havzası ve Baltık sahillerini ele geçirmiştir.⁴²

Jagiellon Hanedanlığı döneminin en önemli gelişmelerinden biri de şüphesiz *Nihil Novi* olarak bilinen parlamento kararıdır (anayasa tanımlaması da yapılmaktadır). 14 Haziran 1505’te Radom kentinde kabul edilen bu karara göre, yasaları kral ile birlikte senatörler ve yerel meclis üyeleri yapacaktır. Bu iki meclisin katılmadığı oturumlarda kabul edilen yasalar geçersiz sayılacaktır. Bu karar yasamanın, temel kavramı “bizi ilgilendiren hiçbir şey biz olmaksızın düzenlenemez” (*Nic o nas bez nas*) olan, Soylular

³⁸ Jerzy Lukowski – Hubert Zawadzki, a.g.e., p. 34.

³⁹ Lerski, a.g.e., ss. 181-182.

⁴⁰ Hagen Schulze, **Avrupa’da Ulus ve Devlet**, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 110-111.

⁴¹ Piotr Nykiel ve diğerleri, **Lehistan’dan Bugünkü Polonya’ya**, Buluş Matbaacılık, Ankara, 2001. ss. 5-6.

⁴² Sabire Arık, a.g.e., ss. 118-120.

Demokrasisi”nin kontrolüne girmesine neden olacaktır.⁴³ İleride Polonya Krallığı’nın politika üretmesine engel oluşturacak olan bu kararın alınma gerekçesi, şüphesiz Leh kimliğinin tesisinde ve Polonya milliyetçiliğinde önem arz etmektedir. Polonya Krallığı yasama yetkisini soylulara devrederken Rus tehdidini yoğun bir şekilde hissetmiştir.⁴⁴ Moskova, Polonya için artık “kalıcı” ve “büyük” tehlike olmaya başlamıştır. Moskova Çarı, varlığı hakkında hiçbir emare olmamasına rağmen tarihi Rus ülkesini yeniden birleştirmek gibi bir misyon yüklenmiş, kendisini Ruthenya bölgesindeki bütün Ortodoks halkların koruyucusu olarak kurgulamıştır. Bu amacı gerçekleştirmeyi hedef edinen Rus orduları 1500 yılında batıya doğru ilerlemeye başlamışlar, 1945 yılına kadar da bu ilerlemeyi durdurmamışlardır.⁴⁵

Polonya’da Jagiellon Hanedanlığı’nın son temsilcisi olan Zygmunt II August döneminde de genel olarak Polonya tarihine etkisi bulunan gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan ilki 1569 yılında imzalanan “Lublin Birlik Anlaşması”dır. Jagiellonlar Polonya’da yönetimi ele almasına rağmen siyasal birlik tamamlanmamıştır. Polonya Krallıkla yönetilirken Litvanya büyük düklükle ayrı bir şekilde yönetilmektedir. Lublin Anlaşması ile iki ülke birleşerek ortak senato, ortak meclis ve Krakov’daki taht tarafından yönetilmeye başlanmıştır.⁴⁶ İkinci husus ise Polonya’da 16. yüzyıl boyunca yaşanan Rönesans ve reform hareketidir. Zygmunt August bu hareketli dönemin ılımlı ve toleranslı kralıdır. Bu dönemde Polonya’da Piotr Tomicki ve Nicolas Kopernik gibi isimler çıkmış, bilim ve sanatta Rönesans’ın etkisi kendini hissettirmiştir. Öyle ki 1573’te Wavel Sarayı’nı ziyaret eden bir Fransız ziyaretçi gördükleri karşısında etkilenmiştir.⁴⁷ Polonya bu yüzyılda reform hareketlerinden de etkilenmiştir. Luteryan doktrin özellikle Kraliyet Prusyası ve Töton Şövalyeleri arasında, Kalvenizm ise içerisinde güçlü Litvanya soylularının da bulunduğu, Polonyalı soylular arasında yayılmıştır. 1572 yılında senato

---

⁴³ Norman Davies, **God’ s Playground: A History of Poland**, a.g.e., s. 164.

⁴⁴ İleride detaylandırılacağı üzere Polonya’da iki rakip milliyetçi politik hareketten birisi kendi kaderini tayin etme hakkını elde etmede Rus desteğini ararken, öteki milliyetçi politik hareket bağımsızlık için Rusya’ya karşı bir mücadele verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

⁴⁵ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland’s Present**, a.g.e., s. 258.

⁴⁶ Sabire Arık, a.g.e., s. 145.

⁴⁷ İtalyan Rönesansı’nın etkileri İtalyalı sanatçılar tarafından Avrupa’nın diğer bölgelerine de taşınmıştır. Wavel Sarayı’nın yeniden inşasını da “Floransalı Francesco” tarafından yönetilmiştir. Wavel Sarayı’nın yeniden inşası sonrası Louvre’nin üç katı kadar loca barındırması, Fransız ziyaretçiyi etkileyen husus olmuştur. Peter Burke, **Avrupa’da Rönesans: Merkezler ve Çeperler**, çev. Uygur Abacı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 83. Polonya’da Rönesans’ın etkileri hakkında detaylı bilgi için söz konusu kaynağa başvurulabilir.

üyelerinin mutlak çoğunluğu Protestan'dır.⁴⁸ Polonya'da reformasyon hareketinin izleri karşı-reform hareketiyle birlikte son bulmuştur. Ulrich Im Hof'un belirttiğine göre Protestanlar 1711 yılında Polonya'dan sürülerek Katoliklik yeniden politik ve kültürel alanda etkin hale gelmiştir.⁴⁹

2.1.3. Seçimlik Krallık Dönemi ya da Birinci Cumhuriyet- *Rzeczpospolita* (1572-1795)

Seçimlik krallık döneminin Polonya'da millet ve ulus devlet inşası sürecine olan etkilerini iki başlık altında toplamak mümkündür. Bu başlıklardan birincisini Polonyalı soylulara ayırmak gerekmektedir. Krallık Polonyası'nın en önemli ve en etkin siyasal aktörü olmaları, sahip oldukları haklar ve ayrıcalıklar ile imparatorluğun çökmesine bedel olacak statükoları, soylulara yakından bakmayı zorunlu hale getirmektedir. Lehçe'de *Szlachta* olarak adlandırılan soyluların kökeni, 12. ve 13. yüzyıldaki şövalye düzenine kadar gitmektedir. Veraset yoluyla nesebe devredilebilen haklara ve ayrıcalıklara sahip olmalarıyla feodal toplum içindeki diğer kurumlara karşı baskın hale gelmişlerdir. 16. yüzyıla gelindiğinde ise gerek kilise makamında, gerekse de parlamentoda temsil ve yasa yapımını ellerinde tutarak siyasal tekellerini oluşturmuşlardır. 1572'den sonra söz konusu siyasal tekelciliğe kral seçimi (*electio viritim*) de eklenmiştir. Ayrıca parlamentodan çıkacak bir yasayı ya da Kralın aldığı kararı soylulardan bir tanesi veto serbestisi (*liberum veto*)⁵⁰ hakkını kullanarak engelleyebilmektedir. Bu durum iktidarın çoğu kez işlevsiz kalmasına neden olmuştur.⁵¹ 16. yüzyılda çok dinli ve çok etnili yapıya bürünen Polonya'da soyluların halk tarafından benimsenmemesi sorunu ortaya çıkmıştır. İşte bu sorunu gidermek adına barok çağda cumhuriyetçi Sarmat ideolojisine sığınılmıştır. Bu ideolojiye göre Polonyalı soyluların sözde atası, antik Sarmat kabilesidir. Söz konusu

---

⁴⁸ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., s. 259.

⁴⁹ Ulrich Im Hof, **Avrupa'da Aydınlanma**, çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31.

⁵⁰ *Liberum veto*, 17. ve 18. yüzyıllarda bir meclis (*Sejm*) üyesine (o tarihlerde soylulardan oluşmaktadır) meclis çalışmalarını durdurma ve daha önce alınan kararları iptal etme izni veren işlemdir. Sanford, a.g.e., s. 102.

⁵¹ Sanford, a.g.e., s. 62.

ideolojinin asıl amacı “altın özgürlükler”⁵² ve Roma Cumhuriyeti örneklerinden esinlenilerek ayrıcalıklı hükmetme formunun realize edilmesidir.⁵³

Polonya’da nüfusun yaklaşık %10’unu (bazı kaynaklar bu oranı %25 olarak göstermektedir) oluşturan soylu sınıfı, aynı kökenden olduklarını iddia edip, aynı hak ve yetkiye sahip olsalar da pratikte farklı görünüm sergilemişlerdir. Soyluların bir kısmı, Radziwills ve Potockis gibi, köklü ve geniş ailelerden oluşmaktadır ve Avrupa Aristokrasisi ile eşit düzeydedir. Bu soylular geniş toprak ve mülk sahibi olup, politikada ve politik ilişkilerde baskın grubu oluşturmaktadır. Polonya soylularının bu kesimini magnatlar olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Soylu sınıf içinde magnatlardan sonra orta sınıf eşraf gelmektedir. Bu sınıf, İngilizlerin toprak sahipleri yönetimine (*squirearchy*) benzer bir yapı sergilemekte, bir veya biraz daha fazla köy/kasaba birimini kontrol altında tutmaktadır. Bu tabakanın hemen altında ikinci dereceden eşraf (*Szlachta zagrodowa*) yer almaktadır. Kendilerine ait toprak parçası olmasına rağmen serfleri bulunmamaktadır. Köylülerden durumları biraz daha iyidir. Soylular sınıfının en altında toprak sahibi olmayan seçkinler bulunmaktadır. Bu kesim magnatlarla veya diğer bazı zengin kesimle olan ilişkilerine dayanarak hayatlarını idame ettirmektedir.⁵⁴ Sosyolojik dönüşümü gerçekleştirecek entelijansiya dışında, Polonya’da soylular, gerek toplumsal ve kültürel yapıdan kendilerini soyutlamalarıyla, gerekse sahip oldukları yetkilerle imparatorluğun parçalanmasına neden oldukları için Polonya tarihinde olumlu bir yer işgal etmemektedir.

Seçimlik krallık döneminin millet ve ulus devlet inşası sürecine etkilerini ortaya koymak açısından değinilmesi gereken ikinci başlık, millet inşası sürecinde kullanılacak mitler ve ortak hafızada yer edinmiş tarihsel olaylardır. Bu dönemde Leh kimliğinin tanımlanması açısından ifade edilmesi gereken iki tarihsel olay söz konusudur. Bunlardan birincisi, 1655 yılında İsveç ordularıyla yapılan savaştır. İsveç Kralı Charles Gustav, Baltık Denizi’nin güneyini elde etme politikası gütmektedir. Bu politikası gereği 1655 yılında Polonya’ya saldırarak ülkenin büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Söz konusu savaş, Polonya tarihinde tufan olarak değerlendirilmektedir. Czestochowa Manastırı’nın

---

⁵² Polonya’da soyluların *Koszycki Kararnamesi*, 1434 tarihli “mahkeme kararı olmaksızın soylular tutuklanamaz” (*Neminem captivabimus*) kararnamesi ve *nihil novi* kararnamesiyle elde edilen siyasi haklarla *electio viritim* ve *liberum veto* gibi siyasi hakların bütünü.

⁵³ Piotr S. Wandycz, *The Price of Freedom: A History of East Central Europe From the Middle Ages to the Present*, 2. b, Routledge, New York, 2001. 77-81.

⁵⁴ Sanford, a.g.e., ss. 62-63.

olağanüstü mücadelesi sonrasında İsveç geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁵ Kral Jan II Kazimierz tarafından Polonya tacının kraliçesi olarak nitelendirilen Czestochowa, “Black Madonna İkonu” ile tasvir edilmektedir. Sovyetlere karşı verilen mücadelede Dayanışma (Solidarite-*Solidarność*) lideri Lech Wałęsa bu tarihsel sembolü kullanmıştır.⁵⁶ Anthony Smith Polonya milliyetçiliğinin ideoloji, dil ve sembolizmini anlamada bu tarihsel olayın merkezi önem taşıdığını belirtmektedir.⁵⁷

Seçimlik krallık döneminde gerçekleşmesine rağmen modern Leh kimliğinin şekillenmesine katkıda bulunan bir diğer tarihsel olay ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun 1683 yılında gerçekleştirdiği ve başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatmasıyla ilgilidir. Tarihçiler bu kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasında Kral Jan III Sobieski komutanlığındaki Polonya ordularının rolü üzerinde durmakta, Polonya Krallığı’nın son kahramanca başarısı olarak görmektedir.⁵⁸ Tarihçilerin söz konusu düşüncesi Birinci Cumhuriyetin sonuna yaklaşıldığını göstermesine rağmen Sobieski’nin başarısı, 13. yüzyılda Moğol akınlarıyla başlayan, Katolik olmayan topluluklara karşı verilen mücadelede, Polonya’nın “Hristiyanlığın Savunucusu” (*Antemurale Christianitatis*) kimliğinin uluslararası alanda yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Ancak Taha Toros’a göre Papalık, Kilise ve Polonya Krallığı arasındaki yakın ilişkilerin bir yansıması olan bu durumun arkasında, Sobieski’nin kuşatma sonrasında eline geçirdiği Türk Sancaklarından birini Papalık, diğerini ise kilise kontrolüne bırakmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁹ Sobieski’nin başarısı, sebebi ne olursa olsun, Smith’in etnik beka için elzem gördüğü etnik seçilmişlik miti olarak, Leh kimliğinin temel dinamiklerinden birini oluşturmuştur.

18. yüzyıl, Polonya için siyasal parçalanmanın gerçekleştiği, toplumsal bunalımların hüküm sürdüğü yüzyıl olmuştur. Ancak bu yüzyılda millet inşası sürecine önderlik edecek olan entelijansiyanın ve entelijansiyanın yayınları aracılığıyla ajite edeceği kitlenin oluşumunu sağlayan birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. Stanisław-August döneminde gerçekleşen birtakım reformlar geleceğin Polonyası hakkında umut ışıklarını

⁵⁵ Lerski, a.g.e., s. 62.

⁵⁶ Danita Redd, “Black Madonnas of Europe: Diffusion of the African Isis”, **Black Women In Antiquity**, ed. Ivan Van Sertima, 14. P. Journal of African Civilization, New Jersey, 2010, p. 180. Ayrıca söz konusu savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Robert I. Frost, **After the Deluge: Poland–Lithuania and the Second Northern War 1655-1660**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

⁵⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 135.

⁵⁸ Piotr S. Wandycz, a.g.e., s. 94.

⁵⁹ Taha Toros, **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri**, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, 1983, s. 13.

yakmıştır. Onun döneminde politik yenilikler olarak kalıcı konsey kurulmuş, yönetimde soylu sınıf yerine sivil bakanlıklara yer verilmiş, soyluların *liberum veto* hakları ellerinden alınarak, merkezi yönetim güçlendirilmiş ve Avrupa'daki ilk liberal anayasa kabul edilmiştir. Kültürel alanda ise aydınlanmanın etkileri hissedilmeye başlanmış, ilk etapta harp okulu, daha sonra kızları da kapsayacak şekilde Avrupa'daki ilk eğitim komisyonu (bakanlıkta denebilir) oluşturulmuş ve merkezi yönetim kontrolünde yaygın eğitime geçilmiştir.⁶⁰ Bu girişimler vatansever soylularla, eğitilmiş ve bürokratik sınıf olan entelijansiyayı harekete geçirmiş, *Monitor* adlı haftalık bültenle aydınlanma kitlelere aktarılmaya çalışılmıştır. Franciszek Bohomolec, Piskopos Ignacy Krasicki, Piskopos Adam Naruszewicz, Hugo Kołłataj, Rahip (priest) Stanisław Staszic, dramacı yazar Julian Ursyn Niemcewicz gibi hem dönemin hem de parçalanma sonrası ilk yılların entelijansiyası ortaya çıkmıştır.⁶¹

Ancak bu yenilikler Rusya, Prusya ve Avusturya'dan oluşan kutsal ittifakı rahatsız etmiş, Polonya bu ittifak tarafından 1773 ve 1793 yılında iki kez işgal edilerek bölünmüştür. 1795 yılında ise Polonya Avrupa haritasından tamamen silinmiştir. Polonya'yı yıkıma götüren gerekçeleri çağın büyük filozoflarından Jean Jacques Rousseau şu şekilde özetlemektedir: Polonya kendini savunacak yeterli nüfusa, yeterli askere ve ekonomik düzene sahip değildir. İçeride sergilediği bölünmüşlükten dolayı kararsız bir yapıdadır ve bu yüzden komşularının kaprislerine bağımlı hale gelmiştir.⁶²

Bu bölümde şimdiye kadar, Smith'in milliyetçilik teorisinden ve etnik çekirdeğin tarihi ve sembolik-kültürel doğasından hareket ederek Leh kimliğinin etnik evveliyatı ortaya konmaya çalışılmıştır. Sınırları değişmekle birlikte topluluğa özgü tarihi bir ülke, kolektif bir ad, ortak soy mitleri, savaşlar aracılığıyla yeniden üretilmeye müsait olan diğer ortak mitler ve tarihi bellek, milli kimlik için önem arz eden Leh Dili ve çoğu felaketlerde kitlevi kültürü savunan bir kurum olarak kilise, birer etnik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, yerli bir siyasal otoritenin tarihsel varlığı, tarihsel düşmanlıklar, biz ve öteki ayırımına dayanarak yapılacak olan dost düşman ayırımının

---

⁶⁰ A. Bruce Boswell, "Educational Reform in Poland after the First Partition", *The Slavonic Review*, Vol. 3, no. 7, 1924, s. 132.

⁶¹ Davies, *Heart of Europe: The Past in Poland's Present*, a.g.e., ss. 269-273.

⁶² Jan Jacques Rousseau, *Anayasa Projeleri: Korsika Anayasası Projesi, Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler*, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s. 94. Rousseau'nun sorun için getirdiği çözüm önerileri hakkında söz konusu kitaba başvurularak detaylı bilgi alınabilir.

zemini ve düşmanla olan mücadelede güçlü bir siyasal yapının varlığına duyulan ihtiyacın nedenleri de irdelenmiştir. Polonya’da millet ve devlet inşası süreci, ortaya çıkarılmaya çalışılan milli kimliğin ve etnik çekirdeğin unsurlarından hareketle, bölümün ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır.

2.2. POLONYA’DA MİLLET VE DEVLET İNŞASI SÜRECİ (1795-1939)

Çalışmanın birinci bölümünde milliyetçilik çalışmalarında önemli yer edinmiş isimlerin kuramlarına yer verilmişti. Polonya’da millet ve devlet inşası sürecine değinmeden önce söz konusu kuramların önemli ayrıntılarını bir kez daha hatırlamak, izlenecek yolun belirlenmesi açısından önemli görünmektedir. Bu bağlamda, Anderson’a göre Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçi hareketlerin bir kısmı, yayın pazarının üreticisi konumundaki entelijansiyanın kapitalist yayın ürünleri ile okuma yazma bilen topluluğu örgütlemesi ve örgütlenmiş bu topluluğun arkasına halk desteğini almasıyla gerçekleşmekteydi. Hroch ise, milli hareketlenmeleri üç aşamalı bir yapıya oturtmuştu: A evresi olarak nitelendirdiği aşamada entelektüeller ve entelijansiya milletin dilini, kültürünü ve tarihini inceleyerek milli kültürü ve yurtsever bilinci somutlaştırmaktaydı. B evresinde bu yurtsever bilinç ajite edilmekte ve C evresinde ise hareketler kitleleşmekteydi. Gellner de kuramında yüksek kültür ile devletin rolünü ön planda tutmaktaydı.

Smith ise millet inşası sürecinde etnik toplulukları dikkate almıştı. Yatay etnik topluluklar, bürokratik devlet aracılığıyla ve dâhil etme yöntemiyle bu süreci gerçekleştirmekteydi. Gerek Smith’in belirttiği gibi, gerekse de ikinci bölümün ilk kısmında gösterilmeye çalışıldığı üzere, milliyetçilik çağına ulaşıldığında Polonya siyasal bağımsızlığını kaybetmişti. Bürokratik devletin rolünün olmadığı millet inşası sürecinde ise dikey etnik toplulukların rolü ön plana çıkmaktaydı. Bu süreçte kültürel devamlılığı sağlayan dini kurumlar olduğundan, inananlar cemaatini “tarihi kültür toplumuna” dönüştürme sorunu ortaya çıkmıştı. Bu sorunla mücadele entelijansiyanın göreviydi.

Değinilen kuramlar, bir entelijansiya önderliğini öngörmekte, entelijansiyanın toplumu harekete geçireceği ajitasyon unsurlarına yer vermekte ve daha sonra hareketin kitleleşmesi söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede, Polonya’da millet inşası sürecine değinilirken öncelikle Polonya’da entelijansiyanın durumu ele alınacaktır. Entelijansiyanı

takiben Polonya'daki durağan toplulukları harekete geçirecek ajitasyon araçlarına ve unsurlarına değinilecektir. Son olarak da entelijansiyanın ajitasyon araçlarıyla kitleselleştirdiği hareketler incelenecektir.

2.2.1. Polonya'da Millet İnşası Sürecinde Entelijansiya

Polonya'da millet inşası sürecinde entelijansiyanın rolünü anlamak, bir anlamda onu tanımlamaktan geçmektedir. Polonyalı tarihçi Irena Homola'ya göre entelijansiya "bağımsız uzmanlar, öğretmenler, üniversite hocaları, mühendisler, Katolik din adamları, Protestan pastörler, hahamlar, devlet memurları ve özel teşkilatlarda görevli bir grup memurdan oluşmaktadır."⁶³ Entelijansiya, bu tanımlamaya ve batılı görünümüne göre, orta sınıfın hem bir parçası hem de onun bir ürünü olması gerekmektedir. Ancak Polonya'da entelijansiyanın görünümü farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın nedenlerini Aleksander Gella'nın belirttiği gibi, eski Polonya'nın sosyal yapısı ve yönetici sınıfın rolünde aramak gerekmektedir. Gella'ya göre eski Polonya'da yönetici üst tabaka olan soylular, politik ve kültürel alanın yöneticisi konumunda olduklarından sosyal sistemde ve değerler sisteminde prestije sahiptir. Egemen siyasal otoritenin olmadığı parçalanmış bir ulusun yaşamında ise karizmatik liderlik daha fazla önem arz etmektedir. Siyasal parçalanma ile birlikte soylular konumlarını kaybettikleri için bu rolü entelijansiya oynamaya başlamış ve entelijansiya 19. yüzyılın tamamıyla, 20. yüzyılın başlarına kadar elde ettiği liderlik konumunu korumuştur.⁶⁴ Gella'nın bu yaklaşımı tarihsel açıdan doğru görünmektedir. Polonya siyasal anlamda parçalanmasına rağmen soylu sınıf tamamen ortadan kalkmamıştır. Soyluluğun Polonya'da 1921 Anayasası ile kaldırılması, söz konusu sürekliliğin hukuki kanıtını teşkil etmektedir.⁶⁵

Buna göre Polonya'da entelijansiya orta sınıf yerine soylu sınıfın bir ürünüdür. Jan Szczepanski'nin yaptığı analiz bu tespiti doğrular niteliktedir. Szczepanski, Leh Biyografi Sözlüğü'nden 1800-1900 yılları arasında aktif olarak yaşamış olan ve rastgele seçilen 860 politik figürün sosyal tabakadaki yerini incelemiştir. İnceleme sonucunda bu isimlerin %

⁶³ Irena Homola, "Kwiat społeczeństwa..." (**Struktura Społeczna i zakres położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860-1914**), Wydawnictwo literackie, Krakow, 1984. Den aktaran; Andrea Pokludova, "Forming Intelligentsia in Moravia and Silesia in the Second Half of the 19th and Beginning of the 20th Century", **Historical Social Research**, C. 33, S. 2, 2008, s. 83.

⁶⁴ Aleksander Gella, "The Life and Death of the Old Polish Intelligentsia", **Slavic Review**, C. 30 S.1 1971, s. 7.

⁶⁵ Lerski, a.g.e., s. 388.

60'mın aristokrasi ve soylulardan, % 24'ünün batılı anlamda entelijansiyadan, % 8'inin burjuva sınıfından, % 4,5'inin alt-orta sınıftan, % 2,5'inin köylülerden ve % 1'inin işçi sınıfından oluştuğu sonucuna ulaşmıştır.⁶⁶ Ancak, ikinci bölümün ilk kısmında soyluların yapısı hakkında verilen bilgilerde de görüleceği üzere, Polonyalı soyluların büyük bir çoğunluğu batılı anlamda bir soylu sınıf olmayıp, daha çok orta sınıf görünümündedir. Hobsbawm da 19. yüzyıl Polonyası'nda devrimci dinamiğin kaynağı olarak bu küçük soyluların rolüne işaret etmektedir.⁶⁷ Orta sınıf görünümündeki bu soylulara köylü ve işçi sınıfından yeni okuryazarları da ekleyerek Polonya'da millet inşası sürecinde entelijansiyanın yapısını tamamlamak mümkündür. Nitekim 1863 tarihli Polonya ansiklopedilerinde ilk defa yer verilen entelijansiya tanımı, bilgi ve eğitim üzerinde durmaktadır.⁶⁸

Polonya'da entelijansiyanın karmaşık doğasına karşın yüklendiği misyon onu diğer toplumsal sınıflardan kolaylıkla ayırmaktadır. Hirszwicz de Leh entelijansiyanın misyonunu, sınıf ya da grup çıkarlarını korumak değil, siyasal ve toplumsal olarak parçalanmış ulusun bekasını sürdürmek olarak ifade etmiştir.⁶⁹ Millet inşası sürecinde entelijansiyanın genel tutumu bu yönde olmakla birlikte, döneme hâkim olan siyasal ve düşünsel koşullar entelijansiyanın söz konusu tutumunu şekillendirmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere Polonya'da son "seçimlik krallık dönemi" aydınlanmanın kendini hissettirdiği dönem olmuştur. Aydınlanmanın özgürleştirici ruhu ve liberalizm, Polonya'da entelijansiya arasında, 1815 Viyana Kongresi'ne kadar etkin bir şekilde gözlemlenmiştir. 1807 yılında Varşova Dükaliği Anayasası'yla egemen olunan coğrafyada feodal kurum olan serfliğin kaldırılması, aydınlanma düşüncesinin eseridir. Buna rağmen Hugo Kołłataj ve Stanisław Staszic gibi dönemin Polonyalı entelijansiyanında halâ imparatorluk ve krallık yanlısı düşüncenin hüküm sürdüğü gözlemlenmektedir. Napolyon'un Rus yenilgisine kadar Fransız taraftarlığından söz edilebilmesine rağmen Viyana düzenlemesi entelijansiyanın yönünü Çar Alexander I Rusyası'na dönmesine neden olmuştur.⁷⁰ Viyana düzenlemesinin etkileri Polonya entelijansiyanının yönünü doğuya dönmesiyle de sınırlı

⁶⁶ Jan Szczepanski, "The Polish Intelligentsia: Past and Present", **World Politics**, C. 14, S. 3, 1962, s. 409.

⁶⁷ Eric Hobsbawm, **The Age of Revolution: 1789-1848**, Vintage Books, New York, 1996, s. 133.

⁶⁸ Jan Szczepanski, a.g.e., s.408.

⁶⁹ Maria Hirszwicz, "Intelligentsia versus Bureaucracy? The Revival of a Myth in Poland", **Soviet Studies**, C. 30 S. 3, 1978, s. 339.

⁷⁰ Jerzy Jedlicki, **A Suburb of Europe: Nineteenth-Century Polish Approaches to Western Civilization**, Central European University Press, Budapest, 1999, s. 14.

değildir. 1815 Viyana Kongresi'yle birlikte, Polonyalılar arasında Pan-Slav düşünce de yer edinmeye başlamıştır. Ancak bu düşüncenin etkilerine bölümün sonuna doğru, Leh etnik çekirdeğinin yeniden değerlendirilmesi noktasında, Lehlerin Mesihçi arzusu kapsamında değinilecektir.

1815 Viyana Kongresi'nin Polonya entelijansiyası üzerinde görülen diğer etkisi ise, entelijansiyaya hâkim olan Aydınlanma Felsefesinin yerini “*Çağın Ruhü*” olan Romantizme bırakmasıdır. Polonya'nın ulusal şairi Adam Mickiewicz'in 1822 yılında Wilno'da yayınlanan şiirleri, Polonya'da Romantizmin başlangıcı kabul edilmektedir ve Romantizmin Polonya'daki seyri, 1863 Ocak Ayaklanması'nın 1864 yılında Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasına kadar sürecektir.⁷¹ Polonya toplumunu bağımsızlık için harekete geçirecek zengin argümanların üretilmesine olanak sağlayan Romantizm düşüncesi 1864'te entelektüel yaşamdaki baskın konumunu kaybetmiş olsa da Polonya entelijansiyası bağımsızlığın kazanıldığı iki savaş arası dönemde (1918-1939) dahi Romantizmin etkisinden sıyrılarak normal bir görünüme kavuşamamıştır.⁷² Bu dönemde entelijansiyanın düşüncelerini Alman filozof Herder ve Polonyalı tarihçi Joachim Lelewel şekillendirmiştir. Ayrıca, Romantik dönemde entelijansiyanın bağımsızlık girişimlerinde toplumsal örgütlenmenin tesis edilmesinden çok siyasal bağımsızlığın kazanılmasına önem verdikleri görülmektedir.

1864 sonrası süreçte entelijansiyanın düşünce dünyasına pozitivizm egemen olmaya başlamıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere Romantik dönemde Polonya'da bağımsızlığı kazanmak öncelikli politik hedefdir. Bundan dolayı toplumsal örgütlenmeye gereken önem verilmemiştir. 1863 Ocak Ayaklanması'nın Ruslar tarafından kanlı şekilde bastırılması ve Ruslaştırma politikalarına ağırlık verilmesi, entelijansiyanın Romantik düşüncenin dinamiklerini sorgulamasına neden olmuştur. Bu sorgulama ve pozitivizmin etkisiyle Polonya'da toplumsal örgütlenmeye daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Polonya'da pozitivist dönemdeki önemli gelişmelerinden biri de serflik kurumunun kaldırılmasıdır. Çarlık Rusyası ayaklanmalarda entelijansiyanın öncü rolünü görmüştür. Ancak Çarlık yönetimi, çoğu eski düzenin soyluları olan entelijansiyayla kitleler arasındaki bağı geleneksel toplumsal ilişkilerde aramıştır. Rusya bu bağları koparmak adına kontrolü

⁷¹ Jerzy Jedlicki, a.g.e., ss. XIX-XX.

⁷² Stanislaw Baranczak, “The Polish Intellectual”, *Salmagundi*, C. 70/71, 1986, s. 220.

altındaki coğrafyada serfligi 1864 yılında kaldırmıştır.⁷³ Geleneksel toplumsal bağların çözülmesi pozitivist dönemde yeni toplumsal tabakalaşmanın önünü açmıştır.

“Varşova Pozitivizmi” olarak bilinen bu dönem, 1866 yılında Haftalık Varşova Bülteni’ni (*Warsaw Weekly*) kurarak işe başlamıştır. Pozitivizm, toplumu çeşitli parçalardan oluşan bir organizma olarak görmektedir. Polonya’da toplumun en önemli parçası olan köylüler, hem yeni özgürleşmişler hem de yeterli eğitime sahip değillerdir. Bu durumun üstesinden gelebilmek, gerek eski düzenin soylularına, gerekse aydınlanmanın ve pozitivistin yurttaş olarak dikkate aldığı köylülere çalışma yükümlülüğünün getirilmesini gerektirmektedir. Karşılaşılan bu durum gelecekteki Leh toplumunun vizyonunu da oluşturacak şu tanımlamayı yapmayı zorunlu kılmıştır. “Soyluluk çalışmaktır, çalışmak ise değerdir. Ve bu değer sadece yurttaşlığın asaletiyile tasdik edilir.”⁷⁴ Yurttaşlara çalışma yükümlülüğünün getirilmesiyle kurumsallaşma gerçekleştirilecek, toplumsal organizma tesis edilecek ve milletin yaşaması sağlanacaktır. Polonyalı pozitivistler bu noktada, modern milletler arasındaki yerini alabilmelerinin yolunu pozitivistin etkisinin somut bir şekilde görüldüğü ekonomik alanda aramışlardır. Bu kapsamda Polonya şehirlerinde ticaret ve sanayiye geliştirmek, yeni şehirler ve demiryolları inşa etmek, edebiyatı ve toplumdaki ulusal bilinci geliştirmek entelijansiya tarafından özgürleşmenin gereklilikleri olarak algılanmıştır.⁷⁵ Auguste Comte’un etkisinin gözlemlendiği bu dönem de, Polonya’ya ve entelijansiya özelemini çektiği bağımsızlığı getirememiştir. Çarlık Rusyası’nın Ruslaştırma politikası ve 1871 sonrası Bismarck’ın *Kulturkampf* politikası, pozitivistin Polonya’daki etkinliğini Romantik eğilimli edebiyatın gelişmesiyle sınırlı tutmuştur.

Polonya’da pozitivistten sonra entelijansiya, onların öncülük ettiği sanata ve edebiyata modernizmin tesir ettiği görülmektedir. Modern dönemin gerekleri olan ulusal ekonomiye, güçlü sanayiye, sanatın ve edebiyatın içinde yeniden şekilleneceği modern bir kente ve kent yaşamına sahip olmayan Polonya’da modernizm, farklı bir görünüm kazanmıştır. Smith’in belirttiği gibi bu görünüm yoğun şekilde geçmişe başvurmadır.⁷⁶ Genç Polonya olarak adlandırılabilir bu dönemin özellikle sonlarına doğru Romantizmin (neo-romantizm) yeniden egemen olması ve toplumsal problemlerin yeniden

⁷³ Sanford, a.g.e., s. XXII.

⁷⁴ Stanislaus A. Blejwas, “Polish Positivism and the Jews”, *Jewish Social Studies*, C. 46 S. 1, 1984, ss. 22-23.

⁷⁵ Davies, *Heart of Europe: The Past in Poland’s Present*, a.g.e., ss. 148-151.

⁷⁶ Smith, dikey etnik toplulukların etno-tarihsel geleneklerine ve kültürel kaynaklarına sıklıkla başvurduklarını belirtir. Bkz. s. 29.

öncelik kazanması Smith'in tespitini doğrulamaktadır.⁷⁷ Modernizmin Polonya'da farklı bir görünüme sahip olması siyasal ve toplumsal alana etki etmediği anlamına da gelmemektedir. Polonya'da modern milliyetçi hareketlerin temsilcileri olan Polonya Sosyalist Partisi ile Ulusal Cemiyet (ileride Roman Dmowski'nin önderlik edeceği Ulusal Demokrat Partisi'nin çekirdeğini oluşturacaktır) bu dönemde, 1893 yılında, kurulmuştur.⁷⁸ Entelijansiya bu dönemde Friedrich Nietzsche, Henri Bergson, Artur Schopenhauer, Oswald Spengler ve Sigmund Freud'tan düşünsel anlamda etkilenmiştir.⁷⁹

Leh entelijansiya hakkında söylenecek son söz, batılı devlet modelleri, batılı ideolojiler ve söylemlerle karşılaştıklarında verdikleri tepkilerle ilgilidir. Smith'in belirttiği gibi entelijansiya böyle bir durumda geleneğe bilinçli dönme (*gelenekçi*), geleneği toptan reddederek modernizmin ilkelerini benimseme (*asimilasyoncu*) ve gelenekle modernizmi uyumlaştırma (*reformist*) olmak üzere üç farklı tepki vermektedir.⁸⁰ Smith'in öngördüğü bu üç tepkinin Polonya'da belirli bir dönemde entelijansiya tamamen hakim olduğunu somut bir şekilde gözlemlemek mümkün görünmemektedir. Polonya'nın güçlü komşuları tarafından bölünmesi, toplumun bütün tabakalarında farklı bir gelişim sürecini doğurmuştur. Polonya'da entelijansiyanın heterojen yapısına bu farklı gelişim sürecinin etkilerinin eklenmesi, entelijansiyanın içinde bulunduğu duruma verdiği tepkinin niteliğini ölçmeyi güçleştirmektedir. Buna rağmen entelijansiyanın aydınlanmanın ve Romantizmin etkili olduğu dönemde gelenekçi tutum sergilediği söylenebilir. Hans Kohn, Polonya'da Romantik dönemde yaşamış olan büyük şair Zygmunt Krasinski'nin düşüncelerini aktarırken onun yeni cemiyetlere ve yeni toplumlara güvenmediğinden bahsetmektedir.⁸¹ Bu bağlamda entelijansiya hâkim olan gelenekçi tepki, pozitivist dönemde modernizmin zaferine inanan asimilasyoncu bir karaktere, neo-romantik ya da Genç Polonya Dönemi'nde gelenekle moderniteyi uyumlaştırmaya çalışan reformcu bir tepkiye dönüşmüştür.

Polonya'da entelijansiya çeşitli akımlardan etkilenmesine ve içinde bulunduğu duruma farklı tepkiler vermesine rağmen, ulusu kurmak ve yaşamını idame ettirebilmek

---

⁷⁷ Neşe Taluy Yüce-Ewa Odachowska-Zielinska, **Genç Polonya Dönemi Edebiyatı**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004, ss. 19-24.

⁷⁸ Jerzy Jedlicki, a.g.e., p. XXI.

⁷⁹ Neşe Taluy Yüce-Ewa Odachowska-Zielinska, a.g.e., ss. 24-29.

⁸⁰ Anthony D. Smith, **Theories of Nationalism**, a.g.e., ss.241- 242.

⁸¹ Hans Kohn, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, çev. Ağâh Oktay Güner, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 75-76.

adına bir devlet tesis etmek idealinden vazgeçmemiştir. Smith'in belirttiği gibi, entelijansiya bu ideale ulaşmak için durağan halde bulunan toplumu seferber etmek zorundadır. Ancak entelijansiya durağan toplumu nasıl harekete geçirecektir? Polonya'da millet inşası sürecini anlamak için bu sorunun cevaplanması gerekir.

2.2.2. Polonya'da Durağan Cemaati Seferber Etme Araçları ve Kitleleri Ajite Etmede Kullanılan Unsurlar

Entelijansiya, millet inşası sürecini başarıyla tamamlamak için ortaya koyduğu ya da koyacağı ajitasyon unsurlarını kitlelere aktarmak zorundadır. Ancak Polonya'da millet ve devlet inşası sürecinin hareketli geçtiği 19. yüzyılda bu aktarım nasıl sağlanmıştır? Anderson'un belirttiği üzere millet inşası sürecinde öncelikle yerel diller ön plana çıkmakta, daha sonra basın kapitalizmi üzerinden entelijansiyanın ortaya çıkardığı ajitasyon unsurları kitlelere aktarılmaktadır. Bu noktada Anderson'un kuramından hareketle Polonya'da milli hareketlerin kitleselleşmesinde kullanılan araçlara bakmak doğru olacaktır.

2.2.2.1. Polonya'da Millet İnşası Sürecinde Lehce'nin Gelişimi ve Kitlelerin Ajite Edilmesinde Kullanılan Araçlar

Leh dilinin edebi tarihiyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmüş olsa da⁸² Lehce'nin Polonya tarihinde, özellikle yabancı istilalar karşısında çeşitli siyasal ve kültürel kurumlar tarafından yazın dili olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak Lehce, söz konusu tarihselliğine rağmen, ne kullanılan hâkim dil olabilmiştir ne de bu dille yazılan eserler kitlelere ulaşabilmiştir. Bu durum, Stanisław-August döneminde gerçekleştirilen eğitim komisyonunun kurulması, yaygın eğitime geçilmesi ve kitlelere ulaşabilmek için haftalık bültenlerin yayınlanması gibi reformlarla değişmeye başlamıştır. İleride Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin ayrılmaz parçası olacak bu dil, Samuel Linde'nin 1807'de yayınladığı Lehce sözlük ile belirli bir standarda kavuşmuştur.⁸³ Bölünmüş Polonya'nın görece özerk

⁸² Stanisław Gogolewski, "Dialectology in Poland: 1873-1997", **Toward a History of Linguistics in Poland: From the early beginnings to the end of the 20th century**, eds. E.F.K. Koerner-Aleksander Szwedek, John Benjamins Publishing, Amsterdam and Philadelphia, 2001, ss. 138-140.

⁸³ A.P. Coleman, "Language as a Factor in Polish Nationalism", **The Slavonic and East European Review**, C. 13, S. 37, 1934, s. 163.

bölgesi Galiçya'da bulunan Krakow Jagiellon Üniversitesi ile Lviv'de bulunan Jan Kazimierz Üniversitesi bünyesinde kurulan yayın organları, caddelerde boy gösteren sahne ve galeriler vasıtasıyla da topluma yayılmıştır.⁸⁴ Bu şekilde Smith'in belirttiği dilde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bağımsızlık hareketlerinde üniversitelerin, dilin ve kültürel etkinliklerin önemini gören Rusya ve Prusya, Polonya'da başarısız ayaklanmalar sonrasında kendi otoritelerinin sürekliliğini sağlamak için söz konusu kurumları, dili ve aktiviteleri hedef almışlardır.⁸⁵

Polonya'da bağımsızlık hareketlerinin kitleleşmesinde kullanılan ajitasyon araçlarına bakıldığında ise bunların çoğunlukla şiir, nesir, dergi, bülten, gazete, tiyatro, galeri gibi edebiyat ve sanat dallarından oluştuğu görülmektedir. Ayrıca kulüpler, birlikler ve örgütlerin de kitlelerle iletişim olanağı sağlamasından dolayı ajitasyon aracı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Şiir ve nesir, Polonya'nın Avrupa haritasından silindiği yüz yirmi üç yıllık süreç içerisinde, entelijansiyanın her zaman kullandığı ajitasyon aracı olmuştur. Şiir ve nesir gibi unsurların ön plana çıkmasında Polonya'nın bölünmüş olmasının büyük etkisi bulunmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere, Polonya'da bağımsızlık hareketlerinin bastırılmasını kitleleri ajite eden araçların kontrol altında tutulması izlemiştir. Entelijansiya ise milli hareketi kitleleştirme faaliyetinde bulunamadığı için ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Şiir ve nesir gibi ajitasyon araçlarının sürgün dönemlerinde kullanılabilmesi bu araçları ön plana çıkarmıştır. Şiir ve nesir dışında bir ajitasyon aracı olarak tiyatronun da Polonya tarihindeki yeri eskidir. Polonya'da Ulusal Tiyatro 1765 sonbaharında etkinliklerine başlamıştır.⁸⁶ Polonya'nın Nobel Edebiyat Ödülü alan şair ve deneme yazarı Czesław Miłosz'a göre, Stanisław-August döneminde yayın hayatına başlayan ve bir ajitasyon aracı olarak da kullanılan *Monitör* bülteninde realist komediler de yer almaktadır.⁸⁷ Ancak daha öncede ifade edildiği gibi Polonya'nın siyasal parçalanmışlığı, kitlenin karşısında kullanma imkanı bulunan bu tür ajitasyon araçlarının etkinliğini sekteye uğratmaktadır. Bu engellemenin sebebi söz konusu araçlarla kitlelere neyin aktarıldığıyla, başka bir deyişle ajitasyon unsurlarıyla, yakından ilgilidir.

---

⁸⁴ Mieczysław B. Biskupski, **The History of Poland**, Greenwood Publishing, Westport, 2000, s. 28.

⁸⁵ Jerzy Jedlicki, a.g.e., s. XX.

⁸⁶ Neşe Taluy Yüce, **Polonya Edebiyatında Aydınlanma Romantizm Realizm**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 71.

⁸⁷ Czesław Miłosz, **The History of Polish Literature**, 2 b., University of California Press, Berkeley, 1983, s. 169.

2.2.2.2. Polonya’da Bağımsızlık Hareketinin Kitleselleşmesinde Kullanılan Ajitasyon Unsurları

Başta demotik karakterli olmak üzere bir milli hareketin başarıyla sonuçlanması, milletin üyelerine ulaşmasıyla mümkündür. Başka bir ifadeyle bir milli hareket, durağan topluluğu politik hedefleri doğrultusunda seferber etmelidir. Bu noktada durağan cemaati ajite etmede kullanılacak unsurlar önemli hale gelmektedir. Smith’in belirttiği iki temel ajitasyon unsuru, Polonya’da kitleleri ajite etmede etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu ajitasyon unsurlarından biri doğa ve şiirsel mekândır.

2.2.2.2.1. Polonya’da bağımsızlık hareketlerinin bir ajitasyon unsuru olarak doğa ve şiirsel mekân

Smith, entelijansiyanın millet inşası sürecinde durağan cemaati seferber etmede iki ajite edici unsur kullandığını söylemektedir. Bu ajitasyon unsurlarından birincisi, doğa ve onun şiirsel mekânlarına geri dönmektir. Ancak geri dönülen doğa ve şiirsel mekân özel bir karaktere sahiptir. Bir topluluğun toprakla bütünleşmesi, halkın kutsal değerlerinin kaynağını oluşturan anayurdun güzellikleri ve tarihi olaylar, bu ajitasyon unsurunda işlenerek sağlanmaktadır. Bu unsurda vadiler, dağlar, göller, nehirler milli yaşantının sembolü olurlar. Tarihsel olaylar, yurt toprakları üzerinde bulunan şato ve mabet gibi anıtlarla belirli bir peyzaj dâhilinde bir araya getirilerek doğallaştırılır.⁸⁸

Bölümün ilk kısmında yer verilen 1655 İsveç Savaşı’nda Kara Madonna (ileride Leh Meryemana miti bağlamında yeniden ele alınacaktır) olayı bu niteliktedir. Entelijansiyanın bu olayı işleme Czystochowa Manastırı’nın bulunduğu Jasna Gora tepelerini kutsal hac merkezi haline getirmiş ve teritorya ile topluluk arasında bağ kurma imkânını sağlamıştır.⁸⁹ Polonya edebiyatında tarihsel olayların kullanıldığı bu ajitasyon unsurunun yanı sıra, doğaya ve onun şiirsel mekanına geri dönme arzusu da bir ajitasyon unsuru olarak işlenmiştir. Örneğin Romantik dönem şairlerinden Ignacy Chodźko’nun “Litvanya Manzaraları” adlı eseri, Willia ve Nieman ırmakları arasında geçen yaşamları ele almaktadır.⁹⁰ Genç Polonya Döneminde de şiirsel mekana dönme ajitasyon unsuru olarak kullanılmıştır. Jan Kasprówicz’in “Köy Kulübeleri”, “Yaban Gülü Çalısı”,

⁸⁸ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 108.

⁸⁹ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 54.

⁹⁰ Neşe Taluy Yüce, **Polonya Edebiyatında Aydınlanma Romantizm Realizm**, a.g.e., s. 168.

“Yoksullar Kitabı” ve “Benim Dünyam” eserleri söz konusu bu ajitasyon unsurlarıyla doludur.⁹¹

Smith’in belirttiği ikinci unsur ise “altın çağ” mitidir. Toplumsal ve siyasi hedefleri olan seçkinler seçilmiş halk miti oluşturarak pasif toplulukları harekete geçirmeyi amaçlamıştır.⁹² Pan-Slav düşüncenin ürünü olan bu unsura, yukarıda, Leh etnik çekirdeğinin yeniden değerlendirilmesi hususunda yer verileceği belirtilmişti. Ancak söz konusu düşüncenin aynı zamanda bir ajitasyon unsuru olması, Leh etnik çekirdeğinin ve Leh kimliğinin önemli bir dinamiğine burada yer vermeyi zorunlu kılmıştır.

2.2.2.2. Polonya’da milli kimliğin mesihçi bir parçası ve entelijansiyanın ajitasyon unsuru olarak pan-slavizm ve slavofil düşünce

Milliyetçilik çalışmalarına katkıda bulunan çoğu kuramcı, milliyetçiliğin Avrupa’da iki farklı şekilde görüldüğü üzerinde durmaktadır. Smith’e göre bu iki tip milliyetçilikten birincisi Batılı ve rasyonel görünümdeyken, ikincisi Doğulu ve mistik karakterdedir. Doğulu milliyetçiliklerin yapısında Alman Romantizminin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin temelinde ünlü Alman filozof Johann Gottfried von Herder’in Doğu Avrupa halklarıyla ilgili düşünceleri yer almaktadır. Polonyalıların Slav kökenli bir halk olmasından dolayı Herder’in Slavlarla ilgili düşüncelerine bakmak doğru görünmektedir.

Herder’e göre Slavlar Avrupa’nın geniş coğrafyasına yayılmış kalabalık bir millettir. Güçlü komşuları tarafından sömürülmelerine, tutsak edilmelerine ve bölünmelerine rağmen barışçıl, paylaşımcı, saf, temiz ve güçlü yönlerini asla kaybetmemişlerdir. Halk şarkıları ve kültürleri yok olmadan onları derlemeleri ve tarihlerini yazmaları durumunda bu olumlu değerler yok olmayacak, korunan bu değerler vasıtasıyla bütün Slavlar birleşecek, gelecek ise bu birleşmiş Slavların olacaktır. Herder’e göre birleşmiş Slavların bozulmamış tarihsel karakteri, başta Avrupa olmak üzere bütün dünyanın kurtuluşu anlamına gelmektedir. Çünkü birleşmiş Slavlar dünyaya yeni bir kültür getirecektir. Gelen bu kültür ise uygar bir halk olmanın gereklerini fazlasıyla yerine

⁹¹ Neşe Taluy Yüce-Ewa Odachowska-Zielinska, a.g.e., ss. 51-62.

⁹² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 109.

getirmektedir.⁹³ Herder'in Slavlar hakkındaki görüşleri Pan-Slav düşüncenin temellerini oluşturmuştur. 1937 tarihli Çek Ansiklopedisi, Panslavizm'i bütün Slav halklarının siyasi birliğini sağlama çabası olarak tanımlamaktadır. "Bu, federatif temelde ortak bir imparatorluk kurmayı hedefler. Bu olmazsa iki büyük Slav halkın (Ruslar ya da Polonyalılar) önderliğinde bu birlik oluşturulabilir."⁹⁴

Görüldüğü üzere Panslavist düşüncede Polonya kendine Slav halklarının öncüsü rolünü biçmektedir. Bu düşüncenin gerek etnik çekirdeğin bir parçası, gerekse bir ajitasyon unsuru olmasında Herder'den etkilenen entelijansiyanın katkısı büyüktür. Polonya'da 1830-31 ayaklanmasına katılan Polonyalı filozof Bronislaw Trentowski, Herder'in öngöründe bulunduğu Slavların Mesihçi geleceği fikrini, Rusların liberal ve ihtilaleci yapıya kavuştuktan sonra Polonya ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi taraftarıdır. Trentowski Rusya'nın Slav birlikteliğini sağlamak için Slav topluluklarını hoşgörüle birleştirmesini, Türklere, Avusturyalılara ve Almanlara karşı güç kullanmasını tavsiye etmektedir. Panslavist düşüncede Polonya'nın etkin rolüne ise Polonyalı Tarihçi Joachim Lelewel'de rastlanmaktadır. Lelewel, Herder'in Slav halkları hakkındaki düşüncelerinin izlerini Polonya tarihinde aramaktadır. Lelewel'e göre gerçek Slav karakteri Polonya tarihinde mevcut bulunmaktadır. Ancak bazı feodal aristokratların ve ruhbanların dışarıdan gelen fikirleri benimsemesi hem Polonya'da adalet duygusunun sarsılmasına, hem de bağımsızlığın kaybedilmesine neden olmuştur. Polonyalılar başlangıçtaki faziletlerine kavuşma imkânını sağlayacak bir hükümete sahip olmaları halinde, diğer Slavların idarelerini de kazanacaklardır.⁹⁵

Lelewel'in bağımsızlık için ajite ettiği topluluğun milli karakteri⁹⁶ ise Kazimierz Brodzinski ile çizilmeye başlanmıştır. Brodzinski Polonya'nın tarihsel rolü olduğuna inanmaktadır.⁹⁷ Çünkü Polonya medeniyetle barbarlık arasındaki sınırdaki nöbetçidir. İşlenen cürümlerin, gürleyen fırtınaların arasında kalan Polonya, İsa'nın bedenlerinden birisidir ve bu bedenine başına geçirilen dikenli taç bir gün zafer tacı olacaktır.

⁹³ Acar Sevim, **Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 355-357.

⁹⁴ Sevim, a.g.e., s. 399.

⁹⁵ Kohn, a.g.e., ss. 61-65.

⁹⁶ Milliyetçiliğin kültürel matrisi olarak milliyetçi kavram, dil, mit ve semboller ideoloji ve çekirdek doktrin olarak milliyetçiliği önelemektedir. Milli karakter ise söz konusu kültürel matrisin temel kavramlarından biridir. Bu milliyetçi dil 18. yüzyıla gelindiğinde Polonya'ya ulaşmıştır. Polonya'nın acı çeken "Milletlerin İsa"sı karakteri ileride detaylandırılacağı üzere bugün hala Leh milliyetçiliğinin ideoloji, dil ve sembolizmini anlamada önemli bir yere sahiptir. Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 135-145.

⁹⁷ Wandycz, a.g.e., s.126.

Brodzinski'nin çizdiği karakteri, Polonya'nın en büyük şairi olarak gösterilen Adam Mickiewicz devam ettirmiştir. Mickiewicz'e göre Polonya "Milletlerin İsa"sıdır. Polonya hürriyet ve eşitlik adına, onu savunduğu için kurban edilmiştir. İsa'nın zuhurundan sonra beşerin kurban edilmesi son bulduğu gibi, Polonya dirildikten sonra Hristiyan âleminde bütün savaşlar bitecektir. Polonya bu amaca ulaşmak için yemin etmiştir ve bu amaca ulaşana kadar yoluna devam edecektir. Mickiewicz bu idealinde Polonya'nın Panslavist hareket içindeki Mesihçi rolünü daha fazla ön plana çıkartmaktadır. Trentowski ve Lelewel'deki Rus birlikteliği onda görülmemektedir. Mickiewicz'e göre Polonyalılar Ruslara ve diğer bütün Avrupalılara tarihsel nedenlerden dolayı üstündürler. Asya'nın Ruslara verdiği gözdağından dolayı Ruslar despotik karakter kazanmıştır. Mickiewicz Batılıları ise kendilerini Avrupalılaştırmakla suçlamıştır. Avrupalıların ürettiği değerlerin çoğu Slavların saf karakterini bozacak eğilimler taşımaktadır. Mickiewicz, bu tehditlere karşı Polonya önderliğindeki bir Slav birliği için (Mickiewicz Slavlardan bahsederken Polonya'yı merkeze almaktadır) Avusturya, Rusya ve Almanya ile mücadele edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁸

Brodzinski ile başlayan ve Polonya etnik çekirdeğinin önemli bir parçasını oluşturan Polonya'nın tarihsel rolü şimdiye kadar İsa'nın şahsiyetinde olumlu anlamda ele alınmıştır. Ancak Slowacki bu amaca ulaşılmasında şiddetin de araç olarak kullanılabileceğini eserlerinde incelemiştir. Slowacki Tanrı'nın her zaman melekleri aracılığı ile mesaj göndermeyeceğini, bunu bazen kan dökücüler eliyle de yapabileceğini söylemiş ve yukarıda Piast hanedanlığının kuruluşunda gösterildiği üzere, zalim kral Popiel karakterini bu amacı doğrultusunda kullanmıştır. Slowacki'nin eserlerinde şiddet kullanımını temellendirmesini, Kransiski'nin Slav olmasına rağmen Rusya'yı açık bir düşman olarak göstermesi tamamlamıştır. Kransiski'ye göre Rusya bütün Slavları ve Avrupalıları kandırmaktadır. Kötülüğün prensip olarak tecelli ettiği Rusya, Prusya militarizmi ile Fransa Jakobenezmini birleştirerek başta Slavlar olmak üzere bütün dünyayı tehdit etmektedir.⁹⁹

Polonya'nın Mesihçi arzusu bazen Rusya ile birlikte, bazen ise Rusya'ya rağmen Pan-Slav hareket içinde düşünülmüştür. Ancak Polonya'nın bağımsızlığını elde etmek için gerçekleştirdiği başkaldırılarda Rusya'nın takındığı tutum, Polonya'nın Panslavist ve

---

⁹⁸ Kohn, a.g.e., ss. 65-74.

⁹⁹ Kohn, a.g.e., ss. 74-77.

Slavofil programdaki Mesihçi rolünü revize etmesine (Polofil), Polak-Katolik Leh kimliğinde Polak unsurun daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Norman Davies'in belirttiği gibi, Panslavizm'in giderek Polonya'nın aleyhine dönmesi Polonya'yı tedirgin etmiş, 1848 Prag, 1867 Moskova, 1908 Prag, 1909 Petersburg ve 1909 Sofya Slav kongrelerinde (Slav etnik kökenini reddetmemekle birlikte) kültürel, dinsel ve çevresel farklılıklarını kullanarak müstakil kimliğini tanımlama noktasına gitmiştir. Polonya takındığı bu tutumdan dolayı Rus, Ukrayna, Çek ve Güney Slav delegeleri tarafından Slavların Hain Yehuda'sı olarak nitelendirilmişlerdir.¹⁰⁰

Yukarıda belirtildiği gibi Panslavist düşünce içinde şekillenen ancak Leh kimliğinin Polak unsuruna dönüşen bu Mesihçi arzu, aynı zamanda Polonya'da kitleleri harekete geçiren bir diğer ajitasyon unsuru olmuştur. Smith'e göre bu unsurlar etnik geçmişe dayalı bir millet oluşturmanın argümanıdır. Ancak bu ajitasyon araçlarının ve unsurlarının şekli ve gerekliliğini Andrzej Zawada en iyi şekilde açıklamaktadır.

“... Vatan ihtiyaç içindeyken, nasıl aşktan ya da ölümden söz edilebilirdi ki? “Atalar'ın” Duygulu Gustaw'ı kahraman Konrad'a dönüşmek zorundaydı. Kordian ise ancak Çar'a olan nefretinden kendini kaybedebilirdi. Yoksa bir kadına duyduğu aşktan değil (...) Okuyucu edebiyattan bunları bekliyordu. Yüz yirmi üç yıl var olmayan bir devlette bağımsızlık umudu egemen olmuştu, işte bu umut, büyük dünya savaşına bağlandı¹⁰¹

Polonya'da millet ve ulus-devlet inşası sürecinde entelijansiyaya, ajitasyon araçları ve unsurlarına değindikten sonra millet inşası sürecinin son aşaması olan, Zawada'nın belirttiği o bağımsızlık umudu için kitlelerin I. Dünya Savaşı sonuna kadar gerçekleştirdiği, bağımsızlık hareketlerine yer vermek gerekmektedir.

2.2.3. Polonya'da Millet İnşası Sürecinde Kitlesele Bağımsızlık Hareketleri

Polonya 18. yüzyılın sonunda Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından bölünmesiyle siyasal bağımsızlığını kaybetmiştir. Polonyalılar 19. yüzyıl boyunca kaybedilen bağımsızlığı yeniden tesis edebilmek için defalarca ayaklanmışlar, başarısızlıkla sonuçlanan her ayaklanmanın sonrasında artan bir şekilde yabancı tahakkümü altında kalmışlardır. Ancak her tahakküm bağımsızlık için yeni fikirler oluşturma ve eylemlerde bulunma zorunluluğunu doğurmuş, bu fikir ve eylemler sonucunda ise politik unsurla

¹⁰⁰ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., s. 285.

¹⁰¹ Andrzej Zawada, *Dwudziestolecie literackie*, Wrocław, 1995 s. 7-9. den aktaran; Neşe Taluy Yüce, **XX. Yüzyıl Polonya Edebiyatı Çeviri Seçkisi**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, ss. 11-12.

sosyolojik unsuru tahayyül etmek mümkün olmuştur. Polonya’da millet ve devlet inşası sürecinin son halkası olarak bu kitlesel bağımsızlık hareketlerini ele almak süreci anlamayı kolaylaştıracaktır.

Polonya’da bağımsızlık amaçlı yapılan ilk kitlesel ayaklanma Polonya’nın ikinci bölünmesinden sonra, 1794’te Tadeusz Kosciuszko önderliğinde, çoğunlukla Rusya kuvvetlerine karşı yapılmıştır. Bu ayaklanmanın, Polonya’da milliyetçi başkaldırıları sürecine önemli etkileri olmuştur. İlk olarak Tadeusz Kosciuszko, milliyetçi ayaklanmaların ürettiği ilk kahramandır. Kosciuszko 1776’da Amerikan Devrimi’ne albay olarak katılmıştır. 1784’te Polonya’ya dönerek 1792 savaşında generallik hizmetinde bulunmuş, 1794 ayaklanmasına ise önderlik etmiştir.¹⁰² Halkın yok olmayı kabul etmeyeceğini söz konusu ayaklanmaya katılarak göstermiş olması, 1794 Ayaklanmasını Polonya tarihinde önemli kılan ikinci husustur.¹⁰³ Davies’e göre Kosciuszko, Ruslarla mücadele edebilmek için köylülerin ayaklanmaya destek vermesini zorunlu görmektedir. Bu kapsamda Kosciuszko 100 binden fazla köylünün piyade olarak ayaklanma ordusuna katılmasını sağlamıştır. Ancak piyade birlikleri Prusya ve Alman ordularının disiplinine ve profesyonelliğine sahip olmadığından söz konusu kuvvetler karşısında beklenen başarı elde edilememiştir.¹⁰⁴ Ayaklanmanın başarıya ulaşmamasına rağmen entelijansiyanın Polonya’da millet inşası sürecine olan etkisinin somut bir şekilde görülmesi, 1794 ayaklanmasının üçüncü önemli hususudur.

1794 ayaklanması başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra Rus işgali altındaki topraklarında kalamayan birçok Polonyalı, başta Paris olmak üzere Batı Avrupa’ya göç etmiş, devletlerini yeniden kurabilmek için sürgünde bir ordu ve diplomatik bağlantılar kurmaya çalışmıştır. Napolyon’un 1806’da Jena’da Prusyalılarla yaptığı savaşta Rusların Prusya’yı desteklemesi, Napolyon’u bu iki güç arasında kendine bağlı bir Polonya siyasal birliği oluşturmak zorunda bırakmıştır. Nitekim Jena Savaşı sonrasında 1807’de imzalanan Tilsit Barış Antlaşması’yla, Prusya kontrolü altındaki Polonya topraklarında, Varşova Dükalığı kurulmuştur. Polonyalılar politik organizasyonlarının Saksonya İmparatorluğu’na

---

¹⁰² Stanley S. Sokol, **The Polish Biographical Dictionary**, Bolchazy-Carducci Publishers, Illinois, 1992, ss. 200-201.

¹⁰³ Jerzy Skowronek, “The Direction of Political Change in the Era of National Insurrection: 1795-1864”, **A Republic of Nobles: Studies in Polish History to 1864**, ed. J.K. Fedorowicz, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, s. 259.

¹⁰⁴ Davies, **God’s Playground: A History of Poland**, C. 2 1795 to the Present, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 197.

bağlı dükalık olmasından dolayı hayal kırıklığına uğramışlar, ancak politik varlığı devlet tesis sürecinin bir adımı olarak değerlendirmişlerdir. Varşova Dükalığı orduları, Napolyon'un 1809 yılında Avusturya İmparatorluğu'na açtığı savaşa katılmışlardır. Bu katılımın sonucunda bölünme sonucu Avusturya kontrolüne geçmiş olan topraklarının bir kısmını yeniden fethetmişlerdir. Bütün umutlarını Napolyon'a bağlayan Polonyalılar, 1812'de Ruslara açılan savaşta Rusların başarıya ulaşmasıyla birlikte, hem var olan umutlarını hem de belirli bir otonomiye sahip siyasal yapılarını kaybetmişlerdir.¹⁰⁵

Savaş sonrası Avrupa tarihinin önemli bir parçasını oluşturan 1815 Viyana Düzenlenmesi, Avrupa'nın Polonya gerçeğini tanıması dışında, Polonya için düzenli bir şekilde yeniden bölünme anlamına gelmektedir. Kısa ömürlü Varşova Dükalığı bölünmüş, yerine Rusya kontrolü altında Polonya Kongre Krallığı, Prusya kontrolü altında Poznan Büyük Dükalığı ve bağımsız olmakla birlikte Rusya ve Avusturya'nın müdahalesine açık olan Krakow Cumhuriyeti tesis edilmiştir.¹⁰⁶ Rusya, kontrolü altındaki Kongre Krallığı'nda bir anayasa tesisine müsaade etmiştir. Kongre Krallığı'nın sahip olduğu bu yeni anayasa, eski anayasadaki temel prensipleri içermektedir. Hatta basın özgürlüğü ve *Sejm*'in siyasal etkisinin artırılması gibi daha liberal düzenlemelere yer verilmiştir.¹⁰⁷ Ancak Viyana Düzenlemesiyle tesis edilen bu politik yapı, Polonya'nın özlemini çektiği özgürlüğü tesis edemediği gibi politik bir organizasyon için kısa sayılabilecek bir sürede feshedilmiştir. Bu kapsamda Krakow Cumhuriyeti ve Poznan Büyük Dükalığı 1846 yılında, Varşova Dükalığı yerine tesis edilen Kongre Krallığı ise önce 1830-31 ayaklanmasıyla birlikte 1861'e kadar askıya alınmış, 1874'te de kaldırılmıştır.

Polonya'da millet inşası sürecindeki en önemli kitlesel hareketlerden olan 1830-31 Kasım Ayaklanması, gerek işgal kuvvetlerine gerekse uluslararası alanda karşılaşılan zorluklarla karşı verilen mücadelelerden dolayı milletlerin baharı kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁰⁸ Paris'teki Temmuz Devrimi, Belçika'nın birleşmiş Hollanda'dan ayrılması, İngiltere'de Katolik özgürlükleri ele alan yasa tasarısı başta olmak üzere Avrupa'nın içinde bulunduğu durum, bu ayaklanmanın gerçekleşmesine ortam hazırlamıştır. Ancak Rusya'nın 1831'de Polonya'daki ayaklanmayı bastırmak için savaş

---

¹⁰⁵ Lerski, a.g.e., ss. 121-122.

¹⁰⁶ Davies, **God's Playground: A History of Poland**, C. 2 1795 to the Present, a.g.e., s. XXI.

¹⁰⁷ Skowronek, a.g.e., s. 269.

¹⁰⁸ M. K. Dziwanowski, **Poland in the Twentieth Century**, Columbia University Press, New York, 1977, s. 31.

açması, Doğu Avrupa monarklarını Polonya'ya karşı önlem alma konusunda cesaretlendirmiştir. Ayaklanma bastırılarak, bölünmüş Polonya temelinde kurgulanan "Avrupa Uyumu" korunmuştur.¹⁰⁹ Yukarıda belirtildiği gibi bu ayaklanma sonrasında Rusya'nın baskıcı politikası artmış ve Kongre Krallığı askıya alınmıştır. Yine Polonya'da bu ayaklanmaya Mickiewicz'in Romantik Mesihçi düşüncesi ve Czartoryski'nin "Bizim olduğu kadar sizin özgürlüğünüz için" sloganıyla temsil ettiği bağımsızlık hedefine siyasal destek kazanılmaya çalışılmıştır.¹¹⁰

Polonya'da bağımsızlık için bir sonraki kitlesel ayaklanma Prusya ve Avusturya topraklarında 1846-48 yılları arasında yaşanmıştır. Davies'e göre bu ayaklanmanın nedenlerini anayasal, sosyal ve ulusal olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür. Anayasal talepler iktidarın babadan oğula geçtiği hükümdarların baskıcı politikalarıyla ilgilidir. Sosyal talepler ise feodal bağların koparılması ve sınıf ayrıcalıklarının kaldırılmasını kapsamaktadır. Polonya'da 1848 ayaklanması sosyal talepler açısından daha fazla başarıyla sonuçlanmıştır. Bu ayaklanma sonucunda Avusturya kontrolü altındaki topraklarda serflik kurumu kaldırılmıştır. Ulusal talepler ise Avrupa haritasının eski imparatorluklar yerine, sınırları halkların self determinasyonu prensibiyle belirlenecek demokratik cumhuriyetler olarak yeniden çizilmesini içermektedir. 1846'da Galiçya'da başlayan köylü ayaklanmaları sonrası Lemberg'de Ulusal Komite kurulmuş, imparatorluktan yerel otonomi talep edilmiştir. Ulusal komite daha sonra Krakov ve Poznan'da faaliyetlerde bulunmuştur. Polonya'da ayaklanma devam ederken Prag'da Slav kongresi toplanmış; Polonya, Milletlerin Avrupası'ndaki yerini Çar yönetimine karşı olduğunu belirterek talep etmiştir. Milletlerin Avrupası'nda Polonya ulusunun coğrafi sınırları, 1836'da demokratik Leh toplumu manifestosunda, Lelewel'in eski imparatorluk toplumunu ve sınırlarını adres gösterdiği Odra'dan Dinyeper'e, Baltıklardan Karadeniz'e bir devleti ve milleti öngörmektedir. Kongreden istediği sonucu alamayan Polonyalılar Rusya'nın, Almanya'nın ve Fransa'nın içinde bulunduğu durumdan yararlanarak bir milli devlet fikrini idealleri doğrultusunda savunmuştur.¹¹¹ Ancak 1848 hareketi hedeflerine tam anlamda ulaşamasa da uluslararası alanda kitlesel destek görmüştür. Paris'teki 15 Mayıs

---

¹⁰⁹ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., ss.145-146.

¹¹⁰ Sanford, a.g.e., s. XXXVII.

¹¹¹ Davies, **God's Playground: A History of Poland**, C. 2 1795 to the Present, a.g.e., ss. 251-255.

Hareketi'nde 150 bin kişinin parlamento önünde attığı “Yaşasın Polonya” sloganı, söz konusu desteğe işaret etmektedir.¹¹²

Polonya'da bir sonraki kitlesel bağımsızlık ayaklanması 1855-1864 yıllarını kapsamaktadır. Bu süreçte Avrupa coğrafyası, modern dönemdeki en hareketli yıllarından birini yaşamaktadır. Söz konusu hareketlilikten biri de Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasındaki Kırım Savaşı'dır. Bu savaş İngiltere, Fransa ve gerek bu ülkelerin ordularında, gerekse Osmanlı ordusunda yer alan Polonya lejyonlarının desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu lehine sonuçlanmıştır. Polonya sorunu, 1854 Viyana Kongresi'nde dönemin Avrupa güçlerinin Rusya'yı sınırlandırma gereksinimlerinden dolayı masaya yatırılmıştır. Buna karşın savaş sonrası düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda Rus bakan, Polonya mevzusunun açılmasını bile istememiştir. Bu sırada Rusya'da Alexander II, tahta çıkıp babasının 30 yıldır sürdürdüğü baskıcı ortamı ortadan kaldırarak özgürlükçü politikalar üretmiştir. Davies'e göre bu politikaların uygulanma sebebi ayrılıkçı milli hareketleri önlemeye yöneliktir.¹¹³ Nitekim Polonya Lejyonları bağımsızlık için Rusya'ya karşı Avrupa'nın birçok ordusunda mücadele etmesine rağmen Paris Konferansı da Polonyalıların bu arzusunu gerçekleştirememiştir.

Paris Konferansı'nın Polonya'ya sağladığı görece özgürlük ortamı, milliyetçi hareketlerin sürgünde olduğu kadar anavatanda da yeniden filizlenmesini kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda Polonya'da 1863 yılında “Ocak Ayaklanması” olarak bilinen bir milli ayaklanma tertip edilmiştir. Davies'e göre bu ayaklanma, Polonya'da o tarihe kadar yapılmış ayaklanmalarla karşılaştırıldığında, başarıya ulaşma şansı en az olan ve nihai amacına ulaşamayan bir karakterdedir. 1815 Viyana Düzeni ile Rusya kontrolündeki topraklarda kurulan Kongre Krallığı, yukarıda belirtildiği gibi 1830-31 ayaklanmasında askıya alınmıştır. 1863 ayaklanmasına giden süreçte devlet organizasyonun eksikliği, başta düzenli askeri birlikler olmak üzere, ayaklanmayı başarıya ulaştıracak kurumların oluşturulmasını imkânsız kılmıştır. On dört ay süren ayaklanma, gizli teşkilatlanmış Ulusal İdare yönetiminde, komşularının güçlü ordularına karşın eğitimsiz gönüllüler ve gerilla savaşçıları aracılığıyla ormanlarda, tepelerde düzensiz bir şekilde sürdürülmüştür.

---

¹¹² Luciano Canfora, **Avrupa'da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi**, çev. Neşenur Domaniç-Nusret Avhan, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 89.

¹¹³ Davies, **God's Playground: A History of Poland**, C. 2 1795 to the Present, a.g.e., s. 256.

Başarısız 1863 ayaklanması sonucunda, ancak serflik kurumu kaldırılmış ve tarihi Polonya-Litvanya birliğinin yeniden tesis edilmesinin imkânsız olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁴

Polonya’da 1864 öncesi dönemde, Smith’in milli kimliğin temel özellikleri olarak nitelediği, ortak tarih ve mitlerin, tarihi bir ülkenin ve belirli bir oranda kitlevi kamu kültürünün tahayyül edildiği görülmektedir. Milli kimliğin diğer temel özellikleri olan ortak hak ve yasal yükümlülükler ile ortak bir ekonominin tesis edilmesi, 1863-64 ayaklanmasının kazanımlarıyla mümkün olmuştur. Bu gecikmede, serflik kurumunun varlığı önemli bir etkidir. Ayaklanma sonrasında eski düzenin son kalıntısının yasal, toplumsal ve ekonomik zeminden çekilmesi, söz konusu temel özelliklerin vücut bulmasına imkân tanımıştır. Leh kimliğini mümkün kılan bir başka etken ise öteki ya da düşmanla (Alman-Rus) olan ilişkilerdir.

Almanların ve Rusların Polonya politikalarında, 1870 sonrası dönemde radikal dönüşümler olmuştur. Bu süreçteki en önemli gelişmelerden biri, 1871’de Fransa ile yapılan savaştan sonra Alman birliğinin sağlanmış olmasıdır. Alman ideali bu savaşla batı sınırlarını belirlemesine rağmen doğu sınırları muğlaklığını korumaktadır. Doğu sınırlarındaki belirsizlik, birliğin tesisinden sonra ele alınması gereken ilk milli politikayı oluşturmuştur. Nitekim Bismarck’ın *Kulturkampf* ‘ı bu politikanın gereklerini çizmektedir. Bismarck’a göre Almanya’nın doğu bölgesinde Alman birliğini tehdit eden iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kendi vatandaşı da olsa Katoliklik, ikincisi ise Çekler ve Polonyalılarıdır. Almanlar, *Kulturkampf* politikası kapsamında 1886’da Alman otoritesi altındaki topraklarda uygulanmaya başlanacak olan yasal düzenlemelerle bu problemleri çözmeye girişmişlerdir. Lehler, çoğunlukta olduğu bölgelerde azınlık statüsüne indirgenmeye çalışılmış, bu kapsamda Poznan bölgesindeki yaklaşık otuz bin Leh, çeşitli bahanelerle sınır dışı edilmiştir. Daha sonra Lehler, politik ve ekonomik ayrımcılığa tabi tutulmuşlar, kültürel ve dinsel anlamda ırkçı yaptırımlara maruz bırakılmışlardır. Polonyalıların kendi dilleri, kültürleri ve Katolik dinsel pratikleri yasaklanmış, yerine Alman dili, Alman kültürü ve Protestan inanç dayatılmıştır.¹¹⁵

Almanların Polonyalılar üzerindeki baskısı, 1886’dan sonra sistematik bir şekilde artmışsa da parçalanma dönemine dayanmaktadır. 1815 Viyana Anlaşması ile

---

¹¹⁴ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland’s Present**, a.g.e., ss. 146-147.

¹¹⁵ Carl Cordell-Stefan Wolff, **Germany’s Foreign Policy towards Poland and Czech Republic: Ostpolitik revisited**, Routledge Publishing, New York, 2005, ss. 21-23.

gerçekleştirilen düzen, Polonyalıların Almanlar tarafından baskı altına alınmasına olanak sağlamıştır. Bu noktada Almanların difüzyonizm algılarına bakmakta fayda vardır. Avrupa-merkezci sömürgeci bir ideoloji olarak difüzyonizme göre, Avrupa uygarlığının düşünsel, kültürel, çevresel, tinsel ve irksal olmak üzere, diğer dünya toplumlarına karşı tarihsel üstünlük sağlayan özellikleri vardır. Bu özellikler Batıyı diğer toplumlara karşı kalıcı bir öncelik sağlamakta, diğer bölgeleri ve toplulukları kalıcı çevre (*periferi*) olarak tanımlamaktadır. Tarihin yazıcısı Batı olduğuna göre gelişme de onun elinden olacaktır. Almanların Polonya'ya bakışı bu batı merkezci düşüncenin izlerini taşımıştır. Kristin Kopp, Almanların Polonya toprakları üzerindeki yayılcı düşüncelerinin 1840'lardan sonra şekillendiğini belirtmektedir. Kopp'a göre 1840 öncesinde Almanların Lehlerle karşı sempaticileri olmasına karşın, yayılcı ideolojinin izlerine rastlamak da mümkündür. Örneğin kimi edebi eserlerde Polonya'nın dışsal bir yardım olmadan gelişmeyeceği açıkça işlenmiştir. Öte yandan III. Wilhelm 1830 ayaklanmasının bastırılması için Ruslara yardım etmiştir. Bazı Prusyalı muhafazakârlar, 1832'de Avrupa haritasının, Alman teritoryasının Polonya'ya içerecek şekilde, yeniden çizilmesini talep etmiştir.¹¹⁶

Prusya egemenliğine giren Polonya topraklarında söz konusu kolonyal baskılardan biri de ekonomik alanda gerçekleştirilmiştir. Prusya egemenliği altındaki Poznan Dükalığı'nda Lehlerin ekonomik faaliyetleri kısıtlanmış, endüstriyel ve tarımsal destekler sistematik olarak Almanlara verilmiştir. Prusyalıların uyguladığı bu politika, başta soylular ve tüccarlar olmak üzere Alman kontrolündeki Polonyalıları tedbir almaya mecbur bırakmıştır. Polonyalılar, 1838'de Poznan'da, Prusya'nın dışlayıcı politikaları karşısında Polonya'nın ekonomik pozisyonunu güçlendirmek için *Bazar* adını verdikleri ticari bir ortaklık kurmuştur. Ortaklık bünyesinde oteller, işyerleri, meslek ofisleri ve endüstriyel teşebbüsler yer almaktadır. *Bazar* aynı zamanda Almanlara karşı yürütülen 1918 Aralık Ayaklanması'nın merkezi olmuş, savaş arası dönemde ise bağımsız Polonya'nın bölge ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.¹¹⁷

1864 sonrası süreçte Ruslar da Almanlarla aynı politikayı güderek Polonya topraklarında Ruslaştırma girişimlerine ağırlık vermiştir. Polonya'da 1830-31

---

¹¹⁶ James M. Blaut, **The Colonizer's Model of the World: Geographical Diffusionism and Eurocentric History**, Guilford Press, New York, 1993. den aktaran; Kristin Kopp, "Reinventing Poland as German Colonial Territory in the Nineteenth Century: Gustav Freytag's *Soll und Haben* as Colonial Novel", **Germans, Poland and Colonial Expansion to the East: 1850 Through the Present**, ed. Robert L. Nelson, Palgrave Macmillan Publishing, New York, 2009, ss.14-17.

¹¹⁷ Lerski, a.g.e., ss. 29-30.

ayaklanmasıyla askıya alınan Kongre Krallığı, Çarlık Rusyası'na bağlı genel vali yönetiminde yeniden işler hale getirilmiştir. Ancak krallık bu defa Ruslaştırma politikasına hizmet etmeye başlamıştır. Bu kapsamda Kongre Krallığı bünyesindeki, askeri ve sivil kuvvetler de dâhil olmak üzere, bütün idari yapı Rus yönetsel yapısına dâhil edilmiştir. Rusça resmi dil yapılarak benimsetilmeye çalışılmış, mahkemeler ve okullar Rus sistemiyle değiştirilmiş, Çarlık Rusyası'nın değişik bölgelerinden gelen Polonyalı olmayan unsurlar kamu görevlileri olarak istihdam edilmiştir. 1869'da milli hislerin ve hareketlenmelerin merkezlerinden olan Varşova üniversitesi kapatılmıştır. 1886'da ise Polonya Bankası, St. Petersburg Devlet Bankası'nın şubesine dönüştürülmüştür. Ayrıca Almanların 1832 tarihli teritoryal taleplerinin benzerini Rusya'da kontrolü altındaki Polonya coğrafyasında uygulamak istemiştir. Bu istek kapsamında Ruslar, Polanların ülkesi anlamına gelen Polonya adını kaldırmış, yerine bir toplulukla aidiyet ilişkisi kurulamayacak olan "*Vistula Ülkesi*" adını kullanmıştır. Çarlık Rusyası, Ruslaştırma politikalarının yanında Polonyalılar ile Litvanların, Ukraynalıların ve Belarussuların tarihsel anlaşmazlıklarından faydalanarak, tarihi Polonya birliğinin yeniden tesis edilmesine imkân bırakmamıştır.¹¹⁸

Polonya'da entelijansiyanın, toplumun ve öteki ile olan ilişkilerin dönüşümü, bağımsızlık hareketlerinin yapısında değişimi zorunlu kılmıştır. Almanların ve Rusların Leh kimliğinin asimile edilmesinin önünde Roma Katolik Kilisesini engel görmesi, kiliseyi Polonya'da bağımsızlık hareketlerinin taraflarından biri konumuna getirmiştir. Bağımsızlık hareketlerinin taraflarından diğeryse, Polonya'nın değişen toplumsal yapısına ve tarihsel durumuna bağlı olarak ortaya çıkan politik hareketlerdir. Davies bu politik hareketlere Rus yönetimi altında kalan bölgede gelişen Polonya Sosyalist Partisi, Alman yönetimi altındaki topraklarda gelişen Ulusal Hareketi ve Avusturya İmparatorluğu altındaki Galiçya Bölgesi'nde gelişen kırsal karakterli Hristiyan Demokrat Hareketi örnek gösterir.¹¹⁹

1904-05 Rus-Japon Savaşı'nda bu politik hareketlerden bazıları (Ulusal Demokrasi Hareketi), bağımsızlık yolunda Yahudileri ve Almanları engel olarak görmüş, öncelikle Çarlık Rusyası'ndan anayasal düzenle elde edilecek bir özerkliği talep etmiştir. Bu kapsamda I. Dünya Savaşı sırasında Polonya Ulusal Komitesi'ni kurarak, Rusya kontrolü altında birliği tesis etmeye çabalamıştır. Ancak Rusya'da gerçekleşen 1917 Ekim Devrimi

¹¹⁸ Dziewanowski, a.g.e., ss. 36-37.

¹¹⁹ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., s. 152.

bu politik hareketin hedeflerinin güncellenmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Ulusal Komite, Roman Dmowski öncülüğünde Paris'te yeniden kurulmuştur. Ulusal Komite, güncellenen hedefler doğrultusunda Fransız orduları içinde Polonya birlikleri oluşturmuş, 1918-19 yıllarında gerçekleşen büyük Polonya ayaklanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Bu katkıların sonucu olarak Dmowski savaş sonrası düzenin belirlendiği Paris Barış Konferansı'na katılan Polonya delegasyonuna liderlik etmiştir.¹²⁰

Polonya'daki bazı politik hareketler ise (Polonya Sosyalist Partisi), bağımsızlığı kazanmak adına politik programlarında Rusya'ya karşı mücadele etme gerekliliğine yer vermiştir. Sosyalist partinin önemli isimlerinden Pilsudski; Marx, Engels ve Louis Blanc okumalarından yola çıkarak işçi sınıfı adına sosyal adaleti bozan kapitalizmle mücadele edilmesi gerekliliğini, milliyetçi-yurtsever argümanlarla desteklemiştir. Bu kapsamda Polonya Sosyalist Partisi 1904-05 Rus-Japon Savaşı'nda, Polonya'da gerçekleşen okul isyanlarını desteklemiş, işçileri örgütlemiştir. Partinin önderi konumuna gelen Pilsudski liderliğinde ittifak devletleri bünyesinde oluşturulan Polonya Lejyonları I. Dünya Savaşı'nda Ruslara karşı savaşmıştır.¹²¹

2.2.4. İkinci Cumhuriyet Polonyası'nda Milliyetçilikler ve Politik-Kültürel Problemlere Çözüm Önerileri Olarak Etnik Çekirdek ve Milli Kimlik Tanımlamaları (1918-1939)

Polonya, bağımsızlığından yoksun olarak girdiği I. Dünya Savaşı'ndan kendi kaderinin egemen belirleyicisi olarak çıkmıştır. ABD Başkanı Wilson'un savaş sonrası düzen için belirlediği ve Paris Barış Konferansı'nda ısrarla savunduğu 14 ilke, bu süreçte etkili olmuştur.¹²² Nitekim Polonya, savaş sonrası düzenlenen Versailles Anlaşması'yla özlemini çektiği siyasal bağımsızlığına kavuşmuştur.¹²³ Polonya'da İkinci Cumhuriyet'te

---

¹²⁰ Lerski, a.g.e., p. 377.

¹²¹ Dziewanowski, a.g.e., ss. 50-51.

¹²² Lerski, a.g.e., ss. 602-603.

ABD Başkanı Wilson'un 13. ilkesine göre, Polonyalıların yaşadığı topraklarda, denize serbest ve güvenilir şekilde ulaşma imkânı olan, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü uluslararası anlaşmalarla garanti altına alınmış bir Polonya devletinin kurulması öngörülmektedir.

¹²³ Lerski, a.g.e., p. 628.

yönetim şekli çok partili parlamenter demokrasidir. Yürütme, üyeleri düzenli aralıklarla seçilen parlamento (*Sejm*) ve senatoyla birlikte devlet başkanından oluşmaktadır.¹²⁴

İkinci Cumhuriyet'te siyasal yapı belirli bir görünüme kavuşmasına rağmen iktidarın tesis edileceği ülke sınırları savaş sonrası düzenlenen anlaşmalarla kesin olarak çizilememiştir. Polonya'nın batı sınırları, bölgede nüfusun türdeş olmamasından dolayı, Almanya ile arasında birtakım gerilimlere neden olmuştur. Bu gerilimler Gdansk'ta (Danzig) anlaşmazlık düzeyindeyken, Poznan'daki ve Yukarı Silezya'daki Lehler ayaklanma düzenlemişlerdir. Bu nedenle Polonya'nın batı sınırları 1923'te kesinleşmiştir. Polonya'nın doğu sınırları ise, yine etnik ve dinsel nedenlerden dolayı Sovyetler Birliği ile yapılan Varşova Savaşı'ndan¹²⁵ sonra imzalanan Riga Anlaşması ile kesinleşmiştir.¹²⁶

Sınır bölgelerinin etnik ve kültürel çeşitliliği, Polonya'da toplumun mevcut karmaşık yapısını acil müdahale edilmesi gereken bir sorun haline getirmiştir. 1921'de yapılan sayıma göre ülke nüfusu 27 milyona ulaşmaktadır. Ancak söz konusu nüfusun tamamını etnik olarak Lehler oluşturmamaktadır. Bu nüfusun % 14,3'ünü Ukraynalılar, % 3,9'unu Belarussular, %7,8'ini Yahudiler ve %3,9'unu Almanlar oluşturmaktadır. Ayrıca 1,5 milyonu Alman kontrolü altında olmak üzere, 6,5 milyon etnik Leh sınır dışında yaşamaktadır. Çok etnili yapının ulusal ekonomiye de yansımaları bulunmaktadır. Örneğin 1931'de yapılan bir araştırmaya göre Yahudiler nüfusun yaklaşık %10'unu oluşturmasına rağmen, ticaretin %58,7'sini ve endüstrinin %21,3'ünü ellerinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte avukatlar ve doktorlar başta olmak üzere orta sınıfın yarısına yakını Yahudi kimliğini taşımaktadır. Almanlar da İkinci Cumhuriyet'in ekonomik ve kültürel yapısında en az Yahudiler kadar yer edinmiştir. Tarımsal ve endüstriyel zenginliklerin büyük bir bölümü Alman kontrolündedir. Toplumsal yapının söz konusu görünümü, İkinci Cumhuriyet'in ömrü boyunca mücadele etmesi gereken gerilimlere neden olmuştur. Nitekim Yahudi olmayan Leh entelijansiyası ile gelişen orta sınıf arasındaki keskin rekabet bu gerilimlerden biridir.¹²⁷

---

¹²⁴ Peter D. Stachura, **Poland, 1918-1945: An Interpretive and Documentary History of the Second Republic**, Routledge Publishing, New York, 2004, p. 59.

¹²⁵ Varşova Savaşı yukarıda da yer verilen dini "Black Madonna" ikonunun kullanıldığı diğer bir tarihsel olaydır.

¹²⁶ Anita Prazmowska, **Poland: A Modern History**, Tauris Publishing, London, 2010, ss. 92-99.

¹²⁷ Dziewanowski, a.g.e., ss. 87-88.

Entelijansiyanın özellikle Hroch'un belirttiği milli hareketler içindeki rolü, entelijansiyanın taraf olduğu etnik, ekonomik ve toplumsal gerilimlerin milli kimlik kriziyle ilişkisi olduğunu gösterir. Krizi anlamak, milli kimliğin ve onun dayandığı etnik çekirdeğin egemen kılınma sürecini incelemeyi gerektirir. Bu noktada İkinci Cumhuriyet'teki hâkim milliyetçi hareketlere ve onun temsilcilerine bakmak doğru olacaktır. Öncelikle Smith'in milliyetçi ideoloji için önem atfettiği kimlik, birlik ve özerklik kavramları hatırlanmalıdır. Smith'e göre kimlik, aynılık ve benzerlik üzerine kurulur. Grubun üyeleri ötekiyle olan farklılıklarından dolayı benzerdir. Birlik, şayet bölündüyse anayurdu, millet içindeki milliyetleri (aile üyelerini), aracı organ ve yerel farklılıklar ile kültürel farklılıkları, tasarlanan milletle aşmayı amaçlayan bir tek biçimlilik hareketidir. Özerklik ise kendi kaderini tayin edebilen özgür milli iradeyi temsil etmektedir.¹²⁸ Bu bağlamda Polonya'da 19. yüzyılın son on yılından başlamak üzere, İkinci Cumhuriyet tarihi boyunca iki farklı milliyetçi hareketin politik ve kültürel alanda mücadele ettikleri görülmektedir. Yukarıda değinildiği üzere bu milliyetçi hareketlerden biri Jozef Pilsudski önderliğindeki Polonya Sosyalist Partisi'nde, diğeri ise Roman Dmowski liderliğindeki Ulusal Demokrasi (*Endecja*) Partisi'nde vücut bulmaktadır.

Pilsudski'nin öncülüğündeki Sosyalist Parti'nin milliyetçilik anlayışı bağımsızlık sonrası teritoryal hareketlere daha çok benzemektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere Polonya'da siyasal bağımsızlık beraberinde politik, sosyolojik ve kültürel çeşitliliği getirmiştir. Pilsudski, etnik çeşitliliğin egemen olduğu Polonya toplumunda, Polonya-Litvanya Birleşik Krallığı ve Jagiellon Hanedanlığı dönemini yeniden tesis etmeye; bu kapsamda tek bir etnik temele dayanan üniter yapının varlığı yerine, federatif Polonya devletini hayata geçirmeye yönelmiştir.¹²⁹ Ancak 1919 seçimlerinden sonra Polonya'da Polak-Katolik milliyetçiliği savunan sağ partiler, seçimlerden büyük bir üstünlükle çıkmışlardır.¹³⁰ Pilsudski, sağ partilerin aşırı güçlenmesi karşısında Jagiellon etnik çekirdeğe dayalı federatif Polonya kimliğini korumak adına 1926'da yönetime darbe yaparak el koymuştur. Darbe girişimiyle ele geçirilen ve 1935'e kadar iktidarın elde tutulduğu bu dönem, *Sanacja* olarak nitelendirilmektedir. Latince şifa anlamına gelen *sanacio* kelimesinden türetilen *Sanacja* döneminde, kamusal yaşamda sosyalist partinin

¹²⁸ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 121-126.

¹²⁹ Anita Prazmowska, a.g.e., p. 96.

¹³⁰ Robert Frank Leslie "et al.", **The History of Poland Since 1863**, Digital Printing, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, ss. 131-132.

öngördüğü kimlik ve etnik çekirdek doğrultusunda moral yenilenmenin sağlanması amaç edinilmiştir.¹³¹

Pilsudski'yi federatif ve çok etnili Polonya kimliğini korumak için darbe yapmak zorunda bırakan ikinci milli hareket, Roman Dmowski'nin ideolojik ve politik liderliğini üstlendiği Ulusal Demokrasi Partisinin (*Endecja*), tesis etmeye çalıştığı Piast etnik çekirdeğine dayanan Polak-Katolik Leh kimliğidir. Yukarıda yer verildiği üzere Ulusal Demokrasi Partisi özellikle parçalanmış Polonya'nın Alman kontrolü altında kalan bölgelerinde gelişmiştir ve bu anlamda Piast Konsept (*konceptcja piastowska*), Alman milliyetçiliğinin “Kan ve Ülke (*Blut und Boden*)” sloganından yakından etkilenmiştir. Piast Konsept ikinci bölümün ilk kısmında yer verilen Piast Hanedanlığı döneminin siyasal, toplumsal ve kültürel ortamının yeniden tesis edilmesini amaçlamaktadır. Piast Konsept'e göre Polonyalılar, Piast Hanedanlığı zamanında atalarının yönettiği anavatanlarında birlik ve uyum içinde yaşamışlardır. Bununla birlikte Polonyalılar birliklerini ve anayurdun kontrolünü kaybettikten sonra Almanlar, Yahudiler, Ukraynalılar ve Ruslar gibi yabancılar ve işgalciler ülkenin kentlerine ve kırsal bölgelerine yerleşmişler ve Polonyalıların doğal dokularını bozmuşlardır. Piast Konsept ile Polonyalılara verilen mesaj şu şekilde ifade edilebilir: Bütün yurtsever Polonyalılar kaybedilen birliği yeniden tesis edebilmek için anayurtlarında bulunan yabancı unsurları sürmek zorundadır. Bu görev ise ancak Polak-Katolik milli kimliğin tesisiyle mümkündür.¹³²

Polak-Katolik Leh kimliğinin etnik unsuru olarak Polaklık, Panslavist ve Slavofil düşünce içinde şekillenmeye başlamıştır. Polonyalıların Ruslar ve diğer Slav topluluklarıyla olumsuz gelişen politik münasebetlerinden sonra, Leh unsura tarihsel ve kültürel nedenlerden dolayı öncelik vermişler, böylelikle Polaklık Polofil düşünce içinde zemin bulmuştur. Ulusal Demokrasi Partisi ve Dmowski'nin ideolojik hedeflerinin 1917 Ekim devrimine kadar Rusya dâhilinde şekillenmesi,¹³³ devrimle birlikte yeniden Lehliğe önem verilmesi, Polonya da milli kimliğin önemli bir parçası olan Polak unsurun değişken de olsa etnik doğasına işaret etmektedir. Smith'e göre milli kimlik, üyeleri arasında aynılık

---

¹³¹ Lerski, a.g.e., ss. 522-523. Sanacja Dönemi ve Pilsudski'nin ahlaki bir millet inşası politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eva Plach, **The Clash of Moral Nations: Cultural Politics in Pilsudski's Poland, 1926-1935**, Ohio University Press, Ohio, 2006.

¹³² Norman Davies, “Polish National Mythologies” **Myth and Nationhood**, eds. Geoffrey Hosking-George Schöpfung, Hurst&Co. Publishers, London, 1997, p. 152.

¹³³ Hugh Seton-Watson, **Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism**, Westview Press, Colorado, 1977, p. 129.

ve benzerlik üzerine kurulmasına rağmen belli bir topluluğu tanımlaması için farklı ve biricik olmak zorundadır.

Bu noktada Katoliklik, Leh kimliğinin kültürel doğası olarak bu biriciklik unsurunu tesis etmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere Polonya birçok defa saldırılara maruz kalmış, bu saldırılarda kilise kültürel devamlılığı sağlayan kurum olmuştur. Parçalanma öncesi dönemde Polonya Katoliklikle olan ilişkisinden dolayı Hristiyanlığın savunucusu (*Antemurale Christianitatis*) olarak nitelendirilmiştir. Parçalanma sonrasında ise Alman ve Rus milliyetçiliğinin yapısı Lehlik ile Katoliklik arasındaki bağları kuvvetlendirmiştir. *Kulturkampf*'in öngördüğü Almanlaştırma politikasının bir unsuru da Katolikliğin ön görülen coğrafyada etkinliğini kırmaktır. Almanya'nın bu politikası karşısında Leh ulusu başta Yukarı Silezya bölgesi olmak üzere Katolik davasının açık bir şekilde savunucusu haline gelmiştir.¹³⁴ Bu durumun politik alandaki tezahürünü Roman Dmowski şu şekilde ifade etmektedir. "Polonya devleti Katolik bir devlettir... Bunun nedeni sadece nüfusunun büyük çoğunluğunun Katolik olması ya da Katolik olan nüfusun baskın olması değildir. Polonya devleti bütünüyle Katolik'tir. Çünkü Polonya devleti milli bir devlet, Polonya milleti ise Katolik bir millettir."¹³⁵

Leh kimliği ve milliyetçiliği, yukarıda gösterilmeye çalışıldığı üzere, aynı anda hem teritoryal ve sivil boyutu, hem de etnik ve jenealojik boyuta bünyesinde barındırmaktadır. Smith'e göre milletin her özgül durumda değişik oranlarda bu iki boyutu harmanlaması, milli kimliğe modern yaşam ve politikada esneklik ve diğer ideolojilerle birleşme olanağı sağlayan çok boyutluluk kazandırmaktadır.¹³⁶ Smith milliyetçiliğin de çok boyutlu bir doğaya sahip olduğunu belirtir. Smith'e göre "... her milliyetçilik değişen derecelerde ve farklı biçimlerde sivil ve etnik unsurlar barındırır içinde. Kimi zaman sivil ve teritoryal unsurlar hâkimdir, kimi zaman da etnik ve yerli unsurların öne çıktığı görülür."¹³⁷ Nitekim İkinci Cumhuriyet süresince Leh milliyetçiliğine, Pilsudski önderliğindeki ilk döneminde sivil ve teritoryal unsurlar hâkim iken, Dmowski liderliğindeki son dönemde ise etnik ve yerli unsurların öne çıktığı görülür.

---

¹³⁴ James E. Bjork, **Neither German nor Pole: Catholicism and National Indifference in a Central European Borderland**, 4. b., The University of Michigan Press, Michigan, 2011, p. 77.

¹³⁵ Philip W. Barker, **Religious Nationalism in Modern Europe: If God be for us**, Routledge Publishing, New York, 2009, p. 75.

¹³⁶ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 34.

¹³⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 30.

Ancak İkinci Cumhuriyet, gerek içinde bulundurduğu uzlaşmaz etnik çeşitlilikten, gerekse komşularıyla olan tarihsel ilişkilerinden dolayı, Dmowski'nin ifade ettiği kimlik yapısını gerçekleştirilmeden II. Dünya Savaşı esnasında tekrardan Almanlar ve Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Oral Sander'in belirttiği gibi bu iki gücün Polonya aleyhine anlaşmaları durumunda Polonya bağımsızlığını koruyamamaktadır.¹³⁸ Ancak Polonya topraklarının II. Dünya Savaşı'nın en büyük savaş alanlarından biri haline gelmesi¹³⁹ etnik duyguyu güçlendirmiştir. Nitekim Polonya'da tarihsel etnik yapının ve Leh kimliğinin önemli unsuru olan Katoliklik, tarihsel düşmanla mücadele edilmesi gerektiğinde kilise yardım etsin ya da etmesin¹⁴⁰ veya mücadele edilen kilisenin de düşmanı olsun ya da olmasın Leh direncinin ve kimliğinin merkezinde yer almıştır.¹⁴¹

2.3. POLONYA'DA KOMÜNİZM: KİMLİK MİLLİYETÇİLİK VE KİTLESEL BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ (1944-1989)

Polonya'da politik iktidar İkinci Dünya Savaşı sonunda yeniden tarihsel düşmanların eline geçmiştir. Bununla birlikte Polak-Katolik kimliğin, dinsel, dilsel ve etnik bütünlüğün tesis edilmesi savaş sonrası dönemde mümkün olmuştur. Stalin kontrolündeki Sovyetlerin Dmowski'nin liderlik ettiği Piast Konsept'e uygun hareket ettiği görülmektedir. Savaş sonrası düzenlemelerde Polonya'nın sınırları MS 1000 yılındaki Piast Hanedanlığı sınırları olarak yeniden belirlenmiş, müttefik hükümetleri de Polonya Halk Cumhuriyeti'nin bu yeni sınırlarını Yalta ve Potsdam'da onaylamıştır. Sınırların yeniden belirlenmesinden sonra homojen bir nüfus oluşturmak adına, yeni belirlenen sınırların dışında kalan Lehlerle, sınır içinde kalan Almanlar ve Ukraynalılar mübadele edilmiş, böylelikle kan ve toprak politikası bağlamında Avrupa'nın en büyük nüfus değişimi yaşanmıştır.¹⁴²

Söz konusu nüfus değişiminin büyüklüğünü savaş sonrası yapılan sayımlarda gözlemek mümkündür. 1946 yılının Şubat ayında yapılan ilk genel sayıma göre,

¹³⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 13. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s. 125.

¹³⁹ Charles Tilly, **Avrupa'da Devrimler: 1492-1992**, çev. Özden Arıkan, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 246.

¹⁴⁰ Barker, a.g.e., p. 76.

¹⁴¹ Carl Schmitt, **Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme: Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz**, çev. Gültekin Yıldız, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009, s. 7.

¹⁴² Davies, "Polish National Mythologies", a.g.e., p. 153.

kendini Leh olarak tanımlayanların sayısı 20,5 milyondur ve bu rakam 1945 yılında kendilerini Leh olarak tanımlayanlardan 1,5 milyon kişi daha fazladır. Yukarıda ifade edildiği üzere savaş sonrası yapılan düzenlemeler sonucunda yaklaşık 5 milyon Polonyalı yeni belirlenen sınırlar dışında kalmıştır. Bahsedilen rakamın yaklaşık yarısını işgaller, savaş ve terör sonucunda dünyaya dağılmış Polonyalılar oluşturmuşken, öteki yarıyı eski sınırlar içinde yaşayan halk oluşturmaktadır. Nitekim 1946 yılında dağılmış olan bu 5 milyon Polonyalıdan 3,5 milyonu Polonya sınırları dışında kalmaya devam ederken, göç eden 1,5 milyon Leh'in 1,1 milyonu Almanya'dan, 22 bini Sovyetler Birliği'nden ve 141.800'ü de diğer Avrupa ülkelerinden gelmiştir.¹⁴³ Nüfusun önemli bir parçasını oluşturan Yahudilerin büyük bir kısmının savaş sırasında Hitlerin baskısı sonucu ölmesi,¹⁴⁴ bunun yanında mübadele gereği belirli kısmının da göç etmesi, Polonya'da etnik ve kültürel açıdan türdeş bir ulusu hayal etmeyi mümkün kılmıştır.

Ancak yüzyıllar boyunca etnik ve dini bahanelerden dolayı Polonya'ya saldıran Ruslar, neden şimdi Dmowski'nin hayal ettiği homojen bir Leh milleti kurmayı amaçlayan Piast Konsept'ini kendisi gerçekleştirmeye çalışmaktadır? Bu sorunun cevabını Marksist ideolojinin sosyalist toplumu tesis etme yöntemine bakarak açıklamak mümkündür. Marksist ideolojiye göre, sosyalist toplumu ideal şekilde tesis edebilmek için eski toplumsal biçimle bağlantılı bütün kolektif kimliklerin yok edilip, yerine sınıf kimliğinin getirilmesi gerekmektedir. Ancak sınıfların mücadeleleri sonucunda sınıfsız sosyalist topluma geçmek mümkündür. Komünist devletlerin eski toplumsal yapıları kaldırabilmek için ideolojik ve politik uygulamaları ise, toplumsal organizasyonun görüntüsünü ve kolektif kimliğin modelini milli ölçütlere göre inşa etmek şeklinde olmuştur.¹⁴⁵

Bu bağlamda Stalin dönemi Sovyetler Birliği'nin hedefi, çeşitli vasıtalarla politik ve toplumsal alanda yer edinmiş olan Roma Katolik Kilisesi'nin etkinliğini kırmaktır. Mieszko'nun 966'da Katolik Hristiyanlığı seçmesinden sonra kilise ile devlet ilişkisi, 1864 sonrası artan Almanlaştırma ve Ruslaştırma politikalarına kadar kesintili bir gelişme seyretmiştir. Söz konusu tarihten sonra kilise, Leh bağımsızlık hareketlerinin mutlak, modern Leh kimliğinin ise asli unsuru olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında Wilson

---

¹⁴³ Krystyna Kersten, **The Establishment of Communist Rule in Poland:1943-1948**, çev. John Micgiel-Michael H. Bernhard, University of California Press, California 1991, ss. 163-164.

¹⁴⁴ Barker, a.g.e., p. 100.

¹⁴⁵ Zdzislaw Mach, "The Roman Catholic Church in Poland and The Dynamics of Social Identity in Polish Society", **The Religious Roots of Contemporary European Identity**, eds. Lucia Faltin-Melanie J. Wright, Continuum International Publishing, London, 2007, ss. 117-118.

ilkeleri çerçevesince yapılan düzenlemeler sonucunda bağımsızlık kazanan İkinci Cumhuriyet, söz konusu ilişkiyi yasal bir zemine oturtmuştur. Bu kapsamda 1921 ve 1935 anayasasında kilisenin statüsü garanti altına alınmış, 1925'te ise Papalık Makamı ile konkordato¹⁴⁶ imzalanmıştır.¹⁴⁷

Polonya'da Stalinci dönemin sonuna kadar (1956), söz konusu politik hedefler doğrultusunda kiliseye karşı yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. 1947 yılına gelindiğinde resmi beyanlarda, kamusal yazılarda¹⁴⁸ ve propaganda araçlarında kilise hiyerarşisi ve rahipler sınıfına karşı ideolojik baskıların arttığı görülmektedir. Jozef Cyrankiewicz'in 28 Kasım'da parlamentoda yaptığı konuşmada kilisenin sahip olduğu haklara saygı gösterilmesi, ancak dinsel fikirlerin dünyevi politik amaçlar için kullanılmasına hiçbir şekilde müsaade edilmemesi beyanı kilisenin politikadaki etkinliğini gösterdiği gibi, komünist rejimin kilise hakkında düşüncelerini de açığa vurmaktadır.¹⁴⁹ Bu kapsamda rejim, dine olan geleneksel bağlılığı koparmak için Roma Katolik kilisesine karşı 1950'de açık bir şekilde saldırıya geçmiştir. 1952'de Kardinal-Başpiskopos Stefan Wyszyński uzak bir manastıra sürülmüştür.¹⁵⁰

Komünist rejimin söz konusu uygulamaları, Çarlık Rusyası'nın 1863-64 ayaklanmasından sonra Polonya'ya uyguladığı politikalarla benzer sonuçlar doğurmuştur. Yukarıda değinildiği üzere, Polonya'da "1863-64 Ocak Ayaklanması"ndan sonra Çarlık Rusyası ayaklanmaları yönlendiren soylu entelijansiyanın etkinliğini kırabilmek için serflik kurumunu kaldırmıştır. Serflik kurumunun kaldırılması milli kimliğin temel özellikleri olan ortak hak ve yasal yükümlülükler ile ortak bir ekonominin tesis edilmesinin önünü açmıştır. Komünist rejimin politikaları ise, Polonya'da komünizmin millileşmesiyle sonuçlanmıştır. Öncelikle nüfus mübadelesi Leh kimliğinin Polak unsurunu güçlendirmek isterken aynı zamanda Katolik unsuru da güçlendirmiştir. 1791'de parçalanmadan önce Polonya nüfusunun %54'ü Roma Katolik Kilisesi'ne mensup iken, bu oran İkinci Cumhuriyet sırasında (1931) %65'e, 1946 yılında ise % 96,6'ya yükselmiştir.¹⁵¹ Güçlü Polak Katolik Leh kimliği, Sovyetlerin pragmatik amaçlar doğrultusunda kullandığı

¹⁴⁶ Roma Katolik Kilisesi'nin Polonya'daki statüsünü belirleyen uluslararası anlaşma.

¹⁴⁷ Vincent C. Chrypinski, "The Catholic Church in Poland: 1944-1989", **Catholicism and Politics in Communist Societies**, ed. Pedro Ramet, Duke University Press, Durham, 1990, p. 118.

¹⁴⁸ Kamusal yazı kavramıyla belirli bir amaca hizmet etmek için kaleme alınan romanlar, bildiriler, akademik çalışmalar ve makaleler ifade edilmektedir.

¹⁴⁹ Kersten, a.g.e., p. 417.

¹⁵⁰ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., p. 7.

¹⁵¹ Barker, a.g.e., p. 101.

Marksist tarihsel anlayışın öngörmediği sonuçlar doğurmuştur. Kapralski'ye göre Polonya'da komünist rejim, yerli kültür (*vernacular culture*) dâhilinde hafızalardan silinmemiş antisemitik düşünce üzerinden, partideki Yahudi yöneticileri de göz önünde bulundurarak, Leh karşıtı bir Yahudi komplosu olarak algılanmıştır.¹⁵²

Ancak Polonyalıları kiliseyi desteklemeye yönlendiren tek etken inanç sistemlerine ve kültürlerine yönelen tehlike midir? Bu soruyu Marksist-Leninist ideolojinin Sosyalist toplumu inşa yöntemine bakarak cevaplamak mümkündür. Yukarıda ifade edildiği üzere Marksist ideolojide sınıfsız bir topluma ulaşabilmek için eski düzenin bütün unsurlarının toplumsal etkinliğinin yok edilmesi gerekmektedir. Polonya'daki eski düzen unsurlarından biri de bireysel ekonominin devamını mümkün kılan köylülük kurumudur. Bu kurum hem sınıfsız toplumun ekonomik yapısını bozmakta, hem de köylü emek sınıfının etkinliğini zayıflatmaktadır. Bu yönüyle de köylülük, tarihsel bir yanılğı (*anakronizm*) unsuru olmaktadır. Komünist rejimi Polonya'da egemen kılmak için ekilebilir arazinin %80'inin bireysel ailelerin kontrolünden çıkarılarak kolektifleştirilmesi, köylülerin ise işçi sınıfına dâhil edilmesi gerekmektedir.¹⁵³ Carl Schmitt'in de belirttiği gibi Katoliklikle köylülük ve toprak arasındaki ilişki,¹⁵⁴ Polonyalıları bütünüyle komünist rejim tarafından kuşatılmış hissettirmiştir.

Bu noktada Polonya'da milliyetçi düşünce, kimliğin, birliğin ve özerkliğin unsuru olan Katoliklik üzerinden Stalinci rejimi devirmeye yönelmiştir. Süreç, komünist rejim tarafından gördüğü zulümden dolayı kültürel alanın kahramanı konumuna gelen Kardinal Başpiskopos Stefan Wyszyński¹⁵⁵ ile parti genel sekreterliğine yükselmesine rağmen Stalin tarafından milliyetçi sapmayla suçlandığı için ihraç edilen ve politik alanın kahramanı konumuna gelen Wladyslaw Gomułka'nın¹⁵⁶ birbirlerini desteklemeleriyle başlamıştır. Wyszyński, bir realist olarak rejimden kurtulmanın mümkün olmadığını gördüğünden kan dökmek yerine tedirgin edici de olsa rejimle bir arada yaşamının yöntemlerine bakmıştır. Wyszyński, böylece kilisenin görevlerini yerine getirme imkânı elde etmesini

---

¹⁵² Slawomir Kapralski, "The Impact of Post-1989 Changes on Polish –Jewish Relations and Perceptions: Memories and Debates", **The Religious Roots of Contemporary European Identity**, eds. Lucia Faltin-Melanie J. Wright, Continuum International Publishing, London, 2007, p. 90.

¹⁵³ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., p. 11.

¹⁵⁴ Schmitt, **Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme: Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz**, a.g.e., s. 12.

¹⁵⁵ Wyszyński hakkında bkz. Sanford, a.g.e., p. 225.

¹⁵⁶ Gomułka hakkında bkz. Lerski, a.g.e., ss. 167-168.

hedeflemektedir.¹⁵⁷ Nitekim 1955 yılında sansür yeterince gevşetilmiş, Gomulka, gözaltına alınanları gizlice serbest bırakmış ve kolektifleştirme sessiz bir şekilde terk edilmiştir.¹⁵⁸

Stalinci dönemin, Leh kimliğinin ve kültürünün önemli bir unsuru olan Katolikliğe ve kiliseye karşı aldığı açık tavır, Polonya’da komünist rejimin kültürel kurumlarının meşruluğunu ve etkinliğini yitirmesiyle sonuçlanmıştır. Gomulka dönemiyle gelen görece özgürlük ortamıyla birlikte, Lehlerin aldığı bu karşı tavır ajitasyon araçlarıyla komünizmin politik varlığına yönelmeye başlamıştır. Polonyalı ünlü sinema yönetmeni Andrzej Wajda’nın 1957 tarihli uzun metrajlı filmi olan Kanal/Varşova Ayaklanması, bu ajitasyona örnek gösterilebilir. Wajda, Stalinist dönemin tanımadığı, hatta ayaklanmayı yönlendiren Krakow Ordusu önderlerinin yargılandığı, 1944 yılında Hitler’e karşı verilen kolektif mücadeleyi ele almaktadır. Wajda, Vistula Irmağı’nın karşı kıyısında bekleyen Sovyet ordularının, Polonya’ya yardım etmek maksadıyla ayaklanmaya müdahale etmemelerini sinema filminde işleyerek Sovyetlerin politik varlığının kitlelerce sorgulanmasına katkıda bulunmuştur.¹⁵⁹

Katolikliğin inananlar üzerindeki etkinliğini yeniden tesis etmesi ve Polonyalıların komünist rejime olan tepkisi kiliseyi politikada baskın kurum haline getirmiştir. Kilise, Gomulka’dan sonra parti genel sekreterliğine getirilecek olan Edward Gierek döneminde inananlar üzerinde sosyalizmi inşa etmede kilit nokta haline gelmiş, Gierek bu amaçla Aralık 1977’de Vatikan’a resmi ziyaret düzenlemiştir.¹⁶⁰ Komünist rejim, Leh kimliğinin önemli bir parçasını oluşturan Katolikliğin temsilcisi konumundaki kilisenin politik etkinliğinden rahatsız olmuş, bu etkinliği kırabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden biri de laik ideolojinin gereklerinden biri olan ekonomik kalkınmadır ve kilisenin meşruiyetini kırmak için kitlelere hedef olarak sunulmuştur.¹⁶¹ Ancak komünist rejim vaat ettiği bu dönüşümü de gerçekleştirilememiştir.

Komünist rejim, birbiriyle ilişkili olan iki sebepten dolayı ekonomik dönüşümü gerçekleştirilememiştir. Bu sebeplerden birincisi yukarıda yer verildiği şekilde Katoliklik, köylülük ve kültürle ilgilidir. Söz konusu unsurları Casanova’nın ifadeleriyle belirtecek

---

¹⁵⁷ Sanford, a.g.e., p. 167.

¹⁵⁸ Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland’s Present**, a.g.e., p. 8.

¹⁵⁹ Dominique Chansel, **Beyaz Perdedeki Avrupa: Tarih Öğretimi ve Sinema**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 39-42.

¹⁶⁰ Sanford, a.g.e., ss. 167-168.

¹⁶¹ Barker, a.g.e., p. 104.

olursak, Leh gelenekleri burjuva Protestanlığına benzer şekilde bireysel vicdanla tanrı arasında bir aracıya gerek bırakmayan ilişki kurmaya müsaittir. Ancak rejimin bireysel inanca ve ekonomik katılıma imkân sağlayan bu gelenekleri anti-sosyalist uygulamalar olarak görmesi ve bu gelenekleri kolektifleştirmeye yönelik seküler uygulamaları, Mickiewicz'in batı modernizmine yönelttiği eleştirilere benzer şekilde toplum tarafından tehlike olarak algılanmasına ve sonuç olarak uygulamaların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.¹⁶² Komünist rejim, geleneksel kurumları dönüştürmedeki başarısızlığı nedeniyle, ekonomik kalkınma hedefinin yönünü tarımsal ekonominin kolektifleştirilmesinden endüstrileşmeye çevirmiştir.

Gomulka'dan sonra parti genel sekreterliğine gelen Edward Gierek, hızlı endüstrileşme hareketinin ilk uygulayıcısı olmuştur. Polonya, söz konusu hızlı endüstrileşme hareketinin sonucu olarak 1970'lerin sonlarına gelindiğinde dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmiştir. İşçiler ise bu hareketin sonucunda niceliksel olarak toplumsal tabakanın en kalabalık sınıfı, niteliksel olarak eğitilmiş ve kültürlü hale gelmiştir. 1970'lerin sonunda söz konusu ekonomik gelişmeye rağmen ekonomik ve politik kriz baş göstermiştir. Gayri safi yurt içi hâsılanın 1981'in sonuna gelindiğinde yaklaşık %20 gerilemesi ve yüklü bir dış borç, ekonomik krizin unsurları olarak gösterilebilir.¹⁶³ Politik krizleri ise iki başlıkta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi hızlı endüstrileşme politikası karşısında hizmet sektörünün geri planda bırakılmasıdır. Sağlık ve konut hizmetlerindeki eksiklik rüşvet ve yolsuzlukların ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Eksik sunulan hizmetten eşit şekilde faydalanılamaması¹⁶⁴ ise politik krizin ikinci nedenini oluşturmaktadır.

Polonya'da komünist rejimin geleneksel kimlik bağlarını ortadan kaldırıp sosyalist toplum düzenini inşa etmek için kullandığı politik ve kültürel argümanların başarısızlığından sonra ekonomik kalkınma programı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık karşısında kilisenin desteğiyle, toplumsal zeminde geniş karşılık bulan rejim karşıtı örgütlü hareketler organize edilmiştir. Üstelik bu hareketler Marksist ideolojinin sosyalist toplumun inşasında ontolojik üstünlük atfettiği işçi sınıfı eliyle

---

¹⁶² Jose Casanova, **Public Religions in the Modern World**, The University of Chicago Press, Chicago, 1994, p. 96.

¹⁶³ Colin Barker, "Polonya 1980-81: Kendi Kendini Sınırlayan Devrim" **Devrim Provaları: Fransa 1968, Şili 1972, Portekiz 1974, İran 1979, Polonya 1981**, ed. Colin, Barker, çev. Umut Haskan-İrem Yılmaz, Yordam Kitap, İstanbul, 2010, ss. 239-240.

¹⁶⁴ Colin Barker, "Polonya 1980-81: Kendi Kendini Sınırlayan Devrim", a.g.m, s. 259.

gerçekleştirilmiştir. Rejim karşıtı eylemlerin faili Dayanışma Sendikası'dır. Dayanışma (Solidarite, *Solidarność*) 35 meslek sendikasının bir araya gelmesiyle 10 Kasım 1980 yılında kurulmuştur.¹⁶⁵ 1981 kongresinde Lech Walesa'yı başkan seçen Dayanışma'nın, ulusal bağımsızlık için farklı mücadeleler veren ekonomik, dinsel, siyasal ve sosyal grupları bünyesinde barındırdığı kabul edilmektedir. Dayanışma'nın kapsayıcı yapısına İşçi Savunma Komitesi ve Roma Katolik Kilisesinin verdiği destek, örgütün meslek birliği vasfının yanına politik organizasyon ve sosyal hareket vasfını da eklemiştir. Dayanışma, bahsedilen üç unsuru bünyesinde barındırdığı 1980-1981 yıllarında büyük başarılar elde etmiştir. 1980-1981 krizinde "sosyalizme evet; bozulmaya hayır" sloganıyla kendini sınırlandırarak rejime karşı varlığını korumayı denemiştir. Toplumda birlik kurmayı mümkün kılan ve toplumsal talepleri kuvvetlendiren Dayanışma, Wojciech Jaruzelski'nin 1981 darbesiyle toplumsal ve politik düzeni bozduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır.¹⁶⁶

Jaruzelski'nin darbeden sonra yaptığı ilk konuşmada açıkladığı askeri konsey kararları Polonya'daki politik gerçekliği açıklar niteliktedir. Bu kararlara göre önceden izin alınmaksızın, spor ve kültür faaliyetleri dâhil olmak üzere, hiçbir toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmayacak, hiçbir bilginin izin almaksızın yayım ve dağıtımını söz konusu olmayacaktır. Grev hakkı ve direniş eylemleri darbe ile askıya alınmıştır. Bütün sendika ve dernek çalışmaları, devleti tehdit eden bütün kuruluşların faaliyetleri yasaklanmıştır. Ancak Jaruzelski'nin açıkladığı askeri kararlara bakıldığında kilisenin söz konusu darbeden etkilenmeden çıktığı görülmektedir. Toplantı yasağına rağmen ibadet amaçlı toplanmak yasaklanmamıştır. Yine dernek ve topluluklara uygulanan yasaklar, kilise kuruluşlarının faaliyetlerini kapsamamıştır.¹⁶⁷

Kilisenin komünist rejim içinden güçlenerek çıkmasının tarihsel gerekçelerine yukarıda yer verilmeye çalışılmıştır. Toplumun Jaruzelski darbesiyle yeniden kuşatılması kiliseyi Polonya tarihinde eşi görülmemiş şekilde politikanın, kültürün ve kimliğin merkezine taşımıştır. 1978 yılında Polonyalı Karol Wojtyła, 500 yıldan fazla süreden sonra İtalyan olmayan, aynı zamanda ilk defa Slav kökenli bir piskopos olarak Papa seçilmiştir. Jean Paul II adını alan Polonyalı Papa, 1979 yılında Polonya etno-tarihinde önemli yeri olan Czestochowa Manastırı'nda 3,5 milyon Polonyalıya vaaz etmiştir. Papa vaaz

¹⁶⁵ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, **Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya**, 2. b., Lazer Ofset, Ankara, 2007, s. 22.

¹⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sanford, a.g.e., ss. 185-187.

¹⁶⁷ Ragıp Zarakolu, **Doğu Avrupa Dosyası**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1990, ss. 223-224.

esnasında verdiği politik mesajlarla toplumsal hareketleri desteklemiştir.¹⁶⁸ Papalık Makamı'nın ve kilisenin Jaruzelski darbesinden sonra da Dayanışma Hareketi'ne olan desteği sürmüştür. Enzensberger'in aktardığına göre, 1984 yılında polisler tarafından öldürülen papaz Jerzy Popieluszko'nun görev yaptığı Aziz Stanislaw Kostka kilisesi, hac yerine dönüşmüştür. Kilise, üzerinde önemi bölüm boyunca gösterilmeye çalışılan ve bağımsızlığın sembolizmi konumunda olan 1569, 1830, 1863, 1914 ve 1985 tarihlerinin yer aldığı bayraklarla süslenmiştir. Her ayın son Pazar günü ulusal ayin düzenlenmiş, alkolizme karşı kurslar, evlilik kursları ve çevre çalışma gruplarının yanında politik mesajlara da yoğun şekilde yer verilmiştir. Polonya'nın öteki ulusların da güneşi görmesi için açması gerektiği yolundaki Mesihçi arzu yeniden topluma deklare edilmiş, balkona dayanışma üyelerinin gelmesiyle birlikte ayin vatansever duygularla dinin bir araya geldiği miting havasına dönüşmüştür.¹⁶⁹

Polonya'da Jaruzelski müdahalesi, yalnızca Katolikliği Leh kimliğinin Polonya tarihinde güçlü bir yer edinmesini sağlamakla kalmamıştır. Polonya'da komünist rejimin yıkılması kilise destekli toplumsal hareketlerle mümkün olmuştur. Sovyetler Birliği'nde görülen ekonomik kriz sonucunda ülkeye egemen olan kaos ortamını düzeltme imkanının ortadan kalkması, Polonya hükümetini Dayanışma ile birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Bu kapsamda 1989 yılının Şubat ayında Dayanışma Hareketine yasal statü verilmiş, yuvarlak masa görüşmeleri sonucunda seçimlere girmesine müsaade edilmiştir. Haziran ayında yapılan seçimler sonucunda demokrat Dayanışma üyeleri, Sovyet egemenliği döneminde görülmemiş şekilde, mecliste ve senatoda temsil hakkına kavuşmasıyla komünist rejimin tasfiyesi başlamıştır.¹⁷⁰

Polonya'da komünist rejimin tasfiyesinde milliyetçiliğin rolü birçok milliyetçilik kuramcısı tarafından kabul edilmektedir. Söz konusu kuramcıların biri de Eric Hobsbawm'dır. Ancak Hobsbawm'a göre, Polonya'da rejimi tasfiyeye götüren sürecin ortaya çıkışında milli gereklerin aksine Sovyetlerin reform yapma kararının etkisi vardır. Milliyetçiliğin rolü ise alınan bu karardan yararlanmaktır.¹⁷¹ Sovyetlerin reform politikalarının Polonya'daki milli hareketlere olan etkisini göz ardı etmek mümkün değildir yadsınamazdır. Ancak Hobsbawm'ın tespitinin tarihsel gerçekliği yansıtmadığı

¹⁶⁸ Barker, a.g.e., pp. 104-105.

¹⁶⁹ Hans Magnus Enzensberger, **Ah Avrupa!**, çev. Sezer Duru, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 217-218.

¹⁷⁰ Nasrattınoğlu, a.g.e., s. 23.

¹⁷¹ Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, a.g.e., s. 199.

düşünülmektedir. Enzensberger'in aktardığına göre Varşovalılar genel olarak komünizmin karşı devrim unsurları olarak kiliseyi, köylüleri ve aydınları ortadan kaldırmayı amaçladıklarına, bu tutumun ise Hitler'in politikalarından farkının olmadığına inanmaktadır.¹⁷² Enzensberger'in bu tespiti Polonyalıların milli kimliklerinin ve kültürlerinin tehlikede olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Bu durum Smith'in milliyetçilik kuramına uygun görünmektedir. Smith'e göre milliyetçilik, aslen politik olanla değil sosyolojik olanla ilişki içindedir. Milliyetçiliği politik özerklik taleplerine yönlendiren şey söz konusu kimliğin sağ kalımını tesis etme gerekliliğidir.¹⁷³ "Sıklıkla gözden kaçırılan mesele milli emellerin, öteki gayrı milli ekonomik, toplumsal veya siyasi meselelerle terkibe girme eğiliminde oldukları ve söz konusu hareketin gücünü çoğunlukla bu terkipten devşirdiğidir."¹⁷⁴ Bu noktada çalışmanın temel sorularından bazılarının cevabı alınmış olmaktadır. Polonya'da kaybedilen siyasal bağımsızlık nasıl geri kazanılacaktır ve milli kimlik-millet hangi temel üzerinden inşa edilecektir? Ortaya konmaya çalışılan tespitler doğrultusunda Polonya'da politik birliğin, teritoryal ve etnik karakterleri çeşitli ayaklanmalar, siyasi partilerin de dâhil olduğu örgütlenmeler ve kilise gibi geleneksel-dini kurumlar vasıtasıyla inşa edildiğini söylemek mümkündür. Leh kimliği ve kültürü ise aynı anda hem sivil-teritoryal, hem de yerli-jenealojik unsurlar içeren, çerçevesi tarihi ve sembolik-kültürel sınırlarla çizilen etnik bir köken ve Mesihçi arzular üzerinden tesis edilmiştir. Ancak Sovyet sonrası dönemde Polonya'nın politik yapısı nasıl olacaktır? Siyasal bağımsızlıkla birlikte milliyetçi ideoloji politik etkinliğini kaybetmiş midir? Düşünsel ve politik gelişmeler karşısında milli unsurların politik davranışları ne şekilde olmuştur? Şayet politik davranışlarda bir değişiklik meydana geldiyse Leh kimliği bundan ne ölçüde etkilenmiştir ve milliyetçi ideoloji ya da hareketlerle olan ilişkilerine ne ölçüde yansımıştır? Başka bir deyişle Leh kimliği ve milliyetçiliği yapısal bir dönüşüme uğramış mıdır? Takip eden bölümde ise söz konusu bu sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

---

¹⁷² Enzensberger, a.g.e., s. 219.

¹⁷³ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 121-126.

¹⁷⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 223-224.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLONYA'DA ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET: 1989'DAN GÜNÜMÜZE KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK VE POLİTİKA

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte modernizmin politik kurumlarında ve kültürel tanımlamalarında bir takım yenilikler ve değişimler yaşanmıştır. İlk bölümde çerçevesi küreselleşme kavramıyla çizilmeye çalışılan bu değişikliklerle siyasal alanda ulus-devleti aşan formlar, toplumsal alanda ise ekonomik ve düşünsel gelişmeler doğrultusunda toplumsal tabakalaşma ve kimlik yapılarında yaşanan krizler ifade edilmiştir. Polonya'nın içinde bulunduğu Avrupa coğrafyası söz konusu değişikliklerin hızlı ve yoğun şekilde yaşandığı merkezlerden biri olmuştur. Bu değişikliklerin siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda tezahürlerinden biri de Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği'nin temelleri, 1951 yılında Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na, üyeleri arasında iç sınırları kaldıran Avrupa Ekonomik Topluluğuna ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kuruluşuna dayanmaktadır. Avrupa Toplulukları olarak ifade edilen bu üç topluluk 1965 yılında imzalanan Füzyon Anlaşması ile tek çatı altında birleşmiş, 1987 Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Tek Pazarı tesis edilmiş, 1991 Maastrich Anlaşmasıyla günümüzdeki yapısına kavuşmuştur. Polonya'nın birliğe üyelik başvurusu 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilmiş, 31 Mart 1998'de müzakerelere başlanmış, 1 Mayıs 2004'te ise Avrupa Birliğine üye olmuştur.¹ Avrupa Birliği kadar üyeleri arasında entegrasyon hedefi gütmeyen, ancak üyelerine belirli noktalarda yükümlülük getiren ve bu noktada 1999 yılında üye olmasıyla Polonya'yı da yakından ilgilendiren bir diğer yapılanma da NATO'dur.²

Siyasal alanda gerçekleşen bu değişimlerin etkilerine toplumsal ve kültürel alanda yaşanan değişimler eşlik etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla komünist rejimin siyasal, sosyal ve kültürel alanda tesis ettiği yapıların tasfiyesi ve liberal politikaların neo-

¹ Mehmet Hasgüler-Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe Organlar Belgeler Politikalar**, 2. b., Nobel Yayınları, Ankara, 2005, ss. 224-225.

² Hasgüler, a.g.e., s. 204.

liberal dönüşümü toplumsal alanda yaşanan değişimleri kaçınılmaz kılmıştır. Politik-kültürel alanda yaşanan değişimleri ise ele alınan konu bağlamında milli kimliklere yönelen tehditler şeklinde sınırlandırmak mümkündür. William E. Connolly'ye göre, kimliksiz bir hayat biçimi mümkün olsa da ben/biz ve öteki tanımlama noktasında kimlikler, şu ya da bu biçimde insan hayatında vazgeçilmez bir yer edinmektedir.³ Ernesto Laclau ise, bu tanımlamanın eşitlik ve farklılık üzerinden yapıldığını söylemektedir. Modern dönemin özgürlük ideali üzerinden yaptığı kimlik tanımlamaları eşitlik üzerinden hareket etmekteyken, modernliğin eleştirisinde kimlik tanımlamaları mutlak farklılıklara dayanmakta, kültürel kimlikler, cinsel kimlikler ve etnik kimliklerse siyasetin önde gelen simgelerini oluşturmaktadır.⁴ Birinci bölümde ifade edildiği üzere küreselleşme olarak adlandırılan bu dönemde milli kimliğin bütüncül doğasına tehdit oluşturan tek unsur kimlik tanımlamalarında eşitlik yerine mutlak farklılığın baskın hale gelmesi değildir. Milli kimliklerin farklılık unsuru olarak yaslandığı milli kültürlerin, küresel kültürel unsurlarla aşındırılarak biriciklik özelliğinin yitirilmesi de, milli kimliklere yönelen bir tehdit niteliğindedir.

Siyasal ve kültürel alanda yaşanan bu gelişmelerden her toplum ve siyasal yapı belirli ölçüde etkilenmiştir. Polonya'da söz konusu bu gelişmelerden kendini soyutlayabilmiş değildir. Ancak Polonya'da bu gelişmeler politik ve kültürel alanda hangi ölçüde hissedilmiştir? Milli kimliğe yönelen tehditler karşısında nasıl bir milliyetçi tutum oluşmuştur? Bu bölümde söz konusu temel sorunun cevabı aranacaktır. Bu kapsamda Leh kimliğinin Sovyet sonrası görünümüne, milliyetçi tutumun yapısına ve milli kimliği yeniden üreten kültürel unsurların etkinliğine bakarak söz konusu sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

3.1. SOVYET SONRASI POLONYA'DA LEH KİMLİĞİNİN YAPISI

Modern Leh kimliğinin Polonya'daki serüveni, ikinci bölümde ifade edilmeye çalışıldığı gibi, erken 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Leh kimliği, entelijansiyanın katkıları, kültürel ve etno-tarihsel süreçler, savaşlar ve düşmanla olan mücadeleler

³ William E. Connolly, **Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri**, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 204-205.

⁴ Ernesto Laclau, **Evensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, 2. b., çev. Ertuğrul Başer, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 8-9.

sonucunda Sovyet sonrası döneme gelindiğinde etnik bir karakter kazanmıştır. Bu gelişmenin ardından ortak kökeni ifade eden Polak unsurla, ortak kültürü ifade eden Katolik unsurun merkezi bir rol oynadığı söylenebilir. Leh kimliğinde etno-kültürel iki unsurun ön plana çıkması, Smith'in milli kimliğin hiçbir milliyetçi hizip tarafından tek bir unsura indirgenemeyeceği tespitine aykırılık teşkil etmemektedir. Nitekim Smith de milletin her özgül durumda değişik oranlarda sivil-teritoryal unsurla etnik-jenealojik unsuru aynı anda barındırdığını belirtmiştir.⁵

Bu bağlamda milli kimliğin yapısındaki bu etno-kültürel kodlar (Polak-Katolik), sivil ve etnik unsurların farklı ölçüler bağlamında içini dolduracakları bir kalıp oluşturmaktadır. Polonya'da sivil milliyetçiliğe karşılık gelen Pilsudski geleneği, milleti tanımlama noktasında Jagiellon Hanedanlığı ve Seçimlik Krallık dönemi Polonyası'na atıfta bulunmaktadır. Jagiellon Hanedanlığı ve Seçimlik Krallık döneminde bir ön milli(yetçi) karakter sergileyen soylular, farklı etninin mensubu olmalarına rağmen Lehlikleri, kamusal alanda ortak bir dil olan Lehceyi konuşmalarını ve belirli bir kültürel alana dâhil olma bağlamında Roma Katolikliğini⁶ kabul etmelerini gerektiriyordu.⁷

Leh milliyetçiliğinin temel ideolojilerinden olan Dmowski önderliğindeki etnik-jenealojik *Endecja* geleneğinde Lehlik, dikey bir şekilde her toplumsal tabakada Lehceyi konuşanlara atıfta bulunarak aynı etniden olmayı ön plana çıkarır. Katoliklik ise Lehliği tanımlamanın tek, gerçek ve doğal ölçütü haline gelmektedir.⁸ Başka bir ifadeyle Katoliklik etno-dini bir kültürü ifade etmektedir. Polaklık ve Katoliklik, ister içi doldurulması gereken bir kalıp olarak algılsın, isterse milli kimliğin tesisinin önündeki engel olarak değerlendirilsin Lehliği tanımlamada iki önemli ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Polak ve Katolik unsura, siyasal egemenliğin tamamen milli karakter kazandığı Sovyet sonrası dönemde, etkinliklerini devam ettirip ettirmediklerini tespit etmek, etkin olmaları halinde ise nasıl yeniden şekillendirildiğini anlamak için yakından bakılmalıdır.

⁵ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 32-34.

⁶ Günümüzde Katoliklik, millete ait olmanın önünde bir engel oluşturması halinde mücadele edilmesi gereken bir unsur olmuştur.

⁷ Polonya'da sivil ön milli bağlar için bkz. Genevieve Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, The University of Chicago Press, Chicago, 2006, ss. 36-40.

⁸ Lehliğin etnik-jenealojik (Polak-Katolik) tanımlaması için bkz. Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. 55-60.

3.1.1. Sovyet Sonrası Polonya’da Polaklığın Milli Kimlik Üzerindeki Etkileri

Yurttaşı politik yapıya bağlayan kimlik unsuru olarak ortak soy mitinin Polonya’daki tarihi, ikinci bölümde detaylıca değinildiği üzere, Birinci Cumhuriyet döneminde yönetici sınıf olan soylular tarafından kullanılan Sarmat ideolojisine kadar gitmektedir. Yönetici sınıfın aksine bütün toplumu kapsayan Polak unsur, Romantik çağda Herder’in Slavlar hakkındaki düşünceleri üzerinden temellenmiş, Slav bağlarından ise Lelewel, Brodzinski ve Mickiewicz’in gayretleriyle kurtulmuştur. Polonya’da politik bağımsızlığın elde edilmesi için düzenlenen milli hareketlerin çoğunda kitleleri harekete geçiren unsuru oluşturan Polaklık, Dmowski’nin Ulusal Demokrasi Partisi programının bir parçası olarak modern politika içinde yer edinmiş, Sovyet pratikleriyle birlikte mutlak bir etnik karaktere bürünmüştür.

Polaklık, Üçüncü Cumhuriyet Polonyası’nda da milli kimliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle post-modern kimlik politikalarının Leh kimliğinin etnik Polak unsurunu yapısal değişikliğe maruz bırakacak derecede etkilemediğini söylemek mümkündür. Nitekim etnik/sosyolojik, politik/hukuksal ve politik/söylemsel açılardan bakıldığında söz konusu tespit daha net görülür. Etnik sosyolojik açıdan bakıldığında, Polonya’da İkinci Cumhuriyet döneminde (1918-1939) imparatorluk geçmişinin mirasından kaynaklanan çok etnili bir toplumsal yapı mevcuttur. Gerek II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan katliamlar, gerekse savaş sonrasında Sovyet yönetimi tarafından güdülen politikalar sonucunda bu çok etnili yapı, yerini baskın Polak etnik unsura bırakmıştır. Günümüz Polonyası’nda ise kendini Leh olarak tanımlayanların oranı %97’ye ulaşmıştır.⁹ Çağdaş Polonya toplumunda etnik azınlıklar, kendi kimliklerini tanımlama haklarına sahip olsalar bile bütün toplumun %2-3 gibi küçük bir kısmını oluşturmasından dolayı Polak unsurun aşındırılmasına ve siyasal yapının bütünlüğünün bozulmasına bir tehdit oluşturmamaktadır.¹⁰

Polonya’da Üçüncü Cumhuriyet bünyesinde gerçekleştirilen politik/hukuksal düzenlemeler de, Leh kimliğinin etnik Polak unsurunun korunduğunu göstermektedir. Öncelikle politika ile hukuk kavramlarının neden bir arada telaffuz edildiğine açıklık getirilmelidir. Milli kimlikler, sınırları belirli bir coğrafya üzerinde yaşayan toplumla aynı

⁹ Frances Millard, “The Failure of Nationalism in Post-Communist Poland 1989-95”, **Nation and Identity in Contemporary Europe**, eds. Brian Jenkins-Spyros A. Sofos, Routledge Publishing, New York, 1996, p. 192.

¹⁰ Millard, a.g.m., p. 197.

coğrafya üzerinde iktidarını tesis eden devlet arasında aidiyet bağı kurmayı amaçlamaktadır. Milli kimliklere ilk olarak devletin yapısı ve işleyişi ile temel hak ve özgürlüklerin belirtildiği anayasal metinlerde yer verilmektedir. Anayasal metinleri Sarıbay'ın ifadesiyle "Ontolojik olarak politik addedeceğimiz devletin..."¹¹ konumu göz önüne alındığında, bu metinleri sadece hukuki metinler olarak görmek mümkün değildir. Nitekim Sarıbay, anayasaların politik mahiyetlerini şu şekilde ortaya koymaktadır.

"... bir halkın yeni bir anayasa yapma niyeti, aslında o halkın içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası politik/kültürel ortamın telkinleri doğrultusunda toplumu yeniden inşa etme arzusudur. Toplumu yeniden inşa ediş ise her yerde ve zamanda politik mahiyette olmuştur..."¹²

Bu bağlamda 1997 yılından beri yürürlükte olan Polonya Anayasası'nda yer verilen vatandaşlık kavramını ve anayasal garanti altına alınan azınlık haklarını ele almak doğru olacaktır. Mevcut Polonya Anayasası'nın 34. maddesi vatandaşlığın temel olarak, diğer yöntemlerin kanunlarla düzenleneceğini belirtip, Leh bir ebeveynden doğmayla kazanılacağını ifade etmektedir.¹³ Polonya vatandaşlığının doğal yollarla kazanımında toprak bağından ziyade kan bağının aranması ilk bakışta etnik aidiyete önem verildiği tespitini yapma imkânını vermektedir. Ancak yukarıda değinildiği üzere nüfusun %2-3'ünü etnik ve ulusal azınlıklar oluşturmaktadır. Polonya'da Sovyet sonrası dönemde etnik ve ulusal azınlıkların görünümü ise şu şekildedir:

Etnik gruplar	1992	1999	2002
Alman	350.000	350.000	147.094
Ukraynalı	265.000	145.000	27.172
Belarus	215.000	90.000	47.640
Roman	25.000	25.000	12.731
Slovak	20.000	18.000	1.710
Yahudi	15.000	15.000	1.055
Rus	13.000	10.000	3.244
Litvan	9.000	10.000	5.639

Tablo: 1¹⁴

¹¹ Ali Yaşar Sarıbay, **Demokrasinin Sosyolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 75.

¹² Sarıbay, a.g.e., s. 76.

¹³ Lech Garlick, "Constitutional Law", **Introduction to Polish Law**, ed. Stanislaw J. Frankowski, Kluwer Law International, Hague/Netherlands, 2005, p. 13.

¹⁴ 1992-1999 yılı verileri için bkz. Piotr Eberhardt, **Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth Century Central-Eastern Europe: History and Analysis**, çev. Jan Owsinski, M. E. Sharpe Inc. New York, 2003, ss. 146-147.

Üçüncü Cumhuriyet içerisinde yer alan söz konusu etnik azınlıkların, post-modern dönemin kimlik anlayışı çerçevesinde, Leh kimliğinin bir unsuru olarak düşünülmesi politik olarak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle yürürlükteki Polonya Anayasası'nın 35. Maddesi, bu etnik azınlıkların sahip oldukları haklara yer vermektedir. 35. maddenin ilk paragrafında Polonya Cumhuriyeti'nin, vatandaşı olan ulusal veya etnik azınlıkların dilini, kültürünü, geleneklerini ve göreneklerini geliştirme özgürlüğünü sağlama yükümlülüğü belirtilmiştir. İkinci paragrafta ise, ulusal veya etnik azınlıkların eğitim, kültürel kurumlarını oluşturma, dini kimliklerini korumak için kültürel kurumlar tasarlama ve kültürel kimliklerini ilgilendiren durumlarda ise, çözüm sürecine katılma haklarına yer verilmiştir.¹⁵

Etnik azınlıkların haklarına anayasa metninde yer verilmesi, Polonya'da Sovyet sonrası dönemde çok kültürlü politik yapının tesis edildiği şeklinde bir algı oluşturmaktadır. Ancak bu yolla aynı hukuki metinde yer verilen kültür ve kimlikle ilgili haklarda Polak etnik unsurun temel alındığı görünür hale gelmiştir. Nitekim 1997 Polonya Anayasası'nda yer alan bazı haklar bu durumu destekler niteliktedir. 1997 Anayasasının 6. maddesinin 2. fıkrası, "Polonya Cumhuriyeti, yurt dışında yaşayan Polonyalılara ulusal kültürel mirasları ile bağlantılarını koruması için gerekli yardımı sağlar." şeklinde bir tanımlamayla Polak etnik unsurun korunması için devlete bir sorumluluk yüklemektedir. 52. maddenin 5. Fıkrası ise, Polak etnik unsurla anayurt arasındaki bağı yasal zeminde belirtmiştir. Buna göre "Leh kökeni kanunlara uygun olarak doğrulanan herkes Polonya'ya kalıcı olarak yerleşebilir."¹⁶ Bu hükümlere dayanarak Sovyet sonrası Polonya'da Polak etnik unsurun politik/hukuksal zeminde de Leh kimliği içindeki etkinliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

Polak etnik unsurun Üçüncü Cumhuriyet'in millet tanımlamasında etkin olduğunu politik/söylemsel açıdan bakıldığında da görmek mümkündür. Ancak öncelikle Polaklığın Leh kimliği içindeki tarihsel yerini hatırlamak doğru olacaktır. İkinci bölümde detaylıca

---

2002 yılına ait verileri ise, Polonya İç İşleri Bakanlığı'nın resmi web sitesinden alınmıştır. http://www.msw.gov.pl/portal/en/10/56/Characteristics_of_ethnic_and_national_minorities_in_Poland.html (27.02.2013).

¹⁵ Stefan Wolff, "The Impact Of Post-Communist Regime Change and European Integration on Ethnic Minorities: The 'Special' Case of Ethnic German in Eastern Europe", **European Integration and Nationalities Question**, eds. John McGarry and Michael Keating, Routledge Publishing, New York, 2006, p. 156.

¹⁶ Polonya Anayasası'nın ilgili maddeleri Polonya Meclisi'nin (Sejm) resmi web sitesinden alınmıştır. <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (28.02.2013).

yer verildiği üzere Polaklık, Herder'in Slav halkları hakkındaki söylemleri üzerinden temellenen Slavofil düşünce içinde doğmuş, 19. yüzyılda Polonya'da yaşanan politik-kültürel acılardaki Rus rolü nedeniyle ayrı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Polak etnik unsura tarihsel görev ve öncelik veren Polofil düşünce Joachim Lelewel, Kazimierz Brodzinski ve Adam Mickiewicz gibi entelijansiyanın katkılarıyla şekillenmiştir. Kısacası söz konusu isimlere göre Lehler (Polaklar), bağımsızlığını kazandığı takdirde bütün Slavlar da özgürlüğüne kavuşacak, Hristiyan âleminde süre gelen savaşlar son bulacaktır.

Üçüncü Cumhuriyet'in en önemli politik figürlerinden biri olan Bronislaw Geremek, Polak unsurun söz konusu tarihsel söylemini politik alanda kullanmıştır. Geremek'e göre Polonya'da işçi protestolarından doğan "Dayanışma Hareketi", boyun eğdirilmiş ulusların anti-totaliter rejimlere karşı verdikleri direnişin sembolüdür ve 1989 sonrası yaşanan gelişmelerin temelinde Polonya'nın elde ettiği politik zafer yatmaktadır.¹⁷ Avrupa'nın liberalleşme ve birleşme süreci bu zaferle birlikte Gdansk'ta başlamıştır.¹⁸ Geremek'in söylemlerine Polofil düşüncenin politik hedefleri bağlamında bakıldığında Polak etnik unsura verilen önceliğin yeniden üretildiğini gözlemlemek mümkündür.

Polak etnik unsurun Polonya'da sosyolojik, hukuki ve politik alandaki yerine bakılarak, Sovyet sonrası dönemde de milli kimliğin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Ancak böyle bir tespit, etnik temele dayanan bir milli kimliğin politik alanda tamamen kabul gördüğü anlamına gelmemektedir. Milli kimliğin etnik temeli üzerindeki tartışmaları bir sonraki başlığa bırakarak, Üçüncü Cumhuriyet'in milli kimlik tanımlamasında değişiklik olup olmadığını anlamaya yönelmek daha doğru görünmektedir. Bu noktada tarihsel ve kültürel bakımdan Leh kimliğinde önemli bir yer edinmiş olan Katolikliğin incelenmesi gerekmektedir.

---

¹⁷ Nykiel ve diğerleri, **Lehistan'dan Bugünkü Polonya'ya**, a.g.e., ss. 21-22.

¹⁸ M. Killingsworth, M. Klatt, S. Auer, "Where Does Poland Fit in Europe? How Political Memory Influences Polish MEPs' Perceptions of Poland's place in Europe", **Perspectives on European Politics and Society**, Vol. 11, No. 4, Rutledge Publishing, 2010, p. 367.

3.1.2. “Polonia Semper Fidelis”¹⁹: Sovyet Sonrası Polonya’da Bir Kimlik Unsuru Olarak Katoliklik

Katoliklik, ikinci bölümde detaylıca gösterildiği üzere, etno-kültürel Leh kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmakta, bu vasfının ötesinde Polonya tarihine milatlık yapmaktadır. Lehlerin devletsiz kaldığı ve Sovyet egemenliğine girdiği dönemlerde kendini tanımlamasının ve politik başkaldırıların temel unsurlarından birini oluşturan Katoliklik, Sovyet sonrası dönemde Leh milli kimliğinin üzerinde tartışılan bir parçası konumundadır. Ancak Polonya’da Katolikliğin etkinliği,²⁰ milli kimlik unsuru olarak incelenmesinden önce bir ayırım yapmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Söz konusu bu ayırım Katolikliğin milli kimliğin bir unsuru olduğu gibi, dini kimliğin de bir unsuru olduğu gerçeğinden hareket ederek, Katoliklik ile kilise kurumu arasında olmalıdır. Kilise, resmi/geleneksel bir kuruma karşılık gelmektedir. Temsilcileri vasıtasıyla devlet ve politik yaşamdaki diğer kurumlarla politik görüşmelerde taraf olabilir. Buna karşılık Katoliklik, bünyesinde birtakım düşünce ve davranış kalıplarını barındıran kültürel bir anlam içermektedir.²¹ Kilise ile Katoliklik arasında yapılmış olan söz konusu ayırım, iki nedenden dolayı önem arz etmektedir. İlk neden kilisenin politik pozisyonudur. Bölümün ilerleyen kısmında Sovyet sonrası Polonya’da milliyetçiliğin yapısı ve görünümünden bahsederken detaylıca değinilecektir. İkinci neden kilisenin politik rolünün sorgulandığı dönemlerde Katoliklik ile milli kimliğin kültürel unsuruna göndermede bulunmasıdır.

Sovyet sonrası Polonya’da milli kimliğin kültürel bir unsuru olarak Katolikliğin etkinliğini de politik/sosyolojik, politik/hukuksal ve politik/söylemsel açılardan tespit etmek mümkündür. Sosyolojik açıdan bakıldığında etnik türdeşliğe benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Polonya nüfusunun %95’i Katolik olduğunu beyan etmektedir.²² Katolikleri çoğunluğunu ülkenin doğusunda yaşayan Belaruslu azınlıkların oluşturduğu 550 bin Ortodoks, Ortodoksları ise çeşitli mezheplere bölünmüş Protestanlar takip

¹⁹ “Polonya her zaman mündür/sadıktır” Polonyalıların geleneksel mottosudur. İkinci bölümde yer verilen 1655 tarihli İsveç’le yapılan savaşta Polonya’nın mucizevi zaferinden sonra Kral Jan Kazimierz’in Meryem Ana’ya ettiği bağlılık yemininden türediği düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.

Genevieve Zubrzycki, “We, the Polish Nation’: Ethnic and Civic Visions of Nationhood in Post-Communist Poland Constitutional Debates”, **Theory and Society**, Vol. 30, No. 5, Springer, 2001, p. 657.

²⁰ Dariusz Aleksandrowicz, “Post-Communist Transition and Catholicism in Poland”, **Democracy and Post-Totalitarian Experience**, eds. Leszek Koczanowicz and Beth J. Singer, Rodopi, Amsterdam, 2005, p. 23.

²¹ Aleksandrowicz, a.g.m., s. 23.

²² Genevieve Zubrzycki, “Religion, Religious Tradition, and Nationalism: Jewish Revival in Poland and ‘Religious Heritage’ in Quebec”, **Journal for the Scientific Study of Religion**, C. 51, S. 3, 2012, s. 444.

etmektedir.²³ Katoliklik, Polonya nüfusunun tamamına yakınının paylaştığı inanç sistemi olmasından dolayı Leh kimliğinin önemli bir unsuru haline gelmektedir. Yine de böyle bir tespiti tamamıyla sayısal çoğunluğa dayandırmak mümkün görünmemektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Katoliklik, milli kimliğin bir unsuru olduğu kadar dini kimliği de karşılar. Nitekim Polonya’da 1998 yılındaki dini görünümü ele alan istatistiksel veriler, Katolikliğin güçlü itikadi yönünü ortaya koymaktadır. Söz konusu verilere göre, Polonya’da Tanrının varlığına inananların oranı %95, ölümden sonra yaşamın olduğuna inananların oranı %78, dini mucizelere inananların oranı %66, cennete inanların oranı %78, tanrının şefkatine inananların oranı %74, kiliseye sık gidenlerin oranı %61, ibadetini ayda birçok kez yapanların oranı %78’dir.²⁴

Böyle bir durumda Katolikliği itikadi bağlarından koparmak imkânsız görünmekle birlikte, milli kimliğin bir unsuru olarak ele almak kilisenin politik pozisyonunu saptamakla mümkündür. Bu noktada politik kurumların ve söz konusu kurumların sınırlarının belirtildiği anayasal metinlere bakmak gerekli cevabı elde etme imkânını sunacaktır. 1997 tarihli Polonya Anayasası’nın 25. maddesinin 3. Fıkrası, dini kurumlar ile devlet arasında ayrılığı tesis etmektedir. Söz konusu maddeye göre, “Devlet ve kilise ve diğer dini kuruluşlar arasındaki ilişki, özerkliklere ve kendi alanında her birinin karşılıklı bağımsızlığına saygı ve ayrıca bireysel ve ortak yarar için işbirliği esasına dayalıdır.”²⁵ Sovyet sonrası Polonya’da Katolikliğin politik alanda kiliseden ayrı tezahürünün onu milli kimliğin bir unsuru haline getirdiğini Polonya Anayasası’nın ilgili maddesine dayanarak söylemek mümkündür.

Nitekim Katolikliğin politik/hukuksal açıdan bakıldığında da Sovyet sonrası Leh kimliğinin önemli bir kültürel unsuru olduğu görülmektedir. Politik/hukuksal bakış, Leh milli kimliğinde Polak etnik unsuru incelerken yapılan anayasaların politik metinler olduğu tespitini referans almaktadır. Bu bağlamda Polonya Anayasası, önsözünde Polonyalı olmayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Biz, Polonya Ulusu–Cumhuriyetin bütün vatandaşları, Hem doğruluğun, adaletin, iyilik ve güzelliğin kaynağı olarak Tanrı’ya

²³ Polonya’daki dini istatistiksel veriler Polonya Cumhuriyeti’nin resmi web sitesinden alınmıştır. <http://en.poland.gov.pl/Churches.and.Religious.Life.in.Poland.397.html> (20.05.2013).

²⁴ Andrew M. Greeley, **Religion in Europe at the End of the Second Millennium: A Sociological Profile**, Transaction Publishers, New Brunswick, 2003, ss., 125-126.

²⁵ TC Adalet Bakanlığı, “**Polonya Cumhuriyeti Anayasası**”, 2011, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf> (04.06.2013), s. 393.

inananlar, Hem de bu inancı paylaşmayan ancak diğer kaynaklardan doğan bu evrensel değerlere saygı gösterenler...”²⁶. Anayasal düzlemde yapılan söz konusu milli kimlik tanımlamasının merkezinde dini öğelerin yer aldığı açık bir şekilde görülmektedir. Önsöz metninde belirtilen tanımlamanın devamında “Hristiyanlık mirası ve evrensel insani değerlere dayanan Ulusumuz...”²⁷ ifadesiyle, hem kimlik tanımlamasında yer verilen dini öğelerin Hristiyanlığa karşılık geldiği ortaya konmakta, hem de Hristiyanlığın Leh kimliğinin önemli bir kültürel unsuru olduğu vurgulanmaktadır. Yine aynı metinde “Bin yıldan uzun mirasımızdan...”²⁸ ifadesiyle de Katolikliğin Lehler tarafından kabulüne atıfta bulunularak, Katolik kimlik unsuru tarihselleştirilmektedir. Bu bağlamda Polonya’da 1997 Anayasası’nın yürürlükte olduğu dikkate alındığında, Katolikliğin Sovyet sonrası dönemde de Leh kimliğinin etno-dini bir unsuru olduğunu söylemek mümkündür.

Leh kimliğinin Sovyet sonrası dönemdeki tanımlamasının politik-söylemsel analizi de, Katolikliğin milli kimlik içinde etkin bir yerinin olduğunu göstermektedir. Politik-söylemsel analizin Üçüncü Cumhuriyet’in önemli politik figürlerinin politik söylem ve davranışları olarak sınırlandırılması durumunda Katolikliğin milli kimlik içindeki yeri daha görünür hale gelecektir. İkinci bölümde değinildiği üzere, Polonya’da millet inşası sürecinde etkin rol üstlenen entelijansiyadan günümüze, milliyetçi düşüncenin politik figür tanımlamasının Katolik söylem üzerinden şekillendiği görülmektedir. Lelewele’in, Polonyalıları başlangıçtaki faziletlerini kazandıracak bir hükümetin yönetmesi arzusu, 1997 tarihli Üçüncü Cumhuriyet Anayasasının başlangıç metnindeki “Tanrı” veya kendi vicdanları önünde hesap verebilen idareci kavramıyla noktalanmıştır.

“Dayanışma Hareketi”nin Nobel Barış Ödüllü lideri ve Üçüncü Cumhuriyet’in önemli politik figürü Lech Walesa’nın Mecliste yer alan LGBT milletvekillerine yönelik söylemleri, politik-söylemsel analiz bağlamında verilebilecek en iyi örneklerden birisidir. Walesa, Parlamentoda yer alan LGBT milletvekilleri hakkındaki görüşleri ile ilgili sorulan bir soruya cevap olarak, LGBT’lerin siyasette etkili bir role sahip olmayı hak etmeyen bir azınlık olduklarını, kendi azınlık durumlarını çoğunluğa dayatamayacaklarını, bu nedenle arka sırada oturmaları hatta duvarın öteki tarafına geçmeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁹

²⁶ TC Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 389.

²⁷ TC Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 389.

²⁸ TC Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 389.

²⁹ Milliyet, “Walesa’dan homofobi şoku”, **Milliyet**, 2013, <http://dunya.milliyet.com.tr/walesa-dan-homofobi-soku/dunya/dunyadetay/05.03.2013/1676386/default.htm>, (06/03/2013).

Walesa, daha sonra kişisel web sitesi aracılığıyla “Tanrı kadını ve erkeği yarattı ve sonra çoğalmalarını istedi. Herkes eşcinsellere uysaydı emekliliğimizi kim finanse edecekti?” şeklinde bir yazı kaleme almış ve kendisine gönderilen destek mektuplarını eklemiştir. Daha sonra yanlış anlaşıldığını söylese de, tutumundan vazgeçmemiştir.³⁰ Walesa örneği, Polonya’da farklı cinsel kimliklerin politik alanda kendilerine yer bulacak yasal düzenlemelerin varlığını ortaya koymakla birlikte, politik yaşamda Katolik kültürel örüntülerin etkin olduğunu göstermektedir. Nitekim yapılan bir anket çalışmasına göre, her üç Polonyalıdan birinin LGBT milletvekillerinin arka sırada oturması konusunda Walesa’ya katılması³¹ bu tespiti desteklemektedir.

Katolik kültürel unsurun Leh kimliğindeki etkinliğinin politik zeminde bir uzlaşma anlamına gelmediğini, Leh kimliğinin Polak etnik unsuruyla birlikte kimlik tartışmalarının odağında olduğunu söylemek gerekmektedir. Nitekim Leh Kimliğinin kapsayıcı Polak-Katolik tanımlamasına itiraz edenler, Üçüncü Cumhuriyet’in çok kültürlü yeni toplumsal yapısına atıfta bulunmaktadır. Böyle bir iddia Sovyet Sonrası Leh toplumunda sosyal bir bölünmenin varlığına işaret etmektedir. Söz konusu sosyal bölünmenin taraflarını tespit etmek hem Sovyet sonrası Polonya’da milliyetçi taraflar ile milliyetçilik anlayışını ortaya çıkaracak, hem de milliyetçi ideolojinin milli kimlikle olan ilişkisini ifade etmeye olanak sağlayacaktır. Smith’in belirttiği gibi “...milli kimlikle kastettiğimiz şey hem kültürel hem de siyasi bir kimliği içerir ve kültürel toplulukta olduğu kadar siyasi toplulukta da konumlanır. Bu, bir milli kimlik imalatının... siyasi doğurguları olan siyasi bir eylem anlamına geldiği için önemlidir.”³² Bu noktada parçalı etno-tarihlerine kayıtlı olan milliyetçilerin millet kavramsallaştırması sürecindeki rolü,³³ onlara yakından bakmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Zira Leh kimliğinin bünyesindeki etno-Katolik imgeler gibi duygu ve emelleri canlandıran, sembolizm ve törenselliği sağlayan milliyetçiliktir.³⁴

³⁰ Recep Ersel Erge, “**Beyler Öne Geyler Arkaya!**”, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 5, S. 54, 2013, <http://bultenler.ankara.edu.tr/dergiler/49/995/sayi995.pdf>, (09/01/2014), s. 15.

³¹ Recep Ersel Erge, a.g.e.

³² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 157-158.

³³ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 225.

³⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 135.

3.2. SOVYET SONRASI POLONYA'DA MİLLİYETÇİLİK VE MİLLİYETÇİ KURUMLAR

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında resmen dağılması, politik alanda uluslararası sistemin tek kutupluluk - çok kutupluluk ekseninde dönüşümü tartışmasını, entelektüel alanda ise Fukuyama'nın liberal demokrasinin kesin zaferini ilan ettiği "Tarihin Sonu"³⁵ çalışmasındaki gibi eskatolojik³⁶ tartışmaları beraberinde getirmiştir. İnsanın eskiye nazaran daha iyi bir konumda olduğunu var sayan bu ilerlemeci mantık içinde yaşanan çatışmalar ise bir yüzü geçmişe dönük olan milliyetçiliğin karanlık doğasına havale edilmiştir. Yugoslavya parçalanmasında yaşanan trajedinin milliyetçilikle açıklanması, milliyetçiliğin söz konusu karanlık doğasına örnek olarak gösterilebilir.³⁷ Ancak Polonya'da Üçüncü Cumhuriyet'in barışçıl inşasını da milliyetçilikle açıklamak mümkündür. 1989'da Doğu Avrupa'da görülen anti-komünist hareketler, ilk bakışta Batılı siyasi ve ekonomik düzen talepleri olarak görülse de, kitleleri harekete geçirirken milliyetçi bir boyut sergilemiştir.³⁸ Bu noktada Smith'in milliyetçilik kavramına, milliyetçiliğin değişik görünümleri ve tanımlamalarından dolayı, Üçüncü Cumhuriyet Polonyası'ndaki milliyetçi yapıyı ele almadan yeniden değinilmelidir. Böylelikle milliyetçilik kavramıyla çalışmanın geriye kalan kısmında ifade edilmek istenilen daha rahat aktarılacaktır. Smith'in de belirttiği gibi "Milliyetçilik bukalemunvaridir, rengini bağlamından alır."³⁹

Smith, milliyetçiliğin söz konusu değişken doğasını göz önünde bulundurarak taşıyabileceği farklı anlamları şu şekilde sıralamıştır;

1. Bütün olarak millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci,
2. Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak,
3. "Millet" ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm,
4. Milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji,

³⁵ Tarihin Sonu tezi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, 2.b., çev. Zülfü Dicleli, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999.

³⁶ Ahmet Cevzici'nin Felsefe Sözlüğü'nde eskatolojinin ilk anlamı şu şekildedir. "Genel olarak son şeylerle veya tarihin sonuyla, nihai yazgıyla ilgili olan teori ve öğretisi." Eskatoloji kavramının diğer anlamları için; Ahmet Cevzici, **Felsefe Sözlüğü**, 6.b., Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 634.

³⁷ Rogers Brubaker, David D. Laitin, "Etnik ve Milliyetçi Şiddet", çev. Kevser Güler, **Doğu Batı**, S.44, Yıl 11, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, s. 211.

³⁸ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 223.

³⁹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 129.

5 Milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket.”⁴⁰

Smith, yer verdiği milliyetçilik anlamlarından son ikisini kullanarak ilk bölümde yer verilen tanımlamayı yapmaktadır. Bu tanımlamaya göre milliyetçilik; “*hal-i hazırda ya da potansiyel olarak bir “millet”i kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir harekettir.*”⁴¹ Smith, milliyetçiliği bir ideolojik hareket olarak tanımlasa da özerklik, birlik ve kimlik kavramsallaştırmalarına yakından bakıldığında herhangi bir tarafta konumlandırmadığı görülmektedir. Nitekim Smith’in kendisi de milliyetçiliğin siyasi etkilerinden önce bir kültür ve kimlik biçimi olarak incelenmesi gerektiğini söylemektedir.⁴²

“milliyetçilik, bir siyasi doktrin ve siyaset üslubu olmaktan ziyade tınısını yer küreye yaymış bir *kültür* –bir ideoloji, bir dil, mitoloji, sembolizm ve bilinç- *biçimi* ve millet de anlam ve önceliği bu kültür biçimi tarafından ön varsayılan bir kimlik tipidir. Bu anlamda millet ve milli kimlik milliyetçiliğin ve taraftarlarının bir yaratisi olarak görülmelidir. Anlamı ve kutsallığı da milliyetçilerin el emeğidir.”⁴³

Bir halk adına kimlik, birlik ve özerklik talep eden ideolojik bir hareket olan milliyetçilik, bir kimlik ve kültür biçimi olarak, milli kimlik ise etno-tarihiyle kayıtlı milliyetçilerin bir tasarısı olarak ele alındığında milliyetçiliğin komünizm, liberalizm ve faşizm gibi ideolojilerle olan değişimlerini⁴⁴ anlamlandırmak mümkündür. Bu noktada Anderson da milliyetçiliği liberalizm veya faşizm gibi ideolojik zemin yerine, din ve akrabalık bağları gibi kültürel zeminde inceler.⁴⁵ Thomas Hylland Eriksen de “Milliyetçilik kendi içinde siyasi tayfın ne sol ne de sağ kanadına aittir. Vatandaşlar arasındaki eşitliğin vurgulanması yoluyla, bir sol ideoloji olabilir. Dikey dayanışma ve yabancıların dışlanması üzerinden ise, sağ kanada ait olabilir.”⁴⁶ şeklindeki tespitiyle milliyetçiliğin kültürel boyutunu ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde detaylıca gösterildiği üzere, Polonya tarihi milliyetçiliğin kimlik ve kültürle olan ilişkisine verilecek en iyi örneklerden birini teşkil etmektedir. Polonya tarihinde milliyetçiliğin kimlikle ve dini-kültürel bir unsur olan Katoliklikle olan ilişkisi

⁴⁰ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 119.

⁴¹ Anthony D. Smith, **The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic**, a.g.e., s. 15.

⁴² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 118.

⁴³ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 147.

⁴⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 32.

⁴⁵ Anderson, a.g.e., s. 20.

⁴⁶ Thomas Hylland Eriksen, **Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik bir Bakış**, çev. Ekin Uşaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 163.

kolaylıkla gözlemlenebilir. Milli iradeyi gerçekleştirecek toplumsal ya da siyasi bir hareket olarak tahayyül edildiğinde ise siyasetin sol tayfında da yer almıştır. Polonya’da İkinci Cumhuriyet’in ilk başkanı General Jozef Pilsudski, sosyalist hareket içerisinde yer almasına rağmen milliyetçi hedefler olan milli birlik, kimlik ve özerklik için etkin mücadeleler vermiştir. Aynı durum Üçüncü Cumhuriyet’in tesis süreci için de geçerlidir. İşçi sendikası kimliğine sahip olan Dayanışma Hareketi ve lideri Lech Wałęsa’nın Polonyalıların “1989 yılında, yeniden kendi kaderinin egemen ve demokratik olarak tayini *imkânına...*”⁴⁷ kavuşmasındaki rolleri, milliyetçiliğin Polonya tarihinde sol hareketlerle olan ilişkisine örnek verilebilir.

Bu bağlamda Polonya’da Sovyet sonrası dönemi ele alan bir milliyetçilik çalışması, kapsayıcı bir sonuç elde etmek için milliyetçiliğin kimlik ve kültürle olan ilişkisini göz önünde bulundurmaya zorundadır. Aksi takdirde milliyetçiliğin en azından bazı dönemlerde başarısız olduğu sonucuna ulaşılabilir. Frances Millard’ın çalışmasında görülebileceği gibi milliyetçilik, sadece siyasetin sağ tayfında hareket eden bir siyasi parti ya da ideoloji olarak değerlendirildiğinde, Polonya’da 1989-1995 tarihleri arasında başarısız olduğu söylenebilir. Millard, iki savaş arası dönemin milliyetçi partilerinin Sovyet sonrası dönemde yeniden canlandırılması girişimlerinin başarısız olduğunu, bu partilerden geriye modern zamanın gerisinde kalmış nostaljik yaşlı insanlardan oluşan zayıf grupların kaldığını belirtir.⁴⁸ Ancak yukarıda ifade edildiği üzere İkinci Cumhuriyet, imparatorluk bakiyesi ve siyasal parçalanmışlıktan dolayı etnik çeşitliliğin hâkim olduğu, vatan ve millet kavramlarının parçalılık arz ettiği bir yapıya sahiptir. Programlarında tam teşekküllü milliyetçi unsurlara yer veren partilerin politik olarak etkin olmaları, Millard’ın da çalışmasında betimlediği böyle bir toplumda normaldir. Bu durum Smith’in, kapsayıcı bir tipoloji olmadığını ifade etse de, bağımsızlık sonrası etnik milliyetçi (irredentist, pan-milliyetçi) hareketler tanımlamasına karşılık gelmektedir. Polonya’nın iki savaş arası dönemde *Cieszyn Silesia*’da Lehlerin yaşadığı bölgeleri işgali⁴⁹ bu milliyetçilik tipine örnek olarak verilebilir.

Sovyet sonrası döneme gelindiğinde Lehler, neredeyse tarihsel ülkeleri üzerinde yaşayan ve etnik bir karaktere bürünmüş Polak-Katolik kimliğe sahip bir toplum haline

---

⁴⁷ TC Adalet Bakanlığı, “**Polonya Cumhuriyeti Anayasası**”, a.g.e., s.389.

⁴⁸ Millard, a.g.m., s., 197.

⁴⁹ Sanford, a.g.e., p. XXIII.

gelmiştir. Böyle bir durumda iki savaş arası dönemdeki milliyetçi partilerin Sovyet sonrası dönemde politik alanda yer edinmemesi, milliyetçiliğin başarısızlığı anlamına gelmemelidir. Bu noktada ilk olarak, Smith'in milliyetçilik tanımında da belirttiği, tesis edilen milli kimliğin, birliğin ve özerkliğin sürdürülmesi gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır. Milletın bekası söz konusu olduğunda ise milliyetçi ideoloji kendi söylemini siyasetin her noktasında üretebilir. Nitekim Millard da milliyetçiliğin başarısız olsa da yok olmadığını, çoğu sağ parti tarafından tipik milliyetçi temaların farklı bileşimlerinin halkı harekete geçirmede kullanıldıklarını belirtmektedir.⁵⁰ İkinci olarak, birinci bölümde Hroch'un milliyetçilik kuramı içerisinde değinilen ve ikinci bölümde Polonya tarihinde karşılıklı gösterilen ajitasyon unsurlarının, milliyetçi sürecin bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Son olarak, milliyetçiliğin devletin değil milletin ideolojisi olduğu, bu yönüyle de milliyetçiliğin odağında kültürel doktrin olan siyasi bir ideoloji⁵¹ olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Milliyetçiliğin merkezine millet konulduğunda kültürel doktrin de politikanın herhangi bir mecrasında kendini gösterebilir. Üçüncü Cumhuriyet'in ilk yıllarında yasal dönüşümün sağlanması için gerekli politikaların üretilmesi, Smith'in millet tanımlamasında yasal hak ve ödevlere yaptığı vurgu⁵² göz önüne alındığında, milliyetçiliğin iktidarı elinde bulunduranların politik kimliğiyle eklemlendiği söylenebilir.

Tekrar belirtmek gerekirse Sovyet sonrası Polonya'da bir kimlik ve kültür biçimi olarak milliyetçiliğin etkinliğinin analizi, kazanılan kimlik, birlik ve özerkliği sürdürecektir ideolojik hareketin kapsamını tespit etmekle mümkündür. Bu noktada öncelikle demokratik toplumlarda politik iktidarı elde etmede bir araç olarak kullanılan siyasi partiler üzerine yoğunlaşmak doğru olacaktır. Ancak dar bir şekilde programlarında milliyetçi unsurlara yer veren siyasi partilerin politik başarıları yerine, milliyetçiliğin ilişkide olduğu kimlik ve kültürün politik alandaki etkinliğinin yeniden üretimine odaklanılmalıdır. Başka bir ifadeyle Sovyet sonrası Polonya'da milliyetçilik, Leh kimliğinin unsurları üzerinde yaşanan toplumsal bölünmelerin politik gruplaşmalara etkileri üzerinden okunabilir. Öte yandan Milliyetçiliğin kültürle olan ilişkisi bağlamında kilise kurumunun politik konumu da incelenmelidir. Etno-dinsel Leh kimliğinin önemli bir

---

⁵⁰ Millard, a.g.m. s., 197.

⁵¹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 121-122.

⁵² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 114.

unsuru olan Katolikliğin, kilise kurumu ile olan organik bağı ve kilisenin Leh politik yapısı içindeki geleneksel/kültürel statüsü bu incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

3.2.1. Sovyet Sonrası Polonya’da Sosyal Bölünmeler ve Politik Gruplaşmalar Bağlamında Milliyetçiliğin Etkinliği

Milletin bütün siyasi ve toplumsal gücün kaynağı olması, fertleri arasındaki siyasi ve toplumsal ayrımların, en azından hukuksal zeminde, ortadan kaldırılmasını gerektirir. Eşitliğin politik bir zorunluluk olarak tezahürü ise milliyetçilik ile demokrasi arasında bağ kurar. Söz konusu bu bağ, kendi kaderini tayin hakkının karşılığı olarak siyasi iktidarı kullananların belirlenmesindeki rolü bakımından önemlidir. Demokrasi pratiklerinin siyasi iktidarın belirlenmesinde araç olarak siyasi partileri kullanması, siyasi partileri önemli kılmaktadır. Milliyetçi ideolojinin politik etkinliğinin tespitini bu noktada siyasi partiler üzerinden yapmak gerekir. İnceleme, milliyetçiliğin kimlik ve kültür ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, siyasi partilerin kendisinden çok sosyal temellerine yoğunlaşmalıdır. Nitekim bölüm-parça anlamına gelen parti sözcüğü toplumsal bir bölünmenin ya da çatışmanın varlığına işaret ederek, sosyal temeller üzerinde durmayı ve hangi tür sosyal bölünmelerin politik kutuplaşmalara döndüğünü ortaya koymayı gerektirmektedir.⁵³ Bu noktada sosyal bölünmelerin politik gruplaşmalar üzerindeki etkinliğinin incelenmesinde önemli yer edinen Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan’ın tespitleri üzerinden hareket etmek doğru olacaktır.

3.2.1.1. Lipset ve Rokkan’da Sosyal Bölünmeler ve Politik Gruplaşmalar

Lipset ve Rokkan’a göre parti sözcüğü etimolojik olarak parça, kısım, taraf anlamına gelen part sözcüğünden türemiştir ve politik söylemlerde ilk görüldüğü geç Orta Çağ’dan beri bu anlamını korumaktadır. Birleşmenin bir aracı, çatışmanın bir etmeni olarak siyasi partiler, batılı hükümetlerin tarihi boyunca politik toplumdaki bölünmeleri, çatışmaları ve muhalefeti tanımlamaktadır.⁵⁴ Her ne kadar parti kelimesi bölünme anlamında kullanılsa da yukarıda ifade edildiği gibi, toplumsal bütünleşmenin bir aracı

⁵³ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., s. 186.

⁵⁴ Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan, “Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction”, **Party Systems, and Voter Alignments**, ed. Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan, The Free Press, New York, 1967, p. 3.

haline dönüşebilir. Nitekim Lipset ve Rokkan bu tespitin rekabetçi parti sistemlerinin erken evreleri için doğruluğundan bahsederken, özellikle sömürge sonrası milletlerdeki tek-partiler için de çoğunlukla geçerli olduğunu belirtirler.⁵⁵ Lipset ve Rokkan'a göre rekabetçi parti sistemi içinde bütünleşme süreci iki düzeyde incelenebilir. Bir yandan rekabetçi parti sistemi içindeki her bir parti, yerel-ötesi iletişim kanalları ağı oluşturur ve bu yolla milli kimliğin güçlenmesine katkıda bulunur. Öte yandan rekabetçi parti sisteminin sağladığı rekabet gücü, her türlü bürokratik oluşumların üzerinde yer alan ulusal hükümet sistemini kurmaya yardım eder. Bu yolla yurttaş, bütün bir politik sisteme olan sadakati ile politik rekabet içindeki politikacılara karşı düşünceleri arasında bir ayırım yapmaya teşvik edilir. Rekabetçi parti sistemi, memnuniyetsizliği bütün bir politik yapı yerine politik gücü elinde bulunduranlara yönlendirmesi bakımından da milleti koruma vazifesi görmektedir.⁵⁶

Lipset ve Rokkan, çatışma-bütünleşme diyalektiğinin siyasi partiler çalışmalarında merkezi bir öneme sahip olduğunu belirterek⁵⁷ politik bölünmenin boyutlarını Talcot Parsons'un işlevsel zorunluluk şeması ile "Yerel" ve "İşlevsel" eksenlerde karşılık bulan ikili dikotomisi⁵⁸ üzerinden modellemişlerdir. Yerel eksenin bir ucunda yereldeki dilsel azanlıkların ve kültürel olarak kendini tehlikede hisseden halkların mücadeleleri yer almaktadır. Söz konusu mücadele, baskın ulusal elitlerin bürokrasi aracılığıyla uyguladığı bir merkezileştirme, tek tipleştirme ve yerelde örgütlenme hareketine karşıdır. Yerel eksenin öteki ucundaki çatışmalar ise sistem içindeki teritoryal birliği tesis etmeye yönelik olmayıp, bir bütün olarak sistemin kimin hangi amaçlar doğrultusunda kontrol edeceğinin belirlenmesine yöneliktir. İşlevsel ekseninde yer alan çatışmalar yerel ekseninde yer alan çatışmaları kesmektedir. İşlevsel eksenindeki aktörler belli amaçlar ve belli durumlarda bir araya gelerek ittifaklar üretmiştir. İşlevsel eksenin bir ucundaki çatışmalar kaynakların, ürünlerin ve faydaların bölünmesine yönelik ekonomik çatışmalardır. İşlevsel eksenin öteki ucunda ise toplumu kuşatan dinsel ve ideolojik hareketlerle sıkı bir ilişki içinde olan ve dost-düşman ayırımına dayanan mücadeleler yer almaktadır.⁵⁹

---

⁵⁵ Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 4.

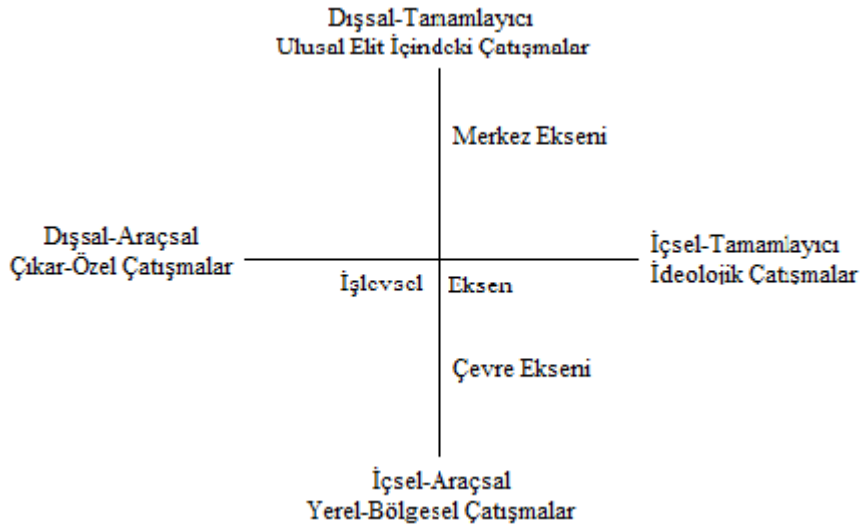
⁵⁶ Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 4.

⁵⁷ Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 5.

⁵⁸ Dikotomi, "Genel olarak, şeylerin, nesnelerin, özelliklerin birbirinden çok temelli bir biçimde ve birbirine indirgenemezcesine farklı oldukları düşünülen iki temel parçaya bölünmesi" olarak tanımlanmaktadır. ayrıntılı bilgi için; Cevizci, a.g.e., s. 486.

⁵⁹ Lipset ve Rokkan, a.g.e., pp. 6-11.

Lipset ve Rokkan ele aldıkları bölünmeleri ve çatışmaları şu şekilde yapılandırmışlardır:

Şekil: 1⁶⁰

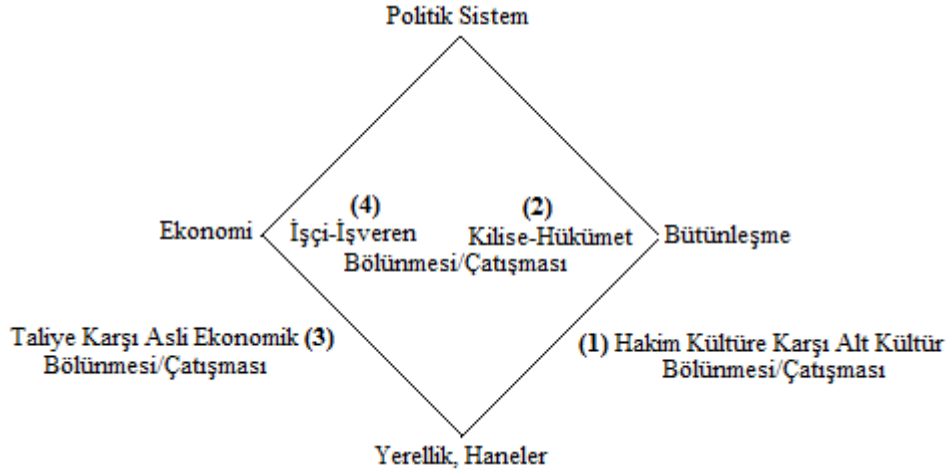
Lipset ve Rokkan, Parsons'un kuramından faydalanarak tanımladıkları bölünme tiplerine ulusal ve endüstriyel devriminin yol çatığı dört bölünme tipi daha eklerler. Ulusal Devrimin getirdiği bölünme tiplerinden ilki (1) merkezi ulus-inşacı kültür ile bu politikalara karşı direnç gösteren etnik, dilsel ve dinsel olarak farklılık arz eden çevre halklar arasındadır. İkinci bölünme (2) ulus-devletin merkezileştirici, tek tipleştirici ve seferber edici uygulamaları ile Kilisenin tarihi ayrıcalıkları arasındadır. Endüstriyel Devrimin getirdiği bölünmelerden ilki ise (3) toprak sahibi ile sınaî girişimci arasında, ikincisi (4) mülk sahibi ve işveren ile kiracı, emekçi ve işçi arasındadır.⁶¹

Lipset ve Rokkan Ulusal ve Endüstriyel Devrimle birlikte gelen bu dört bölünme tipini yukarıdaki bölünme tipleri içinde şu şekilde konumlandırmaktadır:

⁶⁰ Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 10.

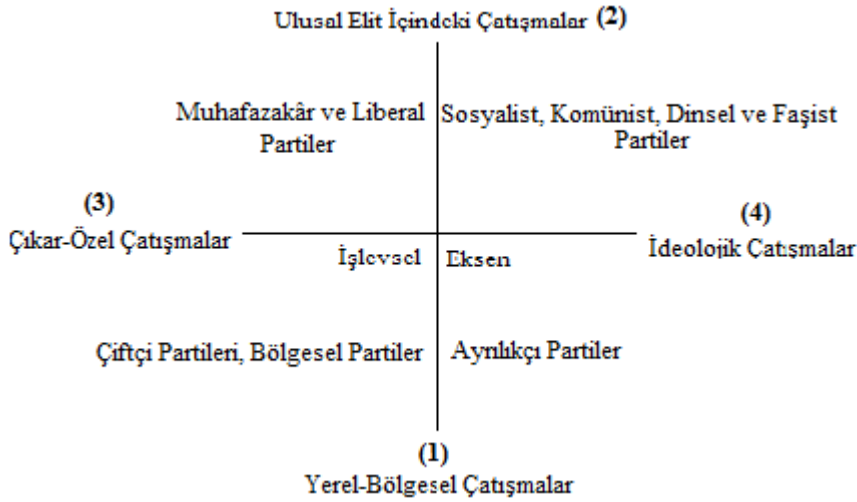
⁶¹ Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 14.

Şekil: 2⁶²

Lipset ve Rokkan'ın çerçevesini çizdiği sosyal bölünmelerin siyasi parti karşılıkları Sarıbay'ın Lipset-Rokkan eksenini ile Ergun Özbudun'un siyasi parti tiplerini birleştirdiği şekil üzerinde görülebilir:

Şekil: 3⁶³

Bu noktada Leh milliyetçiliği ve/veya milliyetçi söylemi, kimlik ve kültürel boyutuyla, ayrımcı partilerin yer aldığı saha dışında kalan üç bölgede kendini gösterebilir.⁶⁴ Bu bağlamda ileride ifade edileceği üzere Hukuk ve Adalet Partisi muhafazakâr ekseninde, Leh Aileler Birliği Partisi dinsel-faşist ekseninde ve Meşru Müdafaa Partisi çiftçi-bölgesel ekseninde yer almaktadır.

⁶² Lipset ve Rokkan, a.g.e., p. 14.

⁶³ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., s. 190.

⁶⁴ Sovyet Sonrası Polonya'nın politik bağımsızlığı ile etnik ve kültürel türdeşliği (Polonya'da halkın %97'sinin Leh, %95'inin de Katolik olduğu beyanı) göz önüne alındığında Leh milliyetçiliğinin ayrımcı partiler sahasında neden görülmediği anlaşılabilir.

Milliyetçiliğin Leh politik yaşamında bu kadar geniş bir alanda görülme olasılığının nedenleri nelerdir? Bu durum yalnızca halkın çoğunluğunun benimsediği kökleşmiş milli duyguların politik alana yansımaları mıdır? Bu soruların cevabına Leh milliyetçiliğinin sosyolojik temelli bir analize tabi tutulması sonucunda ulaşılabılır. Ancak milliyetçiliğin politik alanda sağladığı fırsatlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle milliyetçilik parti farkını kolaylaştırır. Parti sadakatinin düştüğü, seçimlerin kayganlık gösterdiği zamanlarda seçmene ve politikacıya kolay ipucu sunar. Milliyetçi varsayımların Katolik dinsel uygulamalar veya tarih öğretimi gibi çeşitli kültürel alandaki mevcut varlığı söz konusu ipuçlarını kolaylaştırmaktadır. Bunun dışında milliyetçilik esnek bir post-politik söylem işlevini yerine getirir. Taktiksel ya da mevcut nedenler üzerinden sağ ve solu birleştirmede köprü işlevi görür. Bu söylem, özellikle programlarında yer verilecek güçlü ideolojik taahhütlerle bir bağ kurmak istemeyen sağdaki ya da soldaki herhangi bir parti için daha cazip hale gelebilir. Yine milletçilik siyasi partilere tarihsel süreklilik ve miras duygusu sağlar. Bu duygu, Polonya’da 1989 öncesinde anti-komünist protestolarda görülen biz (halk) ve onlar (elitler) arasındaki benzer dikotomileri tetikler.⁶⁵

Milliyetçiliğin politik alandaki geniş etkinliğinin bir diğer nedeni Polonya’nın özgün sosyolojik durumudur. Sosyolojik değerlendirme, Lipset ve Rokkan tarafından yapılan sosyal bölünme ve politik gruplaşmaların, Polonya’nın tarihsel-kültürel durumu ve milliyetçiliğin kimlik ve kültür ile olan ilişkisi bağlamında yeniden değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu noktada öncelikle komünizm sonrası demokrasilerde toplumsal bölünmelerin ve politik gruplaşmaların niteliği ortaya konulmalıdır. Herbert Kitschlet’in tespitleri, söz konusu imkânı sağlar.

3.2.1.2. Kitschlet’te Komünizm Sonrası Demokrasilerde Bölünme Tipleri ve Politik Gruplaşmaların Niteliği

Kitschlet, post-komünist parti sistemlerinin yapısına değinmeden önce seçmenin yeni bir partiyi desteklerken göz önünde bulundurduğu üç duruma yer verir. Seçmen belirli bir partiye 1) parti adayına duyulan sempati, 2) partinin seçimi kazanması durumunda belirli, şahsi, maddi veya manevi menfaat beklentisi ya da 3) ortak (kamusal) mallar

---

⁶⁵ Peter Vermeersch, “Nationalism and Political Competition in Central Europe: the case of Poland”, **Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity**, C. 41, S. 1, Routledge Publishing, 2013, s. 129.

üzerinden devşirilecek menfaat beklentisinden dolayı oy verir. Kitschlet'e göre seçmenin bu tutumu üç saf tip parti meydana getirir. Bunlar karizmatik, himayeci ve programatik partilerdir. Kitschlet karizmatik partilerin örgütsüz bir kitleye ve tek bir kişiye yaslandığını, bu nedenle istikrarsız bir yapı sergilediğini belirtir. Himayeci partiler yandaşları için sürekli bir kaynak akışı sağlamak zorunda olan patronaj örgütleridir. Programatik partiler ise, inşası zor ve maliyetli olmasına rağmen parti-seçmen bağlantısı demokratik sistemin sağlamlaştırılmasına ve istikrarına daha fazla katkı sunar.⁶⁶ Kitschlet'e göre programatik partilerin maliyetli yapısı, çoğu yazarı komünizm sonrası demokrasilerin yakın gelecekte programatik parti rekabetiyle şekillenmeyeceği tespitine yönlendirmiştir. Bu yazarlar, programatik parti rekabetinin yerini çok sayıda istikrarsız karizmatik ve himayeci parti rekabetinin alacağını, bu durumun önemli bir zaman boyunca komünizm sonrası demokrasilerin zayıf ve geri kalmasına yol açacağını vurgulamıştır.⁶⁷ Kitschlet, parti ve rekabet tipleri ile siyasal sistemler arasında da bağ kurmaktadır. Kitschlet'e göre parlamentarizm programatik rekabetin ilerlemesine yardım ederken, başkanlık sistemi iktidarın karizmatik bireysellik üzerinde yoğunlaşmasını ve takım ruhu yerine bireysel rekabeti teşvik etmektedir.⁶⁸

Kitschlet parti ve rekabet tiplerini tanımladıktan sonra komünist rejimin farklı görünüşleri üzerine odaklanır. Komünist rejimin ilk görünümü Patrimonyal, ikinci görünümünü Bürokratik-Otoriteryan ve üçüncü görünümünü Ulusal (Birlik)⁶⁹ komünizm olarak tanımlar.⁷⁰ Ele alınan konu bağlamında ulusal komünizme yakından bakmak gerekir. Ulusal komünizm, kamusal çıkarların politikaya eklemlenmesine ve politik mücadeleye orta derecede izin verir. Yine bürokratik/profesyonel yapıyı orta derecede tesis eder. Komünist elitler sisteme uygun hareket etmek koşuluyla komünizm sonrası politik ve ekonomik yapıda temsil edilirler. Komünizmden demokrasiye geçiş sürecinde muhalefetle (Katolik Kilisesi ve yerel mücadeleci elitler) yaptıkları müzakereler sonucunda, politik iktidarı yarı-şahsileştirmeye olanak tanıyan karma demokratik kurumların (yarı-başkanlık sistemi, dar bölge usulüne ve nisbi temsile dayanan karma

---

⁶⁶ Herbert Kitschlet, "Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies: Theoretical Propositions", **Party Politics**, C. I, S. 4, Sage Publications, 1995, s. 449-450.

⁶⁷ Kitschlet, a.g.m., s. 451.

⁶⁸ Kitschlet, a.g.m., s. 452.

⁶⁹ Kimi zaman "Ulusal" kimi zaman "Birlik" komünizmi şeklinde iki çeşit kullanımı vardır. Ancak metinde Ulusal komünizm kavramı kullanılacaktır.

⁷⁰ Kitschlet, a.g.m., ss. 452-453.

seçim sistemleri) tesisi üzerinde varılan anlaşmalar yoluyla avantajlar sağlamışlardır. Bu tipin bilinen örnekleri Polonya ve Macaristan'dır.⁷¹

Kitschlet, komünist yönetimin değişik tiplerinin arkasında tarihsel değişkenlik gösteren politik ve ekonomik geri kalmışlıklarının olduğunu belirtir. Bürokratik-otoriter komünizmin uygulandığı bölgeler erken endüstrilemiştir. Bu bölgelerde güçlü politik seferberlik ve radikal işçi sınıfı hareketleri mevcuttur. Ulusal komünizm, Avrupa kapitalizminin yarı-çevre niteliği gösteren bölgeleri ve sınırlı demokrasinin var olduğu yarı-otoriter savaş arası (1918-1939) rejimlerde hüküm sürmüştür. Komünizm öncesi işçi hareketleri zayıf olsa da kır-kent ve dinsel bölünmeler seferber edilmiş orta sınıf ve köylüler arasında belirginleşmiştir. Patrimonyal komünizm ise 1945 öncesi Avrupa sanayileşmesinin çevre bölgeleridir. Savaş arası dönemde otoriter ve patrimonyal rejim tipleri egemendir.⁷²

Kitschlet farklı komünist pratiklerini tanımladıktan sonra komünizm sonrası dönemde demokratik çerçevede dâhilinde yaşanabilecek sosyal bölünme tipleri üzerine yoğunlaşır. Kitschlet'e göre demokrasi temel olarak her biri farklı tarihsel plana dayanan üç boyutlu bir politik bölünme olarak karakterize edilebilir. İlk bölünme yurttaşlık bağı üzerinde yaşanır. Bölünme yurttaşlığın evrensel tanımlanması talebi ile etnik ve kültürel temelli olan ve ötekini dışlayan tikelci tanımlamaları arasındadır. İkinci bölünme politik alanda yaşanmaktadır. Bölünmenin bir tarafında siyasal katılımı merkeze alan siyasal liberalizm ile bireysel özerkliği merkeze alan sosyal liberalizm vardır. Bölünmenin öteki ucunda ise sosyal ve siyasal otoriteryanlar⁷³ yer almaktadır. Üçüncü bölünme ise gelirin ve mülkiyetin bölüşümü üzerinden gerçekleşir. Bölünmenin bir ucunda serbest pazar ekonomik liberalizmi bulunurken, öteki ucunda kaynak ve gelir dağılımında devlete rol yükleyen ekonomik popülizm yer almaktadır.⁷⁴

Kitschlet, demokrasi temelinde yaşanabilecek bölünme tiplerine değindikten sonra söz konusu bölünmelerin post-komünist politikadaki yansımalarına yoğunlaşır. Kitschlet

---

⁷¹ Kitschlet, a.g.m., ss. 453-455.

⁷² Kitschlet, a.g.m., s. 455.

⁷³ Otoriteryanizm, "Yönetilenlerin yönetici ya da yöneticiler karşısında hiçbir hakkı bulunmadığını ya da önemsiz birkaç hakkı bulunduğunu ve yöneticilerin güç ve otoritesinin çok büyük olduğunu ve olması gerektiğini öne süren yönetim teorisi ve tarzı; bireyin haklarının devletle önderlerinin otoritesine tabi olması gerektiği inancına dayanan sosyo-politik sistem." olarak tanımlanmaktadır. ayrıntılı bilgi için; Cevizci, a.g.e., s. 1281.

⁷⁴ Kitschlet, a.g.m., s. 458.

ilk önce “Yalın Ekonomik Rasyonalite Modeli” adını verdiği analizine değinir. Pazar mekanizmalarını benimseyeceklerin ve bu mekanizmalara karşı duracakların sınıflandırılmasında dört ölçüt belirler. Bu ölçütler eğitim ve vasıf, yaş, ikamet ve cinsiyettir. Deneysel çalışmaları referans göstererek yüksek eğitilmiş, vasıflı, kentli, genç erkeklerin ekonomik liberalizm ile daha ilgili olduğunu belirtir. Bu bağlamda iş sahipleri, profesyoneller, hizmet sektöründe çalışanlar ve *nomenklatura* içinde orta düzeyde temsil edilenler, pazar-liberalizminin kurumlarında yer edinme şansına daha fazla sahip olduklarından liberal partileri desteklemeye yönelmişlerdir. İşçiler ise, liderleri pazar ekonomisini genellikle şartsız desteklemeyen popülist milliyetçi ya da Hristiyan partiler içinde temsil edilirler.⁷⁵

Kitschlet yalın ekonomik modelin tek başına açıklayıcı olamayacağını belirterek ekonomik ve politik liberalleşme deneyimine ve zamanına odaklanır. Popülist politikalar, iktidarı ele geçirdiğinde politik kuralların otomatik olarak kendilerine karşı olmadıklarını deneyimleyeceklerdir. Bunun sonucunda ekonomik ve sosyal liberalizm ile yakın ilişkisi olan siyasal demokrasiye ayrı bir destek sunsalar da sosyal demokrasi her türlü ideolojik parti içinde hüküm sürecektir. Bu bağlamda parti elitleri, siyasal liberalizm ile siyasal otoriteryanizm arasındaki bölünmeyi siyasal rekabet dışına çıkaracaktır. Bu nedenle sosyal demokrat sola ya da Hristiyan ve milliyetçi partilere olan destek anti-demokratik, neo-komünist ya da faşist parti desteğine dönüşmeyecektir.⁷⁶

Kitschlet, yalın ekonomik rasyonalite modelinden sonra sosyal liberteryanizmin kökenlerine dikkat çeker. Ona göre pazar liberalizmi ile sosyal liberteryan tutum arasında oldukça uygun ilişkiler vardır. Ancak resmin bütünü bu uygun ilişkiler üzerinden okumak; Polonya, Macaristan ve diğer Orta Avrupa ülkelerinde sosyal liberteryanizm ile ekonomik popülizm arasında ilişki kurmaya eğilimli olan post-komünist sosyal demokrat partilerin göz ardı edilmesine neden olur. Sosyal liberteryanizm bütünüyle kişisel ekonomik çıkarların ürünü değildir. Aksine sosyal liberteryanizm, ekonomik fırsata bakmaksızın nitelikli eğitimle yakın ilişki içindedir. Yüksek bilişsel kapasiteler vasıtasıyla yaşam tarzında özerk tercihleri ve anlaşmazlıkların çözümünde hoş görüyü artırma işlevi görür.⁷⁷

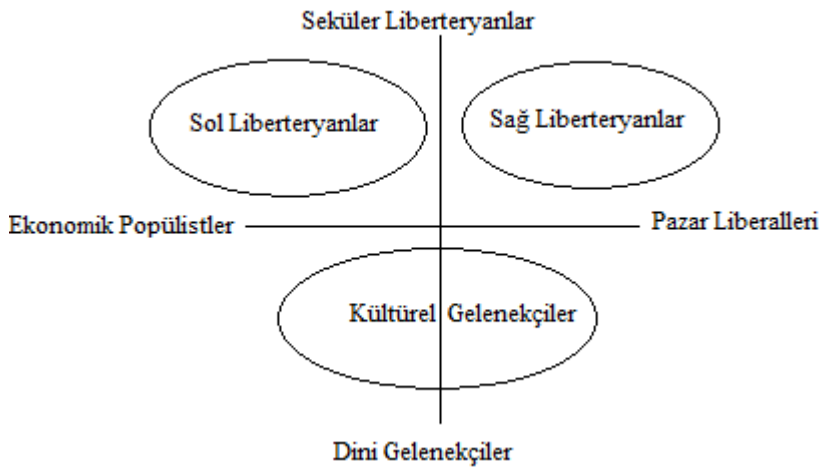
⁷⁵ Kitschlet, a.g.m., ss. 458-459.

⁷⁶ Kitschlet, a.g.m., s. 460.

⁷⁷ Kitschlet, a.g.m., s. 461.

Kitschlet, sosyal liberteryanlar ile otoriteryanlar arasındaki bölünmenin eski ulusal komünist ülkelerde daha keskin olduğunu belirtir. Komünist elitlerin 1970'lere kadar giden pazar reformları ve tavizlerinin, piyasa liberalizmi ile sosyalist muhafazakârlık arasındaki ekonomik-politik bölünmenin keskinliğini azalttığını söyler. Ancak eski komünist elitler parti farklılaşmasını başka boyutlarda tanımlamak, komünizm öncesi var olan politik bölünmeleri aile, ahlak ve din sorunsalları üzerinden yeniden politik kamplara ayırmak için sosyal liberteryanizm-otoriteryanizm ayrımını kullanmışlardır. Liberteryan tarafta konumlanan politika, batı ekonomik ve kültürel alanına dâhil olmayı benimserken, otoriteryan politika, liberteryan uygarlıkla mücadelede bir hat oluşturma imkânı sağlayan özgün ulusal kültürel mirasın korunması için ulusal özerkliğin devamında ısrar eder.⁷⁸ Kitschlet son olarak, sistem içinde yer alacak partilerin genel politik tutumları hakkında bilgi verir. Liberal partiler laik, müsaadekar, sivil özgürlükleri önceleyen, komünizmin yumuşak tasfiyesini öngören, kozmopolit, pazar yanlısı ve batı ile bütünleşmeyi destekleyen bir karakter sergiler. Hristiyan/milliyetçi partiler ise, liberal partilerin aksine otoriteye, düzene, genel ahlaka vurgu yapar. Komünizmin sert tasfiyesini öngörür. Ulusal özerkliği ve piyasaya halkçı bir müdahaleyi benimser. Post-komünist ya da yeni sosyal demokrat partiler ise, liberaller ile sosyal liberteryan değerleri paylaşsalar da ekonomik anlamda ılımlı bir halkçılık politikasını destekler.⁷⁹

Kitschlet eski ulusal komünist ülkelerdeki parti sistemlerinin şu şekilde tanımlar:

Şekil: 4⁸⁰

⁷⁸ Kitschlet, a.g.m., s. 462.

⁷⁹ Kitschlet, a.g.m., s. 462.

⁸⁰ Kitschlet, a.g.m., s. 466.

Kitschlet'in komünizm sonrası parti sistemlerini ele alan çalışması da Sovyet sonrası Polonya'da milliyetçiliğin, ekonomik bağlamda sol ve kültürel bağlamda sağda olmak üzere geniş bir politik zeminde yer edinebileceğini göstermektedir. Bu noktada Tomasz Zarycki'nin, Lipset ve Rokkan'ın tespitleri ile Kitschlet'in analizlerini referans alan çalışmasına değinmek doğru olacaktır.

3.2.1.3. Zarycki'de Kimlik ve Kültürün Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Leh Sosyal Bölünmeleri ve Politik Gruplaşmalarındaki Etkinliği

Zarycki'ye göre, Lipset ve Rokkan'ın tanımladıkları sosyal bölünmeler Avrupa siyasi haritasında merkez konumunda olan ülkelerdeki politik yapıyı karşılar. Ancak Polonya uzun süre çevre (periferi) konumunda kaldığından sosyal yapıdaki bölünmelerin niteliği farklı olmuştur.⁸¹ Sağ-sol bölünmesinin merkez-çevre formuna dönmesi Polonya'nın tarihsel durumuna örnektir. Polonya'ya iki yüz yıldan beri politik ve kültürel olarak merkez konumundaki ülkeler hâkimdir. Bu bakış açısında 19. yüzyıl boyunca Avusturya, Rusya ve Prusya işgaline, daha sonra Alman ve Sovyet üstünlüğüne ve en sonunda ise geniş bir anlamda tanımlanacak olursa, batılı nüfuzla direnç gösteren Leh ulusal kültürü çevre konumundadır. Merkez-çevre ilişkisi de merkezi kültüre karşı yönelmiş çatışma formuna dönüşmüştür. Bölünme ise, çevre konumundaki Leh kültüründen taviz vermeyenler ile baskın kültürü kısmen ya da tamamen kabul edenler arasında yaşanmıştır. Bu nedenle Zarycki, 19. ve 20. yüzyıl sol-sağ bölünmesini temsil eden Pilsudski ile Dmowski arasındaki politik bölünmeyi de, merkez-çevre bölünmesi bağlamında ele alır. Bölünme, ulus inşası programında Pilsudski'nin bağımsız, çok etnili, federal politik örgütlenme modeli ile Dmowski'nin Polak-Katolik kimliğe sahip millet modelinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Dmowski, merkez olma niteliğini daha az taşıdığına inandığı Rusya'nın desteğini aramıştır.⁸²

Ulusun inşasında ve bekasında izlenecek politikalar temelinde yaşanan ayrışma, konjonktürün, politik aktörlerin, politik ve uluslararası sistemin değişimine rağmen etkinliğini devam ettirmiştir. II. Dünya Savaşı sonunda oluşan yeni uluslararası düzen, mücadelenin yeniden ulusal beka üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Leh kimliğinin

⁸¹ Tomasz Zarycki, "Politics in the Periphery: Political Cleavages in Poland Interpreted in their Historical and International Context", *Europe-Asia Studies*, C. 52, S. 5, Routledge Publishing, 2000, s. 857.

⁸² Zarycki, a.g.m., ss. 857-859.

yeniden çevre karakteri sergilediği bu düzende, Sovyet Rusya merkez konumuna gelmiştir. Çatışma Sovyet yönetiminin yerel uzantıları ile ulusal muhalefet-Roma Katolik Kilisesi ittifakı arasındadır.⁸³ Merkez, Lehlerin komünist dönüşümünü gerçekleştirmek adına toprak sahibi kırsal kesime reform uygulamıştır. Reformun başarılı olamadığı noktada hızlı sanayileşme hamlesiyle köylülerin işçi sınıfına dönüştürülmesi denenmiş başarısız toprak reformu ve sosyal refahın tesis edilememesi, merkeze karşı köylü-işçi muhalefetini doğurmuştur. Öte yandan toplumu sekülerleştirme politikaları ise, Katolik Kilisesini merkeze karşı cephe almaya yönelmiştir. Carl Schmitt'in kilise ile toprak ve köylü arasında kurduğu ilişkide⁸⁴ ve Rokkan'ın sosyalist partilerden önce kırsalın politik seferberliğinde geniş mülklere, aile çiftliklerine ve Katolik Kilisesine verdiği önemde,⁸⁵ tarihsel-kültürel zemini ortaya konulan ulusal muhalefet-kilise ittifakı, politik zeminde de tesis edilmiştir.

Kilisenin gelenekçiler ile olan ittifakı, milli kimlik ile dini kimlik arasında bugün dahi merkez-çevre mücadelesinin argümanlarını oluşturan bir bağ kurmaktadır. Üçüncü Cumhuriyet'te, komünist dönemde milli çıkarları savunan anti-komünistler ile işgalcilerle işbirliği yapmakla suçladıkları post-komünistler arasındaki mücadele, milli ve dini unsurlardan oluşan moral değerler üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda sosyal bölünmelerin politik gruplaşmalara dönüşmesinde, merkez-çevre mücadelesi, gruplaşmanın niteliğini tanımlayan eksen konumundadır.⁸⁶ Sağ-sol bölünmesinin ekonomik bağlamından koparak, bağımsızlık kaygısı taşıyan merkez-çevre bölünmesine dönüşmesinin diğer nedenleri, sağ-sol çatışmasının kilise-hükümet ve işçi-işveren çatışmasına dönüşmemesidir.

Polonya'da sağ-sol bölünmesinin kilise-devlet çatışmasına dönüşmemesinde reformasyon hareketlerinin başarısızlığı ve Birinci Cumhuriyet'te merkezi otoritenin politik zayıflığı etkili olmuştur. Diğer bir neden de parçalanmadan sonra işgalcilerin kültürel-asimilasyoncu politikaları karşısında kilise ile politik ittifakın kurulmasıdır. Sağ-sol çatışmasının işçi-işveren çatışmasına dönüşmemesinin nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir. Polonya'nın parçalanması halkı bağımsızlık mücadelesine yöneltmiş,

---

⁸³ Zarycki, a.g.m., ss. 859-860.

⁸⁴ Schmitt, a.g.e., s. 12.

⁸⁵ Stein Rokkan, et al., **Citizens Elections Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development**, European Consortium for Political Research Press, Colchester, 2009, s. 129.

⁸⁶ Zarycki, a.g.m., ss. 860-861.

sosyalist ve komünist aktiviteler programlarında bağımsızlık hareketlerine yer vermiştir. Bu durum, dinsel kimlikle ulusal kimliğin birleşmesi gibi sosyal ve ulusal sorunları da birleştirmiştir. Öte yandan parçalanmış Polonya'da endüstrinin yavaş gelişimi sosyalistlerin parti örgütlenmesini sağlayacak işçileri bulmalarını zorlaştırmıştır. Yerel istihdamın Leh bağımsızlığının ekonomik temeli olarak görülmesi, merkezi güçlerin işverenler üzerinde baskı kurmasına neden olmuştur.⁸⁷ Bu durum işçi-işveren bölünmesi yerine biz-öteki ayrımının karakterini belirlediği milliyetçi hareketleri doğurmuştur. Sovyet otoritesinde işçi egemenliğinin yabancılık arz etmesi, yerel kültürü ve ekonomik faaliyetleri hedef alması toplumsal gerilim yaratmıştır. Bu gerilim Sovyet yönetiminin ekonomik ve sosyal talepleri karşılayamaması sonucunda bağımsızlık yanlısı harekete dönüşmüştür. Sovyet sonrası döneme gelindiğinde post-komünist/anti-komünist bölünmesi, işçi-işveren bölünmesi üzerinden gerçekleşmemiştir. Ayrıca sosyal statü (köylü ve entelijansiya hariç) Lehler için belirleyici rol oynamamaktadır.⁸⁸

Polonya'nın tarihsel-kültürel arka planı göz önüne alındığında, Lipset ve Rokkan'ın değerler eksenini üzerinde tanımladıkları sol-sağ bölünmesinin merkez-çevre bölünmesine dönüştüğü görülür. Ancak ulusal devrim sonucunda ortaya çıkan klasik kilise-devlet çatışması ile endüstriyel devrimin sonucunda ortaya çıkan işçi-işveren çatışmasına rastlanmaz. Çıkarlar ekseninde tanımlanan ekonomik bölünmeler ise kent-kırsal çatışması şeklinde ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Kır-kent bölünmesi, Leh köylülerin kentlilere, fakirin zengine, kırsal bölgelerin endüstrileşmiş ve gelişmiş bölgelere karşı verdiği mücadeleleri tanımlar. Polonya'daki kır-kent bölünmesi Batı Avrupa'daki aynı bölünme tipinden anlamlı bir biçimde ayrılır. Leh kırsalı, toprak sahipleri, tarımsal üreticiler, modern çiftçiler ya da eski toprak soyluları yerine küçük köylü gruplarından oluşur. Önemli bir bölümünü parçalanma döneminde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya işgalinde kalan bölgelerin oluşturduğu Leh kırsalı, etkisiz ve teknolojik geri kalmışlıkları nedeniyle uluslararası pazar ekonomisi içinde rekabet gücü oluşturamamıştır.⁹⁰ Bu durum Sovyet sonrası döneme gelindiğinde Çarlık işgali altındaki bölgelerde bulunan kırsalın Polonya

---

⁸⁷ İkinci bölümde belirtilen Lehlerin Bazar örgütlenmesi, baskılar karşısında alınan tedbirlere örnek gösterilebilir.

⁸⁸ Zarycki, a.g.m., ss. 861-864.

⁸⁹ Zarycki, a.g.m., s. 868.

⁹⁰ Smith'e göre demotik etnik topluluklar, teknolojik geri kalmışlık, ekonomik ve politik dezavantajları nedeniyle etno-tarihsel geleneklerine ve kültürel kaynaklarına başvururlar. Bkz. Anthony D. Smith, "A Europe of Nations Or the Nation of Europe?", a.g.m., s. 132.

Köylü Partisi'ni (PSL) desteklemesine neden olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu işgali altında kalan bölgeler ise, muhafazakâr-sağ kanadı destekler. Prusya işgali altındaki bölge, tarihsel ve kültürel farklılıkları nedeniyle klasik anlamda kırsal olarak nitelendirilebilir. Bu bölgedeki kırsal politik hareket sosyal demokrat çizgidedir.⁹¹

Leh kır-kent bölünmesini Batı Avrupa'daki örneklerinden ayıran diğer bir neden de, detayları ikinci bölümde verilen entelijansiyadır. Polonya'da entelijansiyanın orta sınıf yerine üst sınıfın ürünü olduğu, ancak soyluluğun ise Batı Avrupa'daki örneklerinin aksine orta sınıf karakteri sergilediği belirtilmişti. Parçalanma ile birlikte soyluluğun ekonomik bağları Leh kültürü bağlamında bağımsızlık yanlısı politik hareketlere dönüşmüştü. Ancak bu dönüşüm Polonya'nın işgal edilen her bölgesinde farklı bir karakter kazanacaktır.

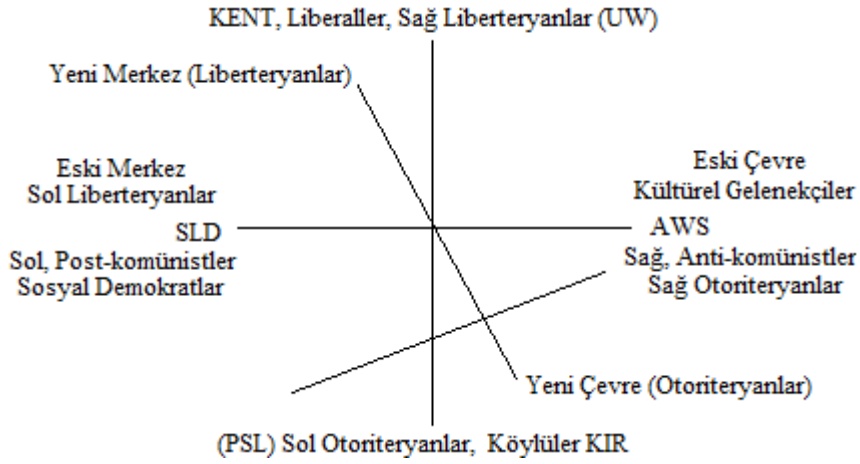
Çarlık Rusyası'nın asimilasyoncu politikaları, bölgedeki radikal entelijansiyayı devrimci-solcu Ruslarla işbirliğine yöneltmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu işgali altındaki bölgede ise, entelijansiya muhafazakâr karaktere dönüşmüştür. Leh kimliğinin ve devletinin yeniden inşasında önemli yeri olan entelijansiya, sosyal yapının kalıcı bir unsuruna dönüşerek çevrede konumlanmıştır. Sol entelijansiya Sovyet dönemine geldiğinde, ideolojik ve taktiksel nedenlerden dolayı komünistler ile ittifak kurmuştur. 1956-68 arasında yaşanan gelişmeler sonucunda ise, kilise ve gelenekçiler ile bağ kurarak komünizm karşıtı politik hareketler içinde yer almıştır. Sovyet sonrası döneme geldiğinde toplumdaki özel yerini kaybeden bir entelijansiya krizi baş göstermiştir. Kriz, entelijansiyanın Polonya'nın Batı'yla bütünleşmeyi sağlamadaki rolünü tanımlaması esnasında yaşanmıştır. Görüldüğü gibi, Leh kır-kent bölünmesinde her iki ucun kendine has özellikleri vardır. Bununla birlikte Leh kırsalının özellikleri uluslararası düzeyde daha fazladır. Komünist dönemde özel arazilerin devletleştirilememesi, Polonya köylüsünü günümüzde hem eşsiz hem de güçlü politik bir grup yapmıştır.⁹²

Bu noktada Zarycki, 1997 parlamento seçimleri üzerinden, Lipset-Rokkan ve Kitschlet'in terminolojileri ve analizlerini kullanarak, Polonya'daki parti sistemini şu şekilde açıklamaktadır:

---

⁹¹ Zarycki, a.g.m., ss. 865-866.

⁹² Zarycki, a.g.m., ss. 866-868.

Şekil: 5⁹³

2011 parlamento seçimlerine⁹⁴ bakıldığında ise Sosyal Demokratlar ile Halk (köylü) partisinin yerini koruduğu görülür. Dayanışma Seçim Hareketi, yerini radikal, sağ ve popülist karakter sergileyen Hukuk ve Adalet Partisi'ne (PİS) bırakmıştır.⁹⁵ Özgürlük İttifakı'nın yerini ise iki parti almıştır. Bu partilerden birincisi, eski çevreye daha yakın ve kültürel anlamda daha muhafazakâr karakter sergileyen iktidardaki Yurttaş Platformu'dur (PO). İkinci parti, Yurttaş Platformu'ndan ayrılan üyelerin kurduğu, yeni merkeze daha yakın bir konumda bulunan Avrupa yanlısı, liberal ve kilise karşıtı karakter sergileyen Palikot Hareketi'dir (RP).⁹⁶

Toplumsal bölünmeler ve politik gruplaşmalar üzerinden yapılan analizler, Polonya'da milliyetçiliğin geniş bir politik yelpazede (anti-komünist ve otoriteryan) temsil edildiği sonucuna götürmektedir. Zarycki, Lipset ve Rokkan'ın tanımladıkları bölünme tiplerinin Polonya tarihinde kendi bağlamlarından koparak, merkez-çevre mücadelesi çerçevesinde, kimlik ve kültür temelli politikalar içinde karşılık bulduğunu vurgular. Smith'in milliyetçilik tanımlaması ise milli kimliği kurmaya ya da korumaya yönelmiş

⁹³ Zarycki, a.g.m., s. 853. (Zarycki Liberteryan tanımlamasını Kitschlet'ten; merkez-çevre tanımlamasını Lipset ve Rokkan'dan aldığını belirtmiştir.)

Ayrıca UW: (Özgürlük İttifakı) Liberal/muhafazakâr; AWS: (Dayanışma Seçim Hareketi) Hristiyan Demokrat/muhafazakâr; PSL: Polonya Halk (Köylü) Partisi Kırsal; SLD: Demokratik Sol İttifak Post-komünist ideolojileri benimsemişlerdir. Paul G. Lewis, **Political Parties in post-communist Eastern Europe**, Routledge Publishing, New York, 2001, s. 57.

⁹⁴ National Electoral Commission, "Elections 2011 to the Sejm and Senate The Republic of Poland", **National Electoral Commission**, 2011, <http://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/en/000000.html> (08/06/2014).

⁹⁵ Rafal Pankowski, **The Populist Radical Right in Poland: The Patriots**, Routledge Publishing, New York, 2010, s. 152.

⁹⁶ Corinne Deloy, "The Economic Crisis Rocks the European Governments but the Supremacy of the Right Continues the Grow", **Schuman Report on Europe: State of the Union 2012**, ed. Thierry Chopin, Michel Foucher, çev. Rachel Ischoffen, Helen Levy, Springer-Verlag France, Paris, 2012, s. 119.

ideolojik hareketleri milliyetçilikle ilişkilendirir. Öte yandan Kitschlet'in milli kimlik, kültür ve ekonomik temelli bölünme tipleri de, politik bölünmelerin bir tarafında milliyetçi unsurların yer aldığını gösterir.

Polonya'da, son parlamento seçimlerinde belirli bir politik başarı elde edemeseler de, milli kimliği ve kültürü merkeze alarak politik bölünmede taraf konumunda olan milliyetçi partiler mevcuttur. Katolik milliyetçi ve aşırı sağ parti olarak tanımlanan Leh Aileler Birliği (*LPR-League of Polish Families*) ve halkçı Meşru Müdafaa Partisi (*Samoobrona* ya da *Self Defense*) bu partilere örnek gösterilebilir.⁹⁷ James Toole, Lipset ve Rokkan'ın tanımladığı politik bölünmeler üzerinden şekillendirdiği çalışmasında, bu iki partinin milliyetçi retoriği açıkça göze çarpmasa da Dmowski'nin savaş arası dönemdeki Ulusal Demokratlar Partisi'ne benzer bir milliyetçi karaktere sahip olduğunu belirtir.⁹⁸ Pankowski, LPR ismi ile Polak-Katolik etnik çekirdek arasında bağ kurarak bu düşüncüyü destekleyen tespitlerde bulunur. Pankowski'ye göre Birlik (*League*) kelimesi, detayları ikinci bölümde verilen, 19. yüzyıldaki Leh Birliği'ne (*Liga Polska*) ve Ulusal Birlik hareketlerine (*Liga Narodowa*) kadar uzanan Ulusal Demokrat geleneği (*Endecja*) nitelendirir. Aile kavramı ise etno-milliyetçi ideolojide biyolojik ve kültürel birlikteliğin yeniden üretiminde merkezi bir rol üstlenir.⁹⁹ Smith de bu noktanın üzerinde durmaktadır. Smith'e göre milliyetçi mitolojide ortaya çıkan aile metaforu, etninin merkeziliğini koruduğuna işaret etmektedir.¹⁰⁰

Lange ve Guerra'nın, Leh Aileler Birliği'ni ele aldıkları çalışmalarındaki tespitleri de bu yöndedir. Lange ve Guerra'ya göre Leh milliyetçiliğinin önemli bir unsuru olan Katolikliğin Piast Hanedanlığı'na kadar geriye giden tarihi, Leh toplumunda ve siyasasında önemli bir yer edinmiş ve avantajlar sağlamıştır. Katoliklik, Dmowski ile birlikte Lehlerin bütünleştirici milliyetçilik anlayışında Polak-Katolik kimliğe sahip millet ve devletle birlikte önemli yer edinmiştir.¹⁰¹ LPR'nin Katolik-milliyetçi seçmeni, parti programında Katolikliğe, millete ve yurtseverliğe yaptığı vurgu, kilise ve kilise babaları ile arasındaki organik ilişki, bu ilişkiler bağlamında sergilediği yabancı karşıtlığı ve antisemitik

⁹⁷ Anika Keinz, "European Desires and National Bedrooms? Negotiating "Normalcy" in Postsocialist Poland", *Central European History*, C. 44, 2011, s. 108.

⁹⁸ James Toole, "the Historical Foundations of Party Politics in Post-Communist East Central Europe", *Europe-Asia Studies*, C. 59, S.4, 2007, s. 558.

⁹⁹ Pankowski, a.g.e., s. 114.

¹⁰⁰ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, a.g.e., s. 43.

¹⁰¹ Sarah L. de Lange, Simona Guerra, "The League of Polish Families between East and West, past and present", *Communist and Post-Communist Studies*, C. 42, 2009, ss. 529-530.

politikalar,¹⁰² savaş arası dönemin etno-milliyetçi politik davranışlarının LPR tarafından yeniden üretildiğini göstermektedir.

Meşru Müdafaa Partisi, halkçı bir politik çizgiye sahip olmasına rağmen politik konumu üzerinde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu çerçevede parti, antisemitik tutumundan dolayı aşırı sağ politik hareketler içinde tanımlanabildiği gibi, bazı parti incelemelerinde de sol politik hareketler içinde değerlendirilmektedir.¹⁰³ Meşru Müdafaa Partisi'nin politik pozisyonu üzerindeki fikir ayrılığı, Polonya'da sosyal bölünmelerin tarihsel bağlarından koparak kimlik ve kültür temelli politikalara eklenmesinin sonucudur. Nitekim parti hem programında dogmatik neo-liberal, serbest piyasa ve monetarist politikaları eleştirmekte hem de kendini sol hareket içinde konumlandırmaktadır. Ancak söz konusu sol karakter, milliyetçi kimliği dışlamamaktadır. Smith'in de belirttiği üzere,

“Milliyetçilik ideal olarak kaynaklarda kendine yeterlilik, yaşam tarzında özerklik ve otantiklik taahhüdüne uygun bir saflık buyurur; bu olmadığı takdirde milliyetçiler kendi yurt ve kaynakları üzerinde azami denetimi ele geçirme mücadelesi verirler.”¹⁰⁴

Meşru Müdafaa Partisi, kimlik ve kültürel alanda Katolik öğretiyi referans alarak, Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerde entegrasyon yerine eşit derecede ortaklığı savunarak, uluslararası ilişkilerde ise mevcut siyasal sınırların kabulünü ve egemenlik haklarına karşılıklı saygıya vurgu yaparak,¹⁰⁵ milliyetçi kimliğini baskın hale getirmektedir. Nitekim Lenka Bustikova ve Kitschlet, Avrupa'da aşırı sağ ele aldıkları çalışmalarında, Meşru Müdafaa Partisi'nin politik pozisyonunu aşırı sağa yakın olarak tanımlamışlar, sosyo-kültürel anlamda milliyetçi (20 üzerinden 16.1) ve muhafazakar (20 üzerinden 13.1) olarak nitelendirmişlerdir.¹⁰⁶

Zarycki, Polonya'da post-komünist/anti-komünist politik bölünmenin milli ve dini unsurları barındıran moral değerler üzerinden şekillendiğini belirtmişti. Leh

¹⁰² De Lange ve Guerra, a.g.m., ss. 535-536.

¹⁰³ Clare Mcmanus-Czubińska, “et. al.”, “The New Polish ‘Right’?”, **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 19, S. 2, 2003, s. 3.

¹⁰⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 147.

¹⁰⁵ Mateusz Piskorski, “Self Defense of The Republic of Poland-Who We Are and What We Stand For”, **Samoobrona**, 2004, <http://www.samoobrona.org.pl/pages/20.english/index.php?document=presentation.html>, (23/06/2014).

¹⁰⁶ Lenka Bustikova, Herbert Kitschlet, “The radical right in post-communist Europe. Comparative perspectives on legacies and party competition”, **Communist and Post-Communist Studies**, C. 42, 2009, s. 471.

Aynı çalışmada LPR aşırı sağ parti olarak tanımlanmıştır. Sosyo-kültürel anlamda ise milliyetçi (20/19) ve muhafazakâr (20/19.2).

milliyetçiliğinin ve milli kimlik tanımlamasının da aynı kaynaklardan beslenmesi, milliyetçi ideolojinin post-komünist/anti-komünist politik bölünme içinde de konumlanabileceği anlamına gelmektedir. Kitschlet'in post-komünist parti politikaları ise milliyetçi ideolojiyi, anti-komünist politik hareketler içinde aramayı gerektirir. Polonya'nın deneyimleri, milliyetçiliğin anti-komünist hareketlerle geleneksel bir bağının olduğunu göstermektedir¹⁰⁷. Bu noktada Polonya'daki son parlamento seçimlerinde, anti-komünist (eski çevre) politik eksenini temsil eden Hukuk ve Adalet Partisi'ne, milliyetçilikle olan ilişkisi çerçevesinde yakından bakmak doğru olacaktır.

Hukuk ve Adalet Partisi, Dayanışma Seçim Hareketi içinde yer almıştır. Parti ve Partinin liderleri (Lech ve Jaroslaw Kaczynski kardeşler) Hristiyanlık ile Dayanışma'nın gelenekleri ve komünist dönem içindeki politik pozisyonunu muhafaza eden bir ajandaya ve ulusal-muhafazakâr bir kimliğe sahiptir.¹⁰⁸ Partinin muhafazakâr kimliği milliyetçi karakterini dışlamamaktadır. Jasiewicz'e göre PİS, LPR ile birlikte Leh milliyetçiliğini tanımlayan partidir.¹⁰⁹ Bustikova ve Kitschlet ise PİS'i aşırı sağa yakın bir politik çizgide tanımlayıp, sosyo kültürel anlamda muhafazakâr (20/15.1) ve milliyetçi (20/14.7) olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰ Pankowski de PİS'in milliyetçi karakterini vurgular. Pankowski PİS'in resmi olarak etno-milliyetçi Endek (*Endecja*) geleneğinden çok Pilsudski'nin milliyetçilik anlayışına yakın olduğunu, bu nedenle rekabet halinde olduğu diğer sağ partiler tarafından eleştirildiğini belirtir.¹¹¹

Ancak 2005 sonrası süreçte PİS'in etno-milliyetçi Endek geleneğine yaklaştığı görülmektedir. Bu süreçte parti bünyesine LPR ve diğer milliyetçi karaktere sahip partilerden katılımlar olmuştur. Parti içinde antisemitizm ve yabancı karşıtı (özellikle Alman düşmanlığı) söylemler yer almaya başlamıştır.¹¹² Parti Hristiyan değerleri, kırsal kalkınmayı ve aileye yapılan vurguyu olumlarken, Avrupa'nın federalist bütünleşmesine ve ortak dış ve güvenlik politikasına mesafeli yaklaşmıştır.¹¹³ Partinin milliyetçi karakteri 2011 seçimlerinde devam etmiştir. PİS'in parti programı modern, dayanışmacı (*solidary*)

---

¹⁰⁷ Krzysztof Jasiewicz, "The (not always sweet) use of opportunism: Post-communist political parties in Poland", **Communist and Post-Communist Studies**, C. 41, Elsevier, 2008, s. 427.

¹⁰⁸ Vit Hlousek, Lubomir Kopecek, **Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared**, Ashgate Publishing, Surrey, 2010, s. 174.

¹⁰⁹ Jasiewicz, a.g.m., s. 427.

¹¹⁰ Bustikova, a.g.m., s. 471.

¹¹¹ Pankowski, a.g.e., s. 152.

¹¹² Pankowski, a.g.e., ss. 157-158.

¹¹³ Hlousek, a.g.e., ss. 176-177.

ve güvenilir Polonya ilkelerine dayanmaktadır. Parti programının birçok noktasında milli kimliğin öğeleri vurgulanmakta, parti politikasının merkezine Leh milleti konulmaktadır. Ayrıca Leh kültürü, gelenekleri ve tarihi milli gururun önemli kaynakları olarak görülmektedir.¹¹⁴ Gelineen noktada partinin politik tutumu daha çok etno-milliyetçi karakter sergilemektedir.

Hukuk ve Adalet Partisi'nin etno-milliyetçi politik kimliğe bürünmesi, kimi yazarlar tarafından seçim stratejisi olarak görülse de,¹¹⁵ bu durum Polonya'da politik gruplaşmaların kimlik ve kültür üzerinden gerçekleşmesinin sonucu olarak da değerlendirilebilir. Üçüncü Cumhuriyet'te milli kimliğin ve kültürün dışlayıcı Polak-Katolik etnik çekirdek üzerinden tanımlanması ve Kitschlet'in kimlik ve kültür üzerinden yaşanacak bölünmelerin bir tarafına milliyetçi unsurları konumlandırması, Leh etno-milliyetçiliğini politik gruplaşmanın tarafı haline getirmiştir. Bu bağlamda PİS, 2007 parlamento seçimlerinde LPR ve Meşru Müdafaa Partisi'nin temsil yeteneğini kaybetmesiyle birlikte, etno-milliyetçi geleneğin yeni politik temsilcisi kimliğini edinmiştir.¹¹⁶ Öte yandan milliyetçilikte kimi zaman sivil unsurların, kimi zaman ise etnik unsurların baskın hale geleceği unutulmamalıdır.¹¹⁷ Bu noktada yapılan analizler dikkate alınarak PİS'in, LPR'nin ve Meşru Müdafaa Partisi'nin *sol otoriteryan - yeni çevre - eski çevre* ekseninde yoğunlaşması, PİS'in kazandığı yeni politik kimlikten rahatsız olan üyelerin Yurttaş Platformu'na katılarak,¹¹⁸ partiyi muhafazakâr eski çevreye yaklaştırması kimlik ve kültür eksenli politik bölünmenin milliyetçiliği canlı tutacağını göstermektedir.

Geleneksel kurumsal yapısı ile Katolik Kilisesi, Sovyet sonrası Polonya'da kimlik ve kültür eksenli politik gruplaşmalar dışında, milliyetçiliği politik alanda etkin kılan bir diğer faktördür. Leh entelijansiyasının politik pratikleri, Katolik öğretiyi evrensel karakter sergilemesine rağmen milli kimliğin bir unsuru haline getirmiştir. Katolik Kilisesi, gerek milli kimliğin kültürel unsuru olan Katoliklikle itikadi bağı, gerekse dinsel bağların kuvvetli olduğu Leh toplumu üzerindeki etkinliği nedeniyle, Polonya'da tarihsel süreç içinde geleneksel/toplumsal meşruluğa sahip politik bir aktör olmuştur. Bu noktada moral değerler üzerinden kitleleri harekete geçirme olanağına sahip olan kilise, evrensel

---

¹¹⁴ Vermeersch, a.g.m., s. 131.

¹¹⁵ Bkz. Vermeersch, a.g.m.

¹¹⁶ Rafal Pankowski, "Right-Wing Extremism in Poland", **Friedrich Ebert Stiftung:International Policy Analysis**, Ekim 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09409-20121029.pdf>, (08/06/2014), s. 3.

¹¹⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 30.

¹¹⁸ Pankowski, "Right-Wing Extremism in Poland", a.g.m., s.3.

söylemine rağmen, bu vasfını milliyetçi idealler uğruna ne kadar kullanmaktadır? Takip eden başlıkta bu soru cevaplanmaya çalışılacaktır.

3.2.2. Sovyet Sonrası Polonya’da Politik Bir Aktör Olarak Kilise Kurumu ve Etno-Dinsel Leh Milliyetçiliği Üzerindeki Etkinliği

Roma Katolikliği yüzyıllardır Leh kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmuş, kilise ise bağımsızlığın ve özellikle Katolik olmayan yabancı işgalcilerle mücadelenin sembol kurumu haline gelmiştir.¹¹⁹ Parçalanma dönemiyle birlikte Katolikliğin ve Katolik Kilisesi’nin Polonya’daki rolü mutlaklaşmıştır. Öyle ki kilise ve Katoliklik, Leh Kilisesi, Leh Kulesi ya da Leh dini olarak tanımlanabilmiştir.¹²⁰ Katolik Kilisesi’nin Leh kimliği ve milliyetçiliğiyle olan yakın ilişkisi yeniden birleşme sonrası süreçte devam etmiştir. Bu bağlamda Katolik Kilisesi, Polonya’da 20. yüzyıl boyunca katı bir milliyetçi tutum sergileyerek Sovyet yönetimine karşı işçi sınıfı ve entelijansiya ile birlikte işbirliği yapmış ve Dayanışma’nın yanında yer alarak muhalif politik hareketlere katılmıştır.¹²¹ Sovyet sonrası döneme gelindiğinde Katolik Kilisesi’nin, çoğunlukla milliyetçi karakter sergileyen politik partilerle iş birliği kurarak, etkinliğini devam ettirdiği görülmektedir. Bu noktada kilisenin milliyetçi karakter sergilemesini anlamlandırmak toplumsal alandaki etkinliğine açıklık getirmekle mümkündür.

Süleyman Seyfi Öğün, kamusal hayatın burjuva kurgulanışı itibari ile sorunlu bir doğaya sahip olduğunu, bu sorunların kamusal hayatın nasıl sınırlandırılacağı ya da neyi içerip neyi içermeyeceği sorunsalı etrafında anlaşılabileceğini belirtmiştir.¹²² Modern Leh tarihi, Polonya’da politik gruplaşmaların da gösterdiği gibi, belirli bir noktada yerel kültürün kamusal alandan dışlanmasına karşı verilen mücadelelerin tarihidir. Bu nedenle kilisenin politik etkinliği bu tarihsel durum üzerinden açıklanabilir. Stanislaw Burdziej’in Polonya’da 1989 sonrası süreçte kamusal alanda dini değerlerin politik etkinliğini ele alan çalışması, Öğün’ün ifade ettiği sorunsalları merkeze alarak dinin ve kilisenin kamusal

¹¹⁹ Mirella W. Eberts, “The Roman Catholic Church and democracy in Poland”, **Europe-Asia Studies**, C. 50, S. 5, 1998, s. 818.

¹²⁰ Mitja Velikonja, “Slovenian and Polish Religio-National Mythologies: A Comparative Analysis”, **Religion, State and Society**, C. 31, S. 3, 2003, s. 246.

¹²¹ John Anderson, “Catholicism and democratic consolidation in Spain and Poland”, **West European Politics**, C. 26, S. 1, 2003, s. 144.

¹²² Süleyman Seyfi Öğün, “Kamusal Hayatın Kültürel Kökleri Üzerine: Sennett, Habermas ve Abdulaziz Efendi”, **Doğu Batı**, 4. B., S. 5, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007, s. 56.

etkinliğine Richard J. Neuhaus'un "Salt Kamusal Alan (*Naked Public Square*)" kuramı üzerinden açıklık getirmektedir. Neuhaus'a göre politika kültürün bir fonksiyonuyken, din kültürün önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle dinin kamusal alandan dışlanması, boşluk etkisi yaratacak ve yerinin ideolojilerle doldurulması sonucunu doğuracaktır. Neuhaus ve diğer birçok düşünürün belirttiği gibi, dinin kamusal alandan dışlanması politikanın eşit derecede daha fazla yer alması anlamına gelmektedir. Bu durum kamusal alanın politik alana dönüşmesine neden olacak ve devlet toplum üzerinde daha fazla baskı oluşturacaktır. Hâlbuki dini kürenin kendine özgü kurallarla kamusal alanda yer alması, her şeye gücü yeten devlete karşı toplumu koruyucu bir tabaka işlevi görmektedir. Bu nedenle Peter Berger ve Neuhaus, politikanın insan yaşamında öncelikli bir yerinin olmadığını, bireyselliğin gerçek doğasının aile, hayır kurumları veya kiliseler tarafından inşa edildiğini belirtir. Değerden bağımsız bir kamusal alan tanımlaması tehlike arz ettiğinde, Tanrıya yapılan atıfla hukuka ve devlete meşruluk zemini (*theonomous public square*) sağlanır.¹²³

Burdziej, Neuhaus'un kuramı hakkında gerekli bilgileri verdikten sonra, din-politika ve kilise-devlet ilişkilerine odaklanır. Burdziej'e göre, kilise-devlet arasındaki ilişki ile din-kamusal alan arasındaki ilişki birbiri ile karıştırılmamalıdır. Kilise ile din aynı anlama gelmediği gibi devlet, politika ve kamusal alan da aynı anlama gelmemektedir. Dini ve politik küre kavramları geçici ve kurumsal bir yapıya indirgenemeyecek şekilde toplumsal alanda yer alırlar. Din ve politika kültürün önemli bir parçası olarak tanımlandığında ise, ikisi arasında keskin ve kolay bir ayırım yapmak güçleşir. Bu bağlamda dini küre genellikle insanın fiziksel ve bedensel sınırlarını aşan yüce bir varlık veya doğaüstü güçlerle olan ilişkilerini kurup, devam ettirmeye yarayan bir küre olarak tanımlanabilir. Kamusal alan ise daha geniş bir kavramdır. Dini kürenin kamu tanımlamaları ile birlikte politika ve kültür gibi toplumsal boyuttaki bütün insani faaliyetleri kapsamaktadır. Politik küre ise, kamusal alandaki ortak faydaya ulaşmak için inançları ve temsilcileri tarafından harekete geçirilmiş, çeşitli bireysel işbirliklerinin yer aldığı küre olarak tanımlanabilir. Burdziej, söz konusu tanımlamalara dayanarak dinin insan aktivitelerinin amacı ve güdüsünü oluşturabileceğini, politikanın ise bu amaçları

¹²³ Richard Neuhaus, **The Naked Public Square: Religion and Democracy in America**, Grand Rapids-Eerdmans, 1986. ve Peter L. Berger ve Richard J. Neuhaus, **To Empower People: the Role of Mediating Structures in Public Policy**, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, 1977. den aktaran; Stanislaw Burdziej, "Religion and Politics: Religious Values in the Polish Public Square since 1989", **Religion, State and Society**, C. 33, S. 2, Haziran 2005, ss. 166-167.

yerine getirmede bir araç olduğunu ve bu nedenle din karşısında ikincil konum sergilediğini belirtir.¹²⁴ Yapılan tanımlamalardan hareketle kamusal alanla politik alanın aynı olmadığı söylenebilir. Kamusal alan, Sarıbay'ın Arendtçi kamusal alan tanımlamasına açıklık getirirken belirttiği gibi, politik olanla özdeş olmayıp toplumsalı eksen alan bir büyüklüktedir.¹²⁵

Burdziej, yukarıdaki tanımlamalardan hareketle on farklı tip ilişkiden bahsetmektedir. Bu ilişkiler sırasıyla kilise-devlet, kilise-kamusal alan, kilise-din, kilise-politika, devlet-din, devlet-kamusal alan, devlet-politika, din-kamusal alan, din-politika ve politika-kamusal alan arasındadır.¹²⁶ 1997 Polonya Anayasası'nın 25. maddesi kilise-devlet ilişkisini düzenlemiştir. Buna göre devletin dini kurumlarla arasındaki ilişki “özerkliklere ve kendi alanında her birinin karşılıklı bağımsızlığına saygı ve ayrıca bireysel ve ortak yarar için işbirliği esasına dayalıdır”. Roma Katolik Kilisesi ile Polonya Cumhuriyeti arasındaki ilişkinin kapsamının uluslararası antlaşmalar ile belirlenmesi ön görülmüştür.¹²⁷ Söz konusu anayasa maddesine dayanarak 1993 yılında Roma Katolik Kilisesi ile imzalanan konkordato, 1998 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Konkordatonun 1. maddesi tarafların bağımsızlığına ve özerkliğine vurgu yapmaktadır. 3. madde kilise kurumunun hukuku ve fiziki kişiliği ile birlikte Papalık Makamı ile sınırsız iletişim özgürlüğünü; 4. madde kilise mülkiyetinin ve görevlilerinin statüsünü; 5. madde kilise hukukunu devlete karşı garanti altına almaktadır. 9. madde ile Katolikliğin kutsal günlerinin resmi olarak tatil edilmesi düzenlenmiştir.¹²⁸

Konkordatonun 10. maddesi kilise-devlet ilişkisi bakımından en önemli maddelerden biridir. Söz konusu maddeye göre Kilise hukukuna göre kurulmuş bir evlilik, resmi olarak geçerli sayılacak ve söz konusu nikâh mücbir sebepler dışında 5 gün içerisinde onaylanacaktır. 12. madde anaokullarında, ilk ve orta dereceli okullarda dini eğitimde dikkate alınacak dini talimatları düzenlemektedir. 13, 14 ve 15. maddeler kilisenin din eğitimi ve eğitim hizmetlerini içermektedir. Bu bağlamda 16. madde Katolik askerlerin din hizmetlerine; 17. madde ise tutuklu ve hükümlülerin din hizmetlerine yer

---

¹²⁴ Burdziej, a.g.m., s. 167.

¹²⁵ Ali Yaşar Sarıbay, **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 6.

¹²⁶ Burdziej, a.g.m., s. 168.

¹²⁷ TC Adalet Bakanlığı, “**Polonya Cumhuriyeti Anayasası**”, a.g.e., s.393.

¹²⁸ Marian Mazgaj, **Church and state in communist Poland: a history, 1944-1989**, McFarland Publishers, North Carolina, 2010, ss. 147-150.

vermektedir. 20. madde Katolik Kilisesi'nin basım-yayım özgürlüğünü ele almaktadır. 21. ve 22. Maddeler kilisenin misyonunu gerçekleştirmesi için, bağış ve devlet desteğini de içeren, mali kaynaklar hakkındaki düzenlemelere yer vermektedir. 23. madde kilisenin yasal kişiliğiyle bağlı taşınır ve taşınmaz mülkiyetlerinin durumu ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. 24. madde yeni kilise inşasını; 26. madde kilise yargı mensuplarının Leh yasalarınca kurumsallaşma haklarını kapsamaktadır.¹²⁹

Polonya'da kilise-devlet ayrılığına anayasal düzlemde yer verilmesine rağmen konkordatonun ilk maddesinde taraflar arasında mevcut bir ayrılıktan söz edilmemiştir. Nitekim kilisenin¹³⁰ din, eğitim ve evlilik hizmetleri konusunda yüklendiği misyonlar ve mali, hukuki, mülkiyet, basım-yayım ve medya konularında sahip olduğu hak ve özgürlükler, devletle olan ilişkisinin niteliğini belirleyen anayasal ilkeleri belirsizleştirmektedir. Bu noktada Katolik Kilisesi'nin devletle olan ilişkileri üzerinden Polonya'da etkin bir konumu olduğu söylenebilir. Ancak Burdziej, söz konusu ilişki biçimlerini gündelik yaşam içinde birbirinden keskin bir şekilde ayırmanın kolay olmadığını belirtir. Bu durumda Katolik Kilisesi'nin din, politika ve kamusal alan ilişkileri de incelenmelidir. Leh kimliği ele alınırken gösterildiği üzere, Leh toplumunun neredeyse tamamının Katolik olduğu beyanı ve güçlü itikadi bağları, Katolik Kilisesi ile din arasındaki ilişkiyi tanımlamayı kolaylaştırır. Burdziej'e göre, Polonya'da dini kürenin homojenlik sergilemesi, Katolik Kilisesini kilise-din ilişkilerinde güçlü kılmaktadır. Kilisenin din ilişkilerindeki güçlü konumu ise kiliseyi kamusal alanda dini değerlerin temel

---

¹²⁹ Marian Mazgaj, a.g.e., ss. 150-154.

¹³⁰ Polonya'da Katolikler ile Protestanlar arasında derin ayrılıklar tesis eden Luteryan dini reform hareketine rastlanılmaz. Aksine toplum parçalanma döneminde, Nazi ve Sovyet işgalinde "*kendine özgü*" bir karakter sergileyen, dinin ve Hristiyanlık pratiklerinin kilisenin tekelinde olmasını arzu eden, bir reformu desteklemiştir. Bu durum Polonya'da kilise-Papalık ilişkilerinin genel anlamda sorunsuz olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim nüfusun %96'sının Roma Katolik Kilisesi'ne mensup olduğu Polonya'da kilise cemaatinin kendi rahipleri ile birlikte piskoposlara ve papanın öğretilerine hürmetle itaat etmesi bu noktaya işaret etmektedir. Marian Mazgaj, a.g.e., ss. 156-157. Ancak bu tespitten, Polonya'da kilise-Papalık ilişkilerindeki uyumun süreklilik arz edeceği sonucu çıkarılmamalıdır. Piskoposların Leh rahiplerden seçilmesi ve Leh kimliğine sahip olmayan kilise mensuplarının Polonya Piskoposlar Konferansı'na üye olamaması, Marian Mazgaj, a.g.e., s. 149. yerel dini otoriteleri avantajlı bir konuma taşımaktadır. Smith'in demotik etni tanımlamasında dine ve dini alanın temsilcisi konumunda olan kent tabanlı rahiplere yaptığı vurgu dikkate alındığında, Papalık Makamı ile yerel dini otoriteler arasında anlaşmazlıkların yaşanması durumunda, yerel unsurların avantajlı tarafta konumlanması olasıdır. Dinin ve Katolikliğin kilise tekeline geçmesinin arzulandığı dönemlerde güçlü bir milli kimliğin ve milliyetçi ideolojinin varlığı bu noktaya işaret etmektedir.

dayanağı yapmaktadır.¹³¹ Nitekim anayasa yapımı sürecinde Polonya Piskoposlar Konferansı Sekreteri Tadeusz Pieronek, bu gerçekliğe vurgu yapmıştır.¹³²

Kilise-politika ilişkisini tanımlamada ise kültür kavramı, iktidar ve aktör bağlamında önem arz etmektedir. Krysztof Zuba, politik bilimde başta iktidar, politik sistem ve sosyal sermaye teorileri olmak üzere, geniş kabul görmüş tanımlamaya göre politik, ekonomik ve kültürel boyutlarda üç tip iktidar şekli olduğunu belirtir. Zuba'ya göre politik iktidar, ekonomik ve kültürel alanda etkinlik kurabileceği gibi, ekonomik iktidar, kültürel ve politik alanda ve kültürel iktidar, ekonomik ve politik alanda etkinlik kurabilir. Polonya'da kültürel sermayenin temelde kilise emrinde olması, kiliseye siyasi partilerin ve toplumun görüşlerini şekillendirecek ölçüde politikaya müdahale etme olanağı sağlar. Bu bağlamda kilise siyasi pazarlıklarda, siyasi kurumsallaşmada ve bu kurumların siyasal aktivitelerinin kontrolü noktasında politikaya doğrudan dâhil olabilir. Kilise politikayla olan ilişkisini değer savunuculuğu yaparak dini, sosyal ve politik sorunlarla ilgili toplumsal tutum oluşturarak kültür üzerinden de gerçekleştirebilir. Yine kilise ekonomik çıkar kaygısıyla hareket ederek, politikayla ekonomik unsurlar üzerinden ilişki kurabilir.¹³³

Kilisenin Polonya'da 1989-1997 yılları arasında anayasa yapımı sürecindeki rolü,¹³⁴ seçim dönemlerinde belirli politik hareketleri veya temsilcileri açık veya zımnen desteklemesi, politikaya müdahil olmasına örnek gösterilebilir.¹³⁵ Kilise, Katolik kültür üzerinden politik değerler üreterek politikaya eklenilebilir. Kilise piskoposlarının kürtaç, ötenazi, evlilik, kök hücre araştırmaları, tüp bebek (suni döllenme) gibi politik olarak çözüm bekleyen konularda kamuoyu ile paylaştıkları görüşleri kiliseyi politikada taraf haline getirmiştir. Bu bağlamda Polonya'da Katolik Kilisesi'nin ve kilise mensuplarının ulusal Katolik ve Hristiyan demokrat kimliğe sahip politik partileri desteklediği görülmektedir.¹³⁶ Bu durum ise Kitschlet ve Zarycki'nin tanımladığı politik bölünme tipleriyle uyum içindedir. Kilise politik ve kültürel meseleler üzerinden politik alana dâhil olabileceği gibi, kendi kurumsal yapısını ilgilendiren ekonomik meseleler üzerinden de politikaya dâhil olabilir. Nitekim Kilise Polonya'da finansal statüsünü, mensuplarının ve

---

¹³¹ Burdziej, a.g.m., s. 168.

¹³² John Anderson, a.g.m., s. 146.

¹³³ Krysztof Zuba, "The Political Strategies of the Catholic Churches in Poland", **Religion, State and Society**, C. 38, S. 2, Haziran 2010, ss. 116-117.

¹³⁴ John Anderson, a.g.m., s. 145.

¹³⁵ Zuba, a.g.m., ss. 119-120.

¹³⁶ Zuba, a.g.m., ss. 122-124.

din eğitimi vermekle görevli üyelerinin ücretlerini ve taşınmazlarını ilgilendiren vergi düzenlemeleri gibi ekonomik konular üzerinden de politikaya dâhil olmuştur.¹³⁷

Kültürün kilise-politika ilişkisinde aktör bağlamındaki önemi, karar vericilerin karar alma sürecine etki eden değer yargılarını oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Burdziej'e göre, her politikacı politik alanda çeşitli güdüler tarafından harekete geçirilir. Kültürün bir unsuru olan din ise bu güdülerden sadece biridir.¹³⁸ Politik kararların dini değerler üzerinden şekillenmesi kiliseye politik kişilik kazandırmaktadır. Üçüncü Cumhuriyet Polonyası'nın eski başbakanlardan liberal Katolik Tadeusz Mazowiecki, anayasa yapımı sürecinde kilisenin ulusun en önemli parçalarından biri olduğunu ve basitçe bir kenara atılamayacağını belirterek kiliseye politik karakter atfetmiştir. Benzer bir düşüncüyü Polonya'nın bir başka önemli figürü Lech Walesa ortaya koymuştur. Walesa, anayasa yapımı sürecinde Katolik Kilisesi'nin Polonya'nın 1000 yıllık parçası olduğu gerçeğini vurgulamış ve kilise statüsünün anayasal düzeyde belirlenmesi girişimlerinin bu gerçeklikle çeliştiğini belirtmiştir.¹³⁹

Kilisenin devlet, din ve politika ilişkilerindeki etkinliği kiliseyi kamusal alan ilişkisinde de etkin kılmıştır. Burdziej, Polonya'da din ve kilisenin kamusal yaşamdaki etkinliğinin, özellikle komünizmden demokrasiye geçiş sürecinin ilk yıllarında, toplumsal mutabakata varacak şekilde onaylandığını belirtir. Burdziej'e göre bu durum, salt kamusal alan örneği oluşturan Sovyet pratiklerinden, kilisenin kamusal alandan dışlanmasından kaynaklanmaktadır. Burdziej'e göre kilisenin kamusal alandan dışlanması, Neuhaus'un kuramında belirttiği gibi toplumun belirli bir kesimi tarafından keskin bir kilise-devlet ayrılığı olarak algılanmıştır. Bu kesim kilisenin politik kürede yer almasını destekleyerek söz konusu ayrılığı onaylamamıştır. Ancak Burdziej, 1989 sonrası süreçte işlemeye başlayan demokratik pratiklerin kamusal alanı değerden bağımsız bir yapıya dönüştüreceğini belirtmektedir. Burdziej söz konusu tespiti kilisenin ve dinin kamusal alanın yeniden inşasında uzlaşma sağlayamayacağı tespiti üzerinden ulaştırmaktadır. Bu nedenle devletin meşruluk zemininde, milli kimliğin kültürel köklerinde ve insanların politik ve kültürel tercihlerinde dini etkinin yeniden sorgulanması gerektiğini

---

¹³⁷ Zuba, a.g.m., ss. 124-127.

¹³⁸ Burdziej, a.g.m., s. 168.

¹³⁹ John Anderson, a.g.m., s. 146.

vurgulamaktadır. Bu çerçevede aynı taleplerinin militan laiklerle birlikte liberal elitlerden de geldiğini söylemektedir.¹⁴⁰

Ancak Polonya’da kilise-kamusal alan, din-kamusal alan ve kilise-politika ilişkisi, Burdziej’in tespitlerinin aksine, artan bir şekilde kilise ve dinin etkinliği üzerinden şekillenmektedir. Polonya’da iktidardaki liberal Yurttaş Platformu (PO), 2005 parlamento seçimleri sonrası süreçte Hristiyan demokrat karaktere yaklaşmıştır. Zuba, Polonya’da liberalizmin aldığı bu yeni şekli Janusz Lewandowski’nin “vaftiz edilmiş demokrasi” olarak tanımladığını belirtmektedir.¹⁴¹ Bu noktada Polonya’daki politik bölünmeleri yeniden göz önünde bulundurmak doğru olacaktır. Zarycki, 1997 parlamento seçimleri ile birlikte Polonya’da politik bölünmelerde liberal kanadı Özgürlükler İttifakı’nın (UW) temsil ettiğini belirtmiştir. Ancak UW 2001 seçimlerinden sonra parlamentoda temsil edilecek çoğunluğa ulaşamayarak yerini PO’ya bırakmıştır. PO ise 2005 seçimleri ile birlikte kilise ve din ilişkilerindeki liberal tutumunu aşındırarak, 2007 seçimleri sonrası süreçte Hukuk ve Adalet Partisi’nden ayrılan üyeleri bünyesine katarak liberal kimliğine belirli noktalarda muhafazakâr söylemleri eklemiştir. PO’nun yeni kimliğinden rahatsız olan kesim Avrupa yanlısı, liberal ve kilise karşıtı karakter sergileyen Palikot Hareketi’ni (RP) kurmuştur. Bu haliyle Polonya’da kamusal alan içinde yer alan politik küre, eylemlerini değerden bağımsız program üzerinden üretmek yerine, dini ve milli kimliğin bir parçası olan Katolik örüntüler üzerinden şekillendirmektedir. Değerden bağımsız kamusal alan taleplerinin ise Zarycki’nin tanımladığı yeni merkez içinde karşılık bulduğu görülmektedir. Yukarıda detaylıca gösterildiği üzere merkezin yerel kültürü dışlayan politikaları çevrede mücadelenin bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilisenin milliyetçi partilerle olan politik bağı, milli kimliğe hayat veren ve ulusal kültürün bir parçası olan dini unsurların korunması noktasında kurulmaktadır.

Katolik Kilisesi, Sovyet sonrası Polonya’da, politik bir rol üstlenme niyetinde olmadığını ifade etse de, pratikte kilise politik sürece etkiye bulunarak politikaya dâhil olmuştur.¹⁴² LPR ve PİS örnekleri, kilisenin milliyetçi partilerle olan ilişkisini çoğunlukla kilise hiyerarşisi içinde yer almayan araçlar vasıtasıyla kurduğunu göstermektedir. Kilisenin politik etki oluşturmak için kullandığı araçların başında radyo ve televizyon

---

¹⁴⁰ Burdziej, a.g.m., ss. 170-174.

¹⁴¹ Zuba, a.g.m., ss. 123-124.

¹⁴² John Anderson, a.g.m., s. 147.

yayıncılığı gelmektedir. Milyonlarca dinleyicisi ve takipçisi olan dini, modernlik karşıtı, antisemitik, yabancı karşıtı ve milliyetçi içerikte yayın yapan Radyo Meryemana, (*Radio Maryja*) kilisenin politikaya medya üzerinden etkide bulunmasına örnek gösterilebilir.¹⁴³ Polonya'nın güncel kaygılarını ve önyargılarını (sterotiplerini) radikal dini ve milliyetçi imgelerle dinleyicilerine ulaştıran Radyo Meryemana, Polonya Roma Katolik Kilisesi'ni temsilde resmi bir pozisyona sahip olmasa da¹⁴⁴ Polonya Kardinaller Konferansı otoriteleri tarafından kilisenin resmi olmayan politik gücü olduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁵

Nitekim Zdzislaw Mach, kilise kurumunun bir parçası olan bazı piskopos ve rahiplerin Radyo Meryemana aracılığıyla milliyetçi sağ ve halkçı partileri desteklediklerini belirtmektedir.¹⁴⁶ 2001 parlamento seçimlerinden sonra söz konusu politik desteği ve birlikteliği açıkça gözlemlemek mümkündür. Bu seçimde yukarıda yer verilen milliyetçi partilerden halkçı Meşru Müdafaa %10.2, etno-milliyetçi Endek politik hareketin temsilcisi olduğunu belirten ve Radyo tarafından desteklenen LPR %7.9 ve Katolik milliyetçi PİS %9.5 oy almıştır.¹⁴⁷ Kiliseyi gayri resmi politik temsilcileri aracılığıyla milliyetçi partilerle politik işbirliğine yönelten tek neden milliyetçi partilerin seçimlerde başarılı sonuçlar elde etmesi değildir. Yukarıda ifade edildiği üzere kilisenin geçiş sürecinin ilk yıllarında desteklediği Hristiyan demokrat partilerin bu seçimlerdeki politik başarısızlıkları, kiliseyi politik stratejisini değiştirerek milliyetçi partileri desteklemeye yöneltmiştir.¹⁴⁸ Radyo Meryemana ile LPR politik ittifakının politik başarıyı getirdiği söylenebilir.¹⁴⁹ LPR 2001 seçimlerinin yanı sıra Radyo Meryemana desteğiyle girdiği 2004 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %15.92 ve 2005 parlamento seçimlerinde %7.97 oy almıştır.¹⁵⁰

Radyo Meryemana-LPR ilişkileri, 2003 sonrası LPR'nin radyo ve kilise ideolojisine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle bozulmuştur.¹⁵¹ Buna rağmen kilisenin gayri resmi politik araçları vasıtasıyla milliyetçi partilerle kurduğu politik ittifaklar PİS

---

¹⁴³ Michael Minkenberg, Pascal Perrinau, "The Radical Right in the European Elections 2004", **International Political Science Review**, C. 28, S. 1, Ocak 2007, s. 48.

¹⁴⁴ Anna Horolets, "Conceptualising Europe Through Metaphors: A Way to Identity Formation?", **Polish Sociological Review**, S. 141, 2003, s. 123.

¹⁴⁵ Zuba, a.g.m., s. 121.

¹⁴⁶ Mach, a.g.m., ss. 130-131.

¹⁴⁷ Minkenberg, Perrinau, a.g.m., s. 48.

¹⁴⁸ Zuba, a.g.m., s. 128.

¹⁴⁹ Polonya'da seçim barajının %5 olduğu göz önüne alındığında, söz konusu oranların etkilerini anlamak kolaylaşacaktır.

¹⁵⁰ De Lange ve Guerra, a.g.m., s. 536.

¹⁵¹ Burdziej, a.g.m., s. 171.

üzerinden devam etmiştir. Mach, radyonun ve radyoya bağlı televizyon kanalının 2005 seçimlerinden sonra PİS hükümetinin yarı resmi aracı haline geldiğini, bakanların neredeyse her gün söz konusu medya unsurlarında yer alarak, başta kendi muhafazakâr seçmenleri olmak üzere kitlelerle görüşlerini hiçbir kısıtlama olmaksızın paylaşılabildiklerini belirtmektedir.¹⁵² Radyo Meryemana'nın PİS'e olan desteği, partinin politik başarısını arttırmada önemli katkı sağlamıştır. François Foret, söz konusu katkıyı, radyonun dini bir aktör olarak politik safları belirlemede görür. Foret'e göre kilise, milliyetçi ve antisemitik politik söylemlerle bezenmiş bu güçlü ittifaka duyduğu memnuniyetsizliği, sert bir şekilde dile getirmeyerek, onaylamıştır.¹⁵³

Gelinen noktada Sovyet sonrası Polonya'da milliyetçiliğin politik kürede önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Leh milliyetçiliği söz konusu bu etkinliği yukarıda gösterildiği gibi, milli kimlik ve kültür ilişkisi üzerinden tesis etmektedir. Milli kimlik ile milli kültür ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin, iki temel üzerine kurulduğu söylenebilir. Bu temellerden birincisi politik bölünmenin boyutudur. Özellikle Kitschlet, komünizm sonrası demokrasilerde politik bölünmelerin ekonomi, kimlik ve kültür eksenli olduğunu göstermektedir. Politik bölünmenin bir tarafında ise milli unsurlar yer almaktadır. Nitekim Zarycki'de Polonya'da politik kürenin Leh kimliğinin ve kültürünün yeniden tanımlanması noktasında, merkez-çevre ilişkileri bağlamında şekillendiğini belirtmektedir. Milliyetçiliği etkin ve hareketli kılan ise çevrede konumlanarak milli kimliğin ve kültürün evrensel tanımlamasına muhalefet oluşturmasıdır. Leh kimliğinin yoğun etno-dinsel unsurlar içermesi ve Polonya'da dini kürenin homojenlik sergilemesi, Katolik Kilisesine belirli noktalarda etno-kültürel Leh kimliğine kamusal etkinlik kazandıracak milliyetçi bir karakter kazandırmaktadır.

Kimlik-milliyetçilik ilişkisinin üzerine kurulduğu ikinci temel ise, milli kimliğin karakteridir. İlk bölümde yer verildiği üzere Smith, milliyetçiliğin belirli bir halk adına özerklik birlik ve kimlik edinmek ile bunu devam ettirmek için oluşturulmuş bir ideolojik hareket olduğunu belirtir. Ancak Smith, milletin ve milli kimliğin ortak mitleri, tarihi belleği ve kitlevi bir kamu kültürünü de içeren diğer unsurlarının doğası gereği milliyetçi hizipler tarafından dayatılacak bir karaktere sahip olmadığını vurgular.¹⁵⁴ Başka bir

---

¹⁵² Mach, a.g.m., s. 128.

¹⁵³ François Foret, "Religion: a Solution or a Problem for the Legitimation of the European Union?" **Religion, State and Society**, C. 37, S. 1-2, 2009, s. 44.

¹⁵⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 32.

ifadeyle milli kimlik etnik bir evveliyatın imkânları ölçüsünde özgün bir karakter sergiler. Öte yandan milliyetçilik bir *kültür biçimi* olarak tahayyül edildiğinde ise milli kimlik, milliyetçilerin el emeği olarak görülür.¹⁵⁵ Ancak burada da milliyetçiler, Smith'in ifadesiyle parçalı etno tarihleriyle kayıtlıdır.¹⁵⁶ Bu noktada siyasi bir doktrin olarak milliyetçiliğin en derindeki popüler duygu ve emelleri canlandırıp, sembolizm ve törenselliği sağladığını söylemek mümkündür.¹⁵⁷ Böyle bir tanımlama milli kimliği, kültürü ve bunlarla ilişkili geleneksel/toplumsal kurumları, milliyetçiliğin elinde radikal bir değişime uğramaktan kurtardığı gibi, politik küre başta olmak üzere kamusal alandaki etkinliğini tesis etmede milliyetçiliğe bağımlı hale getirmektedir.

Bu noktada Joanna Kurczewska ve Sevinç Alkan Özcan'ın yaptıkları tespitler, Sovyet sonrası Polonya'da kimlik-milliyetçilik ilişkisini en iyi şekilde tanımlamaktadır. Kurczewska'ya göre LPR gibi ulusal-Hristiyan sağ partiler ve liderleri öteki ya da düşmanı politik ve toplumsal alanda etkisizleştirmek için yekpare, katı bir milli kimliğin inşasını desteklemektedir. Şüphesiz politik anlamda öteki ya da düşman Yahudiler, yabancılar ve yarı-Lehlerdir. Yarı Lehler ise materyalist dünya görüşünü ve batı liberalizmini benimsemiş Polonyalıdır.¹⁵⁸ Kurczewska'nın tespitinden milliyetçi partilerin yekpare milli kimlik tanımlamalarının Polak-Katolik unsurlardan oluştuğu söylenebilir. Nitekim Katolik kültürü ya da itikadı benimsemeyenlerin ötekileştirilmesi bunu göstermektedir. Polak-Katolik Leh kimliğinin milliyetçilik üzerinden kamusal ve politik alana dâhil edilmesi, yukarıda detaylıca gösterildiği üzere, dinin de kamusal ve politik alana dâhil olması anlamına gelmektedir. Ancak Katolikliğin bir kimlik unsuru olarak kamusal ve politik alandaki etkinliği ise milliyetçilikle birlikte değerlendirilmektedir. Özcan Polonya'da dinin, eğitim sistemi, siyasi partiler ve entelijansiya üzerindeki etkinliğini milliyetçi örüntüler içinde açıklamaktadır.¹⁵⁹

Yapılan tespitler doğrultusunda Polak-Katolik Leh kimliği, sınırları tarihi ve sembolik-kültürel unsurlarla belirlenen, etnik bir köken ve Mesihçi arzular üzerinde inşa edilmiştir. Bu kimliğin ve kültürün etkinliği, evrensel kimlik tanımlamaları ve liberal batı kültürü ile temaslarına rağmen, Sovyet sonrası dönemde de devam ettirdiği görülmektedir.

¹⁵⁵ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 147.

¹⁵⁶ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 225.

¹⁵⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 135.

¹⁵⁸ Joanna Kurczewska, "National Identities Vis-à-Vis Democracy and Catholicism (The Polish Case After 1989)", **Polish Sociological Review**, S. 152, 2005, s. 343.

¹⁵⁹ Sevinç Alkan Özcan, **Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik, Siyaset**, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 308.

Toplumun homojen denecek ölçüde etnik Polak-Katolik kimlik sergilemesi ve yeniden kendi kaderini tayin etmesi, milliyetçi partilerin görünümünü değiştirmiştir. Ancak kimlik ve kültür eksenli politik bölünmeler ve tarihsel/toplumsal kurumların (kilise) politik etkinliği, milli kimliğin milliyetçi ideolojiyle olan ilişkisini canlı tutmuştur. Çalışma ve ulaşılan tespitler bağlamında cevaplanması gereken son soru ise şu şekilde ifade edilebilir: Eğer milli kimlik parçalı da olsa bir etno-tarihe ve etno-kültüre dayanıyorsa, milliyetçilik ise bir kültür biçimi olarak milli kimliği şekillendirebiliyorsa, kimlik-milliyetçilik ilişkisi politikada nasıl tezahür edecektir? Son bölümde bu soru cevaplanarak, Polonya’da toplumun hala milli bağlarla nasıl birbirine bağlı oldukları gösterilecektir. Bu çerçevede politikanın görünmeyen yüzünü ortaya çıkartmak amacını güden politik kültür çalışmalarına başvurmak açıklayıcı olacaktır. Smith’in milliyetçiliği bir kültür biçimi olarak düşünürken kültürün ideoloji, dil, mitoloji, sembolizm ve bilinç¹⁶⁰ unsurlarını ön plana çıkarması, politik kültürel analizin önemini ortaya koymaktadır.

3.3. SOVYET SONRASI POLONYA’DA KİMLİK-MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN POLİTİK KÜLTÜR ÜZERİNDEN OKUNMASI

John Street, Marksist rejimlerin dağılmasıyla birlikte milliyetçiliklerin yükselişe geçtiğini, kültürün ise bu süreçte devletin meşruluk zemininde ve yurttaşlık kimliğinde önemli arabulucu rol üstlendiğini belirtmektedir. Street’e göre, böyle bir durumda politik eylemlerin tanımlamasında birden çok seçenek sunan politik kültür kavramını tanımlamak öncelikli hale gelmektedir.¹⁶¹ Street’in belirttiği öncelik doğrultusunda, Sarıbay’ın politik kültür kavramsallaştırmasını ele almak doğru olacaktır. Sarıbay, politika literatüründe politik kültür tanımlamasının politik gelenekler ile kamu kurumlarına ruh veren özellikleri, politikada etkin resmi olmayan kurallar ya da topluma hâkim politik ideolojinin dile getirdiği amaçlar üzerinden tanımlanabildiğini söylemektedir. Bu bağlamda Sarıbay, G. M. Patrick’in dört farklı tip politik kültür kavramsallaştırmasına yer verdiğini belirterek bu tanımlamalara açıklık getirmektedir. Birinci tip politik kültür kavramsallaştırması David Easton tarafından yapılan, bireyleri aşan, mevcut politik sistemle uygunluk gösteren *nesnel* politik kültür kavramsallaştırmasıdır. İkinci tip kavramsallaştırma, G. Almond, B. Powell

¹⁶⁰ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 147.

¹⁶¹ John Street, “Political Culture- From Civic Culture to Mass Culture”, **British Journal of Social Science**, C. 24, S. 1, Ocak 1994, s. 96.

ve S. Verba tarafından yapılan, Easton'un yaptığı tanımlamanın aksine bireyde temellenen *psikolojik* ya da *öznel* politik kültür kavramsallaştırmasıdır. Üçüncü tip politik kültür kavramsallaştırması, L. W. Pye'in araştırma yapılarak ulaşılabileceğini belirttiği *bulgusal* karakterdedir. Dördüncü ve son tip ise, R.D. Fagen ve R. C. Tucker'in politik kültür kavramını meydana getiren nitelik ve özelliklerin tamamını kapsayan *içlemsel* (kapsamlı) politik kültür kavramsallaştırmasıdır.¹⁶²

Sarıbay, söz konusu politik kültür kavramsallaştırmalarından en çok Almond, Powell ve Verba'nın yaptıkları tanımlamanın kullanıldığını belirtmektedir. Almond ve Verba ise, politik kültür kavramını bireyin politik sisteme, sistemin çeşitli bölümlerine ve sistem içindeki rolüne karşı tutumlarının yer aldığı belirli bir politik yönelim olarak tanımlamaktadır.¹⁶³ Ancak Sarıbay, söz konusu tanımlamanın bireyi ön planda tutmasından dolayı kültürün zorunlu kıldığı kolektiviteyi gözden kaçırdığını belirtmektedir. Sarıbay'a göre politik kültürü anlamak "... bireyin inanç, tutum ve değerler temeli üzerine kolektif tasarım olan sembolleri" dikkate almakla mümkündür.¹⁶⁴ Benzer bir düşüncüyü Lowell Dittmer de paylaşmaktadır. Dittmer'e göre, başta Almond ve Verba'nın tanımlamaları olmak üzere, politik kültür tanımlamalarında politik sisteme ve politik psikolojiye ağırlık verilmektedir. Ancak kültür doğası gereği sembolizmle ilişki içindedir. Bu noktada politik kültürü tanımlamada kültüre anlamını politik sistem ve politik psikoloji yerine politik sembolizm vermektedir.¹⁶⁵ Sarıbay'ın da belirttiği gibi, semboller zihinsel ekonomi yapmak ve iletişim ihtiyacını karşılamanın yanında *toplumsal ve politik kimlikleri belirleyerek veya onaylayarak insanları kolektiviteye bağlar ve politik topluluğa olan inancı onarır*.¹⁶⁶

Sarıbay'ın, sembolik çatı altında politik sembollere, politik ayin ve törene ve sembolik temel üzerinden politik mitlere (efsanelere) yer verdiği görülmektedir. Öncelikle semboller görünmeyen bilimini yapma iddiasındaki politik kültürün ilgi alanı içindedir. Bu yönleriyle "...Politik ve sosyal sembolleştirme daha baştan bir değere karşılık gelir..." örneğin, bir bayrakta yer alan semboller gerçek anlamlarının dışında ulusal-politik bir

¹⁶² Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., ss. 77-80.

¹⁶³ Gabriel A. Almond, Sidney Verba, **Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Sage Publications, California, 1989, s. 12.

¹⁶⁴ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., ss. 83-84.

¹⁶⁵ Lowell Dittmer, "Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis", **World Politics**, C. 29, S. 4, Temmuz 1977, s. 557.

¹⁶⁶ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., s. 85.

anlam yüklüdür. Semboller bir değere karşılık gelse de “...sembolik bir anlam tek boyutlu ve sabit değildir. Bir etkinliğe ya da nesneye, aynı anda ve aynı topluluk tarafından çeşitli anlamlar yüklenebilir.”¹⁶⁷ Öte yandan belirli bir nesne ya da etkinliğe farklı anlamlar yüklenmesi farklılaşmanın bir aracı haline gelebilir. Nitekim Klatch’a göre, belli bir politik dayanışmayı ve yönlendirmeyi sağlayan semboller bir başka grup için farklı anlam ifade edebilir. Klatch, 1960’lı yıllarda ABD’de “güvercinler” ve “şahinler” arasındaki politik mücadelede Amerikan Bayrağı’nın sembolik bir savaş alanına döndüğünü ve her grup için farklı anlamlar ifade ettiğini belirtmektedir.¹⁶⁸

Toplumsal ve politik kimlik edinmede semboller kadar politik ayin ve törenlerin de önemli işlevleri bulunmaktadır. Sarıbay ve Öğün, ayinlerin bu işlevini Theodor Hanf’ın da belirttiği üzere, şöyle tanımlamaktadır: “... ayinler, bizlere hangi topluluğun parçası olduğumuzu kavratır; diğer topluluklara göre farklılıklarımızı belirginleştirir... ayinler *farklılık içinde birlik* ilkesi ya da *senkretik* ilkenin gerçekleşmesi için işlev görebilir.”¹⁶⁹ Steven Lukes’in tanımlaması ise, ayinlerin politik kültür içindeki yerini kimlik kuran ve devam ettiren vasfıyla ortaya koymaktadır. Lukes’a göre ayin (ritüel), katılımcıların dikkatini özel önem taşıyan düşünce ve duygulara yönlendiren, sembolik karakterli ve belirli kurallara tabi aktivitelerdir. Ayrıca Lukes politik ayinlerin Durkheim’in ifadesiyle kolektif temsili (*représentations collective*) güçlendiren, yeniden şekillendiren ve düzenleyen bir karaktere sahip olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁰

Politik kültürün sembolik çatısı altında yer alan diğer kültürel unsur ise, (efsaneler) mitlerdir. Sarıbay ve Öğün mitlerin, Romantizm ve İdealizmden beslenen Avrupa’da her zaman canlı kaldığını, Herder’in ulusların oluşumunda mitlere vazgeçilmez bir vasıf atfettiğini belirtir.¹⁷¹ Christopher G. Flood, modern dönemde de etkinliğini devam ettiren mitleri politik bağlamıyla şu şekilde tanımlamaktadır. Modern politik mitler, anlatanın kitlesine anlamlı ve anlaşılır bir şekilde öğretmeye çalıştığı geçmişin, bugünün ya da yakın bir gelecekte öngörülen politik gelişmelerin anlatılarıdır. Flood’un tanımlaması, mitlerin modern dönemle birlikte politik karakter sergilediği anlamına gelmemektedir. Nitekim

---

¹⁶⁷ Ali Yaşar Sarıbay, Süleyman Seyfi Öğün, **Politik Bilim**, 4. b., Sentez Yayıncılık, Ankara, Ekim 2013, ss. 99-101.

¹⁶⁸ Rebecca E. Klatch, “Of Meanings & Masters: Political Symbolism & Symbolic Action”, **Polity**, C. 21, S. 1, Güz 1988, ss. 141-142.

¹⁶⁹ Sarıbay, Öğün, a.g.e., s. 102.

¹⁷⁰ Steven Lukes, “Political Ritual and Social Integration” **Sociology**, C. 9, S. 2, Mayıs 1975, s. 291.

¹⁷¹ Sarıbay, Öğün, a.g.e., s. 116.

Flood mitlerin kutsal bir karakter sergiledikleri geleneksel toplumlarda iktidara sundukları katkı ve ilişkileri bağlamında politik bir anlam taşıyabileceklerini belirtir.¹⁷² Sarıbay ve Öğün de bu noktaya vurgu yapar ve Homeros ya da Hesiodes'in eserlerinin şiirsel niteliğine rağmen politik anlam içerdiğini belirtir.¹⁷³ Sarıbay ve Öğün'ün örneği, politik mitlerin karşımıza hangi şekilde çıkabileceği sorusunu sormaya yönelmektedir. Flood'a göre politik mitler epik şiirlerde ve halk hikâyelerinde bir anlatı olarak karşımıza çıkabileceği gibi; resim, poster ve yontulmuş bir heykel olarak ikona halinde kolektif bir ayin, tören, kutsal bir tarih ya da mekânda karşımıza çıkabilir. Üstelik politik mitler modern laik toplumlarda kutsal olmak zorunda değildir. Toplumun belirli bir kesimi tarafından özünde doğru olduğu konusunda politik bir kabulün oluşması yeterlidir.¹⁷⁴ Bu nedenle her koşulda mitler "... insanoğlunun politik iktidar ilişkilerini büyük bir ölçekte, yoğun ve derin bir şekilde hayal edebilmesini sağlayan deneyimin imkanlarını sunmaktadır."¹⁷⁵

Politik kültürel unsurların, kimlik inşasında ve politik kürede yer alan kimliklerin tanımlanmasında önemli bir rol üstlendiği yapılan açıklamalarda net bir şekilde görülmektedir. Politik kültür kimlikle olan ilişkisinin yanında ideolojilerle de ilişki içindedir. Flood, çalışmasının ilerleyen aşamalarında yapmış olduğu modern politik mit tanımlamasında, geçmiş, bugün ya da yakın bir gelecekte öngörülen politik gelişmelere dair anlatıların ideolojik karakterde olduğunu belirterek, politik kültür-ideoloji ilişkisini gösterir. Flood ideolojik karakteri ise şu şekilde tanımlar. Mitik söylem, belirli bir ideolojiyle ilişkili varsayımlar, değerler ve amaçlar izlenimi taşır. Bu nedenle mitler belirli bir ideolojiye açık veya örtülü davet işlevi görebilir.¹⁷⁶ Sarıbay ise, politik kültür ve ideoloji arasındaki ilişkiye sembolik çatı üzerinden açıklık getirmektedir. Sarıbay'a göre, aktör nesnelere toplumsallaşma ve hayat deneyimleri üzerinden *bağımsız* bir şekilde anlam yükleyebilir. Aktör, nesnelere *ben kimim* sorusu üzerinden, ötekiyle olan ilişkisi bağlamında, *çağrışımsal* bir anlam yükleyebilir. Nesnelere bu şekilde anlamlandırma ise sembollere yönelmenin bilişsel boyutudur. Aktörün sembollere yönelmesi yoğun bilişsel

---

¹⁷² Christopher G. Flood, **Political Myth: A Theoretical Introduction**; Routledge Publishing, New York, 2002, s. 41.

¹⁷³ Sarıbay, Öğün, a.g.e., s. 123.

¹⁷⁴ Flood, a.g.e., ss. 41-42.

¹⁷⁵ Sarıbay, Öğün, a.g.e., s. 125.

¹⁷⁶ Flood, a.g.e., s. 42.

karakter sergiliyorsa, sembole olan bağıllık ideolojik karakterdedir.¹⁷⁷ Nitekim Smith de kim olduğumuzu tanımlamada merkezi bir önemi olan milli kimliğin¹⁷⁸ ve milletin, “...modern zamanların en popüler ve en sık rastlanan mitlerinden birinin, milliyetçiliğin merkezinde yer ...”¹⁷⁹ aldığını belirterek mit-milliyetçi ideolojisi arasındaki bağa işaret etmektedir.

Politik kültürel unsurların ideolojik karakter sergilediği nokta, politik kültürel analizin sınırını teşkil etmektedir. İlk aşamada Sarıbay’ın kavramsallaştırmasıyla bilişsel anlamla yüklenmiş politik kültürel unsurların veri olarak alınması, kültürel örüntüleri kimlik bağlamıyla sınırlandıracaktır. İkinci aşamada *ben* sorusunu yerli kültür üzerinden yanıtlayan politik kültürel unsurlara yönelmek, etno-kültürel milli kimliğin kamusal ve politik alandaki tesisini ve yeniden üretimini açıklama imkânı sunacaktır. Yukarıda ifade edildiği üzere, etno-kültürel Leh kimliğinin milliyetçi ideolojiyle olan ilişkisi göz önüne alındığında, yer verilecek kültürel örüntülerin ideolojik karakter sergilediği ve milliyetçiliği yeniden üretmeye katkıda bulunduğu görülecektir. Böylelikle çalışmada hedeflenen kimlik milliyetçilik ilişkisinin politik kültürel yansımalarına Leh politik kültürünü kapsamayan, sınırlı bir analiz üzerinden ulaşılabilecektir. Nitekim Sarıbay ve Ögün, “...politik kültür çözümlemelerinin tek değişkenli ve kategorik sonuçlar vermesini önlemek adına örneğin belirli bir ulusu ya da toplumu blok olarak ele almaktansa, onun içinde yer alan özgül gruplara odaklanan bir bakışın daha işlevsel olacağını...”¹⁸⁰ belirtir. Bu noktada Sovyet sonrası Polonya’da kimlik milliyetçilik ilişkisi bağlamında ele alınacak kültürel örüntülere yoğunlaşmak doğru olacaktır. Nitekim Bogdan Szajkowski’nin (milli kimliğin önemli bir unsuru olan) Roma Katolikliği ile milliyetçiliğin tarihsel birlikteliğini çağdaş Leh politik kültürünü tanımlamanın temel unsurlardan biri olarak nitelendiren tespiti,¹⁸¹ söz konusu kültürel örüntüleri ele almanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

---

¹⁷⁷ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, a.g.e., ss. 87-88.

¹⁷⁸ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 36.

¹⁷⁹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 40.

¹⁸⁰ Sarıbay, Ögün, a.g.e., ss. 79-80.

¹⁸¹ Bogdan Szajkowski, “Poland” **European Political Cultures: Conflict or convergence?**, ed. Roger Eatwell, Routledge Publishing, New York, 1997, s. 158.

3.3.1. Leh Kimliği ve Milliyetçiliğinde Ötekinin Düşman Miti Bağlamında Sembolik Yeniden Üretimi

Bölüme başlarken ifade edildiği üzere Connolly, her bireyin ben ve ötekini tanımlamada önemli bir işleve sahip olmasından dolayı bir kimliğe gereksinim duyduğunu belirtmektedir.¹⁸² Ötekiyle kâmil bir kimlik anlayışı milletler için de geçerlidir. Anderson'un milletleri tanımlarken kullandığı sınırlılık kavramı, ötekine varlık kazandırmaktadır.¹⁸³ Bu bağlamda Smith de milliyetçilik ve milli kimlik tanımlamasında ötekinin zorunlu varlığını vurgulamaktadır. Smith'e göre "Milleti her siyasi teşebbüsün nesnesi ve milli kimliği de her insani değer ölçütü yapan bir doktrin olarak milliyetçilik... tek bir insan topluluğu... fikrine bütünüyle kafa tutmuştur."¹⁸⁴ Nitekim Smith, milli kimliğin anlamlarından biri olan aynılık ve benzerliği, ötekiyle olan farklılıklar üzerinden tanımlanmaktadır.¹⁸⁵ Carl Schmitt'in siyasal eylemin açıklanmasında dost-düşman ayrımından faydalanması, politik dinamizmayı sağlayan siyasal düşmanı ise öteki/yabancı üzerinden tanımlaması¹⁸⁶, ötekinin varlığını zorunlu hale getirmektedir. Bu bağlamda Polak-Katolik Leh kimliği ve bu kimliği kamusal alanda etkin kılmaya çalışan milliyetçi ideoloji, bir öteki tanımlaması yapmaktadır. Ruslar, Yahudiler ve Almanlar, Sarıbay ve Ögün'un politik kültür analizlerinde geniş tarihsel ardalana yaptıkları vurgu¹⁸⁷ ve ikinci bölümde yer verilen Leh tarihi dikkate alındığında, Polak-Katolik Leh kimliğinin ve etno-milliyetçi ideolojinin ötekileri arasındadır. Ötekinin tanımlanması noktasında mitler önemli bir rol oynamaktadır. Smith'in belirttiği gibi mitler, kimlikle birlikte tarihsel-kültürel bir topluluk olan ulusun temelinde yer alan *etni*'nin önemli kodlarından¹⁸⁸ Geoffrey Bardell ise, ötekini tanımlamada kullanılan mitlerin karakterini ortaya koymaktadır. Bardell'e göre etno milliyetçi (illiberal olarak tanımlanmaktadır) ideoloji, ötekine dair *steroipleri* oluşturmada düşman mitlerini kullanmaktadır.¹⁸⁹

Bu noktada etno kültürel Leh kimliği ve milliyetçiliği de ötekini tanımlamada düşman mitini kullanmıştır. Bardell'e göre Leh milliyetçiliği ve politik Katolikliği, ötekini

¹⁸² Connolly, a.g.e., s. 205.

¹⁸³ Benedict Anderson, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 37.

¹⁸⁵ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 122-123.

¹⁸⁶ Carl Schmitt, **Siyasal Kavramı**, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47.

¹⁸⁷ Sarıbay, Ögün, a.g.e., s. 87.

¹⁸⁸ Anthony D. Smith, **Ulusların Enik Kökeni**, a.g.e., ss. 36-37.

¹⁸⁹ Geoffrey Bardell, The Role of Pre-1945 National and Catholic Myths in Transforming an Illiberal Polish Political Culture into a Liberal Political Culture of Opposition under Communism, Brunel University School of Social Sciences Theses, (Doktora Tezi), London, 2002, ss.36-37.

tanımlayan düşman mitlerini, 1900-1945 sürecinde içsel ve dışsal olmak üzere iki düzeyde tanımlamıştır. Polonya’da 1900-1920 sürecinde içsel düşman miti, tarihsel ülke miti, etnik köken ve akrabalık mitleri ile Polak-Katolik birlikteliği üzerinden kurulmuştur. Yahudiler ve Yahudilerle ilişkilendirilen komünistler ise içsel düşman mitinin unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁰ Söz konusu dönemde dışsal düşman mitinin unsurları ise, Almanlar ve Ruslardır. Komşu Almanlar ve Ruslar, 1795 ve 1939 yıllarında Polonya’yı parçalayarak ve Polonya’yı parçalama hususunda saldırmazlık paktı altında gizli emellerini ortaya koyarak, tarihsel düşman olmuşlardır.¹⁹¹

1945-1989 sürecinde de söz konusu içsel ve dışsal düşman mitlerinin unsurlarının etkinliğini koruduğu görülmektedir. Parti devletinin komünist olmayan unsurları, komünist-Yahudi eşitliği üzerinden Yahudi düşman mitini canlı tutmuştur. Bu bağlamda 1945’te Krakow’da, 1946’da ise Kielce’de Yahudi pogromları meydana gelmiştir. 1968 yılında ise Yahudi göçleri yaşanmıştır.¹⁹² Soğuk savaş sürecinde Alman düşman miti, rejimin komünist olmayan unsurları tarafından canlı tutulmuştur. Buna göre Almanlar, geçmişte olduğu gibi bugün de Lehlerin düşmanıdır ve Leh milletinin aleyhine olacak her hususta Yahudilerle birlikte hareket etmekten kaçınmayacaklardır.¹⁹³ Soğuk Savaş sürecinde Rus/Sovyet düşman mitinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Polonya Savaş sonrası oluşan Avrupa düzeninde Sovyet egemenliği altında kalmıştır. Söz konusu politik etkiden dolayı parti, Polonya’ya hâkim bir Rus/Sovyet düşman mitinin etkilerini azaltma ihtiyacı duymuştur. Ancak rejimin Rus/Sovyet mitini yatıştırma politikaları büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁹⁴

Buna rağmen Sovyet sonrası döneme gelindiğinde düşman miti bağlamında Rus ötekiliği üzerinde yoğunlaşmak anlamlı görünmemektedir. Rusya, Polak etnik kimliği tanımlamada sembolik bir öteki olsa da Leh etno-milliyetçiliği Almanya’ya karşı Rus(ya) yanlısı politika izlemekten kaçınmamıştır. 1410 tarihli “Grunwald Zaferi miti”, Roman Dmowski’ye ve temsil ettiği Leh etno-milliyetçi ideolojiye, daha tehlikeli Alman düşmanlığına karşı Rus(ya) yanlısı politika izlemenin kapsamı açmıştır.¹⁹⁵ Nitekim LPR ve Meşru Müdafaa Partisi, Dmowski’nin izlediği bu politikaları AB ve Almanya karşısında

---

¹⁹⁰ Bardell, a.g.tz., ss. 99-104.

¹⁹¹ Bardell, a.g.tz., s. 107.

¹⁹² Bardell, a.g.tz., ss. 194-195.

¹⁹³ Bardell, a.g.tz., s. 205.

¹⁹⁴ Bardell, a.g.tz., ss. 176-180.

¹⁹⁵ Bardell, a.g.tz., s. 107.

devam ettirmiştir.¹⁹⁶ Söz konusu politikalar Rus stereotiplerinin, savaş zamanları ve toplumsal politik muhalefet gibi olağanüstü durumlar dışında, gündelik yaşam pratikleri içinde Lehliği tanımlamada önemli bir yerinin olmadığına işaret etmektedir.¹⁹⁷ Öte yandan Polonya’da düşman miti bağlamında ortaya çıkacak bir Alman ötekiliğinin etkinliğini, NATO ve AB üyeliği vasıtasıyla kurulan ortaklık yoluyla kaybettiğinden bahsedilebilir. Ancak söz konusu ortaklıkların, öteki tanımlamasına yeniden vücut bulduracak milliyetçi kaygıları bütünüyle ortadan kaldıramadığı görülmektedir. Bu noktada kimlik milliyetçilik ilişkisi bağlamında Alman karşıtlığını canlı tutacak milliyetçi kaygılar üzerinde yoğunlaşmak doğru olacaktır.

3.3.1.1. Leh Kimliği ve Milliyetçiliğinde İyi-Kötü Mücadelesi Metaforu Bağlamında Alman Karşıtlığı

Leh kimliğinin ve etno-milliyetçi ideolojinin ötekisi olarak Alman karşıtlığı, geniş bir tarihsel arka planın ürünüdür. İkinci bölümde gösterildiği üzere Almanya, Polonya’nın Hristiyanlığı kabulü esnasında, bağımsız bir başpiskoposluk bölgesine müsaade etmeyerek politik-dini baskı uygulamaya başlamıştır. Bu baskılar, Cesur Boleslaw’ın ölümüyle birlikte işgale dönüşmüştür. Polonya tacı ve toprakları, 1410 Grunwald Savaşı’na kadar Alman unsurlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ancak zafer Alman tehlikesini ortadan kaldıramamıştır. Almanya, Polonya’da Birinci Cumhuriyet’i 1773 ve 1793 yıllarında parçalayan, 1795 yılında ise, Avrupa haritasından silen güçlerden biri olmuştur. Ekonomik yaptırımlar ve Kulturkampf politikası, Almanların Lehlere karşı saldırgan tutumunu parçalanma döneminde de devam ettirdiğini göstermektedir.

Almanlar, Polonya tarihi boyunca Lehlerle mücadele halinde olmalarından dolayı Leh kimliği ve etno-milliyetçi ideoloji içinde öteki olarak konumlanmıştır. Öyle ki Roman Dmowski, Almanya-Polonya ilişkilerini “iyi-kötü arasında sürekli devam eden mücadeleden biraz daha fazlası” olarak tanımlayarak,¹⁹⁸ iyi-kötü mücadelesi metaforu üzerinden Almanların öteki konumunu vurgulamıştır. Almanya ile Polonya’nın mücadelesi, savaş arası dönemde devam etmiştir. 15. yüzyıla kadar Leh ülkesi olan ve

¹⁹⁶ Tomasz Zarycki, “Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity”, **East European Politics and Societies**, C. 18, S. 4, 2004, s. 598.

¹⁹⁷ Ireneusz Krzeminski, “Polish-Jewish Relations, Anti-Semitism and National Identity”, **Polish Sociological Review**, S. 137, 2002, s. 38.

¹⁹⁸ Cordell, Wolf, a.g.e., s. 58.

1910'da nüfusunun %65'i Lehlerden oluşan Yukarı Silezya'nın, 1921 yılında yapılan plebisit ve toprak düzenlemeleriyle birlikte, Almanların dilsel ve kültürel hegemonyasına girmesi, 1933 sonrası süreçte ise, bölgeden Leh izlerinin silinmesi¹⁹⁹ bu kapsamda değerlendirilebilir. Yukarı Silezya'da yaşanan bu gelişme, günümüz Polonyası'ndaki Alman ötekiliğinin en önemli nedenlerindedir. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan II. Dünya Savaşı²⁰⁰ ve savaş sonrası düzenlemeler ise, coğrafi-kültürel meseleler üzerinden üretilen Alman ötekiliğini canlı tutmuştur.

Polonya Halk Cumhuriyeti'nin sınırları, savaş sonrası düzenlemelerle değiştirilmiştir. İkinci Cumhuriyet'in, daha sonra Ukrayna, Belarus ve Litvanya arasında paylaşılan doğu sınırları, Sovyet egemenliğine girmiştir. Buna karşılık Weimar Cumhuriyeti'nin doğu, Kuzey Prusya'nın güney bölümlerini oluşturan Silezya'nın önemli bir kesimi ise, Polonya topraklarına dâhil edilmiştir.²⁰¹ Teritoryal düzenlemeler, (Alman ötekiliğini devam ettirme imkânı sunan) sınır anlaşmazlıkları gibi milliyetçi kaygıları beraberinde getirmiştir. Polonya'nın batı sınırları, Soğuk Savaş sürecinde imzalanan ikili anlaşmalarla tanınmıştır. Bu kapsamda Polonya, Doğu Almanya ile 1950 yılında, Batı Almanya ile 1970 yılında sınır anlaşmaları imzalamıştır. Batı Almanya'nın anlaşma metnine, iki Almanya'nın birleşmesi durumunda sınır ihtilaflarını gündeme getireceğini ekletmesi,²⁰² Polonya'da milliyetçi kaygıları canlı tutmuştur.

Teritoryal düzenlemelerle birlikte, eski Alman yurttaşlarının akıbeti ve değişen doğu sınırları dışında kalan Lehlerin bu bölgede ikameti gibi, etnik ve yurttaşlık problemleri ortaya çıkmıştır. Eski Alman yurttaşlarının bir bölümü sınır dışı edilirken, diğer bölümü Almanlaştırılmış Lehler olarak değerlendirilerek yeniden Lehleştirme politikalarına tabi tutulmuştur.²⁰³ Bu durum, öteki olarak Alman düşmanlığının ve çatışmanın Silezya faktörü üzerinden devam ettiğini göstermektedir. Teritoryal ve etnik meselelerin, savaş sonrası süreçte anıtlar, semboller, işaretler ve hatta özgün mimari yapılar gibi Almanları tanımlayan kültürel objeler üzerinden devam etmesi, (ötekiyle olan)

---

¹⁹⁹ Boleslaw Janus, "Self-Identity Formation and the Polish Sub-culture of German Upper Silesia", **The Polish Review**, C. 42, S. 2, 1997, ss. 167-168.

²⁰⁰ Sander, a.g.e., s. 124.

²⁰¹ Lech M. Nijakowski, Piotr H. Kosicki, "Monument Wars and the Pursuit of Symbolic Dominion over a Territory: Analysis Based on the Case of Germans in Poland", **International Journals of Sociology**, C. 36, S. 4, Kış 2006/7, s. 31.

²⁰² Bahar Rumelili, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", **Uluslararası İlişkiler**, C. 4, S. 16, Kış 2007/8, s. 55.

²⁰³ Cordell, Wolf, a.g.e., ss. 33-36.

mücadeleyi sembolik kılmaktadır. Bu bağlamda Polonya'nın bir parçası olan Silezya'da, Nazi suçlarını hatırlatan sembollerle birlikte, Almanlığı vurgulayan yaklaşık 200 anıt tahrip edilmiş, 50 anıt ise yerinden sökülmüştür. Alman sembollerinin ve işaretlerinin yıkımını, Silezya'yı Lehlerin sembolik alanına dönüştürecek Leh kültürel örüntülerinin inşası takip etmiştir.²⁰⁴

Söz konusu düzenlemeler ve politikalar, Sovyet sonrası dönemde Alman ötekiliğinin, teritoryal, etnik ve kültürel meseleler üzerinden yeniden üretileceğini göstermektedir. Nitekim Almanya'nın 1990'da birleşmesi, yukarıda ifade edilen Lehlerin sınır kaygılarını tetiklemiştir. Bu psikolojik kaygılar, 2+4 müzakereleri, müzakereler sonucunda imzalanan sınır anlaşması ve 17 Haziran 1991'de imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.²⁰⁵ Ancak etnik ve kültürel meseleler, Almanya'nın savaş sonrası oluşan sınırları tanımamasına rağmen, Alman karşıtlığını devam ettirmiştir. Avrupa Birliği de bu durumu değiştirememiştir. Bu noktada Sovyet sonrası dönemde Leh-Alman ilişkilerinin Polonya cephesindeki etkileri analiz edilmelidir.

Kazimierz Krzysztofek'in, [içeriğine çoğunlukla katılmamakla birlikte, R.E.] Leh-Alman kültürel ilişkilerini tanımlamak üzere kullandığı Avrupa, Orta Avrupa, bölgesel, mikro-bölgesel ve karşılıklı Leh-Alman ilişkileri perspektifi,²⁰⁶ Polonya cephesinde görülen Alman ötekiliğini açıklama imkânı sunmaktadır. Leh-Alman ilişkilerinde Avrupa perspektifi, Avrupalılık ve AB üyeliğiyle sınırlandırılabilir. Avrupalılık ve AB üyeliği ise, Leh etno-milliyetçiliği içinde Alman karşıtlığını ortadan kaldırmamaktadır. Leh milliyetçi düşünce sistematiğinde Avrupalılık, coğrafi kavramlardan ziyade kültür üzerinden tanımlanmaktadır.²⁰⁷ Şüphesiz bu Latin kültürüdür. Bu kültürün sağlıklı bir şekilde köklendiği ve dallandığı yer olan Polonya ve Polanlar, Almanya Birleşik Avrupası hayalini kuran Alman Bizans kültürü tarafından, AB aracılığıyla kirletilmek istenmektedir.²⁰⁸ Leh milliyetçi ideolojinin söz konusu söylemi AB üyeliği sonrasında devam etmiştir. Örneğin LPR üyesi Maciej Giertych, 2005 başkanlık seçimleri kampanyasında, Polonya'nın ulusal egemenliğini Berlin ve Brüksel dâhil hiçbir dış güce feda etmeyeceğini belirtmiştir. 2004-

---

²⁰⁴ Nijakowski, Kosicki, a.g.m., ss. 35-36.

²⁰⁵ Cordell, Wolf, a.g.e., ss. 51-53.

²⁰⁶ Kazimierz Krzysztofek, "European, National and Regional Dimensions of Polish-German Cultural Relations", *The Polish Review*, C. 37, S. 4, 1992, s. 521.

²⁰⁷ Andrew Kier Wise, "Post Colonial Anxiety in Polish Nationalist Rhetoric", *The Polish Review*, C. 55, S. 3, 2010, s. 290.

²⁰⁸ Wise, a.g.m., s. 296.

2009 yılları arasında Avrupa Parlamentosu üyeliği de yapan Giertych, misyonunu Leh ulusal çıkarlarını savunmak olarak tanımlamıştır.²⁰⁹ Bu noktada Leh-Alman ilişkilerine Avrupa perspektifinden bakıldığında, Alman ötekiliğini devam ettirecek düşünsel bir yapının hâkim olduğu görülmektedir.

Leh-Alman ilişkilerine Orta Avrupa perspektifinden bakıldığında sonuç değişmemektedir. Sosyo-kültürel anlamda bir Orta Avrupa düşüncesi, Doğu-Batı Avrupa bölünmesinin egemen olduğu yaklaşık kırk yıllık süreden sonra, yeni bir Almanya'nın ortaya çıkmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Polonyalı Czeslaw Milosz ve Çek Milan Kundera, Elbe Nehri'nin doğusunun bütünüyle Doğu Avrupa olarak tanımlanmasına karşı çıkararak, Orta Avrupa düşüncesini desteklemiştir.²¹⁰ Ancak kültürel bir Orta Avrupa ideali Almanya'yı ve Alman sorununu ihmal etmektedir. Batı Almanya, Soğuk Savaş süresince Orta Avrupa idealini NATO ve Varşova Paktı'nın etkinliğini kırmanın aracı olarak görmüştür.²¹¹ Öte yandan Orta Avrupa ideali bağlamında yeniden canlanan Alman devlet miti de, Leh milliyetçiliği içindeki Alman ötekiliğini canlı tutan bir faktör olmuştur. Novalis'in en iyi örneklerinden birini verdiği Alman imparatorluk (*reich*) miti ve bu mitin Norman Cohn tarafından yapılan analizi, imparatorluğun hiçbir şekilde yalnızca Almanların elinde olmayacağını göstermektedir. Ancak bin yıllık geleneği üzerinden Almanya'yı hayal eden farklı politik topluluklar, üçüncü çağla birlikte söz konusu idealin gerçekleşeceğini belirtmiştir. Bin yıllık üçüncü çağ (Üçüncü İmparatorluk) vizyonu Almanlar arasında çok tutulmuştur. Hitler Almanyası, söz konusu mitin politik-metafizik bir örneğidir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndaki başarısızlık ve neden olunan travmalar, bu devlet mitini uzunca bir süre rafa kaldırmıştır.²¹²

Alman devlet mitinin 1980'lerde Orta Avrupa düşüncesi bağlamında yeniden ortaya çıkması, imparatorluk mitinin unsurlarını açıklamayı gerektirmektedir. İmparatorluk ideali, ikinci bölümde Magdeburg Kilisesi bağlamında gösterilen, komşu Slav topraklarının Hristiyanlaştırma altında kolonileştirilmesini öngörmektedir. Kolonileştirme, ülkenin doğu sınırlarını genişleterek, ikinci bölümde Alman difüzyonizmi bağlamında ele alınan, karakteristik bir Alman emperyalizmini ortaya çıkarmıştır. Orta Avrupa'da bir

---

²⁰⁹ Wise, a.g.m., s. 303.

²¹⁰ Krzysztorefek, a.g.m., s. 522.

²¹¹ Timothy Garton Ash, "Mitteleuropa?", *Daedalus*, C. 119, S. 1, 1990, s. 3.

²¹² Hans-Georg Betz, "Mitteleuropa and Post-Modern European Identity", *New German Critique*, S. 50, 1990, ss. 185-186.

Alman hegemonyası ise, Friedrich Neumann'ın "Mitteleuropa" adlı eserinde akılcılaştırılmıştır. Öte yandan imparatorluk; çeşitliliği, adem-i merkeziyetçiliği, sınırların, toplumların ve düzenin açıklığını ya da en azından belirsizliğini sembolize etmiştir. İmparatorlukta somutlaşan devletlerin zayıf federasyonu, Avrupa'nın büyük güçleri tarafından kıskançlıkla savunulmuştur. Bu haliyle imparatorluğun zayıflığı Avrupa güç dengesi sisteminin en önemli ayaklarından birini oluşturmuştur.²¹³

Orta Avrupa fikrine sıcak bakan birçok entelektüel, federatif yapıdaki imparatorluk miti düzeninin, post-modern Avrupa kimliğine ulaşmada bir form oluşturabileceğini düşünmektedir. Bununla birlikte imparatorluk mitinin yeniden canlanması, Kundera gibi bazı entelektüelleri eleştirel değerlendirme yapmaya yöneltmiştir. Ancak mitlerin oluşumu eleştirel değerlendirmelerden daha önemlidir ve Orta Avrupa düşüncesi yeni bir politik mit olmuştur. Batı Almanya'nın Sosyal Demokratları, Yeşilleri ve yeni sol hareketleri, bu mitte, bölünmüş bir Avrupa ile Rus ve Amerikan hegemonyası sorunlarının Almanya açısından ortadan kaldırılabilmesini düşünmüştür. Bu politik hareketler, söz konusu mitin Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'da benimsenmesi için büyük çaba harcamıştır. Yeni sağ ideolojiler ise, Orta Avrupa mitini yeni bir Alman hegemonyası olarak algılamıştır. Böyle bir algının Orta Avrupa ülkelerine hâkim olması, bu ülkelerin uzun vadede çeşitlilik, farklılık ve milli kimlik gibi kavramları vurgulamasına yol açacaktır.²¹⁴ Bu bağlamda zayıf bir Orta Avrupa'da güçlü Alman hegemonyası öngören bir düşüncenin varlığı, Polonya'da Alman ötekiliğini canlı tutacaktır. Nitekim milliyetçi-muhafazakâr PİS'in Lideri Jarosław Kaczynski, 2011 seçimleri sürecinde Almanya ve Angela Merkel hakkında yaptığı açıklamalarla,²¹⁵ Polonya'da milliyetçi Alman kaygılarının canlı olduğunu göstermiştir.

Polonya'ya Orta Avrupa bağlamında hâkim olacak milliyetçi kaygılar, bölgesel ve alt bölgesel düzeydeki Alman ötekiliğini de tetikleyecektir. Almanya'nın 1989'da Polonya'ya yapacağı mali yardıma karşılık Alman azınlık haklarını taahhüt altına alması, sınır anlaşmalarıyla birlikte Silezya'dan sürülen Almanlara kapıların yeniden açılması, Bahar Rumelili'nin olumlu görüşlerinin²¹⁶ aksine, Polonya'da Alman kaygılarını canlı tutmuştur. Soğuk Savaş süresince Silezya'da yaşanan sembolik kültürel mücadelenin

²¹³ Betz, a.g.m., ss. 186-187.

²¹⁴ Betz, a.g.m., ss. 187-191.

²¹⁵ Recep Ersel Erge, "Polonya'da İkinci Tusk Dönemi", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 4, S. 37, 2011, <http://www.ataum.ankara.edu.tr/ebulten/kasim2011.pdf>, (28/09/2014), s. 8.

²¹⁶ Rumelili, a.g.m., s. 56.

Sovyet sonrası dönemde devam etmesi, söz konusu milliyetçi kaygıların Polonya’da Alman ötekiliğini yeniden ürettiğine işaret etmektedir. Almanları tanımlayan yüzlerce kültürel nesne, 1990’lardan itibaren Silezya ve Opole bölgesinde yeniden boy göstermeye başlamıştır. Bu durum Silezya’da Leh kimliğinin geri çekilmesi bağlamında Alman kimliklenmesi olarak değerlendirilmiştir. Polonya’da böyle bir tepkiyi doğuran kültürel unsurlardan biri de, Alman Demir Haç anıtıdır. Polonya tarafına göre Demir Haç, Prusya kralı III. Wilhelm dönemine kadar giden, II. Dünya Savaşı’ndaki Alman suçlarını ve işgalini meşrulaştıran Alman militarizmini simgelemektedir. Ancak Alman tarafı için Demir Haç, militarizm yerine Federal Cumhuriyetin askeri kahramanlıklarını sembolize etmektedir. Demir Haç üzerinde yaşanan sembolik mücadelede, 2003 yılında, ötekini yeniden üretmeye müsait bir uzlaşmaya varılmıştır. Buna göre Demir Haç, askeri kahramanlıkları sembolize ediyorsa saygı duyulmalı, aksi takdirde değişiklik yapılmalıdır.²¹⁷ Klatch’ın yukarıda belirttiği gibi, aynı sembollere farklı anlam yüklenmesi, farklılaşmanın bir aracı haline gelebilir. Sembollerin yabancılık arz etmesi durumunda farklılıklar üzerinden milliyetçi bir öteki kolaylıkla yeniden üretilebilir. Nitekim Smith’in belirttiği gibi, etni’nin kodlarından olan mitler ve semboller, “biz” ile “onlar” arasındaki sınırın muhafızlarıdır.²¹⁸

Karşılıklı Leh-Alman ilişkilerine hâkim olacak etnik meseleler de, Polonya’da Alman ötekiliğini canlı tutmaktadır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan sürgünlerle bağlantılı olarak kurulan Alman Sürgün Birliği’nin²¹⁹ politik tutumu, bu kapsamda örnek olarak verilebilir. Sürgün Birliği’nin 1999 yılında Berlin’de kurmaya çalıştığı sürgün karşıtı merkez girişimi, Almanya’da seçimlerin ve Polonya’nın AB üyeliğine karşı düzenlenen kampanyaların bir argümanı olmuştur. Söz konusu gelişmeler Polonya’da

²¹⁷ Nijakowski, Kosicki, a.g.m., ss. 36-37.

²¹⁸ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 47.

²¹⁹ Alman Sürgün Birliği, II. Dünya Savaşı sonrası doğu ülkelerinden sürgüne gönderilen Almanların anavatanlarındaki haklarına, self-determinasyonlarına ve bütün insanların barış içinde bir arada yaşamasına katkı sunmak için(?) oluşturulmuş çeşitli dernek ve kamu kurumlarının 1957 yılında birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda birlik bünyesinde yaklaşık 20 bölgesel kültürel dernek, 11 kamu kurumu ve 7 tane özel çıkar grubu yer almaktadır. Stefan Wolff, “The Politics of Homeland: Irredentism and Reconciliation in the Policies of German Federal Governments and Expellee Organizations toward Ethnic German Minorities in Central and Eastern Europe”, **The Heimat Abroad: The Boundaries Of Germanness**, 4. b., eds. Krista O’Donnell, Renate Bridenthal ve Nancy Reagin, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, s. 291.

(milliyetçi) Alman kaygılarını alevlendirmiştir.²²⁰ Sürgün karşıtı merkez girişimi, Almanya’da hükümet nezdinde de karşılık bulmuştur. Angela Merkel, 2005 seçimlerinde Alman Şansölyesi olduktan sonra sürgün karşıtı merkez girişimine öncelikli destek vereceğini belirtmiştir.²²¹ Almanya’da yaşanan söz konusu gelişmelerin Polonya’ya yansımaları şu şekilde olmuştur. Polonyalıların bir kısmı, Almanların Polonya karşıtı politikalarla II. Dünya Savaşı’nda neden oldukları suçları ve sorumlulukları çarpıttıklarını, bu şekilde Leh tarihiyle birlikte Leh kimliğine tehdit oluşturduklarını düşünmektedir. Bu bağlamda söz konusu projenin Polonya açısından tartışılacak hiçbir tarafının olmadığı birçok milliyetçi yayında işlenmiştir. Polonya kamuoyunda karşılık bulan bir başka sürgün karşıtı görüş ise, iki toplumun da geçmişte yaşadıkları acıların yasını tutma hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu görüşe göre tarihsel gerçek çarpıtılmadan savaşı kimin başlattığı, sebep-sonuç ve suç-ceza arasındaki ayırım göz önünde bulundurulmalıdır.²²²

Aleksandra Jasinska-Kania, Polonya’daki milliyetçi Alman kaygılarına rağmen, Polonya-Almanya uzlaşmasına olumlu yaklaşmaktadır. Kania, bu olumlu bakışa, çalışmasında yer verdiği bir anket üzerinden ulaşmaktadır. Söz konusu anket sonuçlarına göre Almanya ile yapılacak bir uzlaşmaya 1990’da deneklerin %47’si olumlu yaklaşırken, bu oran 2002 yılında %80’lere kadar yükselmiştir. AB üyeliği sürecinde yaşanan anlaşmazlıklar sonucu bu oran %62’ye düşmüş, üyelik sonrası süreçte ise %74’e kadar yükselmiştir.²²³ Ancak söz konusu oranlar, Lehlerin kendilerini Polak-Katolik kimliği üzerinden tanımladıklarını ve milliyetçi kaygılara duyarlı olduklarını da göstermektedir. Yukarıda yer verildiği üzere, Polonya-Almanya uzlaşmasına yönelik olumlu görüşlerin düşüş gösterdiği süreçte, Lehlerle Almanlar arasında etnik ve kültürel meseleler üzerinden şekillenen sembolik bir mücadele devam etmektedir. Yine bu süreçte Polonya’da milliyetçi partiler politik başarı elde etmişler, 2005 seçimlerinden sonra ise koalisyon (PİS, LPR, Meşru Müdafaa Partisi) hükümeti kurmuşlardır. Milliyetçi partilerin politik başarısını sadece milliyetçi Alman kaygıları üzerinden açıklamak indirgemecilikle eleştirilebilir.

---

²²⁰ Aleksandra Jasinska-Kania, “Bloody Revenge in “God’s Playground”: Poles’ Collective Memory of Relations with Germans, Russian, and Jews”, **International Journal of Sociology**, C. 37, S. 1. 2007, s. 35.

²²¹ Lily Gardner Feldman, **Germany’s Foreign Policy of Reconciliation: from enmity to amity**, The Rowman&Littlefield Publishing, Maryland, 2012, s. 215.

²²² Jasinska-Kania, a.g.m., s. 35.

²²³ Jasinska-Kania, a.g.m., s. 36.

Ancak bünyesinde Alman ötekiliğini barındıran etno-dinsel milli kimliğin ve milliyetçi partilerin etkin olduğu bir süreçte, AB üyeliği bağlamında yan yana gelseler dahi bir Polonya-Almanya uzlaşmasından bahsetmek, aynı ölçüde anlamlı görünmemektedir. Öğün'ün belirttiği üzere, diyalektik mahiyete sahip biz-onlar ayrımında, karşıtı ile rastlaşanlar kendiliklerini keskinleştirmektedir.²²⁴ Bu noktada Polonya'da etno-milliyetçi geleneğin yeniden ürettiği düşman miti bağlamında Alman ötekiliğinin sürekliliğinden bahsedilebilir.

Ancak Krzeminski'ye göre, Leh kimliği içinde Alman karşıtlığı merkezi bir yere sahip olsa da Yahudi karşıtlığı daha esaslı bir önem arz etmektedir.²²⁵ Katolikliğin etno-kültürel Leh kimliği ve milliyetçiliği içindeki yeri göz önünde bulundurulduğunda, Yahudi karşıtlığının önemi anlaşılmaktadır. Bu noktada düşman miti bağlamında Yahudi karşıtlığının görünümünü ele almak doğru olacaktır.

3.3.1.2. Yahudi Miti ve İmgesi Üzerinden Yeniden Üretilen Bir Sembolik Öteki Olarak Yahudi Karşıtlığı (antisemitizm)

Frans Hoppenbrouwers'e göre, 18. yüzyıl Avrupa kraliyet mahkemelerinde karşılaşılan entrikacı Cizvit rahiplerine yönelik Protestan korkuları ile Katolik çevrelerdeki Fransız Devrimi'ne yol açan farmason korkuları arasında benzerlik vardır. 19. yüzyıla gelindiğinde Yahudi komplosu olarak şeytani bir dünya miti, Katolik dünyayı etkisi altına almıştır. Söz konusu mite göre gizli dünya Yahudi hükümeti, gelecek olan deccalın saltanatını hazırlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için Yahudiler komünizm, liberalizm, farmasonluk, kapitalizm gibi mevcut her türlü yolu kullanmaktadır. Bu haliyle antisemitizm, Avrupa Katolik Kilisesi'nin öğretileri, inananları, teologları, rahipleri, piskoposları ve Papa dâhil her düzeyde mevcuttur.²²⁶ Katolik Kilisesi'nin öğretileri ise, Polonya'da II. Dünya Savaşı öncesinde var olan antisemitizmin en önemli kaynaklarından birini oluşturur.²²⁷

²²⁴ Süleyman Seyfi Öğün, "Hoş geldiniz Sayın Papa...", **Yeni Şafak**, 2014, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/SuleymanSeyfiOgun/hosgeldiniz-sayin-papa/2006284>, (04/12/2014).

²²⁵ Krzeminski, a.g.m., s. 38.

²²⁶ Frans Hoppenbrouwers, "The principal victim: Catholic antisemitism and the holocaust in Central Europe", **Religion, State and Society**, C. 32, S. 1, 2004, s. 39.

²²⁷ Andrzej Korbonksi, "Poland ten years after: the church", **Communist and Post-Communist Studies**, C. 33, 2000, s. 134.

Katolik antisemitizm ve Yahudi miti, Polonya’da devlet ve millet inşasının yoğun bir eylemsellik sergilediği 19. yüzyılda, modern politikanın bir unsuru haline gelmiştir. Nitekim Joanna Beata Michlic, Polonya’da Yahudi karşıtlığının 1880’lerde, Leh etno-milliyetçiliğinin merkezinde yer alan Ulusal Demokrat Parti’nin söylemlerindeki Yahudi karşıtı imgeler ve stereotiplerle birlikte, politik karakter kazandığını belirtmektedir. Michlic’e göre, Ulusal Demokrat geleneğın üretmiş olduğu Yahudi karşıtı politikalar, parti ideolojisinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ulusal Demokrat Parti, ulus inşası sürecinde Yahudilerle birlikte diğer azınlık kültürlerini de dışlayan bir Polonya vizyonuna ulaşmak için, Yahudi karşıtlığını duygusal bir araç olarak kullanmıştır. Ulusal Demokrat Parti tarafından dönüştürölmüş Yahudi karşıtı politik dil,²²⁸ Polonya’da savaş arası dönemde önemli bir politik ve toplumsal etki yaratmıştır. Özellikle 1935 sonrası süreçte²²⁹ Yahudi karşıtı politik dil, Leh politik kültürü ve politik tutumu üzerindeki etkisini devam ettirmiştir.²³⁰

Sanacja’nın, Dmowski milliyeçı politik dil ve söylemde, Leh kültürünün Yahudileştirilmesi süreci olarak algılanması, söz konusu antisemitik etkiyi tetiklemiştir.²³¹ Bunun yanında komünizmin Yahudi araçlarından biri olarak değerlendirilmesi de, Leh etno milliyetçiliği içinde antisemitizmin gelişmesini sağlamıştır. Polonya’da milliyeçı ideolojinin Yahudi-komünizm eşitliğı üzerinden ürettiğı antisemitik politik dil ve söylem, Leh milli kimliğinden temellenen varoluşsal bir anlam yüklenmiştir.²³² Söz konusu varoluşsal anlam, komünist yönetim altında devam etmiştir. Komünist rejimin Leh ulusal anılarında yarattığı mağduriyetler ve Leh bilincinde Yahudilerin komünist olarak tanımlanması,²³³ antisemitizmin komünist dönemde devam etmesinde etkili olmuştur. Resmi politik ve ideolojik muhalefetin bulunmadığı bu dönemde, politik anlamda bir Yahudi karşıtlığının kilise kaynaklarından beslendiğı görölmektedir. Mart 1968 krizinde kilisenin aldığı pozisyon ve yaklaşık 10 yıl sonra başpiskopos Stefan Wyszyński’nin

²²⁸ Politik dil ve söylemin politik kültür incelemelerindeki yeri için bkz. Sarıbay, Öğün, a.g.e., ss. 97-98.

²²⁹ İkinci bölümde *Jagiellon* etnik çekirdeğın temsilcisi olarak gösterilen Pilsudski, aşırı sağ partilerin politik gücünü kırmak adına hükümete, 1926 yılından 1935’e kadar sürecek bir askeri darbe ile el koymuştur. Bu dönem *Sanacja* olarak anılmıştır.

²³⁰ Joanna Beata Michlic, **Poland’s Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present**, University of Nebraska Press, Lincoln, 2006, s. 1.

²³¹ Plach, a.g.e., s. 150.

²³² Daniel Blatman, “Polish antisemitism and ‘judeo-communism’: Historiography and Memory, **East European Jewish Affairs**, C. 27, S. 1. 1997, ss. 27-28.

²³³ Blatman, a.g.m., ss. 42-43.

politik kinayeleri,²³⁴ kilisenin Sovyetler Birliği döneminde de antisemitik politik kültürel tutumun temsilcisi olduğunu göstermektedir.

Michlic'e göre, öteki olarak Yahudi karşıtı dil ve imge ile mücadele ve yapı sökümü (*deconstruction*), Sovyet sonrası Polonya'nın sivil bir milliyetçilik üzerinden tanımlanmasıyla mümkündür.²³⁵ Başka bir ifadeyle Lehliğin etno-milli duygular üzerinden tanımlanması, öteki olarak Yahudi karşıtlığını politik ve kültürel alanda yeniden üretecektir. Polonya'da komünizm sonrası süreçte antisemitizmin politik bir unsur olmaktan çıktığını iddia edenler, Üçüncü Cumhuriyet'in etnik ve ulusal azınlıklara anayasal haklar tanıyan çok kültürlü milli kimlik tanımlamasına atıfta bulunmaktadır. Ancak bu yolla, güçlü bir etno-kültürel kaynaktan beslenen Polak-Katolik Leh kimliğini tesis etmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Sovyet sonrası Polonya'da sembolik öteki olarak antisemitizmin politik etkinliğini koruduğu söylenebilir.

Bardell gibi Zubrzycki de, kimliklerin dışsal ve içsel olmak üzere iki düzeyde öteki öngördüğünü belirtmektedir. Polonya'da içsel öteki ise din üzerinden belirlenmiştir. Bu noktada Yahudilik, Polonya'nın içsel ötekisine iyi bir örnektir. Komünizm sonrası süreçte, kozmopolit sekülerler ile farmasonların Yahudilikle ilişkilendirilerek etno-Katolik millet tanımlamalarından sembolik olarak dışlanması, Yahudilerin Sovyet sonrası Polonya'da sembolik öteki olarak görüldüğüne işaret etmektedir.²³⁶ Nitekim Üçüncü Cumhuriyet'teki birçok politik gelişme antisemitik politik tutumun etkinliğini göstermektedir. Bu bağlamda 1990'da yapılan başkanlık seçimleri de, Polonya'da antisemitizmin toplumsal ve politik varlığıyla ilişkilendirilebilir. Konstanty Gebert, Tomasz Zukowski'nin araştırmalarına dayanarak, 1990'da yapılan başkanlık seçimlerinde Walesa'yı destekleyenlerin yarısının, Mazowiecki'yi destekleyenlerin ise dörtte birinin Yahudilerin Polonya'da etkili olduğuna inandıklarını belirtmektedir. Ayrıca Gebert, seçmenin Yahudilerin söz konusu etkin konumunu politik fırsat ya da profesyonel statülerinden çok etnik durumları üzerinden devşirdiklerini, bu haliyle toplumun en az %30'una klasik bir antisemitik anlayışın hâkim olduğunu ifade etmektedir.²³⁷ Gebert kampanya sürecinde topluma hâkim olan antisemitik tutumun politik alanda da etkili olduğunu göstermektedir. Walesa'nın, kampanya sürecinde

---

²³⁴ Korbonski, a.g.m., s. 134.

²³⁵ Michlic, a.g.e., s. 2.

²³⁶ Zubrzycki, "We, the Polish Nation": Ethnic and Civic Visions of Nationhood in Post-Communist Poland Constitutional Debates", a.g.m., s. 662.

²³⁷ Konstanty Gebert, "Anti-Semitism in the 1990 Polish Presidential Election", **Social Research**, C. 58, S. 4 (Nationalism in Central and Eastern Europe), 1991, ss. 726-727.

rakiplerinin ve onları destekleyen entelektüellerin Yahudi kökenlerini açıklamalarına yönelik söylemleri, bu kapsamda değerlendirilebilir.²³⁸

Michlic, Sovyet sonrası Polonya’da özellikle doksanların ilk yarısında görülen Yahudi karşıtı toplumsal ve politik tutumu, 1939 öncesi etno-milliyetçi gelenekle ilişkili Leh-Roma Katolikliğinin etkisine bağlamaktadır. Bu bağlamda Polonya’da Yahudi karşıtlığı etkinliğini, kilisenin (etno-milliyetçi görünmeyen yüzünün) antisemitik söylemleri bıraktığı, radikal sağ partilerin parçalanmışlık sergilediği doksanların ikinci yarısıyla birlikte kaybetmiştir. Bu dönemle birlikte, Yahudiler dâhil bütün öteki olarak tanımlanabilecek grupları bünyesinde barındıran, yurttaş odaklı, çoğulcu Polonya modeli, politik ve kültürel yaşamda tesis edilmiştir. Michlic’e göre Leh Roma Katolik Kilisesi’nin Yahudi Günü’nü kilise takvimine eklemesi, Polonya’da ders kitaplarında Yahudi karşıtı söylemlerin kaldırılması gibi uygulamalar, Yahudi karşıtlığının sembolik bir öteki olma vasfının aşındığına işaret etmektedir.²³⁹

Zubrzycki, 2009 yılında 18-24 yaş arasındaki gençleri de kapsayan bir anket çalışmasına dayanarak, nüfusun %96’sının Leh, %95’inin Katolik, %93’ünün inanan ve %70’inin kilise pratiklerine ayda en az bir defa katılan bir topluma tek kültürlü bir yapının hâkim olacağını belirtmektedir. Bu bağlamda 1990’larda başlayan Yahudi kültürel örüntülerinin varlığı, tek kültür hâkimiyetini çoğulcu karaktere dönüştürmeye yöneliktir. Başka bir ifadeyle, Sovyet sonrası Polonya’da muhafazakâr, milliyetçi Katolikliğin daraltıp katılaştırmaya çalıştığı sembolik milli sınırlar, söz konusu araçlarla esnetilip yumuşatılmaya çalışılmaktadır. Bu haliyle Polonya’da semitizm taraftarlığı, etnik ve dinsel olarak homojen bir ulus-devlet düzenine karşı, çoğulcu bir toplumu inşa ve teşvik etme girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Seküler semitik kültürün ve Yahudi yerleşiminin desteklenmesiyle Lehliğin yalnızca Katolik bir halk ve pratiğe dayanmadığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ancak söz konusu söylemsel strateji antisemitik geçmişin izlerini silmeyecektir. Etnik Polonyalılar tarafından Yahudilere karşı işlenen şiddet eylemlerinin çoğu belirtileri, eylemin bizatihi Yahudi tarihi ve kültüründen kaynaklandığını göstermektedir. Bu halde söz konusu çabalar amorf bir ideolojik

---

²³⁸ Gebert, a.g.m., s. 732.

²³⁹ Michlic, a.g.e., ss. 270-271.; Blatman da, Yahudi karşıtlığının Sovyet sonrası dönemde marjinal karakter sergilediğini iddia etmektedir. Bkz. A.g.m., ss. 42-43.

çoğulculuğu tesis etmek ve dini bir unsur olarak Katolikliğin politik kuvvetini sınırlandırma girişiminden öteye geçemeyecektir.²⁴⁰

İkinci bölümde etnik çekirdek ve milli kimlik tanımlamaları başlığı altında değinildiği üzere, Polonya’da millet ve devlet inşası sürecinde iki farklı etnik çekirdek üzerinden milli kimlik tanımlaması yapılmıştır. Bu etnik çekirdeklerden ilki, Piast Hanedanlığı döneminde görülen homojen Polak-Katolik kültürel yapıdır. Dmowski önderliğindeki etno-kültürel Leh milliyetçi ideolojisi, politik programını bu yapının yeniden tesisi üzerine hazırlamıştır. İkinci etnik çekirdek ise, Jagiellon Hanedanlığı dönemindeki etnik ve kültürel çeşitliliği referans almaktadır. Pilsudski liderliğinde sol hareketler içinde hayat bulan sivil, teritoryal karakterli milliyetçilik, leh kimliğini bu temel üzerinden tesis etmeye çalışmaktadır. Söz konusu iki milliyetçi ideolojinin politik mücadeleleri, Polak-Katolik kimlik tanımlamasının kristalleşmesiyle sonuçlanmıştır. Pilsudski önderliğinde kurulan İkinci Cumhuriyet’in Dmowskici milliyetçi geleneğe sapması, bu sapma karşısında Pilsudski önderliğinde hükümete darbe yapılması ve darbenin yerini güçlü bir öteki öngören Polak-Katolik kimliğe bırakması, yukarıdaki tespiti doğrulamaktadır.

Sovyet sonrası döneme gelindiğinde bu durumun devam ettiği görülmektedir. Zubrzycki’ye göre semitizme politik ve kültürel alanda vücut buldurma politikaları, demokratik bir düzenin vazgeçilmezi olarak görülen çoğulcu toplumsal yapıyı tesis etmeyi ve Katolik kültürel örüntülerin politik etkinliğini sınırlandırmayı hedeflemektedir. Böyle bir hedef, Yahudi karşıtlığını sembolik bir öteki olmaktan çıkarmamaktadır. Politik kültürel bir meselenin politikada araç olarak kullanılması, antisemitizmin sembolik öteki vasfını keskinleştirecektir. Nitekim Sovyet sonrası Polonya’da semitizm taraftarlığının, ideolojik çoğulcu toplumu tesis etmeye çalışan sosyal gruplar ve merkez sol politik hareketler ekseninde temsil edilmesi,²⁴¹ etno-kültürel milliyetçi politik hareketlerin iktidarını tesis ettiği gibi, antisemitizmin sembolik öteki konumunu da keskinleştirmiştir. 2001 seçimlerinde programını sosyal ve ekonomik problemlere çözüm üretmek üzerinden

---

²⁴⁰ Zubrzycki, “Religion, Religious Tradition, and Nationalism: Jewish Revival in Poland and ‘Religious Heritage’ in Quebec”, a.g.m., ss. 444-448.

²⁴¹ Zubrzycki, “Religion, Religious Tradition, and Nationalism: Jewish Revival in Poland and ‘Religious Heritage’ in Quebec”, a.g.m., s. 446.

tanımlayan SLD-UP (İşçi Birliği) koalisyonu,²⁴² 2005 seçimleri ile birlikte yerini milliyetçi partilerin (PiS, Meşru Müdafaa Partisi ve LPR) üstünlüğüne bırakmıştır. Aynı yıl yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de sonuç değişmemiştir. Hukuk ve Adalet Partisi adayı Lech Kaczyński cumhurbaşkanı olmuştur. Bu süreçte sembolik bir öteki olarak antisemitizme, yukarıda ifade edildiği gibi, başta LPR ve Radyo Meryemana olmak üzere, milliyetçi partiler ve etno-kültürel sosyal gruplar tarafından sıklıkla başvurulmuştur.

Sonuç olarak antisemitizm, Yahudilerin demografik yapı içerisinde niceliksel bir yer edinmemesinden dolayı sembolik karakter sergilese de, günümüz Polonyası'nda ötekini tanımlamanın önemli kültürel araçlarından biridir. Kitschlet'in tanımladığı kimlik ve kültür temelli post-komünist bölünmenin bir ucunda Polak-Katolik Leh kimliği yer aldığı sürece, söz konusu sembolik rolünü korumaya devam edecektir. Gelinek noktada etno-kültürel Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin düşman miti ve milliyetçi kaygılar bağlamında ötekini yeniden üretimi gösterilmiştir. Ancak bu süreçte “biz” kavramı nasıl üretilmiştir? Milliyetçi ideoloji bu süreçte hangi politik kültürel argümanları kullanmıştır? Bu noktada Polak-Katolik kimliğin kendisini politik kültürel anlamda ve milliyetçi politik kültik gösteriler aracılığıyla nasıl yeniden ürettiğine yoğunlaşmak doğru olacaktır.

3.3.2. Sovyet Sonrası Polonya'da Milliyetçi Politik Kült ve Etno-Kültürel Leh Kimliğinde Aidiyetin Seçilmişlik Miti Dini-kültürel Semboller ve Ayinler Üzerinden Yeniden Üretimi

Leh kültürünün ikinci bölümde gösterilen örüntülerinin, Sovyet sonrası dönemde de etkili olduğu ve etno-kültürel Leh kimliğini yeniden ürettiği görülmektedir. Wawel Kalesi, Jasna Gora'daki Meryemana Manastırı, 1 Kasım Azizler Günü, 11 Kasım Ulusal Bağımsızlık Günü²⁴³ bu örüntüler arasındadır. Yine 1791'de kıta Avrupası'nın ilk yazılı anayasasının ilan edildiği 3 Mayıs günü, Polonya'nın ulusal amblemi olan Beyaz Kartal figürünün tacını yeniden takması da²⁴⁴ etkin kültürel örüntülerdir.²⁴⁵ Öte yandan söz konusu kültürel örüntüler, milliyetçi ideolojilerin kendilerini tanımlamaları noktasında da

²⁴² Aleks Szczerbiak, “Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support”, *Europe-Asia Studies*, C. 55, S. 5, Temmuz 2003, s. 731.

²⁴³ Krzeminski, a.g.m., s. 39.

²⁴⁴ Bardell, a.g.tz., s. 368.

²⁴⁵ Leh Kartalı'nın Sovyet egemenliği altında tacını çıkarması, 1989 sonrası süreçte ise yeniden takması, politik bağımsızlığın sembolizmine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

yoğun olarak kullanılmaktadır. Hukuk ve Adalet Partisi de (PİS) yine, başında kraliyet tacı bulunan kartal figürünü kullanmaktadır.²⁴⁶ Aynı şekilde LPR ve Meşru Müdafaa Partisi de Polonya bayrağını çağrıştıran bir logo kullanmaktadır.²⁴⁷ Bu noktada karşımıza cevaplanması gereken iki soru çıkmaktadır: Kültürel örüntüler aidiyet “*biz*” bağlamında etno-kültürel kimliği nasıl yeniden üretmektedir? Aynı kültürel örüntülere yoğun bir atıfta bulunan milliyetçi ideoloji bu süreçte ne gibi bir rol üstlenmektedir? Söz konusu soruları cevaplamada kültürel örüntüleri kapsayan bir karaktere sahip olan “kült” kavramının bir çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir.

Sarıbay ve Ögün, kült kavramının politik kültür incelemelerinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Latince anlamı itibariyle kökleşmişlik ve aidiyet anlamı içeren toprak imgesiyle ilişkilidir. Kült kavramı aynı şekilde dinsel anlamı itibariyle de kültürel kökleşmişliği ifade eden törenlerin, ayinlerin, festivallerin, inançların ve formüleştirmelerin tümünü kapsamaktadır. Sarıbay ve Ögün’e göre kült kavramı, politikanın etik çerçevesi bağlamında politik tanımlamalarda da kullanılabilir. Bu noktada politik iktidarın kamusal alanda kökleşmişliğini göstermek için politik kült kavramı kullanılmaktadır. Politik kült ve kültik gösteriler, politik iktidarı politik topluluğa mensup insanların zihninde yoğun bir duygusallık içinde pekiştirir.²⁴⁸ Sarıbay ve Ögün’ün politik kült kavramsallaştırmasından hareketle, ele alınan konu bağlamında, bir milliyetçi politik kült tanımlaması yapmak mümkündür. Buna göre milliyetçi politik kült, milliyetçi ideolojinin öngördüğü politik iktidarı politik toplumun zihninde pekiştirecek kültik gösteriler olarak tanımlanabilir. Smith’in milliyetçilik tanımlaması, pekiştirilecek politik iktidarın ulusal karakterde olduğunu göstermektedir. Smith’in millet tanımlaması içinde merkezi önem atfettiği *etni*’nin kodları ise, milliyetçi ideolojinin kullanacağı kültik gösterilerin kapsamını ortaya koymaktadır. Smith’e göre mitler, semboller ve iletişim, topluluğun düşünceleri, duyguları ve tavırları hakkında bilgi verir. Mitolojiler ve semboller, tarihsel ve kültürel bir topluluk anlayışıyla ele alınacak kimlik tanımlamasında benlik duygusuna bakılacak prizmayı oluşturur.²⁴⁹ Smith’in tespitleri, milliyetçi kültik gösterilerin etnik ve milli kimliğin kültürel doğası içinden çıktığını, bağımsızlık tacını

---

²⁴⁶ PİS’in Logosu için bkz. <http://www.pis.org.pl/main.php>

²⁴⁷ Meşru Müdafaa Partisi’nin logosu için bkz. <http://www.samoobrona.net.pl/pages/00.Start/>

²⁴⁸ Sarıbay, Ögün, a.g.e., ss. 126-127.

²⁴⁹ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., ss. 36-37.

takmış kartal figürü örneğinde görüldüğü üzere, politik iktidarla birlikte üyelerin zihninde etnik ve milli kimliği de pekiştirdiğini göstermektedir.

Smith'in kimlik tanımlamasında önem verdiği mitler ve semboller, Leh kültürel örüntülerinde milliyetçi kültürleri tespit etmede de rol oynamaktadır. Bu noktada Sarıbay ve Ögün'ün tanımladıkları kült kavramının diğer politik kültürel örüntüleri kapsayan yapısı, politik mitlerle benzer bir doğaya sahiptir. Yukarıda yer verildiği üzere Flood, politik mitlerin anlatılar, semboller, ayin ve törenlerle birlikte karşımıza çıkabileceğini ortaya koymuştur. Bardell ise, yayılmak için ayin ve sembolleri kullanan mitlerin, milliyetçilik ve dinle yakın bir ilişki kurduğunu söylemektedir.²⁵⁰ Smith'in de milliyetçiliği belirli noktalarda bir mit olarak görmesi, milliyetçi kültik gösterileri Polonya örneğinde politik mitlerle birlikte değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Leh kültürel örüntülerinde birbiriyle ilişkili iki mit, kolektif aidiyeti yeniden üretmekle birlikte, milliyetçi ideolojinin politik hareketlerine de hizmet edecek kültik bir karakter sergilemesinden dolayı, önem arz etmektedir. Polak-Katolik kimlik yapısını temellendiren ve yeniden üreten söz konusu kültürel unsurlar, ikinci bölümde değinilen “Milletlerin İsa'sı” ve “Leh Meryemana” mitleri olacaktır.

3.3.2.1. Kolektif Aidiyetin Bir Unsuru Olarak Etnik Seçilmişlik Miti: Polonya'da Ortak Bellek ve Değerlerin Kültik Milletlerin İsa'sı Miti Bağlamında Yeniden Üretimi

Bardell'e göre seçilmişlik mitleri Hristiyan kökenlidir. Tanrı veya tarih, belirli bir milleti eşsiz erdemlerle donatarak, kutsal bir vazifeyi yerine getirmesi için görevlendirmiştir.²⁵¹ Milletlerin İsa'sı miti, Bardell'in yaptığı tanımlamaya dayanarak, Polonya'da etnik seçilmişlik mitine örnek olarak gösterilebilir. Hz. İsa diğer insanların günahları için ölen seçilmiş bir kişidir. Bu bağlamda Polonya da seçilmiş bir millettir. Polonya'nın verdiği savaş ve çektiği acılar, yalnızca kendi bağımsızlığını elde etmeye yönelik olmayıp, aynı zamanda diğer Hristiyan milletlerin özgürleşmesi içindir. Mickiewicz'in “*sizin ve bizim özgürlüğümüz için*” ya da “*her nerede kötülük varsa bizim vatanımız orasıdır*” şeklindeki söylemleri, Leh politik Mesihçiliğinin ilkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Polonya tarihinin sembol isimleri ve Polonya Lejyonları, birçok batılı ulusun bağımsızlık mücadelesinde taraf olmuştur. Bar Konfederasyonu'nun

²⁵⁰ Bardell, a.g.tz., s. 57.

²⁵¹ Bardell, a.g.tz., s. 59.

ünlü komutanlarından ve Polonya'nın parçalanma döneminde ilk ulusal ayaklanmasına liderlik yapan Tadeusz Kosciuszko, Amerikan Devrimi'nde yer almıştır. Polonyalılar Amerikan devriminde savaştıkları gibi, Napolyon'un Lejyonu olarak Fransa'da, İtalya'da, Almanya'da, 1848'de Avusturya ve Macaristan'da, 1871'de Paris Komününde ve II. Dünya Savaşı'nda İngiltere saflarında yer almıştır.²⁵²

Milletlerin İsa'sı mitinin Sovyet sonrası Polonya'da yeniden üretildiğini söylemek mümkündür. Ancak bu noktada seçilmişlik mitinin iki katmanlı yapısı yeniden vurgulanmalıdır. Lehlerin seçilmişliğine vurgu yapan Milletlerin İsa'sı mitinde, (Hristiyan) dünyanın refahı mitin ilk katmanını oluştururken, Polonya'nın yaşadığı hüsrana ve çektiği ızdıraplar ikinci katmanı oluşturmaktadır.²⁵³ Sovyet sonrası dönemde söz konusu mitin yeniden üretiminde, ikinci katmanın öne çıktığı görülmektedir. Ulus inşası sürecinde Hristiyan dünyanın refahının vurgulanması, birlik, özerklik ve kimliğin tesisinden sonra ise ulusal acıların ön plana çıkarılması, milliyetçi ideallerle uyum göstermektedir. Smith'e göre tarihsel drama, modern etni veya ulusların kendi kolektif geçmişlerini yeniden inşasında, önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁴ Milletlerin İsa'sı miti, Mesihçi arzularla birlikte dramatik unsurları barındırarak Romantik milliyetçi ideolojiye bu imkânı sağlamaktadır. Nitekim Smith, etnik seçilmişlik, milli kader ve bazı milliyetçi ideallerin dinsel kökenlerini ele aldığı bir çalışmada, Milletlerin İsa'sı mitinin Romantik Leh milliyetçiliği içindeki söz konusu vasfını vurgulamaktadır.²⁵⁵

1998'de, Nazi Almanyası'nın Polonya'daki en büyük toplama kamplarından olan, Auschwitz'te²⁵⁶ yaşanan gerilim, Milletlerin İsa'sı mitinin yas ve matem vurgusu üzerinden devam ettiğini göstermektedir. Auschwitz'te yaşanan acılarla Lehler arasında kurulacak bir bağlantı, mekânla sosyolojik birim arasında bir bağ kuracağı gibi, ötekinin refahı ve günahı için acı çekmiş bir Polonya mitini de yeniden üretecektir.²⁵⁷ Polonya'da milletlerin İsa'sı miti, tarihsel drama bağlamında Avrupa Birliği perspektifinde de yeniden üretilmektedir. Söz konusu yeniden üretimlerden biri, 2007'de Avrupa Birliği Reform Anlaşması sürecinde, oy haklarının yeniden düzenlenmesi esnasında gerçekleşmiştir. Bu

²⁵² Bardell, a.g.tz., ss. 118-123.

²⁵³ Mirza Bajagilovic ve diğerleri, Poland: Transition and Position in the European Union (Country Report IV), University of Amsterdam European Policy Studies, Amsterdam, 2011, s. 292.

²⁵⁴ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 230.

²⁵⁵ Anthony D. Smith, "Ethnic election and national destiny: some religious origins of nationalist ideals", **Nations and Nationalism**, C. 5, S. 3, 1999, s. 341.

²⁵⁶ Lerski, a.g.e., s. 21.

²⁵⁷ Bajagilovic ve diğerleri, a.g.e., s. 55.

süreçte üye ülkelerin oy ağırlıklarının nüfus oranları üzerinden yeniden belirlenmesi önerilmiştir. Bu öneri karşısında Polonya başbakanı Jaroslaw Kaczynski, Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda neden olduğu acıları kast ederek, ülkenin bu olayı yaşamamış olması halinde nüfusunun 66 milyon olacağını ileri sürmüştür.²⁵⁸ Kaczynski'nin söz konusu Alman suçları üzerinden Polonya acılarına vurgu yapması, Milletlerin İsa'sı miti bağlamında değerlendirilmektedir.²⁵⁹

Polonya Devlet Başkanı Lech Kaczynski'nin 2010 yılında düşen uçağı ve kaza sonrası yaşanan süreç, Milletlerin İsa'sı miti bağlamında değerlendirilen bir diğer gelişmedir. Polonya Devlet Başkanı Lech Kaczynski, eski Devlet Başkanı Ryszard Kaczorowski, Genel Kurmay Başkanı, Merkez Bankası Başkanı, Dış İşleri Bakan Yardımcısı, Polonya Parlamentosu'nun 15 üyesi ve üst düzey Polonyalı din adamlarının da içinde bulunduğu 96 kişi, Katyn katliamı kurbanlarını anmak için gittikleri Rusya'nın Smolensk kentinde hayatlarını kaybetmiştir.²⁶⁰ Bu bağlamda Katyn, Stalin döneminde hızlı bir Sovyetleştirme adına Polonya elitlerinin ortadan kaldırıldığı bir bölge olduğu unutulmamalıdır.²⁶¹

Katyn, toplumsal bellekte yer ettiği acılarla Milletlerin İsa'sı mitine kaynak teşkil ederken, trajik uçak kazasıyla birlikte bu rolü yeniden üstlenmiştir. Wróbel bu durumu, Mickiewicz'in ve ulusal mitlerin, dramalar üzerinden betimlediği Romantik Polonya tarihine ve 1940'ta yaşananlarla 2010'da yaşananların tesadüf olmadığına yönelik inanca dayandırmaktadır.²⁶² Bu noktada Milletlerin İsa'sı miti, Smith'in etnik kimlikleri gelecek nesillere aktarmada elzem gördüğü, tarihsel belleklerin ve ortak değerlerin²⁶³ dramatik yönünü gelecek nesillere aktarmada bir işlev görmektedir. Ortak başarı ve zaferlerin gelecek nesillere aktarılmasında ise, Meryemana miti ön plana çıkmaktadır. Ancak öncelikle yeniden üretilen Milletlerin İsa'sı mitinin milliyetçi kültik karakterini örneklendirmek doğru olacaktır.

---

²⁵⁸ Radikal, "Polonya lideri AB zirvesinde Nazi krizi çıkardı", Radikal, 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=224789>, (22/09/2014).

²⁵⁹ Bajagilovic ve diğerleri, a.g.e., s. 148.

²⁶⁰ Szymon Wróbel, "Mourning Populism. The Case of Poland", **Polish Sociological Review**, S. 147, 2011, s. 447.

²⁶¹ Lerski, a.g.e., ss. 247-248.

²⁶² Wróbel, a.g.m., ss. 450-451.

²⁶³ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 38.

1998'de Auschwitz'te yaşanan gelişmeler, Sarıbay ve Ögün'ün tanımladığı diğer kültürel örüntüleri kapsayan politik kültik gösterilerin yoğun şekilde gözlemlenebileceği önemli bir örnektir. Zubrzycki'ye göre Milletlerin İsa'sı mitinin etno-millî ve etno-dini karakteri de Auschwitz'i önemli kılmaktadır. Böylelikle Auschwitz'te yaşanan gerilimlerin bir tarafına etno-dinsel örüntülerden temellenen etno-milliyetçi unsurları koymak mümkün hale gelmektedir. Nitekim Auschwitz'te yaşanan gerilimler, kendilerini Lehler-Katolikler olarak tanımlayan grupların Auschwitz yakınlarına yüzlerce haç figürü dikmesinden temellenmektedir.²⁶⁴ Haç figürü, Hristiyan sembolizminin bir unsuru olmasına rağmen, etno-dinsel Leh milletçiliği bağlamında seküler bir anlama da karşılık gelmektedir. Zubrzycki'ye göre dini sembolizmin bir unsuru olan haç, Polonya'nın Milletlerin İsa'sına dönüşmesiyle birlikte başkalaşarak, Lehliğin merkezi sembollerinden biri haline gelmiştir.²⁶⁵

Seküler karakteriyle haç figürü, Sovyet sonrası Polonya'da politik bölünmenin bir boyutu, milliyetçi ve muhafazakâr ideolojilerin bir argümanı olarak canlılığını korumuştur. Polonya'da Üçüncü Cumhuriyet içinde milliyetçiliğin etkinliğine değinilirken gösterildiği üzere, merkez-çevre ilişkisi çerçevesinde şekillenen politik bir bölünme, kimlik ve kültürle olan ilişkisi bağlamında, milliyetçiliği canlı tutacaktır. Günümüzde yeni merkeze yakın konumdaki Palikot Hareketi'nin, Polonya Parlamentosu içinde yer alan haç figürüne karşı başlattığı mücadele, milliyetçi bir tepkiyle sonuçlanmıştır. Recep Ersel Erge'ye göre Jarosław Kaczynski bu durumu, milli gelenekleri ortadan kaldırarak milleti ortadan kaldırma teşebbüsü olarak değerlendirmiştir. Palikot Hareketi'nin, haçın parlamentodaki varlığının anayasada yer verilen din ve vicdan hürriyeti, azınlık hakları ve laik ilkesine aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle başlattığı hukuki mücadele de aleyhine sonuçlanmıştır.²⁶⁶ Polonya devlet başkanı Lech Kaczynski'nin Katyn yolunda ölümünden sonra başkanlık sarayı önüne haç dikilmesi²⁶⁷ ve Krakow'daki Katyn Haçı Anıtı'nın cenaze merasimlerinin

---

²⁶⁴ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. XI-XII.

²⁶⁵ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., s. 46.

²⁶⁶ Recep Ersel Erge, "Polonya'nın Milli Sembolü: Haç?", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 5, S. 52, 2013, <http://www.ataum.ankara.edu.tr/ebulten/subat2013.pdf>, (29/009/2014), ss. 4-5.

²⁶⁷ Wróbel, a.g.m., s. 448.

bir parçası haline gelmesi,²⁶⁸ haçın Milletlerin İsa'sı miti bağlamında Lehliği tanımlamada ve etno-milliyetçi politikada kullanımına verilecek bir diğer örnektir.

Bu noktada Auschwitz'te haç figürü bağlamında yaşanan gerilimlere yeniden döndüğünde, milliyetçi ideolojinin etno-dinsel semboller üzerinden eylemde bulunduğu söylenebilir. Auschwitz'in etno-kültürel Leh kimliği ve Leh milliyetçiliği açısından önemi de, milliyetçi kültik gösterilerin yoğunluğunu etkilemektedir. Auschwitz, Polonya şehitliği olarak Leh milli kimliğindeki Alman ve Yahudi ötekiliğini kristalleştirerek milliyetçi söylemleri canlandırmaktadır.²⁶⁹ Öte yandan, Milletlerin İsa'sı mitinden temellenen ve etnik bir karaktere bürünerek Lehliği sembolize eden haç figürü üzerinden de, aidiyeti yeniden üretmektedir. Aidiyetin yeniden üretimi sürecinde, etno-dinsel haç figürü üzerinden toprakla etnik topluluk arasında bağ kurulmaktadır. Nitekim Zubrzycki, "Auschwitz" adının Nazi Almanyası'nın Yahudilere karşı uyguladığı soykırım bağlamında kullanıldığını, Alman işgali altında çekilen Leh ızdıraplarını vurgulamada "Oświęcim" adının tercih edildiğini belirtmektedir. Gerçekten de Oświęcim, 1942'de son halini alana kadar Polonyalı siyasi tutuklular için oluşturulmuştur. Kampta bulunan tutuklular esas olarak entelektüellerden, profesyonel elitlerden, direniş hareketinin üyelerinden, rahip ve rahibelerden oluşmaktaydı. Bu nedenle bir Leh şehitliği olarak Oświęcim, batıdaki komşusu tarafından fiziksel ve kültürel saldırılarla Leh milli vasıflarını yok etme amacı güden bir imha girişimini sembolize etmekteydi.²⁷⁰

Tarihsel trajediler, 1998'e gelindiğinde birliğin, özerkliğin ve kimliğin bekasında kitleleri ajite etmenin bir aracı haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle Leh politik kültürünün etno-dinsel Leh kimliğine hayat veren unsurları, milliyetçi ideolojinin ideallerini de meşrulaştırmıştır. Zubrzycki'ye göre bir Leh şehitliği olarak Oświęcim, 1998'de yaşanan gerilimlerin ötesinde Sovyet sonrası Polonya'nın bağımsızlığını ve Leh özerkliğini sembolize etmektedir. Çoğu Polonyalı için, tarihsel bir öneme sahip bu alanın Lehliği tanımlayan etno-dinsel sembollerden arındırılması, Polonya Devleti'nin egemenliğine yönelmiş bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle başta milliyetçiler olmak üzere Oświęcim'in Leh bağlarından koparıldığını düşünen gruplar, Lehlerin tarihsel acılarını

²⁶⁸ HaberTürk, "Polonya liderini uğurladı...", **HaberTürk**, 2010, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/508924-polonya-liderini-ugurladi>, (29/09/2014).

²⁶⁹ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., s. 99.

²⁷⁰ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. 102-103.

yansıtan bu sembolik alan ile Polonya Devleti arasındaki bağın koparılması girişimine karşılık, milliyetçi duyguların güçlendirilmesini bir zorunluluk olarak algılamışlardır.²⁷¹

Toprak (teritorya) ile sosyolojik ve politik birim arasındaki bağın güçlendirilmesinde, etno-dinsel karakterdeki haç figürü önemli bir rol üstlenmiştir. Polonya’da ülkenin dört bir köşesinden aralarında dini, milliyetçi ve faşist grupların bulunduğu topluluklar, yukarıda ifade edilen amacı yerine getirmek için Oświęcim’e haç dikmişlerdir. Öyle ki bu haçlardan üç tanesi Amerika, Kanada ve Avustralya’da bulunan Leh diasporalarına adanmıştır. Etno-dinsel haç figürü üzerinden Leh kültürel örüntülerini savunanlar, diktikleri haç kitabelerinde Tanrı, vatan ve Polonya için mücadele ettiklerini belirtmiştir. Eziyet çekenlerin Lehlikleri vurgulanarak Oświęcim’in bir Polonya şehitliği olduğu, bu nedenle Oświęcim’in Lehlerin hakkı olduğu haç kitabelerinde işlenen yaygın tema olmuştur.²⁷² Etno-dinsel karakterdeki haç figürleriyle birlikte işlenen tek şey milliyetçi karakterdeki yazıtlar değildir. Polonya bayrakları, Polonya’nın resmi arması olan başına taç takmış beyaz kartal figürü ve Meryemana imgeleri, haç figürüne ve milliyetçi yazıtlara eşlik etmiştir.²⁷³ Kısacası milliyetçi seferberliğin kültürel repertuarında yer alan haç figürü, Meryemana mitinden türeyen çeşitli semboller ve diğer seküler kültürel semboller,²⁷⁴ Oświęcim’de yaşanan milliyetçi gerilimlerde kullanılan kültürel örüntülere örnek olarak gösterilebilir.

Leh kimliğinin önemli unsurları arasında yer alan söz konusu politik kültürel örüntüler, Oświęcim’de yaşanan gerilimlerde milliyetçi kültik karakter sergilemiştir. Dönemin Polonya başbakanı Jerzy Buzek’in Oświęcim’deki yerel inisiyatifler için kaleme aldığı mektup da bu noktaya işaret etmektedir. Buzek, haçın geçmişte olduğu gibi bugün de sadece dini bir sembol olmadığını, aynı zamanda milli kimlikle birlikte bağımsızlığı sembolize ettiğini belirterek,²⁷⁵ Leh kimliğinin kültürel unsurlarının kültik bir karakterle

---

²⁷¹ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. 111-112.

²⁷² Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. 144-145.

²⁷³ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., s. 10.

²⁷⁴ Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., s. 28.

²⁷⁵ Imke Hansen, “In the name of the truth one has to say...”: Anti-Semitic statements in the memorial discourse about the crosses in Auschwitz”, **The Post-Communist Condition: Public and Private discourses of transformation**, eds. Aleksandra Galasinska, Dariusz Galasinski, John Benjamins Publishing, Amsterdam and Philadelphia, 2010, ss. 71-72.

kitleleri seferber etmede kullanıldığını göstermiştir. 2005 seçimlerinden sonra PİS, LPR ve Meşru Müdafaa Partisi tarafından kurulan koalisyon hükümetiyse etno-dinsel Meryemana mitinden temellenen kültürel örüntüleri milliyetçi ajitasyonun bir parçası olarak kitleleri seferber etmede kullanmıştır.

3.3.2.2. *Kültik Leh Meryemana Miti'nin Kolektif Aidiyet Üzerindeki Etkinliği*

Sovyet sonrası Polonya'da Milletlerin İsa'sı miti dışında kültik karakter sergileyen bir diğer mit ise "Meryemana" mitidir. Bardell'e göre Meryemana (Madonna) miti, Leh politik kültüründe milliyetçilik ile politik Katolikliği tedrici bir şekilde sentezleyen bir karaktere sahiptir.²⁷⁶ Polonyalıların Meryemana'ya olan duaları 1000 yıldan fazla bir süre önce Hristiyanlığı kabul ettikleri tarihe kadar geriye götürülebilir. Polonya'da halen varlığını sürdüren ilahi formundaki bir şarkı olan Bogurodzica (*Tanrıyı doğuran kadın*),²⁷⁷ Polonyalı savaşçılar tarafından Alman Töton Şövalyeleri'ne karşı kazanılan 1410 Grunwald Zaferi'nden önce söylenmiştir. Polonyalılar, 1655 yılındaki İsveç istilasının geri püskürtülmesini, Jasna Gora'daki Meryemana Tapınağı'ndan getirilen antik Meryemana ikonunun bir mucizesi olarak değerlendirmiştir. Katolik Polonyalıların Protestan İsveçliler karşısında kazandıkları zaferde tapınağın ve ikonunun sembolik kuvveti, Kral Jan Kazimierz'in Meryemana'yı "Polonya'nın Kraliçesi" ilan etmesiyle ve Jasna Gora ile Meryemana'nın ulusal sembol dağarcığına eklenmesiyle sonuçlanmıştır.²⁷⁸

Meryemana kültü 18. ve 19. yüzyıllarda savaş bayrakları, bağımsızlık talepleri ve ajitasyon aracı olarak yurtsever şiirler üzerinden yeniden üretilmiştir. Söz konusu tarihsel gelişmeler, Leh Meryemana kültüründe Meryemana'nın Polonya'nın Kraliçesi olması yanında Leh milletinin askeri koruyucusu vasfına da sahip olduğunu göstermektedir. Polonyalılar 1920'de Bolşevik kuvvetleri karşısında kazanılan zaferi, Meryemana'nın müdahale ettiği "Vistula Mucizesi" olarak nitelendirmiştir. Meryemana kültürünün yeniden üretimi ve politik-kültürel etkinliği Soğuk Savaş süresince devam etmiştir. Kardinal Stefan

²⁷⁶ Bardell, a.g.tz., ss. 133-134.

²⁷⁷ Polonya'da Leh dilinin öğretiminde başvurulan metinlerden biri de Meryemana miti ile ilişkili Bogurodzica'dır. Leh dilinin öğretiminde kullanılan diğer milliyetçi kültürel örüntüler için bkz. NFER, "National Literature Canon", **Eurydice at NFER**, Enquiry no. 1405, Şubat 2007, ss. 6-8. http://www.nfer.ac.uk/shadomx/apps/fms/fmsdownload.cfm?file_uid=A981D4AF-C29E-AD4D-04C0-3715224EB1D0&siteName=nfer (30/09/2014).

²⁷⁸ Brian Porter, "Hetmanka and Mother: Representing the Virgin Mary in Modern Poland", **Contemporary European History**, C. 14, S. 2, Mayıs 2005, ss. 153-154.

Wyszynski'nin Polonyalılara "Tanrının Annesi'nin seçilmiş milleti" olarak seslenmesi, Meryemana kültürünün yeniden üretilmeye devam ettiğini gösterdiği²⁷⁹ gibi, Meryemana kültürüyle yukarıda yer verilen etnik seçilmişlik miti arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Ayrıca Meryemana miti, Sovyet egemenliği döneminde yaşanan sembolik kuruluş günü (1 Mayıs-3 Mayıs) mücadelesinde kolektif belleği üreten kültürel unsurlardan biri olmuştur.²⁸⁰ Bu durum, Meryemana mitinin Leh kültürünün diğer örüntüleri ile birlikte, milliyetçi ideolojiler içinde birlik, kimlik ve özerkliği tesis etmede üstlendiği rolü göstermektedir. Nitekim Meryemana miti ve bu mitle ilişki içindeki semboller, Dayanışma'nın ulusal self-determinasyonu ve egemenliği uyandırmada sıklıkla kullandığı bir unsur olmuştur.²⁸¹

Meryemana miti, Sovyet sonrası dönemde kültik karakteriyle yeniden üretilerek etno-kültürel Leh kimliğinin bekasında ve milliyetçi ideolojilerin politik tasavvurlarında yer edinmektedir. Ancak öncelikle Meryemana mitiyle Polak-Katolik kimlik arasındaki ilişki bir kez daha vurgulanmalıdır. Meryemana'nın koruyucu ve lider vasfı bağlamında elde edilen mucizevî zaferler, Katolikliği Meryemana metaforu üzerinden Leh milli kimliğinin önemli bir parçası haline getirmiştir. Katolikliğin kolektif aidiyetin tasavvurunda önemli bir rol üstlenmesi, 19. ve 20. yüzyıldaki milliyetçi ideolojiler içinde dini-kültürel unsurların gelişimini ve mitlerin politik yaşamdaki etkinliğini güçlendirmiştir.²⁸² Sovyet sonrası dönemde de aynı dinamiklerin geçerli olduğunu, mitlerin milliyetçi politikada etkinliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

Bu noktada Meryemana mitinin Sovyet sonrası dönemde milliyetçi politik kültik karakteriyle yeniden üretildiği gözlemlenmektedir. Aralık 2006'da PİS, LPR ve Meşru Müdafaa Partisi koalisyonuna mensup 46 (meclisin %10'na karşılık gelmektedir) milletvekili tarafından İsa Mesih hakkında verilen yasa tasarısı, bu kapsamda verilebilecek ilk örnektir. Söz konusu tasarısı, İsa Mesih'in Polonya Kralı ilan edilmesini talep etmektedir. Tasarının Leh Meryemana mitiyle olan ilişkisi ise gerekçesinde yatmaktadır. Tasarıya imza atan milletvekilleri, önerilerini, İsa Mesih'in annesi olan Bakire Meryem'in 1656 yılından

---

²⁷⁹ Porter, ss. 154-156.

²⁸⁰ Bardell, a.g.tz., ss. 158-159.

²⁸¹ Bardell, a.g.tz., ss. 353-355.

²⁸² Bajagilovic ve diğerleri, a.g.e., s. 53.

beri Polonya'nın fahri kraliçesi olmasına dayandırmaktadır.²⁸³ Yukarıda detaylandırıldığı üzere, dini Meryemana kültürünün etnik karaktere bürünmesinde aynı tarihsel gelişmenin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Her ne kadar Juraj Buzalka, İsa Mesih hakkında verilen yasa tasarısını kırsal “toplumsal tabakalaşmadan temellenen ve dinden etkilenen modern popülist politik kültürle”²⁸⁴ ilişkilendirse de, “Doğu Avrupa’da popülizmin Herderci Romantik milliyetçilikten ilham aldığını”²⁸⁵ da belirtmektedir. Bu bağlamda Smith de, milletin etnik tasavvurunda halk kavramlaştırmasının, milliyetçi eylemlerin nesnesini vererek milliyetçi çağruların nihai retorik merciini oluşturduğundan, popülist bir karaktere sahip olacağını belirtir.²⁸⁶ Smith’in tespitleri, koalisyon hükümetine mensup milletvekillerinin vermiş olduğu önerenin popülist görünümüne rağmen milliyetçi kültik karakterine işaret etmektedir. Nitekim koalisyon hükümetinin politik tutumlarında Leh Meryemana mitinden temellenen farklı kültürel örüntülerin varlığı, Smith’in tespitinin doğruluğunu göstermektedir.

Meryemana mitinin koalisyon hükümeti tarafından milliyetçi kültik karakterle kullanımına verilecek ikinci örnek, hac yeri politikalarıdır. Hac yolculukları, Benedict Anderson için (*criollo*) milliyetçiliğin muhayyilesinde merkezi bir öneme sahiptir. Anderson’a göre hac yolculukları idari birimlerin anayurda dönüşmesinde anlam yaratan bir rol üstlenmiştir.²⁸⁷ Smith de etniyi belirli bir teritorya ile özdeşleştirirken kutsal mekânlara ve bu mekânlara yapılacak hac yolculuklarına başvurur. Smith’e göre Polonya’da Jasna Gora’daki Meryemana tapınağı örneğinin gösterdiği gibi “...azizin ya da tanrının tapınağı onun himayesiyle ayakta kalan ethnîe ile yakın bir şekilde birleşmiştir.”²⁸⁸ Yukarıda birçok defa gösterildiği üzere dini Meryemana kültürünün etnik karaktere bürünmesinde Jasna Gora mucizesinin önemli bir rolü olmuştur. Bu bağlamda Leh Meryemana miti, Polonya’da vatani herhangi bir toprak parçasından ayıran önemli milliyetçi kültik gösterilerden biridir.

---

²⁸³ Juraj Buzalka, “Europeanisation and Post-Peasant Populism in Eastern Europe”, **Europe-Asia Studies**, C. 60, S. 5, 2008, s. 758.

²⁸⁴ Buzalka, a.g.m., s. 758.

²⁸⁵ Buzalka, a.g.m., s. 761.

²⁸⁶ Anthony D. Smith, **Millî Kimlik**, a.g.e., s. 29.

²⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için Benedict Anderson, a.g.e., ss. 69-82.

²⁸⁸ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, a.g.e., s. 54.

Polonya Milli Eğitim Bakanlığı, 2007 yılında öğrencilerin pedagojik seyahatleri için yayınladığı öneri listesinde, söz konusu mitle ilişkili tapınaklara yer vermiştir. Yerel bir hac yeri kimliğine sahip Licheń bu kapsamda değerlendirilebilir. Efsaneye göre, 1813 Uluslar Savaşı'nda (Leipzig Savaşı) anavatanlarını arayan Polonyalı askerler, doğru yolu Licheń yakınlarında gördükleri (göğsünde İsa Mesih yerine bir kartal olan) Meryemana sayesinde bulmuşlardır. Öte yandan diğer bir rivayete göre, Licheń'e yaklaşan bir veba salgınından bölgeyi yine aynı Meryemana görüntüsü kurtarmıştır. Licheń, söz konusu efsanelerin temellendiği Meryemana ikonunun 1967'de Papalık töreniyle kutsanmasından sonra, büyük bir hac yerine dönüşmüştür.²⁸⁹ Milliyetçi hükümetin dini karakterli hac yerlerini tavsiye niteliğinde de olsa milli eğitimin bir parçası haline getirmesi, Leh Meryemana mitinin toprak ve etnik aidiyet üzerindeki etkileri bakımından yeniden üretilmesi olarak değerlendirilebilir. Sekerdej, Pasięka ve Warat'ın, hac yerleriyle ulusal meseleler ve Licheń ile Leh Meryemana miti arasında kurduğu ilişki de, söz konusu kültürel yeniden üretimi doğrulamaktadır. Nitekim Sekerdej, Pasięka ve Warat'a göre Licheń'e yapılan hac yolculuğu, Licheń'de tarihsel olarak vuku bulmuş kutsal ikonun sembolizminde milli kimliğin onaylanması anlamını taşımaktadır.²⁹⁰

Licheń'de milli kimliğin tasdik edilişi, Licheń Meryemana kültüründe dini ve milli sembollerin iç içe geçmişliği üzerinden okunabilir. Göğsünde aynı zamanda Leh amblemi olan kartal figürünü taşıyan kutsal Meryemana ikonu sanki bu tasdiki sembolize etmektedir. Ulusal eziyetlerin ön planda olduğu milli tarih ve Katoliklik ile bağlantısı bulunan Lehliğin sembolik temsili, etnik karaktere bürünen kutsal ikonda görülebilir. Ayrıca Licheń'e yapılan bir hac ziyaretinde Varşova ayaklanmasını simgeleyen ve ölmüş bir partizanı kucaklayan melek tasviriyle karşılaşılabilir. Bazilika içindeki bankların Leh süvarileri formunda tasarlanmaları ve tapınak düzenlemelerinde çeşitli kartal formlarının sunumu da milli kimliği yeniden üreten etnik unsurlar olarak değerlendirilebilir.²⁹¹ Etno-kültürel örüntülerin yoğunluğuna rağmen hac yerinin milletin tezahür ettiği alandan çok bir tatil yeri görünümünde olması, Licheń'i milli kimliği yeniden üreten öteki kutsal mekânlardan ayırmaktadır. Konaklama ve beslenmede sağlanan yüksek standartlar, ayin ve boş zaman ayarlamaları genç bir hacı için mekânı sıkıcı olmaktan çıkararak çekici

²⁸⁹ Kinga Sekerdej, Agnieszka Pasięka ve Marta Warat, "Popular Religion and Postsocialist Nostalgia Licheń as a Polysemic Pilgrimage Centre in Poland", **Polish Sociological Review**, S. 160, 2007, ss. 431-432. Lichen Meryemana miti için bkz. http://www.lichen.pl/en/115/the_apparitions

²⁹⁰ Sekerdej, Pasiğka ve Warat, a.g.m., ss. 433-434.

²⁹¹ Sekerdej, Pasiğka ve Warat, a.g.m., s. 436.

kılmaktadır. Böylelikle insanlar, etno-dinsel törenselliğin yoğunluğuna rağmen hiçbir anlam çıkarma zorunluluğu olmadan daha fazla süre bu kutsal mekânda kalabilecektir.²⁹²

Politik toplumun üyelerinin kutsal mekânlarda hiçbir anlam çıkarma zorunluluğu olmadan daha uzun süre bulunması, çalışmayı sonlandırmadan önce kültürel yeniden üretimin sürekliliğiyle ilgili oluşacak muhtemel soruları cevaplama imkânı sunmaktadır. Kimlik-milliyetçilik ilişkisi bağlamında ele alınan kültürel örüntülerin belirli bir kısmı dönemsellik sergilediği izlenimine yol açabilir. Örneğin Oświęcim’de ya da Lech Kaczynski’nin cenaze merasimi sürecinde başkanlık sarayı önünde gerçekleştirilen haç dikme eylemi, dönemsel bir politik durum olarak değerlendirilmeye müsaittir. Aynı şekilde Jaroslaw Kaczynski’nin Alman ötekiliğini canlı tutan söylemleri ve milli ayniyeti yeniden üretme kabiliyetine sahip İsa Mesih’le ilgili yasa tasarısı da benzer bir karakter sergilemektedir. Hâlbuki milli kimliğin ve bir kimlik ve kültür biçimi olarak milliyetçiliğin etkinliğinden bahsedebilmek kültürel yeniden üretimin sürekliliğini gerektirir. Nitekim milliyetçi tepkilerin oluşması da bu tepkileri canlı tutacak süreklilerin zorunlu varlığına işaret etmektedir. Bu noktada gündelik yaşamın olağan akışında kültürel yeniden üretim sürecinin işleyişini ortaya koymak doğru olacaktır.

Michael Billig’in “Banal Milliyetçilik” adını taşıyan çalışması, bu yeniden üretim süreciyle ilgili ipuçlarını sunmaktadır. Billig, kendisini Batılı olarak tanımlayan milletlerde millik kimliğin (*milletliğin*) sürekli işaret edilip hatırlatıldığı tespitini çalışmasının temel tezi olarak sunmaktadır.²⁹³ Böyle bir kaygının arkasında milliyetçiliğe Batılı müesses devletlerce olumsuz anlam yüklenerek ötekileştirilmesi düşüncesi yer almaktadır. Billig’e göre, milliyetçiliği belirli toplumsal hareketlerle ilişkilendirmek yerine ulus-devletle birlikte değerlendirmek gerekir. Milliyetçilik ulus-devletle birlikte değerlendirildiğinde Batılı ulus-devletlerin yeniden üretimini mümkün kılan ve sıradanlaştırılmış “Banal Milliyetçilik” görünür hale gelecektir. Gündelik yaşamın olağan akışı, banal milliyetçiliği anlamada Oświęcim örneğindeki gibi olağanüstü durumların varlığından daha önemlidir. Billig bu durumu bayrak kültü üzerinden açıklamaktadır. Milletın kutsallığı gibi sembolik bir işlevi yerine getiren bayrağın ulus-devlet egemen olarak tesis edildikten sonra sembolik rolü işlevsizlik üzerinden tanımlanır. Başka bir ifadeyle benzin istasyonlarında, bir dergi kapağında, bayrak direklerinde ve kamu görevlilerinin üniformalarında sallanmadan duran

²⁹² Sekerdej, Pasiğka ve Warat, a.g.m., s. 434.

²⁹³ Michael Billig, **Banal Milliyetçilik**, çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 18.

bayraklar kimliğimizi ve milliyetçiliği yeniden üretecektir.²⁹⁴ Billig'e göre milleti sürekli olarak dalgalandırmaya yarayan işaretler bayraklarla sınırlı değildir. Millet olarak varlığımız gündelik yaşam içinde yeniden üretilir.²⁹⁵ Kimliklerimiz sürekli imlenir ve milletin bir unsuru olduğumuz sürekli hatırlatılır. Bu hatırlatma sadece bayrak ya da ulusal amblemler üzerinden de gerçekleşmez. Bayrak ve ulusal amblemleri yurttaşın kulaklarında çınlatan ya da gözlerinin önünden geçiren sıradan sözcüklere de ihtiyaç duyulur. Billig'e göre bu küçük sözcükler ulus olmayı âdetleştirir ve ulusal kimlikleri unutulmaz kılar.²⁹⁶ Smith de milli kimliğin yaşantılarımızın her alanına temas ettiğini²⁹⁷ belirterek bir anlamda bu sıradanlığa işaret etmektedir.

Bu bağlamda Licheń Meryemana tapınağında ulusla ilgili yazılmış metinlerde popülerleştirilen dil ve yazım yanlışları²⁹⁸ milliyetçiliğin sıradanlaştırılması konusunda oldukça manidardır. Bu yolla politik toplumun üyelerinin zihninde millet olmanın günlük hayatın bir parçası haline getirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Böylece etno-kültürel Leh kimliği, kutsal ikondaki Leh Kartalı ve diğer ulusal kültürel unsurlar dile gelerek, Meryemanın kraliçe vasfında yeniden üretilir.²⁹⁹ Dolayısıyla Meryemana Leh kraliçesi olmaya devam ettiği sürece, İsa Mesih'in Polonya kralı olmasını öngören yasa tasarısı da meşruluk zemini bulabilecektir. Nitekim yasa tasarısı yürürlük kazanmasa bile Mesih'in Polonya krallığı, önce kardinaller gibi kırmızı pelerinler giyen grupların yaptıkları gösterilerde talep edilmeye devam etmiş, sonrasında Swiebodzin kentine dikilen dünyanın en büyük İsa heykeline giydirilen altın bir taçla tasdik edilmiştir.³⁰⁰

Dini haç figürünün gündelik yaşam içerisinde sıradanlaşması da etno-kültürel Leh kimliğinin yeniden üretimini tesis etmektedir. Bir devlet başkanının cenaze merasiminde ya da tarihsel bir şehitlikte dikilen haç figürünün politik niteliği, kolaylıkla göz ardı edilerek sadece dinsel anlamıyla ele alınabilir. Ancak başkanlık sarayının önünde ya da parlamento genel kurulunda görünen aynı haç figürü, dinsel anlamdan fazlasına karşılık

²⁹⁴ Billig, a.g.e., ss. 51-53.

²⁹⁵ Billig, a.g.e., s. 85.

²⁹⁶ Billig, a.g.e., ss. 111-112.

²⁹⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s. 223.

²⁹⁸ Sekerdej, Pasiğka ve Warat, a.g.m., s. 436.

²⁹⁹ Polonya'da 3 Mayıs Anayasa Günü kutlamaları ile Leh bağımsızlığının ve milli kimliğinin koruyucusu olan "Kraliçemiz Meryemana Bayramı"nın aynı gün olması bu yeniden üretim mekanizmasına işaret etmektedir. Bkz. Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss.154-155.

³⁰⁰ Tarık Demirkan, "Dev heykel: Polonya'da İsa aşkı", **BBC Türkçe**, 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/04/110415_fooc_poland.shtml, (30/10/214).

gelmektedir. Bu anlamlardan birisi de yukarıda detaylandırılan Milletlerin İsa'sı mitidir. Politik alanda boy gösteren etno-dini karakterdeki haç figürü, politik toplumun üyelerine başına geçirilmiş dikenli telin bir gün zafer tacı olacağı Milletlerin İsa'sını, Polonya'yı hatırlatacaktır. Milletlerin İsa'sı miti gibi etno-tarihsel unsurların sunduğu statüsel tersyüz oluş ise işlevleri bakımından milli kimliğin ve milliyetçiliğin yeniden üretilmesini mümkün kılacaktır.³⁰¹ Sonuç olarak Leh milliyetçiliğinin ideoloji, dil ve sembolizmde merkezi bir öneme sahip olan acı çeken İsa ve taksiratçı Meryem Ana gibi etno-dini Katolik imgeler,³⁰² politik-kültürel etkinliğini koruyarak, bugün Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin yeniden üretimini mümkün kılmaktadır.

---

³⁰¹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 247-248.

³⁰² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s.135.

SONUÇ

Bu çalışma, Leh kimliği ve milliyetçiliğini sosyal teori bağlamında görünür kılıp, yeniden üretiliş süreçlerini politik kültür kavramı üzerinden göstermeyi amaçlamıştır. Bu noktada milliyetçi yazın, bir milleti hayal etmenin birbiriyle ilişki karakter sergileyen ekonomik, politik, sosyolojik, tarihsel ve kültürel gelişmeler sonucunda mümkün olduğunu göstermiştir. Milli kimliği tesis edip bekasını sürdürme amacını güden milliyetçi ideoloji de söz konusu gelişmelerden bağımsız değildir. Bu gelişmeler, ilişki karakterleri bakımından birbirinden soyutlanamasa da her biri belirli ölçülerde tanımlanabilecek görünlere sahiptir.

Bu bağlamda ekonomik alanda yaşanan değişimler, kapitalist ekonomik düzen ve endüstrileşmeyle ilişkilendirilebilir. Başka bir ifadeyle endüstriyel kapitalizm, milliyetçi süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Kapitalist sistemin özellikle dünyada dengesiz yayılışı, geri kalmış bölgelerin milli kimliği ve milliyetçiliği hakkında ipuçları vermektedir. Endüstrileşme ise bütün geleneksel toplumların yüz yüze geldiği bir gerçekliktir. Endüstrileşme, bir topluluğu bir arada tutacak unsurları, sürekli giderilmesi gereken karmaşık ihtiyaçlar ve iş bölümü üzerinden görünür kılmaktadır. Ancak aynı yolla geleneksel toplumsal yapıları parçalamanın imkânları da sunulmaktadır. Bu amacı çoğunlukla gerçekleştiren fail ise devlet olmuştur.

Bu noktada modern devlet, politik alanda yaşanan tarihsel değişimlerin bir görüngüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçi yazında modern devlete, millet ve milli kimliğin tesisi sürecinde önemli bir rol yüklenmektedir. Milliyetçilik çağında modern bürokratik devletin varlığı, tesis edilen milletin ve milliyetçi ideolojinin görünümünü belirleyen bir unsur olmuştur. Hatta bazen bir kimlik tipi olarak millet ve bu kimliği egemen kılma amacındaki milliyetçilik, modern devletin zorunlu varlığı üzerinden açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle milleti kuran bizzat devlettir. Devletin merkezileşme sürecinde bütün aracı yapıları ortadan kaldırması, meşruluk krizi ve devlet aygıtını

harekete geçirecek adam devşirme gibi sorunları beraberinde getirmiştir. İşte milliyetçiler-yöneticiler bu sorunları çözmeye millete başvurmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen ekonomik ve politik değişim, birkaç hususu ön plana çıkarmaktadır. Ekonomik temelde yaşanan gelişmeler gibi, politik gelişmeler de eski toplumsal düzeni parçalayıp, yerine milli bir düzen inşa etmeyi hedeflemiştir. Söz konusu hedefler ise, milliyetçi sürecin ve milli bir kimlik edinmenin sosyolojik karakterine işaret etmektedir. Nitekim milleti hayal etmek, eski toplumsal düzenin temelinde yer alan din ve dini kurumlar ile hanedanlık yönetimini belirli bir düzeyde aşındırmakla mümkün olmuştur.

Dinin ve geleneksel kurumların toplumsal zeminden çekilmesi, temelinde Rönesans ve dini reform hareketleri yer alan kültürel süreci de dikkate almayı gerektirir. Nitekim sosyolojik dönüşümü gerçekleştirecek unsurlar, yoğun bir şekilde kültüre atıfta bulunmuştur. Millet ve milli kimlik, hangi tarihsel sürecin ürünü olarak ele alınır alınsın, milliyetçiler tarafından eşsiz bir kültür etrafında hayal edilmiştir. Kültürün milli kimlik ve milliyetçilik üzerindeki etkisi bununla da sınırlı değildir. Milli kimliklerin ve milliyetçiliklerin farklılaşması da başvurulan kültürel örüntülerin nitelikleri üzerinden gerçekleşmiştir. Sivil ve teritoryal karakterli bir kimlik ve milliyetçilik, köklerini antikiteden alan yeni-klasisizm ile ilişkilidir. Soya ait bir kimlik ve milliyetçilik tanımlaması ise, edebi Orta Çağcı kültüre göndermede bulunur.¹

Milleti hayal etmek, modern dönemde farklı tarihsel ve sosyolojik gelişmeler sonucunda mümkün olsa da antikiteyle ilişkilendirilebilecek bir kültürel ortamın varlığı, farklı bir unsur dikkate almayı gerektirir. Smith'in kuramında yer verdiği etnik topluluk kavramı bu unsura açıklık getirmektedir. Ancak etni, ne doğal düzenin bir parçası olarak ele alınmalı, ne de durumsal bir karakter yüklenmelidir. Etni, tarihsel ve kültürel bir yapı sergilemelidir. Tarihsel ve kültürel bir temele dayanan etni kavramlaştırması, Smith'in milliyetçilik kuramını, incelenen konu bağlamında öne çıkarmaktadır. Etninin tarihsel bir karaktere sahip olması, hem toplumsal bellek oluşturmada işlev görmekte, hem de modern dönemde yaşanan değişimlerle birlikte yeniden şekillenme imkânı sunmaktadır. Kültürel karakter ise etninin varlığını sürdüreceği zemini oluşturmaktadır. Kültürel unsurlar olan mitler ve semboller, yavaş değişen faaliyet ve tasarımların biçimini sunduklarından, etniye

---

¹ Milliyetçiliğin kültürel matrisi için bkz. Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., ss. 137-146.

süreklilik sağlamaktadır. Öte yandan kültürel karakter, politik kültürel bir analize alt yapı oluşturmaktadır.

Milli kimliğin ve milliyetçiliğin etnik bir evveliyata sahip olması, her etninin modern dönemle birlikte millete dönüşeceği anlamına gelmemektedir. Ortak bir isme, tarihe, kültüre ve ülkeye sahip olmak, milli bir kimlik edinmek için önemli olsa da millet inşası güçlü bir dayanışmayı gerektirir. Her milliyetçi hareketin kitleleri ortak hedefler doğrultusunda seferber etme zorunluluğu, güçlü dayanışma duygusunun önemine işaret etmektedir. Bu noktada, güçlü bir dayanışma duygusuna sahip çekirdek bir grup, milletler dünyasındaki yerini alacaktır. Yukarıda ifade edildiği üzere, modern dönemle birlikte gelen ekonomik, politik ve kültürel değişim, bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Bu değişimlerden avantajlı olarak çıkanlar, etnik bir karakteri dışlamamakla birlikte, sivil yönü ağır basan bir milli kimliğe ve milliyetçi harekete sahip olmuştur. Dezavantajlı kesimler ise, ekonomik ve politik geri kalmışlıklarını aşmak adına etno-tarihlerine ve geleneklerine sıklıkla başvurmuştur. Milliyetçi ideolojilerinin görünümü de soya ait (jenealojik) bir karakter sergiler. Son olarak baskın kültüre ve somut etno-tarihe dayanan bir grubun millet inşası süreci, bu değerlerden yoksun olanlarla aynı imkâna sahip değildir.

Milli kimlik, hangi tarihsel süreç sonrasında tesis edilmiş olursa olsun, diğer kolektif kimlik tiplerinin ve sadakat bağlarının ötesine geçtiğinde, basit bir şekilde yok edilemez. Milli kimlik, her yerde hazır ve nazır olması, meşruiyetin kaynağı olması, ben kimim sorusuna en tatmin edici cevabı vermesi ve laik evrede ölümü bir son olmaktan çıkarmasından dolayı, öteki kolektif kimlik tiplerinin önünde yer alır. Post-modern küresel kültürün varlığı da sonucu değiştirmemektedir. Küresel kültür, eklektik, zamana ve mekâna karşı kayıtsız, akışkan ve kalıptan yoksundur. Bu nedenle küresel kültür, kimlik ve kültür tasarımıda önemli bir yeri olan belleğe sahip değildir. Belleksiz bir kültür üzerinden ise, milli kimliğin yukarıda yer verilen işlevlerini aşacak bir kimliği tesis etme imkânı yoktur.

Yine de küresel kültürel görüngüler, etno-tarih ve gelenekler üzerinden tesis edilmiş bir milli kimliği belirli noktalarda aşındırmıştır. Çağdaş politikada milli kimliğin evrensel değerler üzerinden tanımlanması talepleri, söz konusu küresel kültürel görüngülerin politik bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak diyalektik bir şekilde, etno-tarih ve gelenekten beslenen milli kimliğin bu talepler karşısında

savunulması, milliyetçiğin yeniden üretilmesine de imkân tanır. Bir halk adına kimlik, birlik ve özerklik tesis edip bekasını sürdürmek amacını güden milliyetçilik, gerek siyasal doktrin ve ideoloji olarak, gerekse bir kültür biçimi olarak ele alındığında milli kimlikle ilişkisel bir karakter sergilemektedir. Milli kimlikler etnik bir evveliyata dayanmasına rağmen, üyelerinin zihninde kültürel unsurları canlandıran, bir doktrin olarak milliyetçiliktir. Milliyetçilik bir kültür biçimi olarak ele alındığında ise, milli kimlik milliyetçilerin bir yarattısı olarak değerlendirilir. Bir dil, ideoloji, mitoloji ve sembolizm olarak bütün bir hayatı kuşatmaktadır. Kültürel dünyamızda yer edinerek ötekiyle birlikte aidiyetimizi de üretmektedir. Sonuçta bir kimlik tipi olarak millet ve bu kimliğe politik ve kültürel etkinlik kazandıran milliyetçilik, merkezi konumunu hala muhafaza etmektedir.

Etnik bir evveliyattan post-modern politik-kültürel etkinliğe uzanan geçişte karşımıza çıkan ve çalışmada ayrıntısıyla değinilen tespitler, Leh kimliği ve milliyetçiliği için de geçerlidir. Leh kimliğinin ve milliyetçiliğinin tarihi, modern dönemle birlikte gelen politik, ekonomik ve kültürel değişimlerin, Polonya’da kendisini hissettirdiği 18. yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktadır. Ancak etnik geçmiş göz önüne alındığında, söz konusu tarih Polonya’da Katolik Hristiyanlığın politik ve kültürel kabulü olan, 10. yüzyıl sonlarına kadar geriye götürülebilir. Nitekim milli kimliğin, topluluğa özgü bir ad, ortak mitler, tarihi bir bellek ve ülke gibi özellikleri, milliyetçilerin bir kimlik edinmek için başlattıkları kitlesel hareketleri incelemektedir. Lehliği diğer bütün benzerlerinden farklı kılacak özgün bir etno-kültür, çoğu milliyetçi eylemlerden önce gerçekleşmiş Katolik kültürel pratikler sayesinde mümkün olmuştur.

İspat edilebilir etnik bir geçmişe rağmen Leh kimliğini tesis etmek, 18. yüzyılın sonlarında mümkün olmuştur. Topluluğu tarihi bir toprak ve bu topraklar üzerinde iktidarını tesis etmiş bürokratik devletle ilişkilendirecek ön-milliyetçi hareketler, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Polonya’da milli kimliğin tesisi, ilk döneminde batılı millet inşası süreçleriyle benzerlik sergilemiştir. Millete aidiyetin bir kamu kültürü ile ortak yasal hak ve yükümlülükler üzerinden belirlendiği bu dönemde, kitlesel eğitim kurumu ve yazılı bir anayasanın varlığı ön plandadır. Milli bir kimlik olmasa da milli gurur ve karakter, Rousseau’nun Polonya hükümetine tavsiyeleriyle birlikte hayat bulmuştur.

Ancak politik parçalanma sonrasında Leh kimliği ve milliyetçiliği şecereci ve yerlici bir karaktere bürünmüştür. Polonyalılar, modern dönemle birlikte gelen ekonomik,

politik ve kültürel değişimleri avantajlı bir konumda karşılamalarına rağmen, bu durumlarını milli kimliklerini tesis edemeden kaybetmiştir. Siyasal iktidarları parçalanmış, toprakları “ötekinin” ülkesine katılmıştır. Ekonomik faaliyetleri siyasal bağımsızlığa giden yolda bir araç oluşturacağı gerekçesiyle yasaklanmıştır. Kuşkusuz bu süreçte Polonya’daki soyluluğun merkezi bir devlet oluşturma konusunda isteksiz ve yetersiz kalmasının rolü de vardır. Öyle ki serflik kurumu uzunca bir süre bu nedenle de varlığını sürdürmüştür. Leh dili ve kültürü için de aynı sondan bahsetmek mümkündür. Leh dili, kültürü ve Katolik inancı, saldırgan komşuları tarafından yasaklanmıştır. Lehler, diyalektik ilişkilere sahip ihtiraslı komşuları tarafından parçalanmaları karşısında etno-tarihlerine ve geleneklerine yoğun bir şekilde başvurmuştur.

Böyle bir ortamda sivil karakterli milliyetçi ideoloji politik küreden çekilmese de çoğunlukla etno-milliyetçi ideolojiler baskın konumda olmuştur. Teritoryal, politik, ekonomik ve kültürel anlamda parçalanmışlığın etno-tarih ve gelenekler yoluyla aşılması, milliyetçi ideolojiyi kaçınılmaz bir şekilde etnik karaktere büründürmüştür. Böylece Lehliğin tanımlamasında ötekini radikal bir şekilde dışlayan etnik ve kültürel türdeşliğin önü açılmıştır. Milliyetçilik bu süreçte asli bir rol üstlenmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere, milli kimlik etnik bir evveliyata yaslanmasından dolayı süreklilik sergilemesine rağmen, etno-kültürü ve törenselliği canlandıran milliyetçilik olmuştur. Etnik siyasal birliğin kurucu motor miti (*mythomoteur*), milliyetçiler tarafından harekete geçirilmiştir.

Leh kimliğinin etnik geçmişinde önemli bir yer edinen Katolik bellek, bu noktada verilecek iyi bir örnektir. Polonyalılar, Latin dünyayı pagan topluluklardan, Moğollardan, Müslüman Türklerden, Protestan İsveçlilerden ve Ortodoks Ruslardan koruduğu için Hristiyanlığın Savunucusu (*Antemurale Christianitatis*) olarak nitelendirilmiştir. Milliyetçilik çağına gelindiğinde bu muzaffer geçmiş Leh milliyetçileri tarafından canlandırılmıştır. Slav birlikteliğini gerçekleştirecek bozulmamış bir karakter Katolik kültürel örüntüler üzerinden şekillendirilirken, Polonya’nın parçalanmışlığı başka halkların selameti için çile çeken Mesihçi-kefaretçi bir imge üzerinden tasvir edilmiştir. Ötekiyle olan mücadelede kazanılan zaferler, “Tanrıyı doğuran kadın”ın (*Bogurodzica*) bir mucizesi olarak değerlendirilmiştir.

Bu nedenle Polonya’da etno-milliyetçi geleneğin (*Endecja*) sembol ismi Roman Dmowski, Polonyalıları bütünüyle Katolik bir millet olarak tanımlamakta bir sakınca

görmemiştir. Polonyalıların bu erdemi, Sovyet baskılarından etkilenmediği gibi, yukarıda betimlenmeye çalışılan post-modern küresel kültürel süreçlerden de azade kalmıştır. Mesihçi taksirat figürünün Leh şehitliklerinde, parlamento genel kurulunda yer alan haç imgesinde, devlet başkanının cenaze merasiminde, dünyanın en büyük İsa Mesih heykelinde ya da İsa Mesih'in krallık yasasında yeniden üretilmesi bu tespiti doğrulamaktadır. Öte yandan Meryemana'nın kurtarıcı vasfıyla Polonyalıları gördüğü mekânların kutsal hac yerlerine dönüşmesi ve kimi Meryemana ikonlarında İsa Mesih yerine Leh Kartalı'nın boy göstermesi de, Leh etno kimliğinin ve milliyetçiliğinin politik-kültürel etkinliğine işaret etmektedir. Sonuçta bu kimliğin ve bu kimliği egemen kılacak milliyetçi düşüncenin etnik ve kültürel türdeşliğin hâkim olduğu Leh toplumunu yakın bir zaman diliminde terk etmeyeceği muhakkaktır.

EKLER

I

KRONOLOJİ*

9. yüzyıl	Odra ve Vistula nehri yataklarında ilk Slav devleti ortaya çıkmıştır.
Erken 10. yüzyıl	Piast Hanedanlığı Büyük Polonya'yı birleştirmiştir ve Mazowsze bölgesini ele geçirmiştir.
966	Hristiyanlık kabul edilmiştir.
972	Mieszko I Batı Pomeranya'yı topraklarına katmıştır.
1000	Gniezno Başpiskoposluğu kurulmuştur. Kral Otto III bağımsız Polonya'yı tanımıştır.
1025	Cesur Boleslaw Polonya Krallığı Tacı'nı giymiştir.
1138-1306	Polonya'da Feodal ayrışma dönemi.
1241	Polonya Birinci Moğol İşgali'ni Legnica savaşında yenilmesine rağmen durdurdu.
1364	Krakow Üniversitesi kurulmuştur.
1386	Litvanya Dükü Jagiello, Jadwiga ile evlenerek Polonya'da hanedanlığını kurmuştur ve 1572 yılında Polonya-Litvanya Birliği bu vasıta ile tesis edilmiştir.
1410	Töton Şövalyeleri Grunwald'ta bozguna uğratıldı.
1466	Töton Şövalyeleri ile Torun Anlaşması imzalandı.
1505	Nihil Novi Yasası yürürlüğe girdi.
1569	Lublin Birliği kuruldu.
1573	Polonya'da seçimli krallık kuruldu. Varşova Konfederasyonu ile dini hoşgörü garanti altına alındı.
1596	Brzesc (Brest) Birliği ile Rum Katolik (Uniate) Kilisesi kuruldu.
1600-29	İsveç ile ilk savaş yapıldı.
1648	Ukrayna'da Chmielnicki'nin Cossack (Kazak) isyanı.
1652	W. Sicinski Sejm'i (Meclis) dağıtmak için ilk Liberum Veto hakkını kullanmıştır.
1655-60	Polonya'da İsveç tufanı ve Czestochowa Manastırı savunması.
1667	Andruszowo ateşkesi.
1673	Hotin'de Türk akınları bozguna uğratıldı.

* Polonya'nın başlangıçtan 2002 yılına kadar yer verilen kronolojisi için; Sanford, a.g.e., pp., XXI-XXVI.

1683	Jan Sobieski Viyana'da Türkleri yendi.
1699	Türklerle Karlofça Anlaşması imzalandı.
1702	Polonya'da İsveç istilası.
1704	Augustus tahttan indirildi; yerine Stanislaw Leszczynski geçti.
1709	Augustus kendisini yeniden kral seçti.
1717	(Dumb Sejm) Sessiz Parlamento Rus egemenliğini etkiledi.
1733-35	III. Augustus ve Leszczynski arasındaki taht savaşı.
1764-66	Anayasal reformlarda Konfederasyon Meclisi'nin geçmesi.
1766-72	Rusya'nın tutucu Radom Konfederasyonu'nu desteklemesi.
1772	Polonya'nın ilk bölünmesi.
1773	Ulusal Eğitim Komisyonu'nun kurulması.
1788-92	Dört-yıl parlamentosu. (sejm)
1791	3 Mayıs Anayasası'nın kabulü.
1792	Targowica Konfederasyonu ve Rusya ile savaş.
1793	Polonya'nın ikinci kez bölünmesi.
1794	Tadeusz Kosciuszko'nun ulusal ayaklanmayı bastırması.
1795	Polonya'nın üçüncü kez bölünmesi.
1797-1803	Polonya lejyonlarının devrimci Fransa ve Napolyon için savaşması.
1806	Polonya merkezindeki ayaklanmanın ardından Varşova'nın Fransızlar tarafından işgali.
1807	Varşova Dükalığı'nın kurulması, Napolyon kanunlarının getirilmesi.
1809	Avusturya'nın Napolyon'a karşı mağlubiyetinden sonra Dükalığın genişletilmesi.
1812	Rusya ile savaşta Büyük Polonya parçalanması.
1815	Polonya Krallığı ve Bağımsız Krakov Devleti kuruldu.
1816	Varşova Üniversitesi kuruldu.
1830-31	Kasım ayaklanmasının bastırılmasının ardından Krallık otonomisinin sınırlandırılması ve büyük göç.
1846	Galiçya'daki köylü ayaklanmasının bastırılması ve oradaki devrimden sonra Krakov Bağımsız Devleti'nin kaldırılması.
1848-49	(Büyük- The Greater Poland) Batı Polonya, Galiçya ve Silezya ayaklanmaları. Köylülere Galiçya'da imtiyaz verilmesi.

1863-64	Ocak ayaklanması.
1864	Rusya Polonya'sında serflik kurumunun kaldırılması.
1867	Habsburgların Galiçya'nın özerkliğini tanınması.
1886	Prusya'nın Kolonileştirme Komitesini kurması; Polonya Birliği'nin (Liga Polska) kurulması.
1892	Polonya (Leh) Sosyalist Partisi'nin kurulması.
1892-93	Ulusal Birlik'in kurulması. Sosyal Demokrasi Polonya Krallığı'nın (1900'den sonra Litvanya) ve Galiçya ve Silezya'da Polonya Sosyal Demokrat Partisi'nin kurulması.
1895	Galiçya'da köylü partisinin kurulması.
1897	Ulusal Demokratik Parti'nin kurulması.
1898	Prusya bölümünde Anti-Leh olağanüstü hal kanunları.
1905-1907	1905 devriminin Rusya Polonyası'na ulaşması.
1914	Polonya Lejyonlarının Avusturya ordusu içinde yer alması; Galiçya'da Yüksek Ulusal Komite'nin kurulması.
1915	Rus Polonya'sının merkez güçler tarafından işgal edilmesi.
1917	Lejyonların tasfiye edilmesi; sonradan Paris'e taşınan Leh Ulusal komitesinin Lozan'da kurulması; Varşova'da Vekiller Heyeti Konseyi'nin kurulması.
1918	Polonya'nın bağımsızlığına tekrar kavuşması. 11 Kasım'da Jozef Pilsudski'nin devletin başına geçmesi ve Ignacy Daszynski'nin Lublin'de ilk bağımsız hükümeti oluşturması.
1919- 21	Silezya'da Leh ayaklanması; Warmia ve Mazuria'da referandum yapılması.
1920	Leh-Sovyet savaşındaki zaferle Polonya'nın bağımsızlığının korunması.
1921	Riga Antlaşması ile Polonya'nın sınırlarının doğuda genişletilmesi, Silezya referandumu sonucunda Batı'daki ihtilafli bölgenin bölünmesi onaylandı.
1922	Cumhurbaşkanı Gabriel Narutowicz suikast sonucu hayatını kaybetti.
1926	Pilsudski Mayıs'ta iktidarı ele geçirdi.
1932	SSCB ile saldırmazlık antlaşması.
1934	Almanya ile saldırmazlık antlaşması.
1935	Nisan anayasasının kabul edilmesi; 12 Mayıs'ta Pilsudski'nin vefatı.
1937	Ulusal Birlik Kampı'nın oluşturulması. (OZON)

- 1938** Jozef Beck'in Litvanya'ya ilişkileri yeniden kurmaya zorlamak için ültimatı vermesi. Komintern'in Polonya Komünist Partisi'ni feshetmesi. Çoğunluğunu Alman kökenlilerin oluşturduğu Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin Hitler Almanyası tarafından işgal edilmesi ve Batılı Güçlerin bu işgale Münih Antlaşması'yla sessiz kalması sonucunda, Polonya da halkın çoğunluğunu Leh kökenlilerin oluşturduğu Cieszyn Silezya'yı işgal etmesi.
- 1939** 23 Ağustos Nazi- Sovyet Antlaşması. 1 Eylül Hitler'in Polonya'yı istilası. 17 Eylül SSCB'nin Polonya'yı istilası ve Almanya ile yapılan antlaşma temellerinde Polonya'nın parçalanması. Paris'te sürgün hükümetinin kurulması.
- 1941** Hitler'in SSCB'ye saldırması. Londra'da sürgünde olan Leh hükümetinin Sovyetler Birliği ile müttefik olması.
- 1943** Katyn katliamı nedeniyle Leh-Sovyet ilişkilerinin kesilmesi. Varşova Gettosu'nun ayaklanması.
- 1944** Ağustos'tan Eylül'e kadar süren Varşova isyanı.
- 1945** Yalta ve Postdam Antlaşmalarıyla Polonya'da geçici hükümetin ve fiili olarak Polonya'nın doğu ve Oder-Niese batı sınırlarının onaylanması.
- 1948** Wladyslaw Gomulka iktidardan uzaklaştırıldı. PPR(Polonya İşçi Partisi) ve PPS'nin (Polonya Sosyalist Partisi) birleşmesi doğrultusunda Leh Birleşik İşçi Partisi kuruldu.
- 1956** Haziran: Poznan ayaklanmasının bastırılması. Ekim: Gomulka'nın iktidara dönmesi. Stalinizmin değiştirilmesi.
- 1968** "Mart Olayları" ve öğrenci gösterilerinin bastırılması.
- 1970** Batı Almanya'nın yasal olarak Polonya'nın batı sınırlarını tanıması. Baltık sahil ayaklanmaları ve silahlı müdahaleler Gomulka'nın yerine Edward Gierek'in geçmesine neden oldu.
- 1976** Radom, Ursus ve diğer gösteriler önerilen fiyat artışlarının iptal edilmesine neden oldu.
- 1978** Karol Wojtyla II. John Paul adıyla Papa olarak seçildi.
- 1979** Papalığın Polonya'ya ilk ziyareti.
- 1980** Yaz: Fiyat artışlarına karşı grev dalgaları. Ağustos: Baltık grevleri ve Gdansk, Szcsecin müzakereleri ve Jastrzebie Antlaşmaları. Stanislaw Kania'nın PZPR (Leh Birleşik İşçi Partisi) ilk sekreteri olarak Gierek'in yerine geçmesi. NSZZ (Niezależny Samorządny Związek Zawodowy) Polonya dayanışmasının oluşturulması.
- 1981** Mart: Bydgoszcz hadisesi ve Varşova Antlaşması. Temmuz: Dokuzuncu olağanüstü PZPR kongresi. Eylül- Ekim:

- Dayanışma kongresi. 13 Aralık: Olağanüstü hal ilanı, dayanışmanın bastırılması.
- 1983** Temmuz: Olağanüstü halinin kaldırılması. Papa'nın ikinci ziyareti.
- 1987** Kasım referandumunun yapılması.
- 1988** İlkbahar- Yaz: Yeni grev dalgaları. Ağustos: PZPR genel kurulunun Czeslaw Kiszczak'ı Krizi önleme anlaşmasını müzakere ile görevlendirmesi. Aralık: Lech Walesa'nın Kent Komitesini kurması.
- 1989** 4 Mart- 5 Nisan – Yuvarlak masa müzakereleri ve antlaşmanın sağlanması. Haziran: Kent Komitesi üyelerinin Senato'da 99 sandalye kazanması ve Sejm seçimlerinde kendilerine ayrılacak sandalye sayısında anlaşmaya varılması. Temmuz: Wojciech Jaruzelski'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi. Ağustos: Tadeusz Mazowiecki'nin Başbakan olarak atanması. Sonbahar-kış: Maliye Bakanı Lazsek Balcerowicz'in ekonomik "şok tedavisi" desteği ile hiperenflasyonu kırması ve parayı dengede tutması.
- 1990** Mazowiecki ve Walesa arasındaki "zirve'deki savaş" ROAD ve merkez antlaşmaları ile dayanışma arasında bölünmeyi doğurdu. Jaruzelski'nin istifa etmesi. Walesa'nın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi. Mazowiecki'nin istifası ve yerine Başbakan olarak J.K. Bielecki'nin geçmesi.
- 1991 Ekim:** İlk kez tam olarak özgür yapılan seçimler sonucunda bölünmüş bir parlamento oluştu; Nihayetinde Jan Olszewski'nin (ZCh-N) Başbakan olarak seçildi.
- 1992** Anlaşmazlık bittikten sonra ordunun kontrolü ve temizleme süreci. Olszewski'nin istifası. Hanna Sochucka'nın (UD) Başbakan olması. Parlamento'dan "Küçük Anayasa'nın" geçmesi.
- 1993** Mayıs sonlarında Sochucka hükümetinin başarısızlığının ardından Walesa'nın parlamentoyu feshetmesi. 19 Eylülde 6 partinin parlamentoya seçilmesi: Waldemar Pawlak'ın koalisyon hükümeti ile PSL(132 sandalye) SLD (171 sandalye) güçlü çoğunluğu oluşturması.
- 1994 Şubat:** Polonya'nın NATO ile Barış için Ortaklığa katılması. Yaz: Litvanya ile Antlaşmanın imzalanması.
- 1995** Pawlak'ın yerine Başbakan olarak Jozef Oleksy geçti. **Aralık:** Aleksander Kwasniewski Cumhurbaşkanı seçildi.
- 1996 Şubat:** Wlodzimirz Cimoszewicz Oleksy'nin(Rus ajanı olmakla suçlandı) yerine geçti. Avrupa Birliği Madrid zirvesinde katılım için program belirlendi.

- 1997** Yeni anayasa ancak referandum sonucunda kabul edildi. Haziran- John Paul'un beşinci Papalık ziyareti. Yaz: Batı ve Güney Polonya'da yıkıcı sel baskınlarının yaşanması. Eylül- AWS (201) ve UW'nin (60 sandalye) parlamento seçimlerinde çoğunluğu elde etmesi. Jerzy Buzek'in AWS-UW kolalisyon hükümetini kurması.
- 1998 Ocak:** Vatikan ile yapılan antlaşmanın onaylanması. Nisan- Avrupa Birliği'ne giriş müzakerelerinin başlaması. Yaz- Sonbahar-16 bölge ile yerel yönetimler reformunun ortaya çıkması. Emeklilik, sağlık hizmetleri ve eğitim reformları başlatıldı.
- 1999 Mart:** Polonya'nın NATO üyesi olması. Altıncı Papalık ziyareti.
- 2000 Mayıs:** UW'nin çekilmesi ve Buzek'in Başbakan olarak azınlık hükümetiyle göreve devam etmesi. Ekim – Kwasniewski ilk oylamada ikinci dönem Cumhurbaşkanı'na seçildi.
- 2001 Şubat:** Vatandaş Platformu'nun (PO) oluşturulması. Nisan-Yeni seçim yasasının kabul edilmesi. SLD-UP'nin Parlamentodaki 460 sandalyenin 216'sını ve Senato'daki sandalyelerin 4/3 ünü kazanması. AWS ve UW elendi. Ekim- Laszek Miller'in (SLD- Demokratik Sol Birliği) PSL (Leh Halk Partisi) ile kolalisyon hükümeti kurması.
- 2002 Temmuz:** Maliye Bakanlığı'na Marek Belka'nın yerine Grzegorz Kolodko'nun atanması. Ağustos – Jean Paul'un anavatanına kısa ziyareti. Aralık – AB müzakerelerinde son dönem üzerinde Kopenhag'da anlaşma sağlandı.
- 2004 Mayıs:** Polonya; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Slovakya ve Slovenya ile birlikte AB üyesi oldu.
- 2005 Nisan:** Leh kökenli ilk Papa olan II. Ioannes Paulus (Jean Paul) öldü. **Eylül:** Parlamento seçimlerini Hukuk ve Adalet Partisi kazandı. **Ekim:** Lech Kaczynski Polonya Devlet Başkanı oldu.
- 2006 Temmuz:** Jaroslaw Kaczynski Başbakan oldu.
- 2007 Kasım:** Erken yapılan Parlamento seçimleri sonucunda Donald Tusk Başbakan Oldu.
- 2008:** Rusya Gürcistan savaşında Polonya Savaş Gemileri NATO kuvvetleri altında Gürcistan'a yardım gönderdi.
- 2010 Nisan 10:** Polonya Devlet Başkanı Lech Kaczynski'nin Rus yapımı Tupolev tu 154 m uçağının Rusya'nın Smolensk kenti yakınlarında düşmesi sonucu Lech Kaczynski, eşi ve Polonya Genel Kurmay başkanı da dahil olmak üzere 94 bürokrat hayatını kaybetti.
- 2010 Temmuz:** Polonya Devlet Başkanlığına Bronislaw Komorowski Seçildi.
- 2011 Ekim:** Parlamento seçimlerini Yurttaş Platformu kazandı ve Donald Tusk yeniden Polonya Başbakanı seçildi. **Aralık:** Avrupa'yı ve Euro bölgesini etkisi altına alan ekonomik ve mali kriz

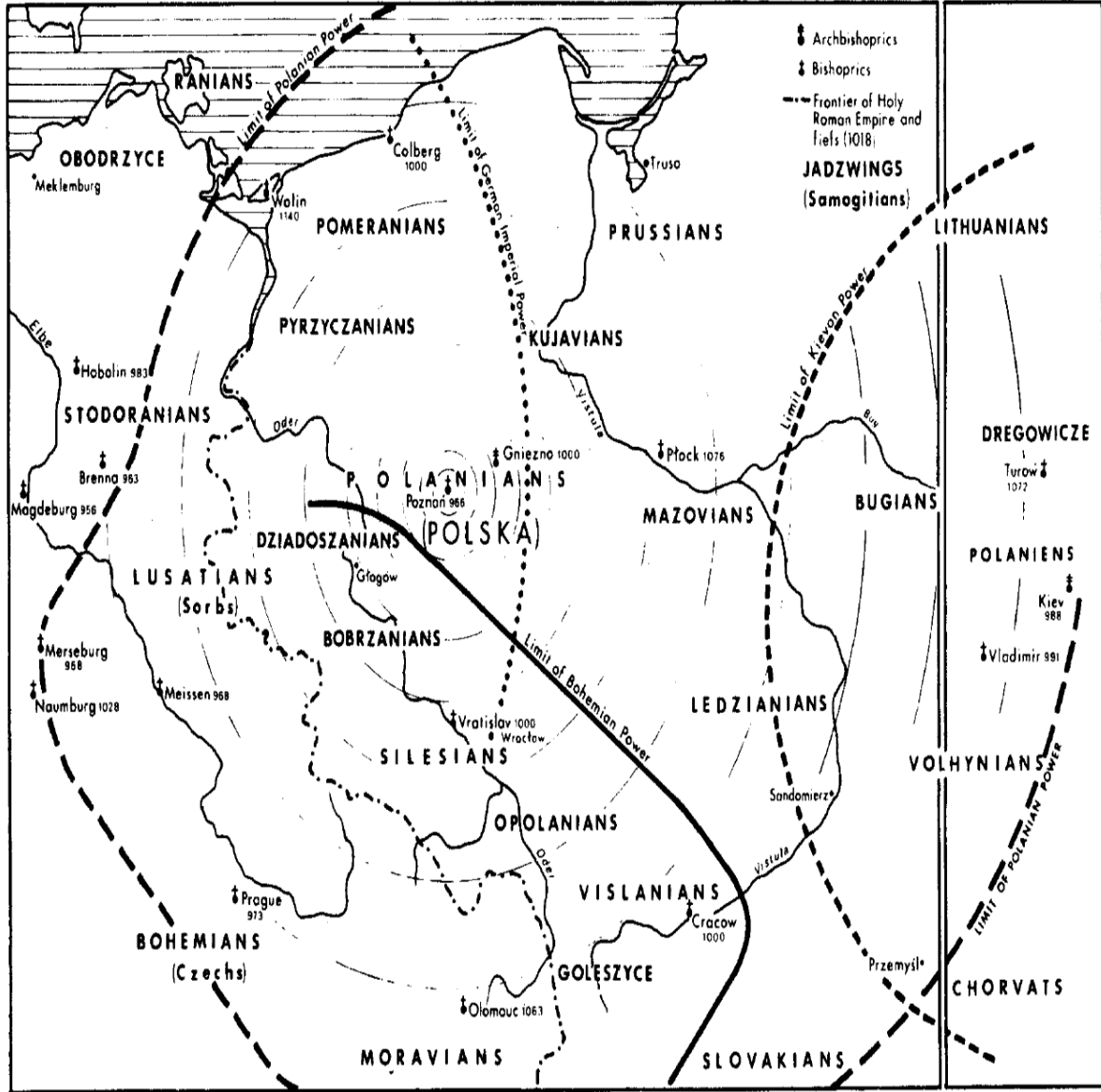
2012 Haziran:

sonra mali entegrasyonu öngören AB anlaşmasının iktidar tarafından kabul edilmesi protesto edildi.

Polonya'nın Ukrayna ile ortaklaşa düzenlediği Avrupa Futbol Müsabakaları kapsamında yapılan Polonya-Rusya maçı öncesinde Rus taraftarların "Burası Rusya'dır" yazılı pankart açmalarına Leh taraftarlar sert tepki gösterdi.

EKLER
II
HARİTALAR*

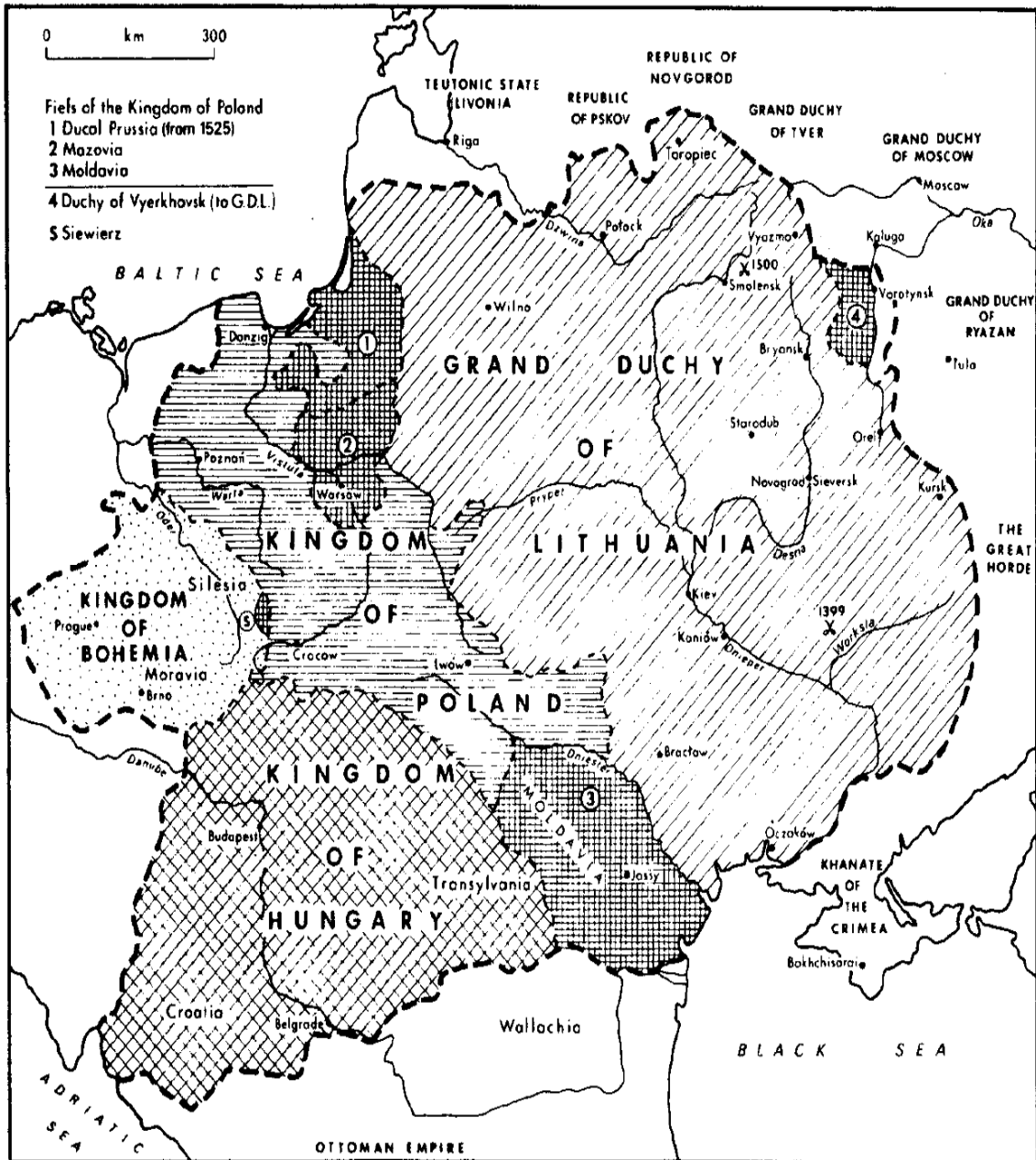

Erken Piastların Ülkesi (10.-11. yüzyıl)

* Haritalar için bkz.;
Davies, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, a.g.e., p., 250, 254, 257, 262, 272, 144, 155,
102, 60, 26.

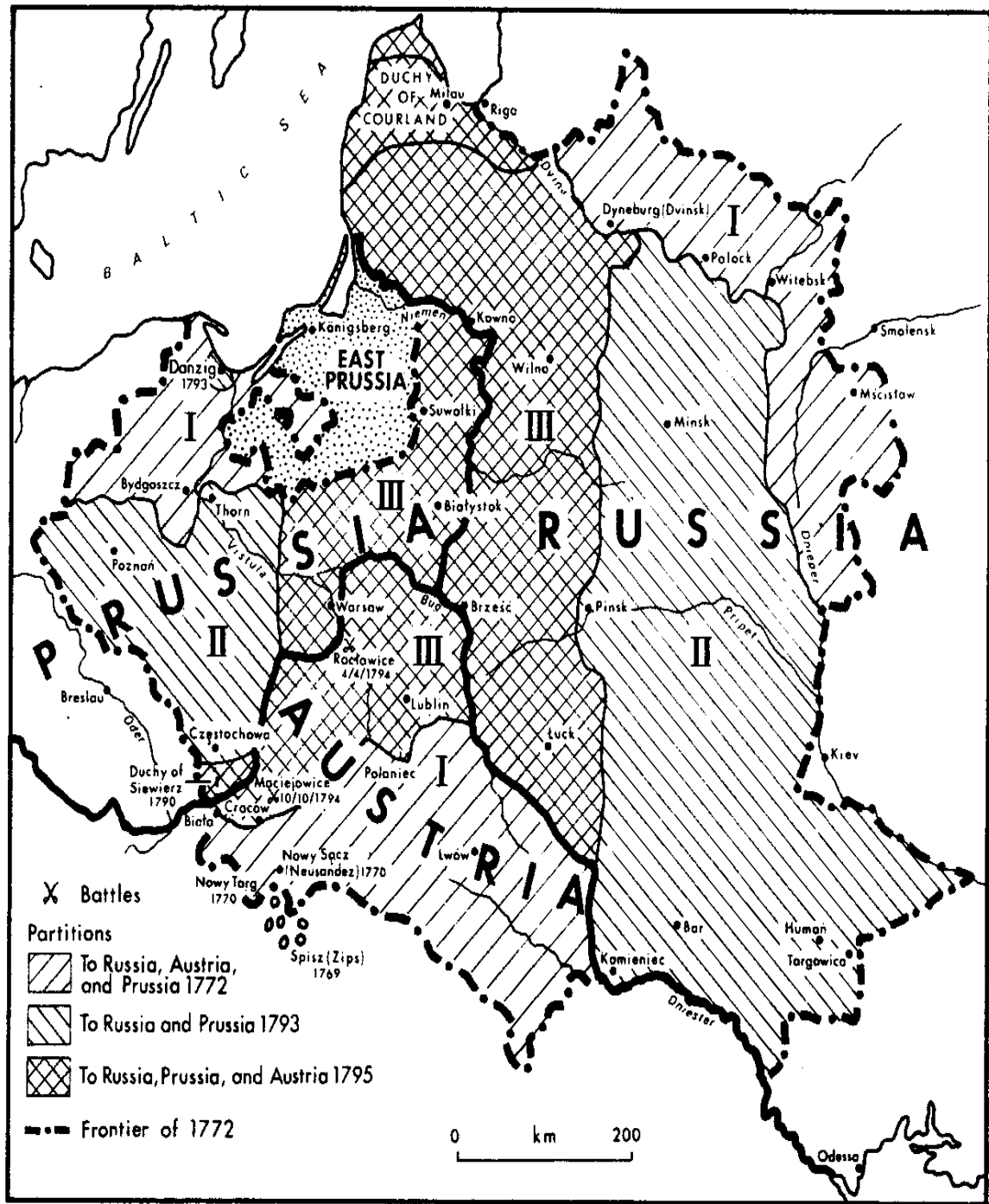
MS 1370

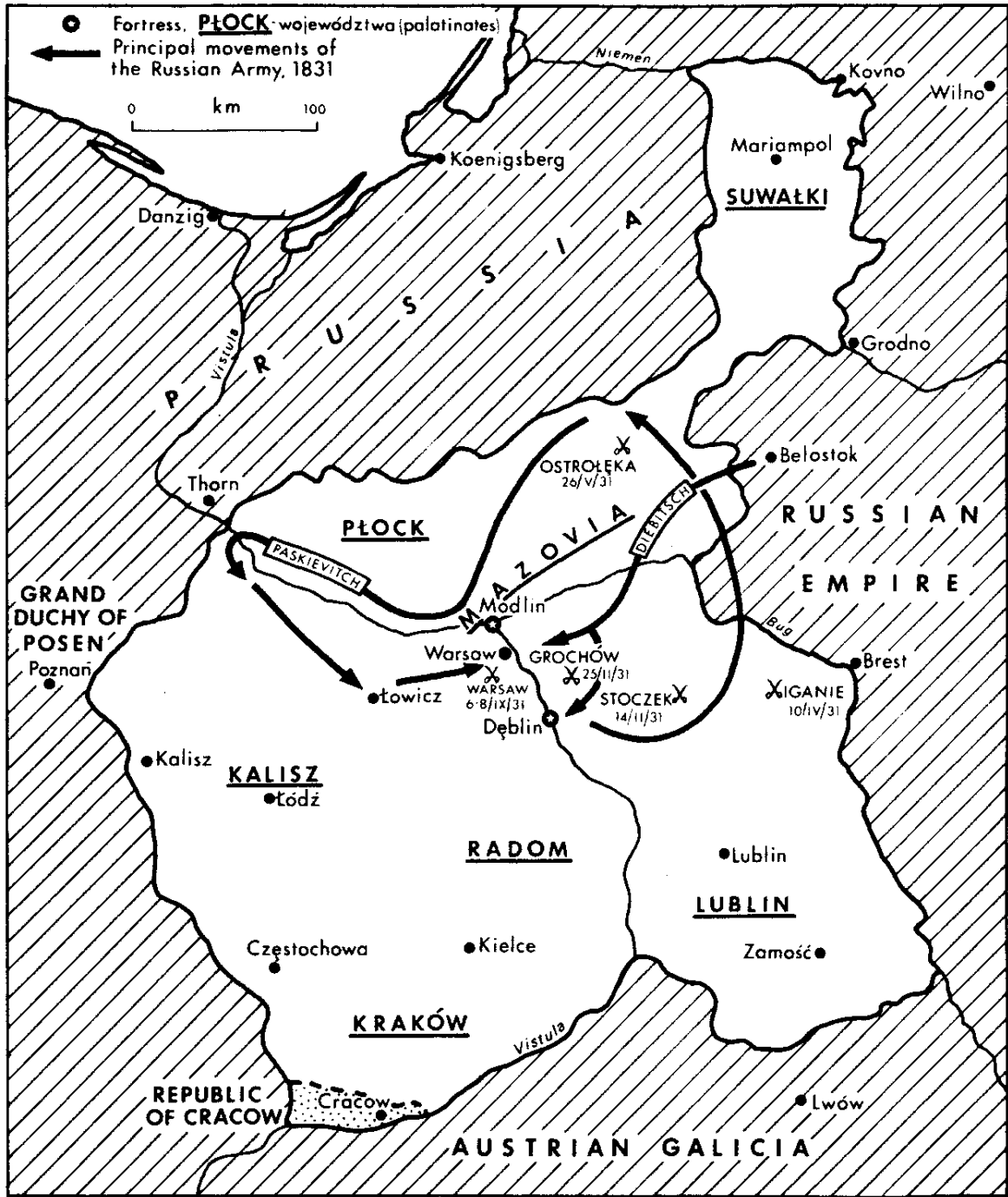
MS 1500

MS 1634-5

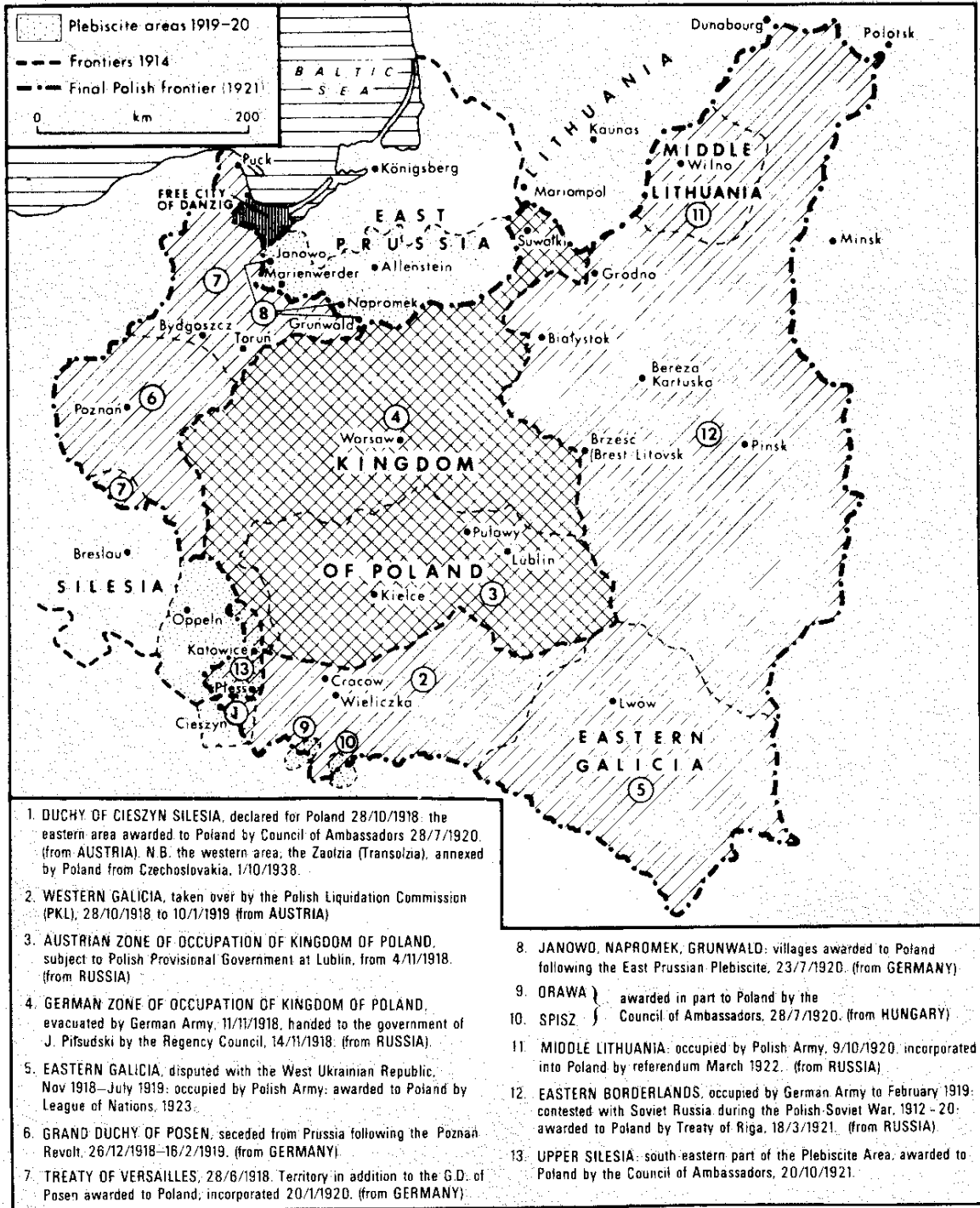
MS 1773-95

Kongre Krallığı ve Kasım ayaklanması

MS 1880

İkinci Cumhuriyetin Oluşumu 1918-21

Alman İşgali 1939-45

Polonya Halk Cumhuriyeti ve Üçüncü Cumhuriyet

EKLER

III

KİMLİK MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞILAN ÇEŞİTLİ KÜLTÜREL ÖRÜNTÜLER

1655'te İsveç ile yapılan savaşta boy gösteren ikon *

İkinci ikon ise Lichen Meryemana kültürüne aittir. Meryemana'nın göğsünde İsa Mesih yerine Polonya'yı simgeleyen Leh Kartalı yer almaktadır.**

* <http://www.sacred-destinations.com/poland/czestochowa-jasna-gora>

** http://www.lichen.pl/en/121/the_miraculous_icon

1891 ve 1991 yıllarında basılan ilk kartpostalda başına dikenli tel geçirilmiş ve eteklerinde Polonya'nın parçalanma yıllarını sembolize eden acı çeken Milletlerin İsa'sı miti tasvir edilmektedir. Polonya'nın bağımsızlık yanlısı ayaklanmaları haç ve Meryemana'nın eteklerinde yer verilen tarihlerle sembolize edilmiştir. Arka plandaki Wavel Sarayı ise, Polonya'nın politik bağımsızlığını sembolize etmektedir. 1905 ve 1991 yıllarında basılan ikinci kartpostalda ise Czestochowa Meryemana resmi üzerinden 1830 ve 1863 ayaklanmaları sembolize edilirken, Leh, Litvan ve Rus armalarının yer aldığı kalkan üzerinden I. Cumhuriyet toprakları yeniden üretilmiştir.***

*** Genevieve Zubrzycki, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, a.g.e., ss. 47-48.

Açıldığında dünyanın en uzun İsa Heykeli olma özelliğine sahip bu anıt, Polonya’da Kral İsa Heykeli olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada betimlenen Romantik Leh milliyetçilerin mesihçi arzuları, yaklaşık 3 metrelik altın kraliyet tacında somutlaşmıştır.****

**** Bkz. Demirkan “Dev heykel: Polonya’da İsa aşkı”, a.g.m.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ALMOND Gabriel A., VERBA Sidney, **Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Sage Publications, California, 1989.
- ANDERSON Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, 5. b., çev. Sosi Dolanoğlu, Semih Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- ARIK Sabire, **Kuruluştan 17. Yüzyıla Polonya Tarihi**, KÖKSAV Yayınları, Ankara, 2010.
- BAJAGILOVIC Mirza ve diğerleri, Poland: Transition and Position in the European Union (Country Report IV), University of Amsterdam European Policy Studies, Amsterdam, 2011.
- BARKER Philip W., **Religious Nationalism in Modern Europe: If God be for us**, Routledge Publishing, New York, 2009.
- BILLIG Michael, **Banal Milliyetçilik**, çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- BISKUPSKI Mieczysław B., **The History of Poland**, Greenwood Publishing, Westport, 2000.
- BJORK James E., **Neither German nor Pole: Catholicism and National Indifference in a Central European Borderland**, 4. b., The University of Michigan Press, Michigan, 2011.
- BLAUT James M., **The Colonizer's Model of the World: Geographical Diffusionism and Eurocentric History**, Guilford Press, New York, 1993.
- BUKO Andrej, **The Archaeology of Early Medieval Poland: Discoveries, Hypotheses, Interpretations**, çev. Sylvia Twardo, Brill, Leiden, 2008.
- BURKE Peter, **Avrupa' da Rönesans: Merkezler ve Çeperler**, çev. Uygur Abacı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003.
- CANFORA Luciano, **Avrupa' da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi**, çev. Neşenur Domaniç-Nusret Avhan, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- CASANOVA Jose, **Public Religions in the Modern World**, The University of Chicago Press, Chicago, 1994.
- CEVİZCİ Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, 6.b., Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 634.
- CHANSEL Dominique, **Beyaz Perdedeki Avrupa: Tarih Öğretimi ve Sinema**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

- CHATTERJEE Partha, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, çev. Sami Oğuz, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1996.
- CONNOLLY William E., **Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri**, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- CORDELL Carl-WOLFF Stefan, **Germany's Foreign Policy towards Poland and Czech Republic: Ostpolitik revisited**, Routledge Publishing, New York, 2005.
- DAVIES Norman, **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- DAVIES Norman, **God's Playground: A History of Poland**, C. 1 The Origins to 1795, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- DAVIES Norman, **God's Playground: A History of Poland**, C. 2 1795 to the Present, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- DVORNİK Francis, **The Slavs Their Early History and Civilisation**, American Academy of Arts and Sciences, Boston, 1956.
- DZIEWANOWSKI M. K., **Poland in the Twentieth Century**, Columbia University Press, New York, 1977.
- EBERHARDT Piotr, **Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth Century Central-Eastern Europe: History and Analysis**, çev. Jan Owsinski, M. E. Sharpe Inc. New York, 2003.
- ELIADE Mircea, **Dinler Tarihine Giriş**, 2. b., çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.
- ENZENSBERGER Hans Magnus, **Ah Avrupa!**, çev. Sezer Duru, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.
- ERIKSEN Thomas Hylland, **Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik bir Bakış**, çev. Ekin Uşaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004.
- FELDMAN Lily Gardner, **Germany's foreign policy of reconciliation: from enmity to amity**, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2012.
- FLOOD Christopher G., **Political Myth: A Theoretical Introduction**, Routledge Publishing, New York, 2002.
- FORTSON IV Benjamin W., **Indo-European Language and Culture: An Introduction**, 2. b., Blackwell Publishing, Malden, 2010.
- FROST Robert I., **After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War 1655-1660**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

- FUKUYAMA Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, 2.b., çev. Zülfü Dicleli, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- GELLNER Ernest, **Nationalism**, Paperback edition, Phoenix, Great Britain, 1998.
- GELLNER Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, 2. b., çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2008.
- GOFF Jacques Le, **Avrupa'nın Doğuşu**, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- HASGÜLER Mehmet- ULUDAĞ Mehmet B., **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe Organlar Belgeler Politikalar**, 2. b., Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- HLOUSEK Vit, KOPECEK Lubomir, **Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared**, Ashgate Publishing, Surrey, 2010.
- HOBBSAWM Eric, **The Age of Revolution: 1789-1848**, Vintage Books, New York, 1996.
- HOBBSAWM E. J., **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, 4. b., çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- HOF Ulrich Im, **Avrupa'da Aydınlanma**, çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004.
- HROCH Miroslav, **Avrupa'da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- JEDLICKI Jerzy, **A Suburb of Europe: Nineteenth-Century Polish Approaches to Western Civilization**, Central European University Press, Budapest, 1999.
- KERSTEN Krystyna, **The Establishment of Communist Rule in Poland:1943-1948**, çev. John Micgiel-Michael H. Bernhard, University of California Press, California 1991.
- KOHN Hans, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, çev. Ağâh Oktay Güner, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- LACLAU Ernesto, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, 2. b., çev. Ertuğrul Başer, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.
- LERSKI George Jan, **Historical Dictionary of Poland 966-1945**, Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1996.
- LESLIE Robert Frank- "et al.", **The History of Poland Since 1863**, Digital Printing, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

- LEWIS Paul G., **Political Parties in post-communist Eastern Europe**, Routledge Publishing, New York, 2001.
- LLOBERA Josep R., **Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa' da Milliyetçiliğin Gelişimi**, çev. Emek Akman, Ebru Akman, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.
- LUKOWSKI Jerzy – ZAWADZKI Hubert, **A Concise History of Poland**, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- MAZGAJ Marian, **Church and state in communist Poland: a history, 1944-1989**, McFarland Publishers, North Carolina, 2010.
- MICHLIC Joanna Beata, **Poland's Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present**, University of Nebraska Press, Lincoln, 2006.
- MİŁOSZ Czesław, **The History of Polish Literature**, 2 b, University of California Press, Berkeley, 1983.
- MONAGHAN Patricia, **Encyclopedia of Goddesses and Heroines**, C. I-II, Greenwood Press, California, 2010.
- NASRATTINOĞLU İrfan Ünver, **Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya**, 2. b., Lazer Ofset, Ankara, 2007.
- NYKIEL Piotr ve diğerleri, **Lehistan'dan Bugünkü Polonya'ya**, Buluş Matbaacılık, Ankara, 2001.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÖZCAN Sevinç Alkan, **Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik, Siyaset**, Küre Yayınları, İstanbul, 2012
- ÖZKIRIMLI Umut, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008.
- PANKOWSKI Rafal, **The Populist Radical Right in Poland: The Patriots**, Routledge Publishing, New York, 2010.
- PARKER David, **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek: 1560-1991**, çev. Kemal İnal, Dost Yayınları, Ankara, 2003.
- PLACH Eva, **The Clash of Moral Nations: Cultural Politics in Pilsudski's Poland, 1926-1935**, Ohio University Press, Ohio, 2006.
- PRAZMOWSKA Anita, **Poland: A Modern History**, Tauris Publishing, London, 2010.
- ROGER Antoine, **Milliyetçilik Kuramları**, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, İstanbul, 2008.

- ROKKAN Stein, et al., **Citizens Elections Parties: Approaches to the Comperative Study of the Processes of Deveelopment**, European Consortium for Politcal Research Press, Colchester, 2009.
- ROUSSEAU Jan Jacques, **Anayasa Projeleri: Korsika Anayasası Projesi, Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler**, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul, 2008.
- SANDER Oral, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 13. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- SANFORD George, **Historical Dictionary of Poland**, 2. b., The Scarecrow Press, Lanham-Maryland, 2003.
- SARIBAY Ali Yaşar, **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- SARIBAY Ali Yaşar, **Global Toplumda Din ve Türkiye**, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- SARIBAY Ali Yaşar, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Everest Yayınları, İstanbul, 2008.
- SARIBAY Ali Yaşar, Süleyman Seyfi Ögün, **Politik Bilim**, 4. b., Sentez Yayıncılık, Ankara, Ekim 2013.
- SCHMITT Carl, **Siyasal Kavramı**, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- SCHMITT Carl, **Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme: Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz**, çev. Gültekin Yıldız, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- SCHULZE Hagen, **Avrupa'da Ulus ve Devlet**, çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.
- SETON-WATSON Hugh, **Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism**, Westview Press, Colorado, 1977.
- SEVİM Acar, **Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- SMITH Anthony D., **Theories of Nationalism**, Gerald Duckworth&Company Limited, London, 1971.
- SMITH Anthony D., "Towards a Global Culture", **Global Culture: nationalism, globalization and modernity**, Ed. Mike Featherstone, 8. b., SAGE Publications, London, 1997.
- SMITH Anthony D., **Myths and Memories of the Nation**, Oxford University Press, New York, 1999.

- SMITH Anthony D., **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- SMITH Anthony D., **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- SMITH Anthony D., **Nationalism and Modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism**, 2. b., Routledge Publishing, New York, 2003.
- SMITH Anthony D., **The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant, and Republic**, Blackwell Publishing, 2008.
- SMITH Anthony D., **Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural Approach**, Routledge Publishing, New York, 2009.
- SMITH Anthony D., **Milli Kimlik**, 5. b., çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- SMITH Julia M. H., **Europe After Rome: A New Cultural History: 500-1000**, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- SOKOL Stanley S., **The Polish Biographical Dictionary**, Bolchazy-Carducci Publishers, Illinois, 1992.
- STACHURA Peter D., **Poland, 1918-1945: An Interpretive and Documentary History of the Second Republic**, Routledge Publishing, New York, 2004.
- TILLY Charles, **Avrupa' da Devrimler: 1492-1992**, çev. Özden Arıkan, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.
- TOKAREV Sergei Aleksandrovich, **Dünya Halklarının Dinler Tarihi**, çev. Rauf Aksungur, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- TOROS Taha, **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri**, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, 1983.
- WALLERSTEİN Immanuel, **Modern Dünya-Sistemi**, 1. Cilt, çev. Latif Boyacı, Bakış Yayınları, İstanbul, 2004.
- WANDY CZ Piotr S., **The Price of Freedom: A History of East Central Europe From the Middle Ages to the Present**, 2. b., Routledge, New York, 2001.
- WEISS Linda-HOBSON John M., **Devletler ve Ekonomik Kalkınma: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz**, çev. Kıvanç Dünder, Dost Yayınları, Ankara, 1999.
- YÜCE Neşe Taluy, **XX. Yüzyıl Polonya Edebiyatı Çeviri Seçkisi**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- YÜCE Neşe Taluy, **Polonya Edebiyatında Aydınlanma Romantizm Realizm**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

YÜCE Neşe Taluy - ODACHOWSKA-ZIELINSKA Ewa, **Genç Polonya Dönemi Edebiyatı**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

ZARAKOLU Ragıp, **Doğu Avrupa Dosyası**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1990.

ZUBRZYCKI Genevieve, **The crosses of Auschwitz: nationalism and religion in post-communist Poland**, The University of Chicago Press, Chicago, 2006.

Makaleler

ANDERSON John, “Catholicism and democratic consolidation in Spain and Poland”, **West European Politics**, C. 26, S. 1, 2003, ss. 137-156.

ASH Timothy Garton, “Mitteleuropa?”, **Daedalus**, C. 119, S. 1, 1990, ss. 1-21.

BARANCZAK Stanislaw, “The Polish Intellectual”, **Salmagundi**, no. 70/71, 1986, ss. 217-227.

BARKER Colin, “Polonya 1980-81: Kendi Kendini Sınırlayan Devrim” **Devrim Provaları: Fransa 1968, Şili 1972, Portekiz 1974, İran 1979, Polonya 1981**, ed. Colin, Barker, çev. Umut Haskan-İrem Yılmaz, Yordam Kitap, İstanbul, 2010, ss. 239-314.

BETZ Hans-Georg, “Mitteleuropa and Post-Modern European Identity”, **New German Critique**, S. 50, 1990, ss. 173-192.

BLATMAN Daniel, “Polish antisemitism and ‘judeo-communism’: Historiography and Memory”, **East European Jewish Affairs**, C. 27, S. 1, 1997, ss. 23-43.

BLEJWAS Stanislaus A., “Polish Posivism and the Jews”, **Jewish Social Studies**, C. 46 S. 1, 1984, ss. 21-36.

BOSWELL A. Bruce, “Educational Reform in Poland after the First Partition”, **The Slavonic Review**, C. 3, S. 7, 1924, ss. 131-140.

BRUBAKER Rogers, LAITIN David D., “Etnik ve Milliyetçi Şiddet”, çev. Kevser Güler, **Doğu Batı**, S.44, Yıl 11, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008, ss.211-238.

BURDZIEJ Stanislaw, “Religion and Politics: Religious Values in the Polish Public Square since 1989”, **Religion, State and Society**, C. 33, S. 2, Haziran 2005, ss. 165-174.

BUSTIKOVA Lenka, KITSCHLET Herbert, “The radical right in post-communist Europe. Comparative perspectives on legacies and party competition”, **Communist and Post-Communist Studies**, C. 42, 2009, ss. 459-483.

BUZALKA Juraj, “Europeanisation and Post-Peasant Populism in Eastern Europe”, **Europe-Asia Studies**, C. 60, S. 5, 2008, ss. 757-771.

- CHRYPINSKI Vincent C., "The Catholic Church in Poland: 1944-1989", **Catholicism and Politics in Communist Societies**, ed. Pedro Ramet, Duke University Press, Durham, 1990, ss. 117-141.
- COLEMAN A.P., "Language as a Factor in Polish Nationalism", **The Slavonic and East European Review**, C. 13, S. 37, 1934, ss. 155-172.
- CZUBIŃSKA Clare Mcmanus, "et. al.", "The New Polish 'Right'?", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C. 19, S. 2, 2003, ss. 1-23.
- DAVIES Norman, "Polish National Mythologies" **Myth and Nationhood**, eds. Geoffrey Hosking-George Schöpflin, Hurst&Co. Publishers, London, 1997, ss. 141-157.
- De LANGE Sarah L., GUERRA Simona, "The League of Polish Families between East and West, past and present", **Communist and Post-Communist Studies**, C. 42, 2009, ss. 527-549.
- DELOY Corinne, "The Economic Crisis Rocks the European Governments but the Supremacy of the Right Continues the Grow", **Schuman Report on Europe: State of the Union 2012**, ed. Thierry Chopin, Michel Foucher, çev. Rachel Ischoffen, Helen Levy, Springer-Verlag France, Paris, 2012, ss. 117-124.
- DITTMER Lowell, "Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis", **World Politics**, C. 29, S. 4, Temmuz 1977, ss. 552-583.
- FERRY Jean-Marc, "Avrupa Devleti", **Avrupa'ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı**, ed. Riva Kastoryano, çev. Lale Arslan Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 185-236.
- FORET François, "Religion: a Solution or a Problem for the Legitimation of the European Union?" **Religion, State and Society**, C. 37, S. 1-2, 2009, ss. 37-50.
- GARLICK Lech, "Constitutional Law", **Introduction to Polish Law**, ed. Stanislaw J. Frankowski, Kluwer Law International, Hague/Netherlands, 2005, ss. 1-36.
- GEBERT Konstanty, "Anti-Semitism in the 1990 Polish Presidential Election", **Social Research**, C. 58, S. 4 (Nationalism in Central and Eastern Europe), 1991, ss. 723-755.
- GELLA Aleksander, "The Life and Death of the Old Polish Intelligentsia", **Slavic Review**, C. 30 S.1 1971, ss. 1-27.
- GELLNER Ernest, "Nationalism Reconsidered and E. H. Carr", **Review of International Studies**, C. 18, S. 4, Cambridge University Press, 1992, ss. 285-293.
- GOGOLEWSKI Stanisław, "Dialectology in Poland: 1873-1997", **Toward a History of Linguistics in Poland: From the early beginnings to the end of the 20th century**, eds. E.F.K. Koerner-Aleksander Szwedek, John Benjamins Publishing, Amsterdam and Philadelphia, 2001, ss. 123-146.

- HANSEN Imke, "In the name of the truth one has to say...": Anti-Semitic statements in the memorial discourse about the crosses in Auschwitz", **The Post-Communist Condition: Public and Private discourses of transformation**, eds. Aleksandra Galasinska, Dariusz Galasinski, John Benjamins Publishing, Amsterdam and Philadelphia, 2010, ss. 67-87.
- HIRSZOWICZ Maria, "Intelligentsia versus Bureaucracy? The Revival of a Myth in Poland", **Soviet Studies**, C. 30 S. 3, 1978, ss. 336-361.
- HOBBSBAWM Eric, "Introduction: Inventing Traditions", **The Invention of Tradition**, ed. Eric Hobsbawm, Terence Ranger, Cambridge University Press, UK, 2000, ss. 1-14.
- HOPPENBROUWERS Frans, "The principal victim: Catholic antisemitism and the holocaust in Central Europe", **Religion, State and Society**, C. 32, S. 1, 2004, ss. 37-51.
- HOROLETS Anna, "Conceptualising Europe Through Metaphors: A Way to Identity Formation?", **Polish Sociological Review**, S. 141, 2003, ss. 115-129.
- HROCH Miroslav, "From National Movement to the Fully-formed Nation: the nation-building process in Europe", **New Left Review I**, C. 198, 1993, ss. 3-20.
- HROCH Miroslav, "National Self Determination from a Historical Perspective", **Canadian Slavonic Papers**, C. 37, S. 3/4, Canadian Association of Slavists, 1995, ss. 283-299.
- HROCH Miroslav, "Learning from Small Nations", **New Left Review**, C. 58, 2009, ss. 41-59.
- JAFFRELOT Christophe, "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin", çev. Devrim Çetinkasap, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar**, ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 23-82.
- JANUS Boleslaw, "Self-Identity Formation and the Polish Sub-culture of German Upper Silesia", **The Polish Review**, C. 42, S. 2, 1997, ss. 167-184.
- JASIEWICZ Krzysztof, "The (not always sweet) use of opportunism: Post-communist political parties in Poland", **Communist and Post-Communist Studies**, C. 41, Elsevier, 2008, ss. 421-442.
- JASINSKA-KANIA Aleksandra, "Bloody Revenge in "God's Playground": Poles' Collective Memory of Relations with Germans, Russian, and Jews", **International Journal of Sociology**, C. 37, S. 1. 2007, ss. 30-42.
- KAPRALSKI Slawomir, "The Impact of Post-1989 Changes on Polish –Jewish Relations and perceptions: Memories and Debates", **The Religious Roots of Contemporary European Identity**, eds. Lucia Faltin-Melanie J. Wright, Continuum International Publishing, London, 2007, ss. 89-104.

- KEINZ Anika, "European Desires and National Bedrooms? Negotiating "Normalcy" in Postsocialist Poland", **Central European History**, C. 44, 2011, ss. 92-117.
- KILLINGSWORTH M., KLATT M., AUER S., "Where Does Poland Fit in Europe? How Political Memory Influences Polish MEPs' Perceptions of Poland's place in Europe", **Perspectives on European Politics and Society**, C. 11, S. 4, Rutledge Publishing, 2010, ss. 358-375.
- KITSCHLET Herbert, "Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies: Theoretical Propositions", **Party Politics**, C. I, S. 4, Sage Publications, 1995, ss. 447-472.
- KLATCH Rebecca E., "Of Meanings & Masters: Political Symbolism & Symbolic Action", **Polity**, C. 21, S. 1, Güz 1988, ss. 141-142.
- KOPP Kristin, "Reinventing Poland as German Colonial Territory in the Nineteenth Century: Gustav Freytag's *Soll und Haben* as Colonial Novel", **Germans, Poland and Colonial Expansion to the East: 1850 Through the Present**, ed. Robert L. Nelson, Palgrave Macmillan Publishing, New York, 2009, ss. 11-38.
- KORBONSKI Andrzej, "Poland ten years after: the church", **Communist and Post-Communist Studies**, C. 33, 2000, ss. 123-146.
- KRZEMINSKI Ireneusz, "Polish-Jewish Relations, Anti-Semitism and National Identity", **Polish Sociological Review**, S. 137, 2002, ss. 25-51.
- KRZYSZTOFEK Kazimierz, "European, National and Regional Dimensions of Polish-German Cultural Relations", **The Polish Review**, C. 37, S. 4, 1992, ss. 521-530.
- KURCZEWSKA Joanna, "National Identities Vis-à-Vis Democracy and Catholicism (The Polish Case After 1989)", **Polish Sociological Review**, S. 152, 2005, ss. 329-347.
- LIPSET Seymour Martin ve ROKKAN Stein, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", **Party Systems, and Voter Alignments**, editors. Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan, The Free Press, New York, 1967, ss. 1-64.
- LUKES Steven, "Political Ritual and Social Integration" **Sociology**, C. 9, S. 2, Mayıs 1975, ss. 289-308.
- MACH Zdzislaw, "The Roman Catholic Church in Poland and The Dynamics of Social Identity in Polish Society", **The Religious Roots of Contemporary European Identity**, eds. Lucia Faltin-Melanie J. Wright, Continuum International Publishing, London, 2007, ss. 117-133.
- MILLARD Frances, "The Failure of Nationalism in Post-Communist Poland 1989-95", **Nation and Identity in Contemporary Europe**, eds. Brian Jenkins-Spyros A. Sofos, Routledge Publishing, New York, 1996, ss. 187-207.

- MINKENBERG Michael, PERRINAU Pascal, "The Radical Right in the European Elections 2004", **International Political Science Review**, C. 28, S. 1, Ocak 2007, ss. 29-55.
- NAIRN Tom, "The Modern Janus", **New Left Review I**, C. 94, 1975, ss. 3-29.
- NIJAKOWSKI Lech M., KOSICKI Piotr H., "Monument Wars and the Pursuit of Symbolic Dominion over a Territory: Analysis Based on the Case of Germans in Poland", **International Journals of Sociology**, C. 36, S. 4, Kış 2006/7, ss. 27-44.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, "Kamusal Hayatın Kültürel Kökleri Üzerine: Sennett, Habermas ve Abdulaziz Efendi", **Doğu Batı**, 4. b., S. 5, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2007, ss. 55-61.
- POKLUDOVA Andrea, "Forming Intelligentsia in Moravia and Silesia in the Second Half of the 19th and Beginning of the 20th Century", **Historical Social Research**, C. 33, S. 2, 2008, ss. 82-95.
- PORTER Brian, "Hetmanka and Mother: Representing the Virgin Mary in Modern Poland", **Contemporary European History**, C. 14, S. 2, Mayıs 2005, ss. 151-170.
- REDD Danita, "Black Madonnas of Europe: Diffusion of the African Isis", **Black Women In Antiquity**, ed. Ivan Van Sertima, 14. b. Journal of African Civilization, New Jersey, 2010, ss.
- RUMELİLİ Bahar, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", **Uluslararası İlişkiler**, C. 4, S. 16, Kış 2007/8, ss. 51-78.
- SEKERDEJ Kinga, PASIEKA Agnieszka ve WARAT Marta, "Popular Religion and Postsocialist Nostalgia Licheń as a Polysemic Pilgrimage Centre in Poland", **Polish Sociological Review**, S. 160, 2007, ss. 431-444.
- SKOWRONEK Jerzy, "The Direction of Political Change in the Era of National Insurrection: 1795-1864", **A Republic of Nobles: Studies in Polish History to 1864**, ed. J.K. Fedorowicz, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, ss. 258-282.
- SMITH Anthony D., "The myth of the 'Modern Nation' and the myths of nations", **Ethnic and Racial Studies**, C. 11, S. 1, 1988, ss. 1-26.
- SMITH Anthony D., "The Origins of Nations", **Ethnic and Racial Studies**, C. 12, S. 3, 1989, pp. 340-367.
- SMITH Anthony D., "National Identity and the Idea of European Unity". **International Affairs**, C. 68, S. 1, Blackwell Publishing, 1992, ss. 55-76.
- SMITH Anthony D., "Chosen Peoples: Why Ethnic Groups Survive", **Ethnic and Racial Studies**, C. 15, S. 3, 1992, ss. 436-456.

- SMITH Anthony D., "A Europe of Nations. Or the Nation of Europe?", **Journal of Peace Research** C. 30, S. 2, 1993, ss. 129-135.
- SMITH Anthony D., "Ethnic election and national destiny: some religious origins of nationalist ideals", **Nations and Nationalism**, C. 5, S. 3, 1999, ss. 331-355.
- STREET John, "Political Culture-From Civic Culture to Mass Culture", **British Journal of Social Science**, C. 24, S. 1, Ocak 1994, ss. 95-113.
- SZAJKOWSKI Bogdan, "Poland" **European Political Cultures: Conflict or convergence ?**, ed. Roger Eatwell, Routledge Publishing, New York, 1997, ss. 157-171.
- SZCZEPANSKI Jan, "The Polish Intelligentsia: Past and Present", **World Politics**, C. 14, S. 3, 1962, ss. 406-420.
- SZCZERBIAK Aleks, "Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support", **Europe-Asia Studies**, C. 55, S. 5, Temmuz 2003, ss. 729-746.
- TOOLE James, "the Historical Foundations of Party Politics in Post-Communist East Central Europe", **Europe-Asia Studies**, C. 59, S.4, 2007, ss. 541-566.
- VELIKONJA Mitja, "Slovenian and Polish Religio-National Mythologies: A Comparative Analysis", **Religion, State and Society**, C. 31, S. 3, 2003, ss. 233-260.
- VERMEERSCH Peter, "Nationalism and Political Competition in Central Europe: the case of Poland", **Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity**, C. 41, S. 1, Routledge Publishing, 2013, ss. 128-145.
- WISE Andrew Kier, "Post Colonial Anxiety in Polish Nationalist Rhetoric", **The Polish Review**, C. 55, S. 3, 2010, ss. 285-304.
- WOLFF Stefan, "The Impact Of Post-Communist Regime Change and European Integration on Ethnic Minorities: The 'Special' Case of Ethnic German in Eastern Europe", **European Integration and Nationalities Question**, eds. John McGarry and Michael Keating, Routledge Publishing, New York, 2006, ss. 139-168.
- WOLFF Stefan, "The Politics of Homeland: Irredentism and Reconciliation in the Policies of German Federal Governments and Expellee Organizations toward Ethnic German Minorities in Central and Eastern Europe", **The Heimat Abroad: The Boundaries Of Germanness**, 4. b., eds. Krista O'Donnell, Renate Bridenthal ve Nancy Reagin, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, s. 291.
- WRÓBEL Szymon, "Mourning Populism. The Case of Poland", **Polish Sociological Review**, S. 147, 2011, ss. 437-456.
- YETİM Nalân, "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar", **Doğu Batı**, S. 18, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 129-139.

ZARYCKI Tomasz, "Politics in the Periphery: Political Cleavages in Poland Interpreted in their Historical and International Context" **Europe-Asia Studies**, C. 52, S. 5, Routledge Publishing, 2000, ss. 851-873.

ZARYCKI Tomasz, "Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity", **East European Politics and Societies**, C. 18, S. 4, 2004, ss. 595-627.

ZUBA Kryzstof, "The Political Strategies of the Catholic Churches in Poland", **Religion, State and Society**, C. 38, S. 2, Haziran 2010, ss. 115-134.

ZUBRZYCKI Genevieve, "'We, the Polish Nation': Ethnic and Civic Visions of Nationhood in Post-Communist Poland Constitutional Debates", **Theory and Society**, C. 30, S. 5, Springer, 2001, ss. 629-668.

ZUBRZYCKI Genevieve, "Religion, Religious Tradition, and Nationalism: Jewish Revival in Poland and 'Religious Heritage' in Quebec", **Journal for the Scientific Study of Religion**, C. 51, S. 3, 2012, ss. 442-455.

Diğer Kaynaklar

BARDELL Geoffrey, The Role of Pre-1945 National and Catholic Myths in Transforming an Illiberal Polish Political Culture into a Liberal Political Culture of Opposition under Communism, Brunel University School of Social Sciences Theses, (Doktora Tezi), London, 2002.

DEMİRKAN Tarık, "Dev heykel: Polonya'da İsa aşkı", **BBC Türkçe**, 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/04/110415_fooc_poland.shtml, (30/10/214).

ERGE Recep Ersel, "**Polonya'da İkinci Tusk Dönemi**", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 4, S. 37, 2011, <http://www.ataum.ankara.edu.tr/ebulten/kasim2011.pdf>, (28/09/2014).

ERGE Recep Ersel, "**Polonya'nın Milli Sembolü: Haç?**", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 5, S. 52, 2013, <http://www.ataum.ankara.edu.tr/ebulten/subat2013.pdf>, (29/009/2014).

ERGE Recep Ersel, "**Beyler Öne Geyler Arkaya!**", Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) e-bülten, Yıl 5, S. 54, 2013, <http://bultenler.ankara.edu.tr/dergiler/49/995/sayi995.pdf>, (09/01/2014).

HABERTÜRK, "Polonya liderini uğurladı...", **HaberTürk**, 2010, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/508924-polonya-liderini-ugurladi>, (29/09/2014).

- MİLLİYET, “Walesa’dan homofobi şoku”, **Milliyet**, 2013, <http://dunya.milliyet.com.tr/walesa-dan-homofobi-soku/dunya/dunyadetay/05.03.2013/1676386/default.htm>, (06/03/2013).
- NATIONAL ELECTORAL COMMISSION, “Elections 2011 to the Sejm and Senate The Republic of Poland”, National Electoral Commission, 2011, <http://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/en/000000.html> (08/06/2014).
- NFER, “National Literature Canon”, **Eurydice at NFER**, Enquiry no. 1405, Şubat 2007, ss. 1-11. http://www.nfer.ac.uk/shadomx/apps/fms/fmsdownload.cfm?file_uuid=A981D4AF-C29E-AD4D-04C0-3715224EB1D0&siteName=nfer (30/09/2014).
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, “Hoş geldiniz Sayın Papa...”, **Yeni Şafak**, 2014, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/SuleymanSeyfiOgun/hosgeldiniz-sayin-papa/2006284>, (04/12/2014).
- PANKOWSKI Rafal, “Right-Wing Extremism in Poland”, **Friedrich Ebert Stiftung: International Policy Analysis**, Ekim 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09409-20121029.pdf>, (08/06/2014).
- PISKORSKI Mateusz, “Self Defense of The Republic of Poland – Who We Are and What We Stand for”, **Samoobrona**, 2004, <http://www.samoobrona.org.pl/pages/20.english/index.php?document=presentation.html>, (23/06/2014),
- RADİKAL, “Polonya lideri AB zirvesinde Nazi krizi çıkardı”, **Radikal**, 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=224789>, (22/09/2014).
- TC ADALET BAKANLIĞI, “Polonya Cumhuriyeti Anayasası”, 2011, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf> (04.06.2013).

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Recep ELMAS		
Doğum Yeri ve Yılı	Malatya/1985		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	KPDS: 56		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2000	2004	Malatya Turgut Özal Anadolu Lisesi
Lisans	2004	2009	Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans	2009		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2010	2011	Şırnak Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
2.	2011		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
İletişim (e-posta):	elmasrecep@gmail.com		
	Tarih	16/02/2015	
	İmza		
	Adı Soyadı	Recep ELMAS	

